

FRANZ KAFKA ve ÇEVİRİBİLİM UYGULAMALARI AÇISINDAN “DÖNÜŞÜM”
ÖYKÜSÜNÜN TÜRKÇEYE YAPILAN ÇEVİRİLERİNİN ANALİZİ

73438

Özber CAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alman Dili Eğitimi Anabilim dalı

Danışman: Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON BİREZİ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 1998

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

FRANZ KAFKA ve ÇEVİRİBİLİM UYGULAMALARI AÇISINDAN “DÖNÜŞÜM” ÖYKÜSÜNÜN TÜRKÇEYE YAPILAN ÇEVİRİLERİNİN ANALİZİ

Özber CAN

Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışman: Doç. Dr. Mustafa Çakır

İletişim kültürel yanını oluşturan çeviri etkinliği, gelişen teknoloji ile birlikte toplum içinde olduğu kadar, toplumlar arası da bir ihtiyaç olmuştur. Bu ihtiyaca koşut olarak, çeviri alanındaki araştırmalar bilimsel temellere ulaşmış ve bu çerçevede çeviri bir kat daha önem kazanmıştır.

Bu çalışmada çevirmenleri yargılama, çevirilere yanlış yaftası vurma ve çevirilerde hata avcılığı yapma hakkını asla kendimde görmemekle birlikte, her biri kendi içinde özgün ve yetkin yere sahip dört farklı çeviri eserin sözdizimi ve sözcük boyutunda özgün metnin sözcük ve sözdizimleriyle karşılaştırılmasıyla, çeviride olası yanlışların kaynağı saptanmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmayla, Türkiye’de yabancı dil bilmeyen okurların, çeviri eser okuma yoluyla yazarın özgün eserinde çizdiği dünyaya çevirmenlerce ne denli yaklaştırılabildikleri ortaya konulmaktadır. Çeviri yoluyla, erek kültürün çoğul dizgesi anadile kazandırıldığı ve anadil zenginleştirildiği ölçüde erek kültür dilinde şifreli ifadelerin taşıdığı ileti ve sözdizimlerini çözüme daha kolay yaklaşılabilecektir. Amaç, çeviride anlamsal sapma ve kaymaları, dizimsel kaymaları daha az seviyelere indirerek, yazarın biçemi ve özgün metninin iletisine daha nesnel yaklaşabilmek, okuru bu süreçte daha fazla yakınlıklaştırmaktır.

ABSTRACT

The analysis of the Turkish translations of the “Dönüşüm Öyküsü” from the perspective of Franz Kafka and translation science applications

The translation process which forms the cultural way of communication has been a necessity not only within the societies, with the developing technology, but also between societies. As a condition to this necessity, the studies in the field of translation has reached to scientific basis and translation has become more important in this meaning.

In this study, I never see the right in me to Judge the translators or to say that there are mistakes or the right to do mistake hunting. What I’ve tried to do is to identify the reason of mistakes in translations, and to compare the four different translation works from the points view of structure and word dimension.

With this study, I try to find out how far the readers can reach the world which the translators have drawn, the readers who do not know foreign language in Turkey. By means of translation, the expressions in cipher in the target language will be more easily decoded. The aim is to reduce the deviations in meaning and the compositional deviations and to approach to the author’s form more objectively, so to make the reader came closes to this process.

In the translation works, analysis have been done in the dimension of syntax, the meaning and form deviations in the syntax have been reflected, the reasons have been identified. This study has been done thinking that the findings from syntax comparisons can be a basis for translation.

DEĞERLENDİRME KURULU ÜYELERİ

		İmza
Danışman	: Doç. Dr. Mustafa Çakır	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Yüksel Kocadon	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Sevgiye Duman	

Tezin kabul edildiği tarih : 20.06.2022

Tez'in, ilgili yasa ve yönetmeliklerin öngördüğü teknik ve bilimsel koşulları karşıladığı ve adayın "Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı"nda Bilim Uzmanlığı Derecesi almaya hak kazandığı anlaşılmıştır.

Prof. Dr. Enver ÖZKALP
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

ÖNSÖZ

Çeviri sürecinde, birbirleriyle akrabalık göstermeyen diller arasında yapılan aktarmalarda eşdeğerlilik zorunluluğu aktarımı büyük ölçüde güçleştirir. Çeviri için erek kültürün çoğul dizgesinin çözümü ve yazarın çağdaşlarına oranla özgün yazını ve anlatısı kördüğümün iki ucu gibidir adeta. Kafka gibi, anlatılamayan nice durumları çok yalın, ama çok yönlü, uzun, devrik, girişik cümle dizgelerinde yazan bir yazarın eserinin çözümü de o denli özgünlük gerektirecektir.

Yazarın sanat yaşamında “çiziktirme” deyip geçtiği eserleri, sözcüğü ve dizgeleriyle çok anlamlılık gösterir ki, yabancılaşma, bu ifade ya da ifade gruplarında en uç noktada betimlenmiştir. Çevirmen, seçtiği sözcük ve söz dizimiyle, özgün metin iletisini en az hasarla okura iletme amacına uyduğu, ifadeleriyle yazarın seçtiği sözcük ve söz diziminin anlam ve kavram alanında bulunduğu ölçüde, özgün metnin iletisini aktarabilecek, okuru yazara kendi sınırlı özgürlüğünde götürebilecektir.

Araştırmamın bu aşamaya gelmesinde başta, bana her konuda yardımını ve desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Mustafa Çakır’a ve kaynak bulma konusunda yardımcı olan Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı öğretim elemanlarına en içten teşekkürlerimi borç bilirim.

Eskişehir, 10 Haziran 1998

Özber CAN

ÖZGEÇMİŞ

Özber CAN

**Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans**

Eğitim

Ls. 1987 Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Alman Dili Eğitimi
Bölümü
Lise 1979 Beyşehir Lisesi-Konya

İş/İstihdam

1996 Araştırma Görevlisi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Burdur
Eğitim Fakültesi Alman Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı
1988 Öğretmen. Anadolu Öğretmen Lisesi, Hilmi Dilmen Ortaokulu
Isparta

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Beyşehir-12.04.1961

Cinsiyeti : Erkek

Yabancı Dil : Almanca, İngilizce

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1

1. FRANZ KAFKA VE YAZINSAL KONUMU.....	4
1. Kafka'nın Biyografisi ve Eserleri.....	4
2. Kafka'nın Aldığı Eğitim ve Eğitimin Kişilik Oluşumundaki Yeri.....	12
2.1. Oluşan Kafka Kişiliği.....	15
3. Çekoslovakya'da Toplumsal Durum.....	20
4. Kafka'nın Yazarlığı.....	23
4.1. Kafka'nın Dili ve Anlatısı.....	26
4.2. Kafka'nın Edebiyattaki Yeri.....	32
4.3. Kafka'nın Yazını.....	36
4.4. Kafka'nın Sanat Anlayışı.....	42

4. 4. 1. Kafka'nın Çin ve Hint Motiflerine Olan İlgisi	46
4. 5. Kafka'nın Sevgi, Kadınlara Bakış ve Evlilik Fikri.....	47
4. 6. Kafka'da İnanç.....	51
4. 7. Kafka'nın Yazışmaları	51
4. 8. Kafka'nın Kahramanları.....	55
4. 9. Yazar Sorumluluğu ve Kafka.....	56
5. Kafka Yapıtlarında Ortak Noktalar.....	58
6. Kafka'da Simgeler, İmgeler ve Mit'ler.....	61

BÖLÜM 2

II . KAFKA'NIN ESERLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	66
1. Kafka'nın Romanlarına Bakış	66
2. “Dönüşüm Öyküsü”nün Konumu	69
3. Yazın Akımlarında Kafka	75
4. Kafka Estetiği ve Kafka Yapıtlarının Çözümlemesi	88
5. Kafka'nın ve Edebiyat Eserlerinin Çevirisi Üzerine	93
6. Çeviri, Çeviri Süreci ve Eşdeğerlilik Sorunu	98

BÖLÜM 3

III . KAFKA'NIN DÖNÜŞÜM ÖYKÜSÜ ÜZERİNE ÇEVİRİBİLİMSEL UYGULAMALAR	118
1. Sözdizimi Boyutunda Gruplarına Göre Cümle Çözümlemeleri ve Çeviri Örnekleri	118
1. 1. Özgün Metine Bağlı Kalınarak Çevrilen Cümleler	128
1.2. Değişiklik Yapılarak Çevrilen Cümleler	129
1.2.1. Sözcük Atarak Çevrilen Cümleler	130
1.2.2. Sözcük Ekleyerek Çevrilen Cümleler	130
1.2.3. Özgün Metinden Sözcük Çıkarıp, Onun Yerine Başka Sözcük Kullanılarak Çevrilen Cümleler	131
1.2.4. Bağlaç Değiştirerek Çevrilen Cümleler.....	132
1.2.5. Özne Değiştirerek Çevrilen Cümleler	132

1.3. Serbest Çevrilen Cümleler	133
1.4. Hatalı Çevrilmiş Cümleler.....	134
1.5. Özgün Metinde Olmayan, Çeviride Eklenen Cümleler	135
1.6. Özgün Metinde Bulunan, Fakat Çevrilmeyen Cümleler	136
1.7. Cümleleri Birleştirerek Çevirme	136
1.8. Bölerek Çevrilen Cümleler.....	137
1.9. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri.....	139
1.10. Sıfatları Veya Fiilimsileri Tam Cümle Gibi Çevirme	139
2. Sözdizimi Boyutunda Türlerine Göre Cümle Çözümlemeleri ve Çeviri Örnekleri	139
2.1. Bildiri Cümlelerinde.....	139
2.2. Talep Cümlelerinde	142
2.2.1. İstek Cümlelerinde.....	142
2.2.2. Emir Cümlelerinde.....	142
2.3. Soru Cümlelerinde.....	143
2.3.1. Karar Sorularında	143
2.3.2. Tamamlayıcı Sorularda	144
2.3.3. Genel Soru Cümlelerinde	145
2.3.4. Soru Zamirlerinin Bağlaç Olarak Kullanıldığı Durumlarda.....	146
2.4. Ünlem Cümlelerinde.....	148
2.5. Yan Cümlelerde	148
2.5.1. Zaman Cümlelerinde.....	148
2.5.2. Neden Cümlelerinde	151
2.5.3. Koşul Cümlelerinde	151
2.5.4. Sonuç Bildiren Cümlelerde	152
2.5.5. Zıtlık Bildiren Cümlelerde.....	153
2.5.6. Amaç Bildiren Cümlelerde	153
2.5.7. Mastar Cümlelerinde.....	154
2.5.8. Karşılaştırma Cümlelerinde	155
2.5.9. Tarz Cümlelerinde	157
2.5.10. İlgi Cümlelerinde	158
2.5.11. Bağlaç Cümlelerinde.....	160

2.6. Edilgen Çatılı Cümlelerde	160
2.7. Gerçek Dışı Cümlelerde.....	161
2.7.1. Dolaylı Anlatım Cümlelerinde Cümlelerinde (Şimdiki Zaman)	162
2.7.2. Gerçek Dışı İstek Cümlelerinde (Geçmiş Zaman)	163
3. Sözcük Boyutunda Anlam Çözümlemeleri.....	164
3.1. Sözcük.....	167
3.2. Kavram	169
3.3. Anlam	172
3.4. Eşadlılık	175
3.5. Eşanlamlılık.....	176
3.6. Çok Anlamlılık	177
3.7. Düzanlam.....	179
3.8. Yananlam.....	184
3.9. Kalıp Sözlerde Anlam.....	185
3.9.1. Geleneksel Kalıp Sözler	186
3.9.1.1. Atasözleri	186
3.9.1.2. Deyimler.....	187
3.9.1.3. Durumlara Özgü Kalıp Sözler	189
3.9.1.4. İkilemeler	190
3.9.1.5. Argo.....	193
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	194
KAYNAKÇA	198

GİRİŞ

Ulusların birbirini sanat, kültür, bilim, düşünce... alanlarında tanımalarında çevirinin payı büyüktür. Gelişen teknoloji ve iletişim ağının yardımıyla, yeryüzündeki ulusların sayısınca dili bir toplumdan ötekine tanıtırken çeviriden yararlanılır.

Sanat eserini özgün dilinde okuma olağanı bulamayan okurun elinden tutan çevirilerin çokluğu, anadil kültür dizgesinin zenginleştirilmesi açısından yararlıdır. Her ne kadar, bu süreçte çevirmen bir İtalyan atasözüyle; “Traduttore tradittore” (Çevirmen haindir.) nitelense de, kitle kültürünü, çağın yenilik ve çelişkilerinin ulaştığı noktayı insanlığa tanıtan olmuştur hep.

Çevirmenlerin, yazarları kendi özgünlüklerinde görmeleri, daha farklı anlam ve biçim evrenine yaklaşımda bulunma, özgün metnin yazarını sıradanlığa düşürmeme açısından, okuru yazara yazarın çizdiği anlam ve biçim çizgisinde götürmeleri öngörülür. Ne var ki, her dilin kendine özgü içerik ve biçim düzeninin olması ve farklı çatılı söz dizimi ve farklı kültür evrenine sahip dillerin birinden diğerine yapılan aktarmalardaki yapısal-anlamsal örtüşmezlik zaman zaman iletişimi sekteye uğratmaktadır. Bunun yanında çeviri sürecinde, çevirmenin özgün metni alımlaması, yorumlaması, çeviriye kendi dil becerisini katması, çevirisinde bazı özel tercihlerde bulunması, yazarın kendine özgü anlam ve biçim evreninde sunduğu yazınında belli ölçüde bilgi yitimine, anlam ve biçim kaymasına neden olur. Bilgi yitimi, anlam ve biçim kaymaları çeviri işleminin temel

sorunu olarak görülse de, yazarın anlatısına yerleştirdiği anlam ve biçimin yanyanalığı açısından önemli görülmektedir.

Çevrilebilirlik sorununun doğal olarak yaşandığı sanat metni çevirilerinde, yazarın söylemek istediğine ulaşma, biraz ince elemeyi, sık dokumayı gerektirecektir. Çünkü, yazarın çizdiği bu farklı dünyada yazar ve eserinin iyi alımlanması, okurun özgün metin ve yazarına yabancılaştırılmaması gereklidir. Çevrilebilirliğin sınırları içerisinde anlam ya da biçime bağlılık arasında bocalayan çevirmen, özgün metnin okurundaki etkiyi çeviri eserin okurunda oluşturamayabilecek, dili zorladıkça kaymalara neden olacaktır. Oysa, çeviride metin dışı bağlam önemli etken olsa da - ki burada çevirmenin ruhsal ve fiziksel koşullardan etkilenmesiyle yanlışlar olabilecektir - çeviri, çevirmenin dil edimi (competence) ve amaç dile aktarma (performance) düzlemlerinde odaklanır. Bu açıdan metin içine girebilme, metnin kapalı ya da açıklığına yaklaşabilme, erek dilin çoğul dizge kuramının erek dilde düşünülmesi ve değerlendirilmesi Türk yazın çevirisine yararlı olacaktır.

Çeviri, her ne kadar yazınsal bir iletişim, ve iletişimde esas anlaşabilmek, kodları doğru çözümlemek olsa da, bu süreçte aksaklıkların olması yine de kaçınılmaz görülebilir. Çevirinin farklı dil ailelerinin üyeleri arasında yapılması halinde ise, farklı kültür ve dizge yapıları, sorunu bütünüyle büyütmektedir. İçerik ve biçimi, çevrilebilirliğin sınırları içerisinde yabancılaştırma ya da uyarlama yoluyla aktarmaya çalışan çevirmen, tıpkı örtük ifadeleri ara cümlelerle açıklama (açımlama) yoluna giden, eseri çevirmeden öte yorumlayıcı konumuna düşen çevirmen, ve özgün metnin okurundaki etkiyi çeviri eser okurunda da oluşturma amacıyla, metni parçalar halinde kabul eden ve yine parçalar halinde yeniden yazma yoluyla çeviren çevirmen gibi, seçtiği sözcüklerde doğru anlamı bulsa da, bu durum dizgelerin anlamını tamamıyla çıkartmaya yetmeyebilecektir.

Doğu klasiklerinin yanı sıra batı klasiklerinin çevirileri de Türk sanat ve düşünce alanına önemli katkıda bulunmakta, yabancı dil sorunu olan yazar ve şairlere çıkış noktası oluşturmaktadır. Bu çalışmada, dört farklı çeviri eserde ele alınarak sözdizimi ve sözcük

boyutunda karşılaştırılan, çağdaş Çek yazar Franz Kafka'nın "**Die Verwandlung**", "**Dönüşüm**" öyküsü, ilk kez Vedat Günyol'un İngilizce ve Fransızca'dan çevirisiyle 1950'lerde Türk edebiyatına kazandırılmış, **Değişim** başlığıyla 1973'te 4. basımıyla yayımlanmıştır. Arif Gelen'in yine **Değişim** başlığıyla 1967'de çevirdiği eser, aynı başlıkla Kamuran Şipal tarafından çevrilmiş ve 1996'da 4. basımıyla yayımlanmıştır. Öyküyü, **Dönüşüm** başlığıyla çeviren Ahmet Cemal'in eseri 1996'da 7.basımıyla okura ulaşmıştır.

Özgün metnin çizdiği dünyanın aktarılması açısından iki çevirinin bir çeviriden daha yararlı olması, hem dil için zenginlik hem de daha ilerki çeviriler için basamak oluşturmaktadır. Bu açıdan, çalışmada yararlanılan dört çeviri eserin güzellikleri, edebi değerleri, felsefeleri ve üslupları ortaya konularak, özgün metinle sözdizimi ve sözcük boyutunda karşılaştırılmaları yapılmış, anlamsal ve dizimsel sapmalar betimlenmeye çalışılmıştır. Karşılaştırma modeline dayalı olarak, dört çeviri eserden seçilen cümle ve sözcük örnekleriyle anlamsal ve dizimsel sapmaların incelenmesinin, bilgi yitiminin kaynağını belirlemeye yarayacağı düşünülmektedir. Bu yüzden, çevirmenin erek kültür dizgelerini erek kültürde düşünme sınırlığınca özgür sayılacağı, sözcüklerin yazarın seçtiği anlam dışında da anlamlar çağrıştırabileceğine işaret edilmiştir.

Bu araştırmada amaç, bir model ya da yöntem oluşturmaktan çok, çeviri sürecine yararı olacağı görüşüyle; birinci bölümde Kafka'nın yazarlığı, dili ve anlatısı tanıtılmıştır. İkinci bölümde, yazarın yazın estetiği, sanat eserlerinin çevrilebilirliği, 'Dönüşüm Öyküsü'nün konumu; üçüncü bölümde ise, Kafka Estetiği'nin sözdizimi ve sözcük boyutunda çeviri eserlerde analizi yapılmış, çevirilerde anlamsal örtüşmeler ve kaymaların yanı sıra dizimsel kaymalar yansıtılmış, ayrıca özgün metnin sözcüklerinde yazarın söylemek istediği anlam ve sözcüğün kavram alanına çevirmenlerin yaklaşımları betimlenmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde, içeriğin biçimle birlikte aktarılabilirdiği ölçüde çevirinin özgün olacağına ve bu amaçla, çeviride çeviri kuramlarının yanı sıra yazarın kendine özgün yazınına da uyulmasına, bunun dışında yapılan çevirilerde anlam ve dizge kaymaların sıkça rastlanacağına dikkat çekilmiştir

BÖLÜM 1

1. FRANZ KAFKA VE YAZINSAL KONUMU

1. Kafka'nın Biyografisi ve Eserleri

03 Temmuz 1883'te Prag'da doğan Franz Kafka, Yahudi bir baba ve Alman Yahudisi bir annenin büyük çocuğudur. Baba tarafı yoksul bir doğu Yahudi ailesinden, anne tarafı ise varlıklı, seçkin, okumuş insanlardan gelir.

Çocukluğuyla birlikte zayıf, hastalıklı bir bünyeye sahip olan Kafka, ince ruhluluğu ve çelimsiz fiziğiyle özel biridir. Aytaç'ın ifadesiyle, "onun ürkek ve ince tabiatını anne tarafına bağlarlar"¹ ; öte yandan, "o, içe dönük ve huzursuz kişiliğini büyük ölçüde anneye borçludur."²

Erken yaşta köyden ayrılan baba Kafka, gezgin satıcılık yapmış, işleri iyi gitmiş, askerliğinden sonra Prag'a yerleşmiştir. Wagenbach'ın ifadesiyle, "çetin gençlik yıllarını aklından çıkarmayan Hermann Kafka, bunları her defasında çocuklarının önüne sermiş yalnızca toplumun takdirini kazanmayı amaç bilmiştir."³ Baba Kafka, toplumun beğenisi

¹ Gürsel AYTAÇ, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, s. 278.

² *Aforizmalar?*, (Çev. Osman Çakmakçı), İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 1995, s. 3.

³ Klaus WAGENBACH, *Franz Kafka Yaşam Öyküsü*, (Çev. Kamuran Sipal), İstanbul: Cem Yayınevi, 1997, s. 20.

adına bir havranın yönetim kurulunda yer almış, bir ara politika ile de uğraşmıştır. Mesleğinin yanı başına yeni meslekler eklemesi ilginçtir.

Tuhafiye, fantazi eşya, lüks eşya, güneş şemsiyesi, kışlık şemsiye, baston, pamuk taciri, mahkemede bilirkişi... Firmanın amblemi olarak, meşe dalı üzerinde tüneyen kargayı 'Çekçe Kafka' seçmiştir ki, bu amblem alman toplumunun bir parçası olma yolundaki kararlı çabaların en açık belgesi olmaktadır.⁴

Ticaretle uğraşan baba Kafka, çalışkanlığı ve azmi sayesinde kendi işini kurabilmiştir. Aytaç'ın ifadesiyle, "baba Kafka, son derece hareketli, güçlü kuvvetli bir adam olarak anlatılır."⁵ Baba, zamanını bütün hırsıyla sürekli büyötmeye çalıştığı mağazasında geçirmiş, anne de ona yardım etme zorunluluğuyla hep babanın yanında olmuştur. Anne ve babanın zamanlarını mağazada geçirmeleri, çocukları eğitimden mahrum bırakmıştır. Wagenbach, Kafka'nın yetişme ortamını şöyle tanıtır:

Ailede eğitim sofrada verilen direktif ve buyruklardan öteye geçmez. Çünkü anne akşamları gülmeler, bağırıp çağırmlar, patırtılar ve ısıklarla oynanması adet olmuş iskambil oyununda ister istemez babaya eşlik etmek zorunda kalır. Kafka, güzelce döşenmiş salonun bu bunaltıcı, zehir kusan, çocukları yiyip bitiren havasında büyür.⁶

Kafka, ailede dini eğitim de alamamıştır. "Kendisine aktarılan dinsel malzeme akıl almayacak kadar azdır. Lisesin son yıllarında tüm dinsel yadsıması güçlenir. Darwin'in yazılarını, Haeckel'in 'Dünya Bilmecesi' adlı kitabını okur. Bu ise, Kafka'nın hiç denecek kadar az Museviliği kabulü yanında pek doğaldır."⁷

Kafka, toplumsallığa beslediği özlemle katı ibadet kurallarını yadsımış, toplantılara katılmamış, bunları gülünç bulmuş, Snobizmi kuşkuyla karşılamış, Hristiyanlığa yanaşmamış ve siyonizmle ilgili toplantılara ilgi göstermiş biridir. Yahudi kişiliğiyle yaşamını sürdürecektir olan Kafka, Wagenbach'ın ifadesiyle, "dünyamızın soğuk

⁴ WAGENBACH, A.g.e., 1997, s.20.

⁵ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 278.

⁶ WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 26.

⁷ WAGENBACH, A.g.e., 1997, ss. 37-39.

mekanını ısıtması gereken bir ateşi arama çabası içinde yaşanan konumdan çıkış denemeleri ile on altı yaşında sosyalizme kesin olarak yönelir.”⁸

“Babanın kötülüklerle dolu dış dünyanın içindeki temsilcisi”⁹ oluşu, evde her şeyin ona göre düzenlenmesi, adeta aile bireylerini zıt kutuplarda yaşatmıştır. Öztürk’ün ifadesiyle oğulun içe kapanışı baba Kafka’nın kişiliğinden kaynaklanır.

Kendi olanaklarını toplumun kendisinden beklediği yönde değerlendirecek zenginleşmiş bir kent soylunun güvenliği ve buyuruculuğu içinde davranan babanın egemenliği boyuna büyümekte, büyüyüp genişledikçe de çevresindekileri daha çok ezen, karanlıklar içinde bir şato gibi yükselmektedir. Babanın genişledikçe artan eziciliği annenin her şeyi doğal kabul eden tutumuyla birleşince Kafka, daha çocukken kapanmaya, çevresinde bulamadığı sevgiyi, insani dünyayı kendi içinde aramaya, kendine göre düşler üretmeye başlar.¹⁰

Çocuk yaşta kişiliği tamamlanan Kafka, bundan böyle içten olmayan davranışlardan, sevgisizlikten, aldatıcı olan şeylerden nefret duyacak hatta korkup kaçacak, doğal olana yaklaşacaktır. Öztürk’e göre, yetiştirme tarzının bu sakıncalı yanını “ataerkil aile düzeni oluşturur ki, bunun Kafka üzerindeki etkisi korkunç olmuştur.”¹¹ Ailedeki anlayışsızlıklar, baskılar ve itilip kakılmaların bıraktığı silinmez korkular, Kafka’ya tüm yaşamı boyunca mücadele etme yerine, ezilmişliği ve zayıflığı arasında çok acı çeker, her şeyden korkar ve kaçır hale getirmiştir. Bir güncesinde; “Dünyadan kaçmak istiyordum. Çünkü babam bırakmıyordu beni orada, kendi dünyasında yaşayayım istiyordu. İşte o günden sonra ben de bu başka dünyanın yurttaşı oldum...”¹² derken kaçtığı dünyayı tanımlamıştır.

Babanın sert bakışları (Güç) ve karşısındaki her davranışı hatalı görme özelliği, yönlendirmelerdeki baskıcı ve katı imajı, Kafka’da bir iç kapanıklığına yol açmış,

⁸ WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 47.

⁹ Ahmet ÖZTÜRK, “Yaşama Açlığı Sampiyonu,” Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 63.

¹⁰ ÖZTÜRK, A.g.e., 1984, s. 63.

¹¹ ÖZTÜRK, A.g.e., 1984, s. 64.

¹² ÖZTÜRK, A.g.e., 1984, s. 64.

çekingenlik, aşırı ürkeklik, bunalımlı oluş gibi olumsuz kişilik özelliklerinin yapı taşları olmuştur. Aytac'ın ifadesiyle baba ve oğul arasındaki kişilik çatışması; “Baba, oğlunun gözünde, onun hiçbir zaman ulaşamayacağı, karşı da koyamayacağı bir ölçü olmuş, zayıf bünyesiyle oğul babasının karşısında kendini hep zavallı ve çaresiz hissetmiş”¹³ olduğu ölçüde zıtlık gösterir.

Basit işleri dahi yapıvermeye karar veremez hale gelen Kafka, titizliğin ötesinde tam bir mükemmellik hastası olmuş, gerek birisiyle konuşurken gerekse birine mektupla ulaşırken, söz ya da davranışlarda sezdiği hata ya da suçu hep kendisinde aramaya başlamıştır. Aytac, Kafka'nın kişilik oluşumunu şöyle anlatır:

Anne tarafından aldığı hassasiyetle baba tarafından aldığı sebat, Kafka'nın ruhunda bütünleşmiş ve sürekli bir özeleştir, kendini muhakeme etme eğilimi yaramıştır. Ölçü diye bildiği babasıyla karşılaştırınca her hareket, her düşünce ona şüpheli hatta yanlış görünmüş, bu eğilim dışı vurunca da sürekli bir uyanıklılık, bir tetikte oluş hali yaratmıştır. Çünkü babasının ve onun şahsında çevrenin her an onun varlığını veya yokluğunu belirleyebilecek güçte olduğunu sezinliyordu.¹⁴

Ailenin tek erkek çocuğu olan Kafka'nın, “Elli (1889), Valli (1890), ve Ottila (1892) adlı üç kız kardeşi”¹⁵ vardır. Kafka, babaevinden ayrıldıktan sonra kızkardeşlerine ve ailenin diğer bireylerine yazacağı mektuplarda sevecen, şakacı, yardımsever bir ağabey ve bulunmaz bir arkadaş kişiliğini gösterecektir.

Varlıklı bir ailenin çocuğu olmasına karşın, bu yaşamı hiç yaşamamış olan Kafka, güvensizliğin yanında mütevazılığı de öğrenmiş, varlıklılığa güvensizlik olarak bakmıştır.

“Zenginlik düpedüz görece bir şeydir, doyum sağlamaz insanamaddeye dönüşmüş bir güvensizliktir sadece.”¹⁶

¹³ AYTAÇ, A.g.c., 1983, s. 278.

¹⁴ AYTAÇ, A.g.c., 1983, ss. 278,279.

¹⁵ Kafka'nın Ailesine Mektupları?, (Çev. Kamuran ŞİPAL), İstanbul: Düşün Yayınevi, 1984, s. 171.

¹⁶ Gustave JANOUCH, Kafka ile Söyleşiler, (Çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi, 1994, s. 21.

Yetişme yıllarında anne ve babasını çok seyrek görebilen Kafka, ailevi ve toplumsal nedenler yüzünden yabancılaşarak büyümüştür. Kafka'nın milliyeti hakkında şu bilgi verilir: “Çek kökenli bir aileden gelmesine karşın, Almanca'yı anadili olarak kullanan ve böylece tam bir Çek sayılmayan Kafka'yı Almanlar da tam anlamıyla kendilerinden görmezler. Ailesinin Prag'daki Alman toplumuyla kaynaşma çabaları sonucunda”¹⁷ okuma şansı bulabilen Kafka, Alman okulları: “Die Deutsche Knabenschule (Alman Erkek İlkokulu)'nu, Altstadter Deutsche Gymnasium (Altstadt Almları Lisesi)'ni bitirir.”¹⁸ Çocuk yetiştirme yeteneğini ve zamanını ailesinde hiç kullanmayan baba Kafka, oğlu Franz Kafka'ya eğitimini memur yetiştiren bir lisede aldırıştır.

Evde sevgi ve anlayış görmemiş Kafka'nın, ailesi dışında da korktukları vardır. “Daha ilkokula giderken, herhangi bir konuda direnmesi halinde, kendisini okula götüren aşçı tarafından gözetmenine şikayet edilmesi tehditleri bile korkutuyordu onu. Giderek her şeyin korkunçlaştığı bu dünya, omuzlarının taşıyabileceğinden daha da ağırlaşıyordu.”¹⁹

Gerek baba evinin gerekse okulun kendine özgünlüğünü hoş bulmayan Kafka, kendi kendine yetmeyi, hayaller kurmayı, tam bir iç burukluğuyla yetişmesi sürecinde öğrenmiştir. Okulu ve dersleri sevmemesi, onun eğitimi yönündeki sorumsuzluğu ya da başarısızlığından, hatta arkadaş çevresinde istenmeyen birisi olmasından değil, okul ve dersleri hafife almasından kaynaklanmıştır. Aytaç'ın ifadesiyle; “Derslerden hiçbirisi ona hitabetmediği halde onlara hep muntazam olarak yerine getirilmesi gerekli işler olarak bakmıştır.”²⁰ Okulda sevilen, sayılan, ama dikkatleri üzerine çekmeyen, kimseyle samimi olmayan Kafka, yine Aytaç'ın ifadesiyle, “kimsenin samimi olmaya cesaret edemediği, hep camekan içinde biridir.”²¹ Zorla gönderildiği okullarda tertip ve düzeni, sevecenliği elden bırakmayan, tebessümleriyle çevresini kuşatan dünyanın kapılarını aralayabilen yazar, kendi dünyasını camdan duvarlarla örmüştür.

¹⁷ Aforizmalar?, A.g.e., 1995, s. 3.

¹⁸ Kafka'nın Ailesine Mektuplar?, A.g.e., 1984, s. 171.

¹⁹ ÖZTÜRK, A.g.e., 1984, s. 64.

²⁰ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 279.

²¹ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 279.

Hukuka karşı özel bir eğilimi olmamasına karşın; “babasının zoruyla”²² 1906’da doktora yaparak tamamladığı eğitimiyle, bir yerde gözünde her zaman ölçüt olmayı başarmış babasından, babaevinden özgürlüğünü almıştır. Elde ettiği ünvanla soyluların, üniversite hocalarının, sanayicilerin dünyasıyla tanışmış, sosyal uğraşları izlemiş, sonradan dost edineceği Max Brod’la tanışmış, birlikte Paris’e, Weimar’a, İsviçre’ye geziler yapmıştır. Dostu Brod sayesinde sosyal yaşama, kahvelere, gece kulüplerine, lokallere, hatta ‘okuma saatleri’ yoluyla Prag edebiyat yaşamına girmiştir.

Kafka’nın sosyalizmden etkilenmesi, okuduğu eserler yoluyla olmuştur. Birçok yazar gibi günlük, kart ve mektuplar yazması, okuduğu günlük ve mektuplara bağlanabilir. Düşünce yönünü oluşturmada, “Kafka, üniversite yıllarında sosyalizm, Nietzsche ve Darwin’den etkilenir.”²³ Yazınsal örneklemelerden yararlanması ise, “Hebbel’in, Amiel’in, Bayro’nun ve Grillparzer’in günlüklerini, Eckermann’ın Goethe’yle konuşmalarını, Goethe’nin, Grabbe’nin ve du Barry’nin mektuplarını, Schopenhauer ve Dostoyevski’nin yaşam öykülerini okuması”²⁴ şeklinde gelişir.

Sade bir yaşama özlem duyan Kafka, işi ve yazını arasında kadınlarla da ilgilenmiştir. Ancak yazını engelleyeceği, özgürlüğünü sınırlayacağı; aile ve yazını birlikte yürütemeyeceği gerekçesiyle, evlilik ve yazını arasında seçim yapma zorunda kalmıştır. Uğraşısının tehlikeye düşeceği gerekçesiyle evliliğe endişeyle bakan Kafka’nın bu evet hayırlar sürecini, Wagenbach, şöyle anlatır:

1 Temmuz 1914’te Felice Bauer ile nişanlanan Kafka, 12 Temmuz’da Berlin’de nişandan vazgeçer...1917 Temmuz başında Felice Bauer ile ikinci kez nişanlansa da,...1917 Aralığı sonunda iki nişanlı kesin olarak birbirinden ayrılır...Felice ile nişanı bozmasından bir buçuk yıl sonra Julie Wohryzek’le nişanlanır... ve 1919 Kasım’ında Wohryzek’le de ilişkilerini koparır. ²⁵

²² Aforizmalar?, A.g.e., 1995, s. 3.

²³ Kafka’nın Ailesine Mektupları?, A.g.e., 1984, s. 171.

²⁴ WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 55.

²⁵ WAGENBACH, A.g.e., 1997, ss. 124, 125, 138, 142, 150.

Kafka, hukuk doktoru oluşuyla baba evinden ayrılmanın bir yolunu bulmuş olsa da, yazını için ihtiyaç duyduğu zamanı ve gücü elinden aldığı için, nefret duyduğu halde büro işini ciddiye almak zorunda kalmıştır. Ne de olsa, yazını için bu da bir şanstır. Ve böylece yaşamı boyunca iş ve yazını birlikte yürütmeyi zorlayacaktır.

Okulların sıkıcılığı ve kendisine verdiği işkence iş yerinde de sürecektir. Bir süre hiç istemeden girdiği İşçi Kaza Sigortası Şirketinde çalışmak zorunda kalır. Ne var ki, bu işte Kafka, Öztürk'ün ifadesiyle, “anamalcı dizgenin bir dışlisinden başka bir şey değildir artık. Bir kez daha kendi istek ve bilinci doğrultusunda değil, zorunlu bırakıldığı, yönlendirildiği yönde davrandığını anlayacaktır.”²⁶

1917 Ekimi'nde girdiği Assicurationi Generali (İşçi Kaza sigortası Şirketi)'nde yardımcı memur sıfatıyla, örnek bir memur gibi çalışmış, geceleri eve dosya taşımıştır. Aytaç'ın ifadesiyle; “Çaresizliğe varan kötümserliğine rağmen, Bürokratennetz dediği büro hayatını ve mesleğini, modern çalışma dünyası ve bürokraside serbest yazar olarak hayatını sürdürmeye cesareti olmadığı için, bırakmak istemez.”²⁷ Zor çalışma koşulları nedeniyle bir yıl sonra bu işten ayrılan Kafka 1908'de Arbeiterunfallversicherung (Prag İşçi Kaza Sigortası)'nda, biraz daha esnek çalışma koşulları altında işe başlamıştır. Önce yardımcı memur, daha ileride memur, ve bir süre sonra müdür yardımcısı, 1922'de genel sekreter sıfatlarıyla şirkette yararlı işlerde bulunan Kafka'nın on dört yıllık hukukçuluğu sonunda 1922 yılında sağlığı bozulmuştur. Yaşamının ağırlaştığının göstergesi tüberküloz teşhisiyle zorunlu olarak emekliliğe sevk edilmiştir.

Yazın yaşamına “1904'te **Bir Savaşın Tasviri** ile başlayan Kafka, yazını **Taşrada Düşün Hazırlıkları** , **Gözlem** ile sürdürür.”²⁸ 1917 Ağustosunda kendisine akciğer tüberkülozu teşhisi konmasıyla, hastalığını tüm yükümlülüklerden kurtuluş olarak hissetse de, Kafka, yazını bırakmaz. Sık sık sanatoryumlarda tedavi görür, çalıştığı şirketten hastalığı nedeniyle sekiz ay izin alır ve yazını sürdürür.

²⁶ ÖZTÜRK, A.g.e., 1984, s. 65.

²⁷ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 280.

²⁸ Kafka'nın Ailesine Mektupları?, A.g.e., 1984, s. 172.

1917 ve 1919 yılları arasında Kafka ile babası arasındaki ilişki hayli bozuldu: Babasının 'çılginca' diye nitelediği tarımsal planlarında Ottla'yı destekleyen Kafka, uygun bir tarım okulunun bulunmasında da kendisine yardımı esirgememiş ve okula alınmasını sağlamıştı.²⁹

Kafka'nın babasıyla arasının açılmasının nedenleri: Kızkardeşi için doğal, rahat bir yaşam düşüncesiyle seçtiği meslek, ve diğeri ise, henüz nişanlandığı üçüncü nişanlısı Julie Wohryzek'in babasının mesleğinin haham oluşudur. Bu mesleğin sakıncalı yanı, Yahudi burjuvazisinde son sırada bulunmasıdır. Bu çatışmanın sonucunda Kafka, 'Babaya mektub'u yazmıştır.

Yazar, 1920 Aralığı'nda Matliary'de bir sanatoryumda tedavi gördüğü sırada henüz bir tıp öğrencisi Robert Klopstock ile tanışmış, hastalığı süresince yapıtlarını sık sık yarım bırakmış ve daha sonra yine kaldığı yerden yazmaya devam etmiş, bazı yapıtlarını da yakmıştır. Tanıştığı Dora Diamant adlı kızla Berlin-Steglitz'de ev tutarak Prag'ı ancak yaşamının solarına doğru terkeden Kafka, eve barka kavuşsa ve kısa bir süre mutlu olsa da, sağlık durumunun iyiden iyiye kötüleşmesi ona yaşam şansı tanımaz. 1920 Nisan'ında önce Wienerwald Sanatoryumua, sonra Viyana Üniversite Kliniğine, oradan da Kierling Sanatoryumu'na kaldırılan yazarın klinikteki yerini ziyaretçilerinin güçlükle öğrenebilmeleri, Kafka'nın yaşamında bir çığırkan, kendisini öne çıkaran biri olmadığını, hatta kendisini klinikte bulma amacıyla adının dahi iltimas yerine geçmediğini göstermektedir. Dostu Max Brod'un sık ziyaretleri ve doktor Robert Klopstock'un ilgisiyle sevinen Kafka, son altı ayını mutlu yaşadığı Dora Diamant'ın yanında 3 Haziran 1924'te ölmüştür.

Temel düşüncesi Kafka'nın tüm yapıtlarındaki sınırlı bir gücün ve sınırlı bir mutluluğun dünyadaki niteliği olan "Bir Savaşın Tasviri" nin dışında, yazarın diğer yapıtları şöyledir: Amerika, Şato, Dava, Aforizmalar, Çin Seddinin İnşaasında, Gözlem, Babaya Mektup, Sinirlerin Susması, Yargı, İnşaat, Dönüşüm, Köy Öğretmeni, Bir Akademi İçin Haber, Açlık Cambazı, Taşra Doktoru, Rüya, Küçük Bir Kadın, Bir Haç, O, İlk Acı, Bir Köpeğin Araştırmaları, Taşrada Düğün Hazırlıkları, Cezalıları Kolonisi,

²⁹WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 147.

Fareler Ulusu, Köy Yolunda Çocuklar, Çakallar ve Araplar, Kanun Önünde, Karı Koca, Şehir Arması, Saray Kapısına Vuruş, Eski Bir Yaprak, Sancho Pansa Gerçeği, Her Günkü Kargaşa, Şahane Sefarethane, Kaldabahn, Küçük Uydurma, Köydeki Cazibe, Yasaların Sorusuna, Konuşmalar, Günlükler ve Oktav Defterleri ...

2. Kafka'nın Aldığı Eğitim ve Eğitimin Kişilik Oluşumundaki Yeri

Eğitimin amacı, davranışları uyumlu, düşüncesinde özgür insanlar yetiştirmek olmalıdır. Sinanoğlu, eğitimi o yönde tanımlar.

Eğitim her bireyi ahlakça ve zihince özerk bir insan kılmalıdır. Bu insan, kendi manevi gelişiminden haberi olacağı, insanca olanın ne olduğunu iyice bileceği için içinde yaşadığı toplumsal çevreye uyma yeteneğini göstermekle kalmayacak, onu etkilemesini bilecek ilerlemesini sağlayacaktır.³⁰

Bu tanıma göre, Kafka'nın aileden aldığı eğitim, insan yetişmesine uygun düşmemektedir. Çünkü, babanın ilgi yoksunluğunun yanı sıra, hataları görme ve insanı hep kendi yerine düşürme yanı, Kafka'nın yapıtlarına girecek kadar etkilidir. Onun yetişme çağında babadan kazandığı bu özellik, insanı yere vurmaz, nesnel yabancılaşmaya götürür. Sezgisellik kalıtım ve çevre özellikleri Kafka'da sürekli bir uyanıklık, tetikte oluş, derin bir hassasiyet, içe bakış ve ince bir gözlem eğilimi oluşturmuştur. Bu tarzı kendisi şöyle belirtir: "Risk öyle büyüktür ki insan mikroskop gözü edinir. Mikroskop gözler 'Mikroskopaugen' insanı çıkmaza sürükler. Yine bu mikroskop tarzı görmenin sonucu olarak nesneler yabacılaşır."³¹

Kafka ailesinde alamadığı eğitimi tanımlar ve ailenin çocuğa karşı beslediği sevginin çocuğu olumsuz yönde etkilediği, çocuğun bir eğitici tarafından eğitilmesinin daha yararlı olacağını belirtir. "Ebeveynin çocuğa karşı duyduğu sevgi, hayvani, anlamsız ve daima çocukla karıştırılan bir duygudur, eğitiminin ise çocuğa karşı saygısı vardır, bu

³⁰ Sinan SİNANOĞLU, *Türk Hürmanizmi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 192.

³¹ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 279.

da, sevgiden söz edilmese bile, eğitim anlamında kıyaslanamayacak kadar değer ifade eder.”³²

Baba, Kafka’nın gözünde zorba, yabancılaşmış, bireyin benliğini boğan, toplumun büyütülmüş imgesi olunca Kafka, ona anlatmak istediklerini baskıyla seçtiği avukatlık mesleğinde değil, gücün baskısını her satırında kahırla hissettirdiği öykülerinde, romanlarında anlatmıştır. Yazar, toplumun insan üzerindeki baskısı, aşılamayan bürokrasi labirentleri ve yasalar karşısında insanın durumunu betimlerken, bütün toplumun suçlu bulunmasındaki nedenin çıkış noktasını aile olarak göstermiş; anne baba sevgisinin çocuğun zihinsel ve ruhsal gelişmesinde olumsuz rol oynadığını, kendi yetişme sürecini tanımlarcasına açıklamıştır.

Ebeveynin egoizmi, ki bu gerçek ebeveyn duygusudur, sınır tanımaz. Eğitim bağlamında ebeveynin en büyük sevgisi dahi ücretli eğitimcinin sevgisinden daha çıkarıcıdır. Başka türlü de olamaz, olanaksızdır. Zira, ebeveynler çocuklarına karşı, her hangi bir yetişkinin o çocuğa olacağı gibi objektif olamazlar, çünkü çocuk onların kanındandır; daha da komplike olan, her ikisinin de kanındandır.³³

Baba, hep karar sürecinin başı ve ulaşılmaz insan, güç ise onu tek sermayesi, anne de onun yanında olmaya zorunlu kişi olunca, Kafka’nın ailesinden kazandığı kişilik, doğal olarak nefret, kaçış ve yabancılaşma yüklü gelişmiş; çocukta kişilik gelişimini sınırlayacak ve psikoza neden olacak anne baba sevgisinin yetmezliğinden söz edilebilmiştir. Sinanoğlu, bu tür bir eğitimi şöyle tanımlar:

İyelikçi anne baba sevgisiyle beslenen eğitimin, çocuğun kişilik gelişimini, her şeyin doğruluğunu bizzat aramak gibi bir zihin habitusundan yoksun olarak tamamlanmasına neden olacağını ve bunun da ilerki yaşamında umutsuzluk kaynağı olabileceğini bilmekteyiz.³⁴

³² Gürsel AYTAÇ, *Çağdaş Alman Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 43.

³³ AYTAÇ, A.g.e., 1988, s. 43.

³⁴ SİNANOĞLU, A.g.e., 1988, s. 193.

Kafka'ya içinde yetiştiği çevre görüş ve düşüncelerden uzak, hatta bilmecemsi gelmiş, aile çevresinden, çevreden çıkışın yolunu kendini dışa kapatmakta bulmuştur. Aileden kaçışın, baskıdan kurtuluşun başka bir yolu, belki de başka yönde bir davranışla 'evlilikle' mümkündür. Ne var ki, yazar bu kez bir başka tuzağa yakalanacaktır ve yazamama ya da benzeri nedenlerle evliliğe soğuk bakacaktır. Gerçekte evlilik kurumuna karşı olmayan Kafka, mutlu sade bir evliliği çok istemiş, ama başaramamıştır. Kafka'nın aileye sahip olmayı hep tehlike olarak görmesi, sevgilileri ve nişanlılarıyla arasında hep bir mesafe bırakması, özgürlüğün kaçıp gideceği endişesiyle ilgilidir. Elias Canetti'nin ifadesiyle; "Kafka'nın kendisi bir aileye sahip olma tehlikesiyle karşılaşınca, Felice'ye karşı başlattığı savaşım da aynı nedene dayanır, aynı özyapıyı alır."³⁵

Kafka, okullara zoraki gönderilmiş ve onları sevememiştir, ama okulu kardeşlerinin, özellikle küçük kızkardeşinin eğitimi için önemli görmüş ve babanın nasıl olması gerektiğinin örneğini vermiş, babasına sitem etmiştir. 08.09.1918 tarihli mektubunda bu davranışın bir örneğini şöyle gösterir:

Canım Otlı... Zürau'dan ayrılıyorsun, buna katlanacaksın, ama okul için telaşa gerek yok, çünkü çok fazlasıyla seçenek var önünde... Az buçuk sağa sola yazdım yazıştırdım, sordum soruşturdum... Klosterneuburg bahçecilik okulu herhalde ötekenden daha iyi, insan korkunç derecede çok şey öğrenebilir... Çek-Ev İdaresi Okulları'na ilişkin yığınla prospektüs bulunuyor elimde, çokluk tarım okullarıyla bağlantılı okullar hepsi; ancak içlerinde sana uyan okulu kendi gözünle gördükten sonra seçebileceksin... Bu yüzden, bir okula gidip yerinde görmek de gerekli... Viyana'ya gitmeye karar vermezsen, Friedland'a gidip oradakilerle konuşman en iyisi... Bu işin getireceği masraf konusunda babamla konuşmanın hiç gereği yok, ben seve seve öderim hepsini.³⁶

Kafka, toplumsal sömürüyü ve baskı ilişkilerini ilk kez babasının dükkanında öğrenmiş ve babasını, "zorba, yabancılaşmış ve bireyin benliğini boğan bir toplumun

³⁵ Elias CANETTİ, *Sözcüklerin Bilinci*, (Çev. Ahmet Cemal), İstanbul: Payel Yayınevi, 1984, s. 250.

³⁶ Kafka'nın Ailesine Mektupları?, (Çev. Kamuran Şipal) İstanbul: Düşün Yayınevi, 1984, ss. 44 -46.

oluruna büyütülmüş imaj”³⁷ olarak acımasız ölçüyle tanımlamış, kendisinin ve mağazada çalışanların ruhsal durumlarının sorumlusu olarak babasını baş suçlu ilan etmiştir.

Mağaza beni ruh hastası etti... özellikle mağazada çalışanlara karış tutumun demek istiyorum... Sen memurlarına, ‘ödenmiş düşman’ dersin öyleydiler de zaten, fakat bana öyle gelirdi ki, onlar senin düşmanın olmadan önce, sen onların ‘ödeyen düşmanı’ idin... işte bu, mağazayı dayanılmaz yaptı benim gözümde; bana senin karşında kendi durumumu hatırlatıyordu. Bunun içindir ki, ben de mutlaka mağazada çalışanlardan yana oluyordum.³⁸

Kafka'ya göre, her ne kadar anne baba sevgisinin çocuğun gelişimini tümüyle etkileyeceği görüşü ağırlık kazanmış olsa da, sevgi ya da sevgisizlik dolu ortamlarda yetişen çocukların kişilik gelişmelerinde mutlak ayrıcalıkların görülmesi yadsınmamalıdır. Aytaç, Kafka'nın yetiştirme ortamıyla ilgili olarak, kişilik oluşumunun olumlu yönde gelişmesine yardımcı bir eğitim ortamını şöyle tanımlar:

Sevginin, özellikle de Kafka'nın görüşüyle, anne baba sevgisinin genellikle ‘ben’ duygusu ile birlikte ortaya çıkacağı gerçeği göz önüne alınırsa sevgisini yıkıcı değil de yapıcı olmasına sağlamak bakımından, sadece ‘bizim olanı sevmek’, ‘bizim’ gibi düşünene saygı duymak yerine, kendimizle özdeşleştirmedığımız kişi ve düşüncelere de hoşgörü ile yaklaşmaya çalışmak bir çok sorunun çözümü olacaktır.³⁹

2.1. Oluşan Kafka Kişiliği

Kafka, başkalarına karşı toleranslı, sabırlı davranışlarıyla insanı kendi ölçülerine göre değil, onları kendi içinde bulundukları şart ve ölçülere göre değerlendirmesiyle hem çok okunmayı hem de çok eleştiri almayı becermiş bir kişiliktir. Kafka'nın kişiliği Vedat Günyol'a göre mütevazilik yüklüdür. “Yaşam içinde kaçınılmaz olan bu davranışıyla insan kendi içine döndüğünde düş kırıklığına uğrar. Sanki güzel insan o değildir. Sevdigi insanı yücelere çıkarmak istedikçe, insan silinir, yok olur.”⁴⁰

³⁷ Roger GARAUDY, *Gerçeklik Açısından Kafka*, İstanbul: Hür Yayınevi, 1965, s. 16'dan aktaran Mehmet H. DOĞAN, *Çağının Tanığı Olmak*, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 32.

³⁸ GARAUDY, A.g.e., 1965, s. 16'dan aktaran DOĞAN, A.g.e., 1993, s. 32.

³⁹ AYTAÇ, A.g.e., 1988, s. 44.

⁴⁰ Vedat GÜNYOL, *Bilinç Yolunda Denemeler*, İstanbul: Ada Yayınları, 1985, s. 10.

Kafka'nın kişiliğini oluşturan temel öge olarak, hep babasıyla ilişkisi ele alınsa da, 20. Yüzyıl edebiyatında onu ve yazınını anlamak, Hristiyan bir ülkede Yahudi olarak doğan, sanatın her türüne düşman bir ailede yazarlığı seçen, çağdaş dünyanın kaygılarını çağrıştıran yazgısıyla Kafka'yı kişiliği, anlatısı ve yazgısıyla eserlerinde paralel görebilmek demektir. Canetti, bu paralelliği şöyle anlatır:

Kafka, gürültü karşısında duyarlıdır. Tehlikelerden kurtulmanın yolu, gürültüden şeytan görmüşçesine kaçmaktır. Somut tehlikelerin sayısı zaten yeterince kabarıktır... Kafka, odasına ziyaretçi gelmesini ailesiyle birlikte aynı evde oturmayı istemez. "Ben insanlarla birlikte yaşayamam, istisnasız tüm akrabalarımın nefret ediyorum; akrabalarım oldukları için değil, kötü insanlar oldukları için de değil... yalnız benim en yakınımda yaşayan insanlar oldukları için." O, en çok uykusuzluktan yakınır. Belki de uykusuzluk, bedenine ilişkin gözetim çalışmasından başkaca bir şey değildir,... Kafka da kirli hava tehlikesidir. Kötü hava bir bela olarak duyumsanır ve insanı felaketin sınırına kadar götürür.⁴¹

Kafka'nın sigorta şirketindeki memurluğu, yakasına yapışmış hastalığı, edebiyat etkinliğini pür telaş sürdürmesiyle kendini yıpratması, evlenme girişimlerinin sonuçsuz kalması, yazılarının bir kısmının yarım kalması, yazdıklarını yok etme isteği, kişiliğinin birer parçasıdır. İş yerinde yapa yalnızlığı ve sorumluluk yüklü işi, kendisini toplumdan alakoydukça, o, daha önceden merak sardığı doğal olanı; çiftçiliği, marangozluğu, bahçıvanlığı özler. Hatta hastalığı olmasa ırgat olarak çalışmaya bile razıdır. Temelde yatan doğal olana özlemin kaynağı yine ailedir. Kafka'nın ifadesiyle doğal olana özlem; "Zihni çalışma insanı toplumdan koparıyor. El işiyse insanlara yöneliktir. Yazık ki, işlikte de, bahçede de çalışmıyorum artık."⁴² şeklindedir.

Janouch, yetişme çağının ruh sağlığı üzerindeki etkisini öğrenebilmek için, kendi yetişme ortamıyla, Kafka'nın yetişme ortamını kıyaslar. Ona, anne babasının evliliğinin bunalımlı dönemlerinde evdeki çatışmayı, duyduğu rahatsızlık ve tedirginliği, ve bunlardan kendini sıyrabilmek için gerekçelerini anlatınca... Kafka: "Doğru, pek çok kişi

⁴¹ CANETTİ, A.g.c., 1984, ss. 200,201.

⁴² Gustave JANOUCH, *Kafka ile konuşmalar*, (Çev. A. Turan Oflazoğlu) , Ankara: Bilgi Yayınevi 1966, s. 13.

aynı şeyi yapardı. Çünkü ruh sağlığı tekniği apayrı kişilere vergi değil ki”⁴³ cevabıyla gösterilen davranışı onaylar. Janouch, ailesindeki kavgadan bahsedince, Kafka, yine soğukkanlıdır: “Heyecanlanmayın. Sakin olun. Sessizlik, güçlülüğün dile gelmesidir. Karşıtlıklar aynasıdır bu. Onun için sakin olun. Sakinlik, sessizlik kişiyi özgür kılar-darağacında bile.”⁴⁴

İnsanın dinlediği müzik, yaptığı spor ya da sosyal bir uğraşısı kişiliğine de yansır. Ne var ki, bu uğraşlar kaçamak olarak yapılıyorsa, ortada ruhi bir sıkıntının varlığından söz edilebilir. Janouch, Kafka’ya, babasının müzik çalışmasını istemediğini, anne babasının boşanmanın eşiğine geldiğini anlatınca, Kafka: “Bu yasaya boyun eğecek misiniz? Ancak us sınavını geçen tutkulara derinlik, güç vardır. Siz müziğiniz uğruna dövüşüyor, acı çekiyorsunuz... Sanatta bu hep böyledir. Kişi, yaşamasını kazanabilmek için, onu elden çıkarmak zorundadır.”⁴⁵ karşılığını verir. Janouch, evden ayrılmak zorunda olduğunu söyleyince, Kafka: “Acı ama bu durumda yapılabilecek en iyi şey. Ancak bazı şeyler ters yönde bilinçli sıçrayışla başarılabilir. Kişi, yitirdiği yurdu bulabilmek için, yabancı ülkelere gitmek zorundadır.”⁴⁶ cevabıyla onu yatıştırır.

Janouch, anne babasının boşanma kararını acıyla Kafka’ya anlatınca, Kafka: “Sakin, sabırlı olun! Bırakın kötülük, tatsızlık üstünüzden sessizce geçip gitsin. Onlardan kaçmaya çalışmayın. Tersine: onları iyice gözleyin. Bırakın tepkisel sinirliliğin yerin etkin anlayış alsın, büyüyerek her şeyin üstüne çıkarsın böylece. İnsan büyüklüğü, ancak kendi küçüklüğünü aşarak erebilir.”⁴⁷ cevabını verir. Kafka’nın akıllıca uyarılarda bulunan, alevlenen hırsları yatıştırabilen bir dost olduğu görülmektedir.

O, şüpheleri korkuya varan kişiliğiyle tehlikesizliğinden emin olduğu besinleri, sebzeleri yemiş, uzunca bir süre çay, kahve ve alkol içmemiş, bedenine canlılık kazandırabilme amacıyla yüzme, koşma ve açık havada yürüyüşlere yönelmiştir.

⁴³ JANOUCH, A.g.e., 1966, s. 107.

⁴⁴ JANOUCH, A.g.e., 1966, s. 108.

⁴⁵ JANOUCH, A.g.e., 1966, s. 109.

⁴⁶ JANOUCH, A.g.e., 1966, s. 109.

⁴⁷ JANOUCH, A.g.e., 1966, s. 110.

Bütün insanların iyiliğine bütün yüreğiyle inansa da, Kafka'nın buna inandıramadığı tek şey bedendir; o güvensiz ve korku doludur ama, Kafka, yine de yardım severliğine çevresinden esirgemez.

Minze adlı genç bir kıza Filistin topraklarının verimli işletilmesi için uygun bir tarım okulunun seçiminde, okula başvurularda yaşanan düşkünlüklerinde yardımcı olur... Kızkardeşine yazdığı eğitici mektuplarından Minze'de yazar, hatta kızı doğup büyüdüğü yerlerde alıkoymak isteyen ailesine de.⁴⁸

Kafka, içini tamamıyla boşaltmaya, hatta kenarda durup hiçbir şeye karışmama gibi bir konuma hayransa da bunu hiç başaramaz. Çünkü kendini hemen herşeye karşı sorumlu hissetmiş, bunları yazısına aktarmıştır. Çoğunlukla arka planı uygun bulan, dinleyici kalan, esprili, yeni düşünce ve çağrışımlar üretebilen Kafka, işkenceler dünyasının labirentlerinde dahi sadık tek çıkış noktasını bulabilmiş biridir. Onun geleceğe yönelik duyguları çöşkun, gelecekse onda sarsılamayacak kadar katıcadır. Yazarın geç tanınmışlığı ve geç okunmasının nedenleri arasında onun Yahudi milliyetinden gelişi, izlenen nasyonal sosyalist politika korkusu, ve kendini topluma haykırması sayılabilir. Tahsin Yücel'e göre, onun bu özel durumu zamanla anlaşılacaktır. "Kafka'nın sessiz çoğunluğun sözcüsü olduğu uzun yıllar içinde ortaya çıkacaktır."⁴⁹

Sevgiyi, insani dünyayı yine kendi içinde arayan Kafka, ailedeki sıradanlığının, fazlalığının, dışlanmışlığının farkında olmuştur hep. Bu dışlanmışlık onu **Dönüşüm** öyküsünün yazım eşliğine getirmiştir.

"Sanki doğumum bir türlü tamamlanamamış, bu karanlık evden kasvetli bir yaşamdan hep yeniden dünyaya geliyorum, o evde sürekli olarak varlığımın onaylanmasını bekliyorum." Kendisine özenle giysiler seçilmiyor, rastgele şeyler giydiriliyordu. Kendisini giysilere uydurabilmek için eğilip bükülmek zorunda kalıyor, bu yüzden çarpık duruşlar ediniyordu; Böylece **Değişim**'deki Gregor Samsa'nın temelleri atılmaya başlamıştır.⁵⁰

⁴⁸ JANOUC, A.g.e., 1966, ss. 27, 28

⁴⁹ Tahsin YÜCEL, **Alıntılar**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 105.

⁵⁰ ÖZTÜRK, A.g.e., 1984, s. 63.

Kafka, kendini ön planda görmeyen, varlığını hissettiren, ama göze batmayan kişiliğini, kartlarında, mektuplarında ve bazı yapıtlarında sadece ismini ya da soyisini, bazen isminin ilk harfini not ederek, bazen de bunlardan hiç iz bırakmayarak gösterir. Kim olduğunun bilincindedir aslında. Ama orada birey olduğunu gizlemek ister. Kendini yok gösterir. Bu, varoluş gerçeğini silip atmaya benzese de bu yolla o gerçeği onaylamış görünmektedir. Kafka'nın anne babasına, kardeşlerine yazdığı yüzlerce mektubun yanı sıra, kartlardan biri şöyledir:

Julic ve Herrmann Kafka

Matliary, Haziran, 1921

Çok sevgili anne ve babacığım!...

Dayım ve yengeme kalpten selamlar.⁵¹

Kafka'nın kendini yok gösterme, 'Ben' ine inme felsefesini Ernst Fischer şöyle tanımlar:

Kafka, güllerin ve defnelerin günlük kokularının ve çıplak kızların arasından gerisin geriye kendi dipsiz Ben'ine yuvarlanır. Düş evrenindeki neşeli birliktelik ve toplumsal gerçeklerin üstesinden gelebilme uğruna girilen savaşı, Ben'in dış dünya ile çatışmasını, bu dış dünya yüzünden yıkılmayı ya da onunla bir bireşime varmayı önleyemez.⁵²

Kafka, iç dünyasını ve bütün enerjisini yazınına vermiş, varlığının ihtiyaç duyduğu herşeyden, sevgiden, yemeden, içmeden, cinsiyetinden, müzikten, düşünmeden, özveride bulunmuştur. Bunu da bir seçme olayı ile çözümlemiş, kendisini olabildiğince her şeyden soyutlamayı başarmış, hatta kendisine kurduğu yeni dünyayı bir fare ile bile özdeşleştirebilmiştir. Durusoy, Kafka'nın, yazını ve yeni dünyasını şöyle anlatır:

Wie ersichtlich, handelt es sich bei Franz Kafka um eine komplexe Welt, die hauptsächlich auf seinem inneren Leben beruht. Seine Tagebücher sind voll von Traumaufzeichnungen und aus vielen entstand tatsächlich eine Erzählung. Kafka hat nie in erster Linie für Leser geschrieben, sein gesamtes Werk ist der schriftliche

⁵¹ **Ottla'ya ve Ailesine Mektuplar?**, (Çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi, 1997, ss. 127,128.

⁵² Ernst FİSCHER, "Franz Kafka", (Çev. Ahmet Cemal), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 151.

Ausdruck seiner imaginären Innenwelt , die er als Mittel ansieht, an die Wahrheit heranzukommen....so z.B. in "Josefine, die Sangerin oder das Volk der Mause."⁵³

Kafka, diğ er ykulerinde de soyutlamalar yapmış, hayvan kişiliklerinde, simgelerde imgeleri gizlemış, onlarda hurriyet bulmuştur. **Bir Kopeğ in Araştırmaları'nda ve Donuşum'de**, kopek ve böcek insanın bu denli dışlanamayacağ ının hüviyet sahipleri olarak gösterilmiştir.

3. Çekoslovakya'da Toplumsal Durum

Avrupa'nın ilk universitesinin kurulduğ u şehir olan Prag, Roma-Germen İmparatorluğ u doneminde başkent olmuştur. 1950'lere kadar göç alan bu şehire o kadar Musevi yerleşmiştir ki, Museviler havralarını yapmalarının yanı sıra kendi belediyelerini kurma hakkı dahi elde etmişlerdir.

19. yüzyılın başlarında Prag, tam bir fabrika şehri haline gelmiştir. Bohemya Krallığ ı Çekçe'yi, imparatorluk yönetimi ise Almanca'yı resmi dil olarak konuşmaktadır. Ayrıca, şehrin dört etnik gruptan oluşması tüm sanatçılar için bir zenginliktir. Bunlardan birincisi dili ve külturuyle Almanya, ikincisi, yaşanılan ortamdaki ek kaynağ ı, üüncüsü şehrin oğ unluğ unu oluşturan Yahudi topluluk ve diğ eri de ölke yönetimine hakim gü Avusturya'dır.

20. yüzyıla onemli haklar alarak giren Yahudiler henüz ağ ın başlarında Almanlarla kaynaşma sağ larlar. Almanlarla birlikte birinci dunya savaşında savaşan, ölen Yahudiler, Alman toplumunda oldukça etkin işlevler görmektedirler. Einstein gibi bilim adamları, Max Reinhart gibi sanatçılar, Bruno Walter ve Schönberg gibi müzisyenler, Kafka gibi yazarlar ve Martin Buber gibi filozoflar Yahudi Almanlar olarak uluslararası alanda Almanların başarılarına katkıda bulunurlar. ⁵⁴

⁵³ Gertrude DURUSOY, "Franz Kafka oder das innere Leben eines Dichters" , *Ege Batı Dilleri ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı:2, İzmir: Ege  Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984, s. 51.

⁵⁴ Hüseyin SALİHOĞ LU, *Alman Kültur Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1993, s. 195.

Almanların tutucu ve milliyetçi kesimlerinde başlayan Yahudi aleyhtarlığı, Hitler'in iktidarı ele geçirmesiyle tam bir düşmanlığa dönüşmüştür.

1 Nisan 1933 tarihinde Yahudi işyerleri, avukatları ve tabipleri genel bir boykot ile sarsılır... Çıkarılan bir yasayla Yahudiler memurluktan uzaklaştırılır, serbest meslek icra edenlere bir nazi örgütü altında toplanma zorunluluğu getirilir, geçinme olanakları ellerinden alınır. 1935 Nürnberg Yasalarıyla Yahudilerle Almanların evlenmesi yasaklanır.⁵⁵

Paris, Alman elçisinin bir Yahudi tarafında öldürülmesiyle tepki daha da artmış, baskı eziyete dönüşmüştür.

9-10 Kasım 1938 'Kristallnacht' gecesi Almanya'daki hemen tüm sinagoglar ateşe verilir, Yahudilerin işyerleri, evleri, mağazaları tahrip edilir... Kadın çocuk demeden bütün Yahudilere eziyet edilir. Bir buçuk milyar mark kefarete ödemek zorunda bırakılan Yahudiler, kültürel faaliyetlerden ve Alman okullarından men edilirler... Altı yaşına gelen her Yahudi göğsünün solunda 'Davut Yıldızı' nın yanında el kadar büyüklüğünde bir tablada 'Yahudi' yazısı taşımakla zorunlu tutulur. Hitler'in amacı, bütün Yahudilerin fiziksel olarak Avrupa'da kökünü kurutmaktır. Bunun için ise belki de savaş en uygun yol olacaktır. Hitler'in iktidarıyla sanat da payını alır, Alman kültürel yaşamına canlılık kazandıran pek çok sanatçı ve bilim adamı, ülkeyi terk etmek zorunda kalır. Thomas Mann, Heinrich Mann, Bertholt Brecht, Franz Kafka, Erich Maria Remarque, Kurt Tucholsky, Alfred Döblin, Jakob Wassermann, Robert Musil, Arnold Zweig, Stefan Zweig gibi bir çok yazarın kitapları yakılır. Böylece Almanya düşünsel olarak çok sayıda elit insanı kaybeder.⁵⁶

Kafka, Yahudilerle Almanların çok ortak yanı olan insanlar olduklarını kasıtlı, aralarındaki uyuşamamayı dinsel bir nedene bağlar.

Gerek Almanlar, gerekse Yahudiler gayretli, elinden iş gelen, çalışkan kimselerdir. Ayrıca başkaları tarafından sevilmezler. Yahudilerde apaçık ortada bu, Almanlarda ise bu kadar açık görünmüyor, çünkü Almanların tapınakları henüz yakılıp yıkılmış değil... Almanlar teokratik bir devlet değil. Kendilerine özgü bir tapınakları ve bu

⁵⁵ SALİHOĞLU, A.g.e., 1993, s. 195.

⁵⁶ SALİHOĞLU, A.g.e., 1993, ss. 195,196,200.

tapınakta ulusal bir Tanrıları yok... Almanlar, topraktan demir üreten bir Tanrıya sahip⁵⁷

Toplumsal olduğu kadar siyasal boyutuyla da önemli olaylardan biri de, Rus Devrimi'dir. Devrim bir çok ülkede etkisini göstermiş, yazınsal eserlere işlenmiştir. Devrimin diğer ülkelere de yayılacağı endişesi duyanlara Kafka'nın cevabı: "Bir taşkın ne kadar geniş alana yayılırsa, o kadar sığlaşır, o kadar bulanır suyu. Devrim buhar olur uçar, kala kala geriye yeni bir bürokrasinin batağı kalır. Acı içinde kıvranan insanlığın zincirleri, bürolarda harcanan kağıttan yapılır."⁵⁸ şeklinde olur.

Kafka, savaşa eşlik eden kitlesel olaylara karşı nefret duymuş, insanları kavgaya çağırma yerine, savaş dümenlerinin görevini devralan bankalarda, kurumlarda iki yüzlü formülleriyle gizlenen kapitalist çarkları işaret etmiştir. Rus Devrimine "dinsel sorun" diyen Kafka, Prag'da işçilere hayrandır. İşçiler sokağa dökülünce: "Bu insanlar kendilerinin ne olduğunun o kadar farkında ve keyifleri yerinde ki! Yolların efendisiler ya, dünyanın da efendisi oldukların sanıyorlar... Ama aldanıyorlar."⁵⁹ karşılığını verir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Yahudilerin ortak kaderi belli olmuş, savaşın bazı iç olayları gizlemesinde de yararlanılmış ve Yahudilerin yaşamına sınır çizgisi çizilmiş, Çekoslovakya'nın işgali ile kapitalizm ve faşizm iyice azgınlaşmış, Yahudiler katledilmiştir.

Kafka'nın üç kızkardeşi evlerinden alınarak toplama kampına yollanıp burada katledilmiştir. Sanatçının diğer pek çok akraba ve dostları da aynı yazgıyı paylaşmıştır. Arşivler yok edilmiş, belgeler ve Kafka'nın kitaplığıyla bir sürü mektubu kaybolmuş, yazarın yaşamının tanıkları öldürülmüştür.⁶⁰

⁵⁷ Gustave JANOUGH, *Kafka ile Söyleşiler*, (Çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi, 1994, ss. 72, 73.

⁵⁸ JANOUGH, A.g.e., 1994, ss. 72,73.

⁵⁹ Roger GARAUDY, *Picasso, Saint-John Perse, Kafka*, (Çev. Mehmet H. Doğam), İstanbul: Payel Yayınevi, 1991, s. 154.

⁶⁰ WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 11.

4. Kafka'nın Yazarlığı

Ne Çek toplumunda yankı uyandırabilmiş ne de yurduna kök salabilmiş olan Kafka, yapıtlarını çalışma saatleri dışında kaleme almış, yazar olarak tanınması ise dostları sayesinde olmuştur. "1920'lerde Almanya'daki dar bir edebiyat çevresinde tanınan yazar, özellikle Sartre ve Camus'nün ön ayak olmasıyla Fransa'da ün yapar, nihayet İngiltere ve Amerika'da sesini duyurur."⁶¹ 1935'lerde yasaklı yazarlara listesine alınan, nasyonal sosyalist politikanın etkisiyle yapıtları yakılan yazar, ancak 1950'lerde okur bulmaya başlar. Yapıtları 1957'lerde Çekçe ve Rusça'ya çevrilen yazar, kendini büyük görünen her şeye adanmış biridir. Çağdaş düzyazı ve psikoloji ustası olarak da bilinen Kafka, şiirleriyle de lirik şairlerden sayılır.

Öykülerinde hayvanlara yüklediği imgelerle gerçeküstü konuları işleyen yazar, amacı hep imgede gizlemiş, bu gizlilik ise şöyle tanımlanmıştır:

İmgeler kimi gerçekleri görünür kılma amacına yöneliktir. Yanlarına varılması güç ve sakıncalı kimi ayrıntılara dek ulaşabilmek için yanıltıcı genellemelerden sakınma olanağı sağlamaktadır ona. Diyelim ki, bir hamam böceğine dönüştürmeksizin aile bağlarının yaslandırıldığı dayanakları gereğince irdelemek olanaksızdır gerçekten.⁶²

Diğer bir yanıyla Kafka aşağılansa da, onun kendine özgünlüğü bu. Bu belirlilik, bilinçlice verilen bir uğraşının sonucudur.

Tüm yeteneğini içe dönük karamsar düşüncelerine, öz kuşkularının sonu gelmez yanılsamalarına harcayan biri olarak nitelendiği, kentsoylu sorunları içinde yitmiş bir bunalım yazarı diye aşağılandığı da oldu onun. Oysa bilinen en gerçekçi yazarlardan biridir Kafka. Konuları kentsoyluca bunalımlar içermekteydi evet. Ancak, gerçeğin yansıtılması amacıyla olsun kılıpayı özverisi yoktur yapıtlarının.⁶³

⁶¹ WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 10.

⁶² Kafka'nın Güncesi?, (Çev. Mazhar Candan), İstanbul: Düşün Yayıncılık, 1995, s. 12.

⁶³ Kafka'nın Güncesi?, A.g.e., 1995, s. 12.

Kafka'nın nesnel bir dünya görüşü yoktur. Özgür iradeyi, iyiyi, açık yürekliği konu yapan yazar, varoluşun ayrı bir yönünü işler görünmektedir. Bu ise; "Goethe'de avutuculuk, Flaubert'de avutuculuktan yoksunluk, Dante'de mükemmel düzen, Thomas von Aquino için bağışlanma, Dostoyevski'de suç, Hamsun için doğa, Kafka'da ise, insan olmanın belirsizliği"⁶⁴ şeklinde işlenmiştir.

Kafka'nın öyküleri öncülerine dayansa da, her zaman kendine özgünlük gösterir. Barker'in gözünde onun özgünlüğü övgüdür. "Nach dem ich den Heizer gelesen habe, weiss ich, dass Kafka viel mehr als der Überwinder und Erlediger eines etwas ramponierten Könners ist."⁶⁵

Kafka'nın yapıtları Sovyet Rusya yayınevleri ve okur çevresinde, Nazi dönemine rastlamaları nedeniyle bir süre kabul görmemiş, yazar, karamsar görülmüş hatta lekelenmiştir. "Alles, was Kafka geschrieben hat, ist durch und durch dekadent, morbide, misantropisch; das sind hoffnungslos pessimistische Beschreibungen einer verzerren Wirklichkeit."⁶⁶

Yazarın kabul görmesini güçleştiren bir diğer yan, onun çokanlamlılığı sayılsa da, onun, gerçekten korkmayan, peşin hükümlü olmayan, özgür okuyucu isteği, acımasız değişimleri içerisinde Rusya'da dahi okur bulmasını, hatta Kafka estetiğinin oluşmasını sağlamıştır. Kafka ne soyut ne de kara bir yazar olduğunu kendisi tanımlar. "Bir mutluluk arayıcısı."⁶⁷

İyimserlik ve kötümserlik yargısı dışında, yazgısına boyun eğmek yerine savaşım vermek ona özgüdür. Örneğin, Şato'nun kahramanı köye yerleşmek, kendini kabul ettirmek için tutkuyla savaşır, Dava'nın kahramanı yargıcını bulamasa da, kendini

⁶⁴ Max BROD, *Kafka'da İnanç ve Mutsuzluk*, (Çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi, 1994, s. 24.

⁶⁵ Andrew BARKER, "Peter Altenberg: Sein Einfluss auf Literatur von Musil bis Kafka", *Literatur und Kritik-Österreichische Monatschrift*, Nummer:241/242, Salzburg: Otto Müller Verlag, 1980, s. 14.

⁶⁶ Lew KOPELEW, "Franz Kafkas schwierige Russlandsreise" *Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka - Symposion*, 1983, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, 1985, II. Auflage, s. 174.

⁶⁷ GARAUDY, A.g.c., 1991, s. 153.

celladın eline teslim etmez. Öldürücü düzene karşı mit yaratmak, düzenin insanlık dışı maskesinin indirilişi, hem yargıç hem de kurban olma, hemen hemen tüm yapıtlarda görülebilen özelliktir.

Öncelikle bir durum yazarı olan Kafka, iyi bir okuyucu olduğu kadar, iyi bir eleştirmendir de. Yazar, Alfred Döblin'in **Siyah Perde**, sözlerin ve rastlantıların romanına: "Bu kitabı anlamıyorum. Rastlantı diye nedenleri bilinmeyen olayların bir araya gelişine denir. Oysa nedensiz bir dünya yoktur. Dolayısıyla, bu dünya da rastlantı diye bir şey olamaz. Rastlantı yalnız buradadır."⁶⁸ derken alını gösterir ve eleştiri getirir.

Yazarın bir davranışı açıklamada, bir doğruluğu kanıtlamada, Grillparzer, Dostoyevski, Kleist ve Flaubert'in yaşam biçimlerine bakması, onun tek başına karar vermede kaçınmasından ve onlardan etkilenmesinden kaynaklanır. Anlatısındaki üstü kapalılığa Robert şöyle yorum getirir:

Kafka eğer, gerçek benliğiyle yanlış anlaşılma korkusunu, yalnızlık korkusu ile bütün ilişkilerini ve hatta düşüncelerini bile sınırlayan büyük endişesini uzlaştırmayı başaramasaydı, yazı yazması olanaksızlaşırdı... Yanıtlarının niteliğinden anlaşılan ve en yakın arkadaşlarını da en az bugünün okurları kadar şaşırtan bu davranışının nedeni, kendisini en açık biçimde dile getirmek istediği zaman en örtülü anlatımı kullanmasıdır.⁶⁹

Kafka, okuyucuyu daha başlangıçta etkisi altına alır, Brecht'in epik tiyatrosundaki gibi insanı düşündürmeye, yabancılaşmanın eşğine getirmeye ve onda bilinç oluşturmaya çalışır. Ancak, okurun durumu, anlamsızlığa kaçış ve evrensellik gösterebilir.

Kafka'yı okurken insan gülmez... Çünkü Kafka'da grotesk zaten kendi içinde düşüncenin metafizik boyutlarını taşımaktadır...Kafka diliyle etkiye ulaşır... Kafka'daki bir çok kahraman, memur, uşak, hakim görevlerini yaparken, kuralı

⁶⁸ BARKER, A.g.e., 1990, s. 14.

⁶⁹ Marthe ROBERT, "Kafka'nın Mektupları", (Fr. Çev. Gül Çetinor), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 57, 58.

absurdum'a götürürler. Yazar, evrenselliği sağlamak için kişi ve yer isimlerini pek kullanmamıştır.⁷⁰

Okurunu güldürmeyen yapıtların yazarı Kafka, kendisini dinleme erdemini gösterememiş babanın (güç) etkisi altında yetişmiş, söylemek istediklerini yapıtlarına şifrelemiştir. Günyol, konuları ve yazarlığıyla Kafka'yı şöyle tanımlar:

Kafka'nın ailesi, özellikle babası Kafka'yı sabırla dinleme erdemine ulaşamamıştır. Çocukluğunu bu kişilik altında geçirir Kafka. Kendisinin yaşayamadıklarını, ne olup ne olmak istemediğini, toplumsal yaşamın baskılarını, normlarını, bürokrasiye, insan yaşamının yönlendirici diğer olgularını... onun yapıtlarında yakalamak doğru olacaktır. Şahsın zamana uyması doğru olacaktır ki, bu uyum Kafka'ya bir iç başkalaşması getirmiş olmalı ki, Öyküde böceğe dönüşümü bir trajediyi, bir hicvi vurgular.⁷¹

Kafka'nın sezgilerini bütün açıklığıyla aktarabilmiş, yazar sorumluluğunu yerine getirmiş biri olarak iyi bir miras bıraktığına Ebner'de katılır. Ona göre; "Kafka sayesinde biz, zaten varolan bu dünyayı görebildik; o zamandan bu yana da dünyamızın bu çok belirli yanını görmezlikten gelemiyoruz."⁷²

4.1. Kafka'nın Dili ve Anlatısı

Kafka'nın dili, şiveler yerine eleştirici, titiz özellikler taşır. Yapıtları hakkında ipucu veren bu özellikte her zaman belli ölçüde bir yabancılık barınır. Bu yabancılıkta nesneler zamanla değişik şekillerde kendini gösterir.

Kafka'nın her hangi bir yapıtı incelenirken, Kafka'nın istediklerinin gerçekleştirilmemiş olması gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü, gerçekleştirilmemiş istekleri üstü kapalı bir anlatım biçimiyle anlatırken Kafka, kendisini anlatıyordu. Aytaç'a göre Kafka'nın dili: "Prag dekadans edebiyatından kaçınması sade ve berrak olana yönelişi

⁷⁰ ROBERT, 1984, Ön. ver., s. 228, 229.

⁷¹ Vedat GÜNYOL, *Giderayak Yaşarken I*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1989, s. 51.

⁷² Jeannie EBNER, "Günümüz Gerçekliği ve Kafka" (Çev. Ahmet Cemal), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 182,183.

aynı zamanda bir dil problemidir. O, süslü püslü teşbihleri, yapmacık ve yakışmayan sıfatları şiddetle reddeder. Flaubert'in üslubunu ve disiplinli dakiklığını benimser.”⁷³

Prag dekadans edebiyatının havası Kafka'nın kaleme aldığı yapıtlarla konu olarak hiç bağdaşır görünmemektedir. Wagenbach'ın ifadesiyle; “Prag, sera havasında gemi azya almış bir erotizm ve bunaltıcı bir cinsellik havası esen yapıtlar üretmekteydi.”⁷⁴

Kafka, kahramanları ve anlatılarında, yalın ve sağlıklı olanı aramış, hatta yaşamında bu nedenle değişiklik yaptığı gözlenmiştir. Yazarın dil içinde kullandığı üslup Aytaç'a göre şöyledir:

Paradoks ifade, fakat'lı, gerçi'li, bir yandan, öte yandan'larına dökülen bir diyalektik, Kafka'nın gözlemlerini tespiti en uygun bulduğu tarzıdır. İşte bu tarz Kafka üslubunun ve yapıtlarındaki dokunun ana şemasıdır. Sürekli antitezler doğuran, ama senteze götürmeyen bu düşünüş ve ifade tarzı için *abgehackte* Diyalektik terimi kullanılmıştır.⁷⁵

Yazarın yorumlanması, onun betimlemeleri, açıklamaları ve kıyaslamaları yoluyla sağlanabilecektir. Sözcüğün kesin olarak kendi gerçek anlamında kullanılması, bol imaj ve çağrışım gerektiren bir çok cümlelerin dizilmesine olanak sağlamıştır. Yazarın kendi özgün dilini oluşturması, psikolojik de olsa, baba evinde elde edemediği özgürlüğünü hiç değilse yazında elde edişi şeklinde gösterilebilecektir. Janouch'un ifadesiyle Kafaka'nın dili: “İç gerilimden dolayı köşeli... Her söz bir taş. Konuşmanın katılığı, tamlık ve yetkinlik uğrunda çabadan ileri gelirdi. Bu yüzden, konuşmasını belirleyen, topluluk nitelikleri değil etkin kişisel özellikleridir.”⁷⁶

Dilin, iletişim aracı sıfatıyla sanatçılarda ayrıcalıklarla kullanılmasının yanı sıra, gerçeği gösterme gibi bir sorumluluğu yoktur. Dilin gerçeği gösterme boyutuyla görevi şöyle belirtilmiştir: “Dil bir biçimdir, gerçekçi de olamaz gerçek dışıcı da. Yazarın dilinin

⁷³ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 281.

⁷⁴ WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 70.

⁷⁵ AYTAÇ, A.g.e., 1983, ss. 281, 282.

⁷⁶ JANOUCH, A.g.e., 1966, ss. 16, 17.

görevi gerçeği göstermek değil, betimlemektir.”⁷⁷ Kafka’nın kendisine özgü dili ve biçimiyle düz yazısının diğer yazarlardan ayrıcalığını Kampits, şöyle ifade eder:

Düzyazı olarak her türlü süslemeden kaçınan özellikle, şiirsellik ve coşkudan uzak duran bunun yanı sıra da yazarın geleneksel biçim araçlarını aşan ve onları bir yana bırakan boyutuyla alkışlanmıştır... Yadırgatıcı, dahası sarsıcı olaylar yalın, serinkanlı ve yalnızca önemli olanı vurgulayan bir dille anlatılır. Kafka’nın neredeyse tutanak tarzındaki anlatım biçiminin , olayların sarsıcılığı ve yadırgatıcılığı ile dil arasındaki uçurumu okur açısından hiç kuşkusuz derinleştirmesine karşın, daha sonraki dil deneyicilerinin kullandıkları anlamda yabancılaştırma öğelerini Kafka’nın dilinde aramalıdır.⁷⁸

Kafka’nın çokanlamlı anlatısı tek bir alanda işlevini tamamlar ve mesajını aktarırken, dilin aynı öğeleriyle karşı alanı da anlatabilmesi ilginçtir. Kampits’in değerlendirmesiyle: “Dilin yapılarının parçalanması ya da dilde yenileştirme değil, ama akıl almaz olanı, dilin her şeyi sınırın ‘bu yanında’ tüketmesi, böylece de ‘öte yanı’ göstermesi aracılığıyla kullanılabilir kılma girişimi absürd olayların bir yorumu olarak değerlendirilebilir.”⁷⁹

Dünya görüşlerinin bireyden bireye değişmesi, yine de onların insanların dünyadaki genel nüfusu oranında kabarık olduğunu göstermemektedir. Filozofların ortak bir görüşle felsefe üretme görevlerinde olduğu gibi, yazarlar da o yöndeki sorumluluklarının bilincindedirler. Kafka, anlatısında hem bir dünya görüşünün gerçeğini şifreler hem de felsefe oluşturur. Buna göre Kafka’nın anlatısını Fischer, şöyle anlatır:

O, insanın evren içindeki ya da nesnelerin başlangıcındaki acısını değil, belli bir toplumsal durum içindeki acısını anlatır. Kafka, yabancı bir dünyayla bilinmeyen birtakım güçlerle umutsuzca boğuşan, ne olduğu anlaşılmayan Şato’yla bile bir çeşit

⁷⁷ Roland BARTHES, *Çağdaş Söylenler*, (Çev. Tahsin Yücel), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1990, ss. 174, 175.

⁷⁸ Peter KAMPİTS, “Kafka’nın Yaratusında Kehanet ve Dil”, (Çev. Neyir Öke), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 202.

⁷⁹ KAMPİTS, A.g.e., 1984, s. 202.

ilişki kurmayı özleyen kimsesiz bireyin başkaldırısını anlatmak için, düşle gerçeğin birbirine karıştığı benzeri olmayan bir düşsel taşlama biçimi bulmuştu.⁸⁰

Kafka'nın dili karmaşık değildir. Bu yalın ve açık dil nesnel durumları biçimlendirir. Okuyucu dili çözümlerse de nesnelliğin üzerinde biraz daha durmak zorunda kalacaktır. Kohlschmidt'e göre Kafka'nın dili şu şekilde açıklanmıştır:

Kafka macht die Elemente der Kanzleisprache, sozusagen beabsichtigte Trockenheit, der Sachlichkeit der Darstellung dienstbar...Der Leser wird gleichsam angesprochen von der inneren Logik der Fakten, einer Unsentimentalität des puren Erzählens, die mit der stilisierten Sachlichkeit von Goethes Novellstil nicht mehr zu vergleichen ist.⁸¹

Toplumsal özün değişmesiyle yeni konular ve anlatım biçimlerinin, yeni üslupların ortaya çıktığı bilinir. Bu açıdan Kafka'nın diline, onun yüzünü gösteren aynası olarak bakılabilecektir. Dilin, yazar ve yazında farklılık göstermesi ise doğaldır. Kafka'nın dilindeki özgünlüğü Fisher'in ifadesiyle şöyledir: "Çağdaş burjuva romanının bayağılığına karşı çıkar biçimde yalınlık, arılık ve akıcılık kaygısı güden Kafka, küçük ayrıntıların birbirine eklenerek gerçekliğin çevresini belli belirsiz çizdiği bir anlatı yöntemi ortaya koyar."⁸²

Kafka yapıtlarının genel özü aynı olsa da, okur açısından bir trajediden bahsedilebilir. Eserde bir engeli de oluşturan trajediyi Aytaç, şu şekilde betimlemiştir :

Kafka yapıtlarının trajedisi sadeleştirmekle ve özlü hale getirmekle, abartmakla, alışılmış yabancılaştırmaktadır. O kadar ki, gerçeklik içinde yaşayanlar, bunların aslını tahmin edememektedirler. Gerçeğin tanınması için gerekli görülen yabancılaştırma, tanımayı engellemektedir.⁸³

⁸⁰ Ernst FİSCHER, *Sanatın Gerekliliği*, (Çev. Cevat Çapan), İstanbul: e Yayınları, 1980, s.107.

⁸¹ Werner KOHLSCHMİDT, *Geschichte der Deutschen Literatur III – von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Stuttgart: 1974, s. 433.

⁸² FİSCHER, A.g.e., 1980, s. 216.

⁸³ AYTAÇ, A.g.e., 1983, ss. 283, 284.

Janouch, bu durumu ve ölçülülüğü farklı tanımlamaz. “ Kafka jesti konuşmaya eşlik etmez, sözlerin kopyası değildir; bağımsız bir eylem dilinden bir sözdür sanki, bildirişme aracı, o hiçbir zaman edilgen yansıma değil, istemin bilinçli bir anlatımıdır.”⁸⁴

Kafka, olaylar karşısında algıladıklarını bilincinde saklar dış bir tepki göstermez. Duygularını zorlayıp öfke ve nefretle öç almayı denemez. Gücün her ortaya çıkışında korkar, onu hisseder, tanır, adlandırır, yapıtına kahraman yapar ve taşıdığı şiddeti işler. Güce güçle karşı koymayı denemeyen Kafka, çözümü küçülmekte, kaybolmakta bulur ve böylece zaman kazanır. Canetti bu zaman kazanmayı şöyle anlatır:

Güce karşılaştığında inatçılığı Kafka'ya zaman kazandırır. Bu yeterli olmazsa... kaybolmayı dener, çoğu kez tiksindiği zayıflığının yararlı yanı burada çıkar. Küçülmekle kendini gücün elinden kurtarır, böylece daha az katılmış olur... Kaybolma eğilimi, adıyla olan ilişkisi bağlamında da belirgindir ki, *Dava*, *Şato* romanlarında Kafka adını küçültüp yalnızca baş harfi olan K.'ya indirger. Tıpkı Felice'ye yazdığı mektuplarda adının giderek küçüldüğüne ve sonunda tümüyle kaybolduğuna rastlandığı gibi.⁸⁵

Kafka'nın yapıtları, dikkatlerin üzerine odaklandığı bir 'mit' ile başlar. Bu mit'te insan baş eğme ve bunaltıyı, başkaldırı ile inancı, red ile özlemi, alay ile sorunu öğrenir ve yaşar. Yapıtlar bu yönleriyle birer haberci, Kafka ise, uyandırıcı bir tanık olarak görünür. Alışılmış dünyanın sürüp gittiği anlatılarda alışık olunmayan şey hep mit'te gizlidir. Daha başlangıçta gelişir ve ışık altına düşer. Okuyucu sarsılır o an. Bu, *Dava*'da K.'nın bir sabah aniden tutuklanması ve çok geçmeden serbest bırakılması, ancak yaşamına bundan böyle sanık olarak devam etmesi, insanlarla hatta kurumlarla ilişkisinin alt üst olması; *Dönüşüm*'de yumuşak başlı genç bir satış memurunun böcek oluvermesi gibi, acı, çile, korku, sıkıntı içinde, özgürlükten yoksun olma motifi şeklinde göze çarpar. Bu yönüyle Kafka, bir çöküş yazarı gibi görünse de, onun yarattığı kişiler ve işlediği hayali dünya yaşamla aynı dünyada olmadığından, onu çöküş yazarı olarak nitelemekten kurtarmaktadır. *Dava*'da yargıç arayışı, *Şato*'da içeri girebilme, *Dönüşüm*'de saygınlık

⁸⁴ JANOUCH, A.g.c., 1966, s. 11.

⁸⁵ CANETTİ, A.g.c., 1984, s. 254.

bekleyiş, umutsuzluğu işler görünse de, umut yolları çekiciliğini hiç yitirmez. Brod, Kafka'nın dünyasına şöyle tanıklık eder:

Kafka'nın dünyasında bir damla avuntu ve aydınlığa karşılık acı bulunduğu noktasında...hayranlarıyla aynı görüşteyim. Ne var ki, bu umutsuzluğa bakarak, onun kimi yapıtlarında pek ince, ama asla yabana atılmayacak umut dilimini büsbütün gözardı etmemek gerekir. Onun yapıtları dokuz ölçek umutsuzlukla bir ölçek umuttan oluşur.⁸⁶

Kafka'nın anlatımında yabancılaşma, sınırın ucuna kadar gelir. Okuyucunun da getirildiği bu sınırdaki yeni bir dünya başlar. Garaudy, bu sınır ve dünyayı şöyle tanımlar:

Kafka, yabancılaşmanın dışına çıkmaksızın, duyum dünyasıyla yabancılaşma dünyasının bir bütün olduğunu sanır. Dil, bir tutsak olarak kalır orada... Yorulmak bilmeden saldırdı yabancılaşmanın sınırlarına, ama aşmayı beceremedi hiçbir zaman. Yapıtlarının çoğunun, hele en büyük üçünün bitirilmeden kalmış olması hiçte rastlantı değildir. Kafka, yabancılaşmanın bütün alanlarında dolaştıktan sonra, vaat edilmiş ülkenin, varolmak ülkesinin kıyısına kadar varmış, fakat içine girememiştir. Davranışı, olsa olsa varlığının gerçekliğini doğrulamaktadır.⁸⁷

Kafka'nın okunmasını nasyonal sosyalizm etkilemişken, ülkesinde benimsenmesi komünizm hareketlerine bağlıdır. Kafka'yı gerçekçi olmayan, parçalayıcı, sosyalist topluma uymayan, yozlaşmış şeklinde niteleyen sosyalist ülkelerin yazın ve dil çevreleri bile Kafka'yı yıllar geçmeden kabul edeceklerdir. Çünkü o, dünyaya hakim bürokrasinin insanlığa aykırı yanını yorumlayan ve çizen biri olarak tanınmayı başarmıştır. Bu yöndeki bir yorum onun anlatısına ışık tutar.

Kafka, modern hayatın getirdiklerinin üstü kapalı yoldan anlatılabildiğini ortaya koyuyordu. Hem, bu anlatım insana çok büyük olanaklar sağlıyordu... İnsanlık teknik alandaki hızlı gelişmenin insan hayatında yepyeni koşullar ortaya çıkardığını görüyor, bunun bilincine varıyordu. Burada Kafka'nın biçim değiştirmesi ortaya çıkıyor. Bu an, en etkin biçimde ve insancıl boyutlarda varoluşçu felsefe tarafından

⁸⁶ BROD, A.g.e., 1994, s. 48.

⁸⁷ GARAUDY, A.g.e., 1991, s. 174.

gerçekleştirilebilirdi. Varoluşçu felsefenin önünde, masanın üstünde Kafka duruyordu. Bütün söylenenleri de bir kuşak önce söylemişti... Kafka, bir yığın yazarı değildir, olmamıştır da. Kafka, bir kahin, modern bir peygamber değildir, hiçbir zaman da böyle bir niteliği kendine yakıştırmamıştır. Yine de çağdaş dünya insanın yaşama koşullarını gerçek yüzünü bulmak için acılı araştırmalar yapmış, eserinde öyle bir hava ve görüntüler yaratmıştır ki, insanlar, uzun yıllar sonra da kendi durumlarını, geleceklerini yöneten isimsiz güçler önündeki zayıflıkları bu görüntülere uydurabilmiştir. Bu, eserlerde yaratılan özel bir havadır. En büyük hayvanlığın en yüksek tekniğe bağlı olduğu ezilen bir azınlığın yabancılaşması.⁸⁸

Durusoy, Kafka'nın bu yabancılaşma anlatısına ve dilinin anlaşılabilirliğine okuma süreci biçer. "Seine Sprache ist so schlicht, dass man nur durch ein zweites oder drittes Lesen den versteckten Sinn der Schilderungen seiner Gedankenwelt entdecken kann."⁸⁹

Kafka'da yabancılaşma ve olağanüstülüğü, gerçek dünya ve mizahı Garaudy içiçe tanımlar.

Kafka'nın içinde yaşadığı dünya ile kurduğu dünya tek bir dünyadır. Onun dünyası bizimkinden ayrı bir dünya değildir. Boğucu, insaniliğini yitirmiş bir dünya, bir yabancılaşma dünyası; fakat yabancılaşmanın bilincine ulaşmış ve olağanüstü ile mizahın parçaladığı bu evrenin çatlaklarından bize bir ışık belki de bir çıkış yolu gösteren yıkılmaz bir umudun dünyası... Kafka'nın evreniyle yaşamı aynı toptan kesmedir.⁹⁰

4. 2. Kafka'nın Edebiyattaki Yeri

Edebiyat, çok sık tanımlanmaya çalışılan bir kavram olarak, yaşamı anlamlı kılma, duygu ve düşüncelere sevgiyi, iyiliği, güzelliği yerleştirme ve dünyayı değiştirme özlemiyle sürdürülen çabaların tümünün içerir. Edebiyatın sanat ürünlerindeki görünümü, elbette doğruların yansıtıldığı düzlem olmaktadır. Bu düzlemde edebiyat farklıca tanımlar

⁸⁸ František CHAMALÍK, "Sosyalist Demokrasi ve Bürokratik Merkezîyetçilik", *Doğmayan Hürriyet* Prag, Yay. Roger Garaudy, (Çev. Aydin Balta), İstanbul: e Yayınları, 1968, ss. 171,173.

⁸⁹ DURUSOY, A.g.e., 1984, s. 51.

⁹⁰ GARAUDY, A.g.e., 1991, ss. 115, 117.

alır. “Stendal’da yol boyunca gezdirilen ayna; G. V. Plehanoov’da sanat ve hayatın aynasıdır. Her edebiyat ürünü, aralarında iç ve dış bağıntılar bulunan imgeler dizgisidir. Gerçeklikle düşselin örgülendirilmesi, sözcüklerle kurulu anlam evrenine, bir söz evrenine dönüştürülmesidir.”⁹¹

Her türlü sanat yapıtı, insanın dünyada bulunuşunun bir gerekçesini bir biçimle anlatır. Sanat yapıtlarının bu düzlemde ortak özellikler taşımasını Nermi Uygur şöyle tanımlar:

Edebiyat yazısını edebiyat yazısı kılan hem konu, hem bilgisel içerik hem sözcük seçimi, hem de üsluptur... Çok görünümlü bir yapısı olan edebiyatın ne olduğunu kavramak için başka özellikleri de işe karıştırmak gerekir. Bunların belki de en önemlisi bir edebiyat yazısının insan açısından yazılmış olmasıdır... Çok düzeyli bir uzaydır edebiyat.⁹²

Edebiyat yapıtlarının dili, yazar ve şairlerin dili kendi içinde zorlamalarından dolayı günlük konuşma dilinden ayrıcalıklar gösterir. Dilin burada araç olma özelliğini aştığı, bir iletiyi taşıdığı ve bu taşıma biçiminin de okurun ilgisini çekecek nitelikler içerdiği görülür. Edebiyat yapıtının iletişi, öz, anlam ve biçim bütünlüğünden oluşur. Birbirleriyle iççelik gösteren bu özellikler halkasını Emin Özdemir şöyle sıralar:

Bir yapıtın kapsadığı duygular, imgeler, düşünceler; edebiyat ürünlerini oluşturan içsel öğelerin tümüne (ileti, öz, anlam) içerik adı verilir. Konu, öz, anlam ayrı öğeler olmalarına karşılık birbirlerinden kopuk, aralarında ilişki yoktur anlamına gelmez. Öz, konuya anlam yüklemidir bir bakıma. Konunun öz ya da içeriğe dönüştürülmesinde yaratıcı, bu yaratıcıyı oluşturan bir biçime ihtiyaç duyar. Çünkü öz ile biçim arasında sıkı bir etkileşim vardır. Dar anlamıyla yol ve kalıp demektir biçim. Tüm edebi eserlerin düz yazı, şiir gibi ayrı yoldan biçimlendirilmesi gibi... Edebiyat eserlerinde biçim, sanatçının yapıt ve yaratılarında yer alan bütün öğeleri birbirine bağlayarak, örüntüleyerek oluşturduğu düzendir.⁹³

⁹¹ Emin ÖZDEMİR, *Türk ve Dünya Edebiyatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Sanat ve Edebiyat Yayını, 1994, ss. 23, 32.

⁹² Nermi UYGUR, *İnsan Açısından Edebiyat*, İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 1985, ss. 14, 25.

⁹³ ÖZDEMİR, A.g.e., 1994, ss. 37, 41.

Kafka'ya göre edebiyat, "güzellikler karmaşasını aydınlatmak, bilinç düzeyine çıkarmak, temizleyip arıtmak dolayısıyla insancillaştırmak ister; o, bir dizginleme ve yüceltme eylemidir." ⁹⁴

Georg Lukacs, Kafka'nın yazını yenilikçi edebiyata sokar ve onu yanlış çıkış noktasından hareket ettiği gerekçesiyle eleştirir.

Kafka, A. Miller, W. Faulkner, S. Beckett, J. Joyce vb. yanlış bir dünya görüşünden yola çıkmaktadırlar. Yenilikçi edebiyata göre insan, doğuştan yalnız, toplum dışı tek başına bir varlıktır. Başka insanlarla ilişki kuramaz. Georg Lakacs, yenilikçi edebiyatın psikopatolojik durumlarla uğraştığını, köklerinin doğacılık olduğunu savunur. Ona göre burada yazar, günlük yaşamı yansıtır, sonunda yavanlığından ve tatsızlığından kurtulmak ilgi çekici bir şey yapmak istediğinde normalin dışına kaçmaya başlar kapitalist toplumdaki hayatın yavanlığının doğurduğu estetik bir zorunluluktur bu. Psikopatolojiye kaçış zamanla değişmez bir insanlık yazgısına dönüşür. Ona göre modern insanı bir bunalım içinde görmek bir bakıma doğrudur, çünkü kapitalist toplumda aydının kaçınılmaz akıbetidir bu. Bundan dolayı bir sanat eserinde yer alabilir. Ne var ki, aydının bunalımı tek başına gerçeği yansıtamaz. ⁹⁵

Kafka'nın yenilikçi sanatın en seçkin ürünlerini verdiğine, ancak gerçekçi yazarlardan bir farkının olduğuna Lukacs da katılır.

Dış koşulların anlaşılma gücü karşısındaki mutlak güçsüzlük ve çaresizlik havasına Kafka'nın yapıtlarında rastlanır. Bu çaresizlik havası, bunalımın ağır bastığı ve anlaşılma korkular karşısındaki insanı yansıtan bu dünya görüşü, Kafka'nın eserini yenilikçi sanatın en tipik örneği yapan niteliklerdir... Kafka'nın boğuntusu bu yenilikçi akıma özgü yaşantının ta kendisidir... Ayrıntı konusunda tutumu doğalcı değil de, ayıklayıcı olan birkaç yenilikçi yazardan biridir Kafka. Biçimsel açıdan ayrıntıları kullanışı gerçekçi bir yazardan değişik değildir. Kafka'nın gerçekçi bir yazardan ayrılığı, onun temel tutumunu, ayrıntıların seçimini ve sıralanmasını

⁹⁴ JANOUGH, A.g.e., 1994, s. 96.

⁹⁵ Berna MORAN, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1972, ss. 78, 79.

belirleyen ilkeler, onun aşkın bir güce (Hiçliğe) olan inancıdır; bu yüzden, nihilist alegorilerinde sanatsal birlik bozulur.⁹⁶

Dostoyevski, Faulkner, Tolstoy ve Kafka gibi yazarların çok okundukları oranda, çok da eleştirilen yazarlar olmaları, onların edebiyatta efsane yaratma ustalıklarından olsa gerek. Okur ya da eleştirmen efsanelere şifrelenmiş anlatıyı çözümledikçe, yorumladıkça, yapıtların özü ve mesajı ortaya çıkmaktadır. Bu öz, nesneler yoluyla yansıtılanların oluşturduğu anlamlar bütününde gizlidir. Bu açıdan Kafka vb. yazarlar şöyle eleştirilirler:

Malraux, Sartre, Bernanos, Greene, Faulkner, Kafka, Jünger vb. soruncu edebiyata kendi yapıtlarını katmışlar ve böylelikle Camus'nün güvensizlik ve yaşantıda anlam duygusuna benzer duyguları anlatmışlardır. Bu genel tedirginlik ve soru duygusu bir başkaldırma davranışı yaratmış ve bu davranış bugünkü edebiyatın yeni bir niteliği olmuştur. Saçmaya ya da varlığın bağdaşımsızlığına önem verilmesi, kendine daha çok güvenen bir çağın kolayca kabul edeceği yorumcu ve birleştirici saltukların yadsınmasına yol açmıştır. Bu, edebiyatın başkaldırışıdır-geleneksel biçimlerin, davranışların ve içeriğin yadsınmasıdır.⁹⁷

Kafka'yı, Prag edebiyat yaşamına kazandıran, yapıtlarını çevresine okumasını ve zaman içinde onların yayımlanmasını sağlayan dostu Max Brod, yazarı ve yazını şöyle tanımlar:

Asla ağzından önemsiz sözcükler çıkmazdı. Ondaki kaynaklanan şey yılların akışı içinde giderek daha doğal niteliğe bürünen bir dışavurumdur... sabırlı, yaşam istemiyle dolu, dünyanın soytarlıklarına karşı alaylı-hoşgörülü, acıyla karışık mizahı içeren, ama ana çekirdeği, 'yok edilmezi' gözardı etmeyen, kısacası her vakit züppeliklerden ve kinizmden alabildiğine yüz çeviren bir gözlem biçiminin dışa vurumu.⁹⁸

⁹⁶ Georg LUKACS, *Çağdaş Gerçekliğin Anlamı*, (Çev. Cevat Çapan), İstanbul: Payel Yayınevi, 1986, ss. 42, 59, 60.

⁹⁷ John CRUICKSHANK, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, (Çev. Rasih Güran), İstanbul: de, Yayınları, 1965, ss. 285, 286.

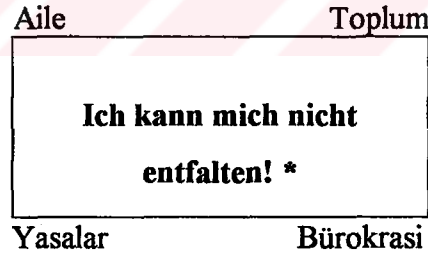
⁹⁸ WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 79.

Kafka'nın soyutlama ve yabancılaşma tekniği edebiyata bir değişim getirmiş, **Değişim Edebiyatı**'na basamak oluşturmuş görünmektedir. Yetmişli yıllarda **Değişim**, edebiyata kendine özgü bir yazın olarak girmiş, Kafka'nın **Dönüşüm**'üne kıyas değil, ama benzetme şeklinde daha az şifreyle yapıtlara işlenmiştir.

Der Mensch als Sau bei Turrini "Sauschlachten, 1974", der Mensch als Baum bei Peter Daniel Wolfkind, "Der grüne Zuzumbest, 1973". Am interessantesten in dieser Serie ist die Erzählung von Ernst Nowak, der über Kafka promoviert hat,... "Hasenjagd, 1974". In Hasenjagd wird Kafkas Verwandlung um zwei Aspekte erweitert: Aus der Verwandlung des Menschen in ein Tier macht Nowak Gleichzeitigkeit; und es verwandelt sich nicht ein Mensch, sondern die Verwandlung ist Ausdruck extrem kommunikativer Gleichheit.⁹⁹

4. 3. Kafka'nın Yazını

Kafka'nın yazınında aile, toplum, bürokrasi ve yasalar arasında kişilik ve yetişme şansı bulabilen bireyin korku ve endişeyle topluma katılış izleri görülür. Birey hakkında kurumların karar vermesi öyle işlenir ki, birey durum ya da durumlar karşısında kendini geliştiremez, varlığından çıkar, özünü ortaya koyma çabasını gösterir.

Ruhen sağlıklı bir aile ortamı toplumun insan üzerindeki baskıları, geçilemeyen bürokrasi ve yasalar karşısında nedensiz suçlanan insanlar, yazarın dünya olarak baktığı yer olup, içinde baba, büro ve kadın tiplerinin görülebildiği ve bunlardan kaçtığı yerdir. Kafka'nın yazmaya başlaması, bir güvensizliğin ağırlığını yansıtan sözleri söyleme

⁹⁹ Reinhard URBACH, "Aspekte Literarischer Kafka Rezeption in Österreich", Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka - Symposium 1983, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, II. Auflage, 1985, s. 206.

* (Kendimi Geliştiremiyorum.)

çabasına dayanır. Bu çabayla o, oluşturacağı yapıtlarda hatta günlüğünde bile “soyutlamayı seçer”. 15 Ağustos 1913 tarihli günlüğünde; “Çıldırıncaya kadar herkesten soyutlayacağım kendimi, herkesle bozuşacak, kimseyle konuşmayacağım.”¹⁰⁰ ifadesini kullanır.

Kafka’nın yazınında kullandığı korku ve yabancılaşmanın, nişanın bozulması, savaşın patlak vermesi, babasıyla arasındaki uzaklıktan kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü yazar, içinde yaşadığı dünyayı, yabancılaşmanın tüm özelliklerini, onların çirkinliği ve çeşitliliğini geride durarak (auktorial) titizce anlatır. Nesneler arasındaki ilişkiyi, ilişkiden doğan yabancılaşmayı Kafka’nın görüp vurgulamasını, Aytaç, hem yararlı hem de yaşam için tehlikeli görür.

Kafka’nın mikroskop tarzı görme, bir yandan baş belası, bir yandan verimli bir şeydi. Baş belasıydı, çünkü sorulara gerek duymayan rahat bir hayatı engelliyordu. Verimliydi, çünkü gözlemleyici bir uzak açığı vurguluyordu. Bu ise, titiz bir vicdanlılık ve tutarlılık getiriyor, hiçbir şeyin yarım ve sathi yargılanmamasını sağlıyordu... Okulda, üniversitede, meslek hayatında ve toplumda, çevreye karşı davranışında, çağın problemlerine karşı tavır alışında hep yaratıcı öfke ve mutlak titizlik hakimdir.¹⁰¹

Çoğu edebiyat yapıtı uzunca bir süre sanat yapıtı olarak görülememesi, edebiyat mahallelerinde dolaşıp durması, Kafka’nın eserlerinin de, yazınsal değerinin geç anlaşılması, siyasal nedenlere dayanır. Kafka’nın eserleri edebiyata taze kan getireceği düşüncesiyle ancak zamanla merkeze alınmış, çağın insanı bunaltan sorunları simgelerle tanınmıştır. Başkalarının pek önemli görmedikleri noktada yazarın dikkat kesilişi şöyle özetlenir:

Kafka, bütün yapıtlarında anlaşılmazlıkların korkunçluklarıyla, suçlu olmayan suçlu kişilerin çıktıklarını anlatır. O, alını açık bir insan, pırıl pırıl bir sanatçı olarak

¹⁰⁰ WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 119.

¹⁰¹ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 279.

başkalarının kulak tıkayıp kendilerini güvende saydıkları olaylar karşısında hep uyanık ve tetikteydi.¹⁰²

Sıkça yazılmalarına karşın, edebiyat yapıtların bir süre sonra etkilerini kaybetmeleri, ya yeni bir yazın tarzının ya da yeni bir felsefenin oluşumunu gerektirir. Bu açıdan, Kafka'yı eserleriyle bir yerlere yerleştirmek gerekli görülebilir. Onun ve bazı yazarların yazında yola çıkışı Tahsin Yücel'e göre aynı nedene dayanır. "Yazınsal eserlerin çok çabuk yayıldıklarını, çok çabuk kalıplaştıklarını ve bunun sonucu olarak da uyarıcı, bilinçlendirici etkilerini yitirdikleri düşünülünce; akla Handke, Proust, Kafka, Beckett, Butor gelir. Hepsi aynı gerekçeden yola çıkmış olabilir."¹⁰³

Bütün sanatçıların gelenekler karşısında direndikleri ve onlarla boğuştukları sürece büyüdükleri, yazarların iki dünya gerçeğinin benzersizliklerini farklı dilleriyle, bazılarının ise imge ve simgelerle sağladıkları görülür. Geleneklere bakış ve dil evreninde Kafka'nın yerini Yücel, şöyle tanımlar:

Balzac da geleneklerle boğuşan bir sanatçıdır, Joyce da, Proust da, Kafka da; hiçbiri sürmekte olan bir geleneği olduğu gibi benimseyip geliştirmekle yetinmemiştir. Çoğu eleştirmenimiz, gerçekçilik çizgisini azıcık sapmaya kalkan öykücü ve romancılarımızı yabancı yazarlara öykünmekle suçlamaktan çekinmemektedirler.

Oysa, Kafka türü romanın yalnızca Kafka'nın ülkesinde yazılmamış olması unutulmamalıdır. Gerçeğin yanında bir başka gerçek olan 'imgesel dünya'nın benzersizliği, onu taşıyan dilin de benzersizliğini içerir. Bununla birlikte, bir Kafka'nın, bir Canetti'nin bir Butor'un yarattığı dil ve evren, bir Balzac'ın bir Camus'nün, bir Yahya Kemal'in yarattığı dil ve evrenle aynı özdedir. Bu özün temelinde dünyayı sorguya çeker, hepsi de, önümüze serdiği görüntülerde, özgün ve yeri doldurulmaz evren örnekleriyle, Sokrates soruları gibi yanıtları bize verir. Sordukları bütün sorular içinde yanıtı en çok benzeyen dil... Dil, yazının aracı değil, creğidir, temel sorunsalıdır.¹⁰⁴

¹⁰² Margarete BUBER - NEUMANN, *Kafka'nın Sevgilisi Milena*, (Çev. Adalet Cimğöz), İstanbul: Ataç Kitabevi Yayınları, 1967, s. 53.

¹⁰³ Tahsin YÜCEL, *Yazının Sınırları*, İstanbul: Adam Yayıncılık, 1982, s. 14.

¹⁰⁴ YÜCEL, 1982, ss. 25, 33.

Kafka, yapıtlarında kararsız bir birey ve onun şahsında kararsız bir toplum sergilediği de söylenebilir.

Kafka, yapıtlarında kararsız bir toplum sergiler. Kahramanlarıysa dünyayı değiştirebilme yeteneklerine inanmazlar. Bu ise, her yeni umutta bir korkunun doğuşu anlamına gelir. Burada Kafka'nın yabancılaştırdığı gerçek, Brecht'in yabancılaştırmasıyla aynı düzlemde. Yabancılaştırma tekniğini yazara kazandırdığı esin, Fischer'e göre; Proust, ile Joyce'un, Kafka ile Eliot'un esin kaynakları hep aynı meclerdir. Geçmişin kırık dökük parçaları bir gerçeklik olarak geçmiş, korkunç bir boyut kazanmıştır bu sanatçıların yaratıcı hayal güçleri önünde. Kafka'nın düşü, bütün canlı varlıkların nesnelere dönüştüğü korkunç bir düştür.¹⁰⁵

Dönüşüm'ün ürkütücü bir düş, **Samsa**'nın, **Kafka** isminin bir şifresi olduğu düşüncesi, hem S hem de K harflerinin yerlerinin aynı olması, iki ismin de beş harften oluşmasından dolayı savunulabilir. Ne yazık ki, Kafka bunları bütünüyle kabullenmez. Bu kabullenmeyişte dahi felsefe yapar. "Düş gerçeğin örtüsünü kaldırır; tasarım gerçeği izler. Buradadır yaşamının ürkünçlüğü - sanatın sarsıcılığı. Samsa'da bir şifreden söz edilemez. Samsa tümüyle Kafka değildir. **Değişim**, bir bakıma boşboğazlık taşıyorsa, bu da bir itiraf sayılmaz."¹⁰⁶

Yazınında doğru yolda olduğuna inanan Kafka, kimseyi kendisine öykünmekle suçlamaz. Kendisine, Garnet'in 'Lady into Fox' (Tilki Olan Kadın) yapıtında, **Dönüşüm**'ün yöntemine öykündüğü söylenince, Kafka: "Yok hayır! Benden çalmadı. Zamanın sorunu bu. İkimiz de ondan çaldık. Hayvan bize insandan daha yakın. İşte kafes bu. Hayvanla akrabalık insanla akrabalıktan daha kolay."¹⁰⁷ cevabını verir.

Kafka'nın yapıtlarında ölçüp tartan bir açıklayıcı yerine toplumdan soyutlanma ve teke indirgenme görülür. Bu nedenle, Kafka yapıtlarının çekirdeğini çağımız insanının temel sorunu olan yabancılaşmayı aşma yolunda toplum ve bireyin, yani ben ile dış

¹⁰⁵ FİSCHER, A.g.e., 1980, ss. 222, 223.

¹⁰⁶ JANOUGH, A.g.e., 1966, ss. 24, 27.

¹⁰⁷ Franz KAFKA, "Yapıtları Üzerine Kendi Söyledikleri," (Çev. Fatih Özgüven), Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 97

dünyanın birleştirilme çabası işlenir. Birey başkaldırısıyla dünyanın karşısına dikilir; bir topluma, bir yere katılma, yalnızlık ve korkudan kurtulma çabasıdır.

Dava'da Josef K., gizli bir makamın memurlarınca gerekçe gösterilmeksizin tutuklanmasına karşı çıkar... Bu makamın kendisine açtığı davaya, geri planda kalan ve ipleri ellerinde bulunduranlara karşı çıkar... Şato'da, suçlu bulunmaksızın topluluktan kovulan geri dönmese, böylece de toplumsal açıdan varolabilmesine izin verildiği taktirde her suçu üstüne almaya hazır olan bireyin dış ve iç konumunu tedirgin edici bir kesinlikle tanımlanmıştır.¹⁰⁸

İnsanın özgürlüğünü kaybetmeyi göze alması, ancak özel bir durumun değişmesine bağlı olmalı ki, oluşacak yeni durumda insan yeni bir şeyi umut olarak bulabilsin. Bu cesaret ve durumdan kaçış örneğini, çağımız insanı açısından Bubner; "Kafka ve Beckett'in modern sanat ürünlerinde durumdan kaçış için hiçbir olanak kalmadığını kavrayış, özgür insanlıktan geriye kalan biricik öge olarak görünmektedir."¹⁰⁹ şeklinde açıklar.

Goethe'ye hayranlık duyan, Yahudilerin dini tiyatrosuna tutkulu, Yahudilerin okuduğu İncil'in, Pascal'ın, Dostoyevski'nin Kierkegaard'ın etkisiyle kendini aşma gerektiğine inanan ve yaşamın trajik örneklerini veren Kafka'yı, Canetti de aynı şekilde görür. "Kafka, **Değişim**'deki böceği, **Yuva**'daki köstebeği büyültür. Küçük yaratıklara dönüşme, küçük hayvanların yardıma çağrılıp büyütülmesiyle daha somut, daha bir elle tutulup gözle görülür, daha inandırıcı bir yoldan açığa vurulur."¹¹⁰

Küçük hayvanları alıp onları yüksek konuma getirme, insanlarla eşdeğer kılma gibi anlatımı kolaylaştırma çabasıyla oluşturulan basit dengede, kendini feda eden kahramanın hakkını alışı sonu olur. **Dönüşüm**'de aileye gelir için fedakarlığı istenen **Samsa**'nın böceğe dönüşümü, aileden hesap sorma, patrona karşı ayaklanma

¹⁰⁸ FİSCHER, A.g.e., 1984, ss. 151, 153, 154.

¹⁰⁹ Rüdiger BUBNER, **Modern Alman Felsefesi**, (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İDEA Yayınevi, 1993, s. 168.

başlangıcıdır bir yerde. Bu karşı çıkışı Samsa, böcek haliyle odasından şöyle seslenir:

Ja, ja, danke Mutter, ich stehe schon auf...Bin schon fertig...Ich komme gleich...Ich mache ja sofort, augenblick auf. Ein leichtes Unwohlsein, ein Schwindelanfall, haben mich verhindert aufzustehen. Ich liege noch jetzt im Bett. Jetzt bin ich aber schon wieder ganz frisch.Eben steige ich aus dem Bett. Nur einen kleinen Augenblick Geduld! ¹¹¹

Samsa'nın, annesi ve babasına, müdürüne odasından verdiği cevaplarda hırçınlık beklenirken, sakın görünmesi, Kafka'nın çıkmazda dahi telaşa düşmeyen yanını gösterir. Okur, buna onun özgün diliyle ulaşır. Yapıtlar abartılı biçem yerine, daha öz ve serinkanlı, fazla söze yer vermeyen açık anlatılar olarak görünür ve bu açık anlatılarda kahramanlar, toplumsal gerçeklikte bir mit'i canlandırır. Kahramanlar canlandırdıkları mit'te her zaman bir karabasan yaşasa da, yanlarında hep bir aydınlık vardır. Fischer de Kafka'nın yapıtlarına karabasanlar olarak bakmaz. "Kafka'nın romanları temelsiz karabasanlar değildir; düşlerin ve gülmecenin çarpıtması içerisinde milyonların yaşadığı bir gerçeklik, bir örneğine daha rastlanılması olanaksız iktidar yoğunlaşmasından ve güçsüz bireylerden oluşma bir dünyadır."¹¹²

Kafka'nın anlatılarını en kara anlatılar olduğu yönünde de görüşler eksik değildir. Bu görüşe göre salt uyumsuzluğu işleyen 'kara bir edebiyat yazarı'dır Kafka.

Kafka'nın anlatıları yazında en kara anlatılar, saltık bir umutsuzluğa en çok perçinlenmiş olan anlatılardır. Ve bu anlatılar aynı zamanda umudu en trajik biçimde körleten anlatılardır, umut mahkum edildiği için değil, tersine, umut mahkum edilmeye bir türlü erişemediği için... Örneğin, Dava'nın Josef K.'sının, adalet paradisinden sonra, iki kişinin ona tek sözcük söylemeden infazını yapmak üzere götürdükleri ıssız bir banliyöde ölmesidir.¹¹³

¹¹⁰ Elias CANETTİ, *Öbür Dava I-Kafka'nın Felice'ye Mektupları Üzerine*, (Çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi, 1994, s. 112.

¹¹¹ Franz KAFKA, "Verwandlung"- *Erzählungen*, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1976 ss. 59, 60, 64, 65.

¹¹² FISCHER, A.g.e., 1984, s. 157.

¹¹³ Maurice BLANCHOT, "Kafka'nın Okunması," (Fr. Çev. Oktay Rıfat Kırkoğlu), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 109.

Ne var ki, çözümleri üretme yerine sorunların sergilendiği kara mizah, çoğu zaman yararlı da görünmektedir. Çünkü yazar, sorunu tanımayanlara uçurumları onunla gösterebilmektedir. Hesse'ye göre Kafka, her ne kadar sorunsalci bir yazar olarak görünse de, o yine de insan için vardır ve hiçbir zaman yalnızca umutsuz görünmemiştir.

Böylesine köksüz ve sorunsalci zekaların yapıtlarını insanlıktan saklamanın daha iyi olacağını düşünen insanlar eksik olmayacaktır... Kafka'nın yapıtı gerçekten yok edilmiş olsaydı, bu yapıtla eğitim gereksinimini karşılamak amacıyla ilgilenen bazı okuyucuların uçurumları görme şansı ellerinden alınmış olacaktı. Fakat, gelecek her umutsuz durum karşısında gözlerini yumanlara bağlı değildir. Gizli uçurumların görünür ve bilinir duruma getirilmesi yazarın görevleri arasındadır.¹¹⁴

4. 4. Kafka'nın Sanat Anlayışı

Kafka'ya göre sanat, "saat gibi ileri giden bir aynadır"¹¹⁵ ve çoktan mevcut olan, ama insan bilincine yeni yerleşen bir sorumluluğu vardır. Sanat, yapıtta sosyal gerçekliğin yansıtılma çabası, sosyal gerçek ise her sanat yapıtında farklı boyutta işlenen özür. Edebiyat yapıtları, yaşanan sosyal gerçeği kendilerine özgü bir yolla somutlaştırdıklarından yazınsal olarak farklılık göstermektedirler. Gerçekçi edebiyatta her bir ayrıntı bütün özellikleriyle işlenirken modern edebiyatın bakış açısı ona zıtlık gösterir. Aralarında perspektiflik vardır. Kafka'nın çizdiği durumlar ve insanların tipik özellikleri modern edebiyata görünürde ters düşmektedir. Bu düşünceyle sanatçının istemi dışında doğan sıkıntı ve bunalım, sanatçıyı zorlayacaktır. Bunalım ilk bakışta insanın dünyada bulunış sürecini ortaya koyması için yozlaşma ve kaçışı, sorumsuzluğu getirirse de, insanda, dolayısıyla sanatçıda mutlak bir etki oluşturacaktır. Doğan, bunalımı şöyle tanımlar:

İnsanın, insanla birlikte toplumun gelişmesini, ileri atılmasını engelleyen, sıkı, çelikten çemberler içinde bunalıma düz, ... kaçınılmaz biçimde kendi zıttına dönüşecektir. Çünkü işlettiği baskı, yarattığı bunalımla birlikte kendine karşı, yani

¹¹⁴ Hermann HESSE, "Kafka Üzerine", (Çev. Yüksel Filiz), Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 162.

¹¹⁵ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 284.

bunalıma başkaldıran güçleri de yaratmaktadır. İşte bunalımın yaratıcılığı da buradan gelmektedir.¹¹⁶

Farklı yansıtma tarzlarıyla tüm sanat eserleri, gerçeği açık ya da örtük biçimde işlerler. Çelik, sanatı bu iki zıt düzeyde şöyle özetler:

Sanatın özünde çarpıtılmış gerçeği, gerçekliğiyle yansıtmak amaçtır. Gogol, Dostoyevski, Rusya’da yozlaşanı aramışlar; Gogol, memur kalabalığının küçük hesaplı sinik yaşamasını, Dostoyevski, çürümeye beliren hüznü yazmışlardır. Gogol’da gülüşle acı, Dostoyevski’de hüznle umut kaynaşmıştır. Faulkner, Amerika’daki toplumsal olayları Amerikalı’nın gözünden verir; Amerikan insanının tarihsiz oluşumuyla hayattaki iğretliliğini duyurur romanlarında. Kafka, ezilmişliği, teknik gelişmelerle insan hayatında değişeni, değişenin yarattığı tedirginliği, karabasanla gerçeğin içiçeliğinde çözümlenmiştir.¹¹⁷

Yapıtların özüne bakıldığında Kafka, Dostoyevski, Gogol ve Faulkner’den etkilenmiş görünmektedir. İnsanın korku, umut ve sevinçleriyle ortak özellikler taşıması, Kafka’da yurtsuz bir Yahudiyle Dostoyevski’de bir Rus’la, Faulkner’de bir Amerika’lıyla işlenir. Ulusallığın kazandırdığı özelliklerin edebiyat yapıtlarına işlenmesinin Kafka’daki yanı ve diğer yazarlarla ortaklığı şöyledir:

Ulusunun efsanelerle örüldüğü ağır geçmişi, sürekli bir haksızlığa uğradığı kanısı, Kafka’nın romanlarında karabasan-gerçek, yargılanma-umut karşılıklarıyla çizilir. İnsanların sürekli yalnızlığı, yersiz yurtsuzluğun soyutlanmasıyla açıklanabilir. Gerek Gogol ve Dostoyevski, gerekse Faulkner ve Kafka yapıtlarına ulusal birikimi koymuşlardır.¹¹⁸

Kafka’ya göre ulusal birliktelik düzeyinde sanat, “sanatçı için acı çekmektir; yeni acılar için rahatlamasını sağlar. Sanatçı dev değildir; varlığının kapısı içinde oldukça parlak tüylü bir kuştur ancak.”¹¹⁹ Mütevaziliği ve yalın örneklemesiyle Kafka, belki de soyadının anlamında olduğu gibi, kendini bir kargayla kıyaslar; kişiliğini onda işler.

¹¹⁶ DOĞAN, A.g.e. 1993, s. 33.

¹¹⁷ Naci ÇELİK, *Romanda Hesaplaşma-Defter I*, Ankara: Bilgi Basımevi, 1971, s. 16.

¹¹⁸ ÇELİK, A.g.e., 1971, s. 16.

¹¹⁹ JANOUC, A.g.e., 1966, s. 14.

Çekilmez bir kuşum, karganın biriyim ben...Kanatlarım zaten tutmaz olduğu için onları kesmek gerekmedi. Bu yüzden benim için, yükseklik uzaklık diye bir şey yoktur. Oradan oraya zıplayıp duruyorum insanlar arasında. Bana derin bir kuşkuyla bakıyorlar. Doğrusu tehlikeli kuşun, hırsızın, karganın biriyim ben. Ama bu ancak görünüş. Gerçekte, nesneleri duyma yetisi yok bende. Bu yüzden parlak kara tüylerim bile yok. Kül gibi kurşuniyim. Taşlar arasında yitmeyi özleyen bir karga...¹²⁰

Kafka'nın kendini anlatması, öykülerindeki anlatısını yansıtır gibidir. Kendine kuşkuyla bakılmasından renginin kurşuniliğine kadar, gelecek kaygıların yansıtışı hep derin anlatıların özellikleri sayılır. Kafka'nın sanatın dışında olmadığı, ancak ince bir ruhla işlenirse sanatın sanat olabileceği şu şekilde anlatılır:

Sanat, varolan ve bizim dışımızda varlığını sürdüren gerçek değildir...Böyle bir sanat doğaya yalnızca bilinçsiz bir öykünmedir...Maddenin doğasını yansıtır. Oysa, sanatın sonsuz bir sanat aşamasına yücelebilmesi için, maddenin önce ruh tarafından gerekli işlemlerden geçirilmesi zorunludur.¹²¹

Sanatçı, çağının tanıklığını yapabilmek için, çağını, çağının insanını iyi tanımak, yaşanan gerçekliği, duygularını, yaşanan ve yansıtılan olayları aşmak, yaşadığı dünyayı değiştirme gücünü içinde duymak, değişimde sanatını kullanmak durumundadır. Sanatın her türünde değişim bu şekilde sağlanabilmekte ve bu yolla çağın tarihsel, toplumsal olayları, olayların ilişkileri ve çeşitliliği insana bu şekilde kazandırılmaktadır. Doğan'ın tanımıyla Kafka'nın sanatçılığı şu şekildedir:

Yirminci yüzyıl yaşamının karmaşıklığı, insani ve toplumsal ilişkilerin bir bakışta ayrılamayacak içiçeliği, yaşanan çevrelerin çeşitliliği, büyük oranda ortak, ancak ayrıntılarda değişen bir bilinç yaratmaktır. Babasının dünyasının boğuculuğunu, gayri insaniliğini kavramış, yabancılaşmayı çağdaşı birçok yazardan daha canlı ve kesin çizgilerle verebilmiş olan Kafka'nın, çağında ve ülkesindeki işçi hareketlerinin özel yanlarını anlayamaması, bunların geleceğini görememesindendir. Fakat bu, ne onun büyük bir sanatçı olmasını önlemiş, ne de onu sapmalara sürüklemiştir.¹²²

¹²⁰ JANOUGH, A.g.c., 1966, s. 15.

¹²¹ JANOUGH, A.g.c., 1994, s. 103.

¹²² DOĞAN, A.g.e., 1993, s. 33.

Kafka'nın sanatında yatan, dikkatli adımlarla geleceğe yöneliş, çok sayıdaki geleceğe dikkat çekmek içindir. Canetti'ye göre Kafka'nın gerçek sanatı, geleceği işaret edercesine açıktır.

Kafka, yalnızca tek gelecek tanımaz; gelecekler çok sayıdadır, bu çokluk Kafka'yı felce uğratar ve aldıklarının ağırlaşmasına neden olur. Ötekileri dışlayıp yalnızca birini göz önünde tutması, salt yazarken duraklaya duraklaya bunlardan birinin üstüne gittiğinde söz konusudur...Daha uzakta bulunanın örtüklüğü ise Kafka'nın gerçek sanatını oluşturur. Onu yazarken mutlu kılan şey, büyük olasılıkla bu tek yöne gidiş ve düşünülebilecek öteki yönlerden kopuştur.¹²³

Kafka'nın sanatının bir boyutunda, yaşamadığı çocukluğundan dolayı, çocuklara duyulan kıskançlık yansır. Çünkü onlar Kafka'ya göre çok önemli bir yerin işgalcisidirler. Canetti'nin ifadesiyle: "Çocuklar ona, kendisinin sığınmak istediği ufak olma konumunun işgalcileri gibi görünürler. Ama sonradan anlaşılır ki, çocuklar göze görünmemek isteyen küçükler değil, yetişkinlerin gürültüsüne ve acı verici davranışlarına hedef olan küçüklük konumudurlar."¹²⁴

Kafka'nın, sanatında yazın alanında kargaşaya yol açacak coşkun ifadeler ve evrenselliği oluşturma adına zaman ve mekana yer vermemesi, günümüz dünyasına bakışını, Canetti, şöyle açıklar: "Biraz cesur düşünüldüğü takdirde, dünyamızın içinde korku ve umarsızlığın egemen olduğu bir dünyaya dönüşmüş olduğu ortaya çıkar. Kafka, hiçbir hoşgörüyü yer vermeksizin konuşmakla, bu dünyanın görüntüsünü çizen ilk yazar olmuştur."¹²⁵

Kafka'nın temel konularından biri de aşağılanmadır. Gerek öykülerinde gerekse romanlarında eserin ana kurgusu bu temel üzerine yerleştirilmiştir.

Değişim'de aşağılanma, onu yaşayan insanın bedeni üzerinde yoğunlaşır; aşağılanma konusu öykünün başından beri tüm somutluğuyla gözler önündedir, ailenin geçimini

¹²³ CANETTİ, A.g.c., 1984, s. 205

¹²⁴ CANETTİ, A.g.c., 1984, s. 209

¹²⁵ CANETTİ, A.g.c., 1984, s. 209.

sağlayıp onu ayakta tutan oğulun yerini ansızın bir böcek almıştır. Bu değişimin sonucunda aşağılanmayla kaçınılmaz şekilde yüzyüze gelir oğul, bütün aile de aşağılanmayı oğulun üzerinde uygulamakla, kendini yükümlü hisseder... Amerika romanında aşağılanma, Rossmann'ın Amerika'da dayısının yardımıyla yükselişini ve sonradan yine öyle ansızın düşüşü diğer pek çok aşağılanmayla örnek gösterebiliriz... Aşağılanmış kişide umutla bekleyiş her zaman canlılığını korur... Dava'da aşağılanma yüce bir makamdan kaynaklanır. Değişim'deki aileden çok daha karmaşık nitelikler taşır bu makam. Bir kez sesini duyuran mahkeme sonradan kendini geriye çekerek aşağılama işlevini yerine getirir, hiçbir çabayla ele geçirilemeyecek bir giz perdesine bürünür.¹²⁶

Şato'da, şatoya girme arzusu ve çabasıyla kapı önünde bekletilerek aşağılanan insan, Açlık Şampiyonu'nda kafes içinde yaşatılır.

4. 4. 1. Kafka'nın Çin ve Hint Motiflerine Olan İlgisi

Kafka, Uzakdoğu'nun gizemli motiflerine hayrandır. "Hintlilerin dinsel belgeleri cezbediyor beni, aynı zamanda itip uzaklaştırıyor. Tıpkı bir zehir gibi, hem çekici, hem itip uzaklaştırıcı yanları var."¹²⁷ Kafka'nın çokanlamlılığı yanında, çok da okurunun olma çabası boşa çıkmamıştır. Canetti, bu boşa çıkmazlığı aşağıdaki şeklide gösterir:

Kafka'nın bazı öyküleriyle Çin yazınına girdiği kesindir. 18.yüzyıldan başlayarak Avrupa yazınında Çin'e ait konular sık sık kullanılmıştır. Batının özü açısından Çinli bir yazar olarak gösterebileceği tek örnek Kafka'dır. Çin kültür dünyasının hiçbir ögesi eksik kalmamış diye, Kafka'nın ritualizminin özel biçiminden de söz edilir ki, Walley'e göre bunun en iyi örnekleri Geri Çevirme, Çin Seddinin İnşaasında öyküleridir.¹²⁸

Kurulabilen bir başka yakınlık da, Kafka'nın doğal, sessiz ortamlara olan özlemidir; başka yönlerde hayranlık gizlenemez ölçüdedir.

¹²⁶ CANETTİ, A.g.e., 1994, ss. 97 - 99.

¹²⁷ JANOUC, A.g.e., 1994, s. 53.

¹²⁸ CANETTİ, A.g.e., 1984, s. 257.

Kafka, zayıflık sorunu ve şişman insanlara karşı duyduğu, nerede ise bir kör inanç uğruna varan saygıyı önemser. Sessizlik ve tenhalık, kapalı rüzgarlı hava, canlı cansız herşeyin insana açık olması-bütün bunlar bir Taoculuğu ve bir Çin peyzajını ve kanımca bir Taoizmi çağrıştırır. Burası Kafka'nın 'aslında Çinliyim' dediği yerdir.¹²⁹

Çin sosyal yaşamı ve kültüründe küçük böceklerle olan ilginin Kafka'yla ilişkisi de şöyle anlatılmıştır:

Çin'de çok daha önceleri Tan Hanedanlığı döneminde cırcır böceklerinin küçük kafeslerde beslendiği, öterlerken kendilerini daha yakından izlemek için kafeslerin havaya kaldırıldığı, değerli yaratıklar gözüyle bakılarak koyunlarda taşındığı bilinir... Kafka'nın salık verdiği gibi her seferinde göz hizasında tutulmuşlardır. İnsanlar cırcır böceklerine hep kendilerine eşdeğer gözüyle bakmış, birbirleriyle kavgaya tutuştuklarında çömelip onları izlemişlerdir. Küçük hayvanların rol oynadığı öyküler Çinlilerde pek yaygındır: özellikle cırcır böceklerinin, karıncaların, arıların bir insanı aralarına alıp onunla insan gibi düşüp kalktıklarını anlatan öykülere Çinlilerde sık rastlanır. Ne var ki, Martin Buber'in bu tür birkaç söylencenin yer aldığı Çin Hortlak ve Aşk Öyküleri kitabını Kafka'nın gerçekten görüp görmediği pek belli değildir. Ancak, kesin olan bir şey varsa Kafka'nın öykülerinden bazıları Çin Edebiyatı kapsamına girecek türdendir. Batının kendi bağrından çıkmış, öz bakımından Çinli denecek tek yazar Kafka'dır.¹³⁰

4. 5. Kafka'nın Sevgi, Kadınlara Bakış ve Evlilik Fikri

Kafka, sevgiyi yaşamı yücelten, sorunlardan uzaklaştıran araç olarak görür. Sorunu ise insanın izlediği yolda arar. Sevgi onun yaşamadığı, hep içinde beslediği, herkese avuç avuç dağıttığı ikramdır. Sorun ise hep onun çevresindedir. "Sevgi yaşamımızı yücelten, ona bir genişlik ve zenginlik kazandıran, onu tüm derinlik ve yüksekliklere taşıyıp götüren şeydir. Sevgi bir taşıt aracı gibi her tür sorunsallıktan uzaktır. Sorunlu olan sürücümüz, taşıttaki müşteriler ve yoldur."¹³¹

¹²⁹ CANETTİ, A.g.c., 1984, s. 261.

¹³⁰ CANETTİ, A.g.c., 1994, ss. 113, 114.

¹³¹ JANOUGH, A.g.c., 1994, s. 123.

Kafka'nın kadınlara bakışı, sevgiye bakışı kadar sempatik görünmemektedir. Elbette onun kadınlarla ilgisi olmuştur ama, bireysel özgürlüğünün kaçıp gideceği, yazının tehlikeye gireceği gerekçesiyle onlara hep soğuk bakmıştır.

Kadınlar tuzak gibidir, dört bir yandan insanı faka bastırmaya, onu salt-sınırlıdan içeriye çekip almaya bakarlar. Ne var ki, insanın kendisi böyle bir tuzağa gönül rızasıyla yakalandı mı, tehlikeli olmaktan çıkarlar. Ama duruma alışıp tuzaktan yakayı sıyırmaya görsün, tüm kadınsal kapanlar yeniden açar ağızlarını.¹³²

Kafka, evliliği idam sehпасına benzetir. Evliliğe ilişkin tasarımının en acı verici yanı, ufalarak gözden kaybolma gibi bir çıkış yolunun bulunmayışdır. Canetti bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Evlilikte insan hazır bulunmak zorundadır. Büyük güç karşısında duyulan korku, Kafka için odak noktası niteliğinde bir özelliktir... savunma aracı ise bir değişim geçirip ufalmaktır... Kafka'nın yazma uğruna vazgeçtiği mutluluk, kendisi için mutluluk olmayan şey, Felice için insanın erişebileceği en büyük mutluluktur. Kafka, örnek aldığı kişileri izleyecektir...Grillparzer, Dostoyevski, Kleist ve Flaubert'ten sadece Dostoyevski evliydi.¹³³

Yalnızlığını 'korunmamışlık' olarak niteleyen Kafka, 17 Ekim 1921 tarihli günlüğünde evlilik hakkında şunları yazar:

Yalnız özel olanlarına değil evli çiftlerin tümüne imreniyorum. Öyle ki, belli bir çifte imrendiğimde bile, evlilik yaşantısının getirmiş olduğu mutluluk ve sınırsız değişkenlik neden olmuştur buna. Her evlilikte rastlanılan bu mutluluk, en güzel bir ortam içinde de olsa beni mutsuzluğa sürükleyebilecektir.¹³⁴

Kafka, evlenme ya da evlenmeme gerekçelerini 21 Temmuz 1913 tarihli günlüğünde şöyle sıralar:

¹³² JANOUCH, A.g.e., 1994, s. 123.

¹³³ CANETTİ, A.g.e., 1984, ss. 208, 220.

¹³⁴ Kafka'nın Güncesi?, A.g.e., 1995, s. 96.

1. Bir başıma yaşamayı beceremiyorum, bu bir başıma yaşayamam demek değil, aksine, sanırım biriyle bir arada yaşamayı sürdürebilirim, ama kendi öz yaşamımın fırtınalarını, kişiliğimin benden istediklerini, zamanın ve yaşlanmanın saldırısını, yazma isteğinin karmaşık zorlamasını, uykusuzluğu, çıldırmanın sınırına dayanmayı, bütün bunları bir başıma göğüsleyecek yaratılıştan değilim. Bazı olduları da belki de ben ekliyorum. F. İle olan bağım, varoluşuma daha çok direnç kazandıracak.
2. Herşey beni daha başlangıçta düşüncelere sürüklüyor. Fıkra yapraklarındaki bir fıkra bile, Flaubert ve Grillparzeri düşünmemi anne ve babamın gece için yataklarının üzerine serdikleri geceliklerine bir bakış yöneltmem, Max'ın evliliği. Dün kızkardeşim : "Bütün evliler (tanıdıklarımız arasında) mutlu, hiç anlaşılır gibi değil", dedi. Bu sözler beni düşündürdü, gene korktum.
3. Çok yalnız kalmam gerek. Ne yazabildimse, yalnızlığımın başarısıdır.
4. Edebiyatla ilgili olmayan her şeyden nefret ediyorum, başkalarıyla konuşmak (edebiyat üzerine de olsa) canımı sıkıyor, ziyarete gitmek canımı sıkıyor, hıusımlarımın acı ve sevinçleri beni ruhumun derinliklerine kadar bunaltıyor. Konuşmalar, düşündüğüm her şeyin önemini, ciddiyetini, doğruluğunu silip götürüyor.
5. Bağlanmak, öte yandan alıp gitmek. O zaman hiçbir zaman yalnız kalamam.
6. Kızkardeşimin yanında, özellikle eskiden kimsenin yanında olmadığım kişilikteyim. Korkusuz, apaçık, güçlü, şaşırtıcı, yalnız yazı yazarken olabildiğim yakalayıcılıkta. Karımın yardımıyla herkesin yanında böyle olabilsem! O zaman da yazarlık aynı oranda yoksullaşmaz mı? İşte bu olmaz, bu olmaz !
7. Yalnız yaşarsam, belki günün birinde işimi bırakabilirim. Evlenirsem buna hiç olanak yok.¹³⁵

Kafka'nın yazınında işlediği yabancılaşma, babasıyla çatışması, dini durumundaki çelişki, aşk yaşamındaki trajik durumu, yaşamının uçurumları gibi kuşkular serüveni, onu önce hastalığına sonra da ölümüne kadar izleyecek bir dizi oluşturmaktadır. Aşk ve evlilik söz konusu olunca felsefenin ne denli değişebileceğine Garaudy şu açıklamayı getirir: "Gerçek bir varoluş araştırmasında aşk ve evlilik, başarılması önemli bir deney. Aşk ve evlilik, gerçek varoluş ile ilintili olabilir. Bu da Kafka'yı varoluşçuluk yönünden yorumlamayı önler: Özgürlük bağlanıştadır, yoksa kopuşta değil."¹³⁶

¹³⁵ **Günlükler?**, (Çev. Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi, 1995, ss. 354, 355.

¹³⁶ GARAUDY, A.g.e., 1991, s. 131.

Kafka ve sevgilisi Milena'nın yetiştirilmeleri baba sevgisi yoksunluğu yanıyla az çok birbirine benzer. Milena'nın, **Dönüşüm** öyküsünü okuyunca Gregor Samsa'yı bütünüyle kendisine benzetmesinin nedeni ortaç çocukluk geçmişleri olabilir. Bu açıdan öykü şu şekilde değerlendirilmektedir:

Öyküdeki o kararsız, anlaşılmamış, kocaman gübre böceğini andıran Samsa, Milena'nın kendisiymiş sözde! Ailenin herkesten sakladığı, yakınlarının baş belası, utanç verici bir böceğin hastalığını en ince ayrıntılarına dek anlatmıştı; sırtındaki yarayı boşlayarak, onu nasıl isteyerek ölüme ittiklerini... anlatmıştı.¹³⁷

Çekingen, yumuşak huylu biri olarak Milena, yazınını bırakmamasıyla bir anlamda Kafka'nın hastalığının tadını çıkardığını ifade eder.

İlerisini gören olgun bir adamdı, yaşayamazdı; karşı koyamazdı, çünkü güçsüzdü; ama iyi insanların güçsüzlüğüydü bu; yalana, anlaşmazlığa, korkuyla başa çıkamayacaklarını önceden bilenlerin güçsüzlüğü... bu güçsüzlük utandırırdı yenen...Dünya görüşü çok derindi, bambaşkaydı. Kendisi de öyle her gün rastlanılanlardan değildi, çok derin bir iç dünyası vardı. Simgelere dayanarak yazdıklarında bile açıklık, seçiklik görünürdü; yalın bir dili vardı... O, başkaları gibi yanılığın ardına sığınarak olayları hoş gösterme yoluna sapmazdı.¹³⁸

Kafka'nın sevgiliye olan sevgisi sözlerle sınırlıdır: 'Seni Seviyorum!' Gerekçesi belirtilen bu davranışta, sevgiliye özlem, ama ona yaklaşmama, sevgisinin gerçek olmadığını göstermemektedir. Onda sevgi dahi gürültülü patırtılı bir gönül olayıdır ve onu asla istemez. "Sen bir bıçaksın, ben de durmadan içimi deşiyorum o bıçakla."¹³⁹

Kafka, nişanlılarıyla olduğu gibi, sevgilileriyle de gelecekte bir arada, belki de aynı şehirde olamayacaklarını düşünür. Evlilik hakkındaki görüşü kesindir. "Yalnızlığı yalnızlıkla birleştirmekten bir yuva kurulamaz... Birinin yalnızlığı ötekine de yansır

¹³⁷ BUBER – NEUMANN, A.g.e., 1967, s. 46.

¹³⁸ BUBER - NEUMANN, A.g.e., 1967, ss. 52, 53.

¹³⁹ Sevgili Milen'a Mektuplar?, (Çev. Adalet Cimgöz), İstanbul: Say Yayınları, 1995, s. 214.

karanlık gecelerde bile... Evlenmek istemek demek, önceden bir şeyi kesin olarak bilmek demektir.”¹⁴⁰

4. 6. Kafka’da İnanç

Kafka, yapıtlarında inancın temellerini sarsan ifadeler kullansa da, inancı kendi inandığında arar; umutsuzluğuysa toplumsallığın başarılamayacağı yönündedir. Umutsuzlukların arasında bir ışıltının görünmesi onun nihilizmine eleştiri getirir. Zaten Kafka’nın yapıtlarının çekirdeğini de kişiliğindeki çekingen davranış oluşturur. Onda inancın kaynağı ve amacını Garaudy; “İnanç umuttur; insanın yaşamındaki yabancılaşmayı aşmak zorunda olduğuna, aşabileceğine kesin güvenidir. Hatta bu aşmanın kendisini nereye götürdüğünü açıkça bilmese bile... İnanmak, kendindeki yıkılmazı kurtarmaktır, kurtulmaktır; daha doğrusu yıkılmaz olmaktır; en doğrusu olmaktır.”¹⁴¹ şeklinde açıklar.

İnsanın, dünyanın doğal acılarından kendini uzak tutabilmesi, yine insanın kendi doğasına bağlıdır. İnsanın kaçınabileceği acılardan uzak kalışı Kafka’ya göre insanın kendi içinde mümkündür. “Benim hücrem benim hisarımdır.”¹⁴² İnsanın, bu hücre ya da hisarı içerisinde inanç yoksunu olamayacağını Kafka, kendisi söyler. “İnanç yoksunu olduğumuz söylenemez. Sadece yaşıyor olmamız bile, tüketilemeyecek bir inanç değeridir... Yaşamamak elde değil ki. İşte inancın insanı çıldırtacak kadar büyük gücü, bu elde değil ki.”¹⁴³

4. 7. Kafka’nın Yazışmaları

Mektubun yalnızca birine yazılmış görünürlüğü dışında, başka şahıs ya da şahıslara da yönelik olduğu sölenebilir. Mektuplar, türlerine göre ortak özellikler göstermeseler de, sanatçılarda görüldüğü haliyle amaç, ikinci kişiden daha fazlasına ulaşmaktır. Kafka da ilgi duyduğu insanlara, ailesine, kardeşlerine mektuplar, kartlar

¹⁴⁰ Sevgili Milan’a Mektuplar?, A.g.e., 1995, s. 248.

¹⁴¹ GARAUDY, A.g.e., 1991, s. 152.

¹⁴² Aforizmalar?, A.g.e., 1995, s. 57.

¹⁴³ Aforizmalar?, A.g.e., 1995, s. 40.

yazar. Nişanlı ve sevgililerini kart ve mektuplarıyla etkiler, onları kendine bağlar, hatta onlarda kendi kişiliğini oluşturur. Yetişmesinin etkisiyle karar vermede ağır davrandığı için, taşıdığı binlerce kuşku yüzünden hedefine zor ulaşacağını bilir ve yazışmayı uygun bulur. Buna bireysel yaklaşamamadan çıkış da denilebilir. Yazar, yazıştığı insanlara durumundan ve yazınından anlatır. Doğru ne ise mektubun üzerindedir. Düzenli yazışmaların kendisine sağlayacağı güç adına sürdürür bu çabayı. Kısacası, yazışmalar salt bir içtenlikten uzaktır. 11 Aralık 1913 tarihinde Felice Bauer'e okuyup incelemesi için gönderdiği ilk kitabı **Gözlem**'le birlikte bir de mektup gönderir. "Zavallı kitabıma nazik davran olmaz mı! Tanıştığımız o akşam beni düzenlerken gördüğün birkaç sayfalık şeydir bu çünkü... Kitabı olabildiğince az kişiye göster tümüyle, yoksa beni soğuturlar benden."¹⁴⁴

13 Aralık 1913 tarihli mektubunda, ilk okuru sevgilisidir. "Ne çok kusuru içerse de kitabımın senin sevgili ellerinde bulunduğunu bilmek beni öyle mutlu kılıyor ki!"¹⁴⁵ 1 Kasım 1912 tarihli mektubunda Felice Bauer'e durumunu tam olarak anlatır.

Yaşam biçimim sadece yazıp çizmelerime göre düzenlenmiştir... Zaman kısa, eldeki güçler kırık dökük, büro bir kabus; ev, gürültü patırtıdan geçilmiyor, güzel güzel, doğru dürüst yaşamak olanaksız, bu durumda birtakım hünerlerle işin içinden çıkmak gerekiyor... Tanıdığınız en cılız insanım ben, bu da önemsiz değil, şimdiye kadar o sanatoryum, bu sanatoryum, hayli dolaşıp durdum.¹⁴⁶

17 Temmuz 1912'de dostu Max Brod'a sağlığı hakkında şunları yazar: "Kafamda aptalca bir düşünce var şişmanlamak ve buradan yola çıkıp hastalığımı kökten iyileştirmek istiyorum; oysa bunlardan ikincisi, hatta sadece birincisi bile gerçekleşecek gibi değil."¹⁴⁷

1916 Eylül'ünde doktora görünen Kafka, Felice'ye de durumunu bildirir. "Kendisine başvurduğum hekim... bana hayli sempatik göründü. Sakin, biraz komik, ama yaşı, şişmanlığı (benim gibi öyle sıksa, uzun boylu birine nasıl güven duyabildiğine bir

¹⁴⁴ CANETTİ, A.g.e., 1994, s. 21.

¹⁴⁵ CANETTİ, A.g.e., 1994, s. 21.

¹⁴⁶ CANETTİ, A.g.e., 1994, s. 30.

¹⁴⁷ CANETTİ, A.g.e., 1994, s. 32.

türlü akıl erdiremeyeceğim), evet işte şişmanlığıyla... insana güven veren biri!”¹⁴⁸ Kafka, mektup ve kartlarını sevgilisi Milana günü gününe hatta günün birkaç vaktinde yazar ve ulaştırır.

29. 06. 1920, Viyana, Salı günkü kartında: “Bu kartım saat onikiye kadar geçmeyecek eline, çünkü saat on, demek yarın buluşacağız...”¹⁴⁹ Pazar günlü bir mektubunda ise şunları yazar:

“Milena, Milena, Milena... Adından başka şey yazamıyorum. Yazmalıyım ama! Bugün şaşkınlım, yorgunum ve seccsinizim Milena...” Pazar, birkaç saat sonra: “Sana şu eklediğim mektubu şimdi biri getirdi. (Hemen yırt kuzum. Max Brod’un mektubunu da yırt.) Adam karşılık bekliyor...” Pazar gecesi: “Herşey apaçık ortada işte... Bende gizli kapaksız anlattım, gene da varamadım sonuca...” Pazartesi sabahı: “Grillparzer’in ‘Zavallı Çalgıcısı’ nı ekliyorum mektuba. Değer verdiğimden değil eskiden bir ara sevmiştim bu öyküyü...” Pazartesi: “Saat gecenin biri, bu saatte uyumam gerekir, ama sana akşamüstü yazamadım. Max gelmişti de ondan. Çok sevindim onun gelişine...” Salı sabahı: “Beklenmedik bir haber aldım: uzun zamandır görmediğim Madrid’deki amcam yarın Paris’ten buraya geliyormuş...” Salı akşamı: “Bak şu işe! Kızın sana yazdığı mektubu, ben gönderiyorum sana; üstelik ne yazdığını da bilmiyorum. Anlatayım...” Salı akşamı daha geç; “Mektubu postaya verdikten sonra aklım başıma geldi: Nasıl isteyebildim senden böyle bir şeyi?...” Çarşamba akşamı: “Yeni evimi kutlamak için bu birkaç satırı yazıveriyorum...” Perşembe sabahı: “Sokak çok gürültülü,...F.”¹⁵⁰

Kafka, anlık durumlarından haber veriyor, karşısındakinden cevaplar alıyor, kendisi yazdıkça karşısındakini yazmaya zorluyor, her kart ve mektubunda isminin yerine sadece bir şifre (F.) not ediyor.

Kafka, mektuplarında gereksinimini duygu ve hisleri aracılığıyla algılar. Bunun içindir ki, nişanlı ve sevgililerini ailesinden hep uzak tutmuştur. Yazarın çağıyla hesaplaşmasını yapıtlarına doku edebilmek için, önemli çıkış noktalarını yakalayabilme

¹⁴⁸ CANETTİ, A.g.e., 1994, s. 33.

¹⁴⁹ Sevgili Milana Mektuplar?, A.g.e., 1995, s. 72.

¹⁵⁰ Sevgili Milana Mektuplar?, A.g.e., 1995, s. 73, 75-77, 82, 84, 86-89.

amacıyla birileriyle yazışması, günceler yazması; okur için belge edinimi, yazar için ise ilham yakalama çabasıyla yararlı görünmektedir. Yazışmanın en güzel örneklerinden birini Canetti'nin ifadesiyle Kafka verir. "Amacı, çağıyla gerçekten hesaplaşmak olan bir insanın günümüzde nasıl roman yazabildiğini, ya da çağın aşındırmalarıyla un ufak olmamak için nasıl günce tuttuğunu göstermek, belki de salt kişisel sınırlarını aşan bir çabadır."¹⁵¹

Kafka, ailesiyle mutlu bir yaşam olanağı bulamamışsa da, uzaklardan gelen mektuplarında sıcakkanlı, esprili, yardımsever, eşsiz bir arkadaş, oğul, ağabey kişiliğini yansıtır. Cesareti ve ürkekliğiyle kendine yakın bulduğu küçük kızkardeşi Ottla'ya yaklaşık 25 yıl mektup ve kart yazan Kafka, ondan da karşılık beklemiş ve almıştır. Söylemek istediğini dilinin ucunda tutma (açıktan söylememe) yolunu izleyen yazar, sözü hep söylemek istediğine getirir ve bırakır. Korkuları yüzünden bir türlü kuramadığı sade, yaşam dolu bir yuvadan neler beklediğini, ailede bireylerarası ilişki ve dayanışmanın nasıl olabileceğini, hastalığına karşın insanın başkaları için yapabilecek hala bir şeyleri bulunduğunun örnekleri, yazarın kart, mektup ve güncelerinde görülebilir.

30.06.1912 tarihli kartında: Çok sevgili anne, baba ve kardeşlerim; sağ salım Weimar'a geldik, bir parka bakan sessiz ve güzel bir otelde kalıyoruz... gülüp eğleniyor, gezip tozuyoruz. Sizlerden bir de haber alabilsem. Franz

02.09.1917 tarihli kartında: Canım Ottla, taşındım anlayacağın. Palais'teki pencereleri son bir kez kapadım, kapıyı kilitledim, sanki ölecekmişim gibi bir duygu var içimde... Franz.

14/15.08.1920 tarihli kartpostalda: Canım Ottla, burada çok iyiyim, öksürüğüm yok, yarın sabah eve geliyorum; ben söylüyorum biri de benim için yazıyor bu kartı. Franz.

Nisan sonu, 1924 tarihli kartta: Çok sevgili anneciğim, çok sevgili babacığım!.. Tedavi şimdilik –başka bir girişimde bulunulmasını önüyor ateş- çok yararlı kompreslerden ve inhalasyonlardan oluşuyor. Arsen enjeksiyonlarının yapılmasını istemiyorum...

¹⁵¹ CANETTİ, A.g.c., 1984, s. 11.

26.05.1924 tarihli kartta: Çok sevgili anne ve babacığım! Yalnız bir düzeltme: Su özlemim (...) ve meyve özlemim, bira özlemimden az değil. Ne var ki, şimdilik yavaş sürüyor iyileşmem. Candan selamlar.¹⁵²

4. 8. Kafka'nın Kahramanları

Kafka'nın kahramanları ayrıntıların titiz gözlemcisidirler. Kararlılıkları nedeniyle yönlendirilmeyi kabul etmezler; dıştan bir olayla çevrelerinden kopuvermişlerdir. Onların trajedisi, yönlendirmedeki baskı ve ilişkilerdeki çetrefillik yüzünden bilgilerini kullanamayışlarıdır. Aytaç, Kafka'nın kahramanlarını şöyle tanıtır:

Kafka'nın kahramanları buralı değildirler... Bu çevrenin kişileri gibi doğrudan doğruya düşünmeden reaksiyon verme yeteneğinden yoksundurlar, sistemin uygulayıcıları olmazlar, bilakis attıkları her adımı her ihtimali hesaba katarak atarlar, böylece sistemin bütününe şüpheli hale sokar, onun anlamını araştırırlar. Bu davranış ise anlama değil, süreye önem veren sistemin rahat işlemlerini tehlikeye sokar... Şüpheli hale sokulan sistem de, şüphe edeni, herkese uymayanı, yani kahramanı saf dışı eder ve onu yok etmek ister.¹⁵³

Kafka, kişilerin dış görünüşlerinden ve ayrıntılarından detaylıca bahsetmez. Onların durumları, doğal oluşlarıyla çizilmiştir. Yaşamlarını yalnızlık içinde geçiren kahramanlar, ölümü hiçe sayar, kendilerini yazgılarına boyun eğmeye zorlarlar. Ancak, onların umut ettikleri ve bekledikleri şey gerçekleşmez. Amerika romanındaki Karl Rossman'ın buralı olmayışı ve Dava'daki Josef K., ile Şato'daki korucu K.'nın, Kafka'nın kendi adının baş harfleriyle işlenmesi, kahramanların ortak yanlarından biridir. Harf hem bir anahtar, hem bir simge, hem de hiç sayılmanın bir göstergesi olarak görünmektedir.

Kafka'nın ana kişileri bir trajedi ve alay kişileridir. Bu kişiler trajedilerinde insan varlığından herhangi bir hayvana dönüşmekte; alaylarında ise, yanlış idare ve uygulamalarıyla yaşamın tüm güçlerine karşı koymakta, direnmekte, onları alaya

¹⁵² Öttilaya ve Ailesine Mektuplar?, A.g.e., 1997, ss. 16, 38, 93, 151, 154.

¹⁵³ AYTAÇ, A.g.e., 1983, ss. 282, 283.

almaktadırlar. Yapıtlarda Kafka'nın bu hüznün ve alay halkalarını ustalıkla işlediği görülmektedir. Kafka'nın kahramanları, romanlar ve **Dönüşüm** öyküsü başlıkları altında ayrıca işlenecektir.

4. 9. Yazar Sorumluluğu ve Kafka

Mevcut gerçeklerin uygulanmasının politikacıların işi olduğu bilinir. Ancak, yazarların işlerinde yüklendikleri sorumluluk, politikacı sorumluluğundan geri kalmaz. Çağlarının tanığı ve propagandacıları olarak yazarın sırtındaki bu ağır sorumluluğu Memet Fuat şöyle tanımlar:

Camus, Sartre, Kafka gibi yazarların yüklendikleri görev, hazır gerçekleri yaymak değil. Çünkü bu görev politikacıların, politikacı olmaktan çok propagandacıların işi. Yazarlar, yaşadıkları çağa etkisini duyuran düşüncelerin, politikacıların sağlamasını yapıyorlar sanki. Bir anlamda çok daha politikacı, ama yalnızca kendi ulaştıkları sonuçların propagandacısı bu tür yazarlar.¹⁵⁴

Yapıtlarının çoğu yakılmış olsa da Kafka, sanatta ustalaşmayı, inceliklere yönelmeyi, halka sırtını dönme yerine ona yaklaşmanın erdemini, yakalamış, düşünceyi öne almayı başarmış, yazarın neler yapabileceğinin örneklerini vermiş biridir. Yazarın çağa, çağlara yönelik işlevini Canetti şöyle tanıtır:

Yazar sözlere özel önem veren, onların arasına karışmayı belki de insanların arasına karışmaya yeğleyen, kendisini ikisine de teslim eden, ama sözlere daha çok güvenen, onları kimi zaman yerinden eden, ama sonradan daha büyük bir güvenle eski yerlerine koyan kişidir. Yazar sözleri sorguya çeker, onları okşar... Çoğu kez zayıf, ama kimi zaman da yazarı paramparça edebilecek kadar güçlü bir şey gizlidir; sözlerle dile getirilebilen her şeyin sorumluluğunu üstlenme ve sözün başarısızlığa uğradığı yerde kendini cezalandırma iradesi.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Memet FUAT, *Çağın Görebilmek*, İstanbul: Adam Yayınları, 1982, s. 186.

¹⁵⁵ CANETTİ, A.g.c., 1984, s. 284.

Yazarın, yaşadıkça kendini dünyaya yakın hissetmesi, onun iç dünyasında tedirginlikler doğmasına da yol açabilmektedir. Yazar, bu kaosu onaylamasa da, iç dünyasını zenginleştirdiği malzemeyi onda bulur; bu zenginlikle dünyayı okumayı öğrenir. İşte bu okuyuşta gizli özü tanımlayanlardan biri Canetti'dir.

Söylenenlerin her birindeki kendine özgü içeriğin yanı sıra, asıl özlerini oluşturan, söylenceler, içerisinde uygulama alanı bulan değişimdir. İnsanoğlu kendi kendini bu değişim aracılığı ile yarattı. Değişim sayesinde ki, dünyayı kendinin kılabilirdi ve onun üzerinde söz sahibi olabilirdi; insanoğlunun gücünü değişime borçlu olduğunu kavrayabiliyoruz; ama insan değişime daha olumlu bir yanını, acıma duygusunu da borçludur.¹⁵⁶

Yazarlık uğraşının, gelecekte duyulan kaygıları topluma tüm açıklığıyla taşıma sorumluluğunu Canetti'nin örneğinde görülebilmektedir. "23 Ağustos 1939 tarihinde yazılmış bir yazar notunda, 'Her şey bitti artık. Gerçekten bir yazar olsaydım, savaşı önleyebilmem gerekirdi' yazmaktaydı."¹⁵⁷

Kafka, görevinin çetinliği ve sorumluluğu gerekçesiyle yazarın görevinden el çekmesini korkaklık ve toplum adına işlenmiş suç sayar. Bu görevin ciddiyet ve sorumluluğunu kendisi tanıtır okuruna.

Suç, insanın kendi misyonundan el çekmesidir. Yanlış anlama, sabırsızlık ve savsaklamadır. Bir ozanın görevi, soyutlanmış ölümlüyü sonsuz yaşam içine yerleştirmek, rastlantısallığı yasallık içine çekip almaktır. Peygamberlere özgü bir misyonu vardır ozanın.¹⁵⁸

Amaçları aynı olsa da, şairlerin ve yazarların yazındaki işlevleri farklılık gösterir. Bu farklılık, Aytaç'ın ifadesiyle; "Şairler, insana başka gözler kazandırmak, böylece gerçekliği değiştirmek isterler. Bu nedenle onlar devleti tehlikeye sokan unsurlardır..."

¹⁵⁶ CANETTİ, A.g.e., 1984, s. 292.,

¹⁵⁷ CANETTİ, A.g.e., 1984, s. 283.

¹⁵⁸ JANOUC, A.g.e., 1994, s. 116.

Kafka'nın eserlerine yansıyan haliyle gerçeklik de abartmalı ve acımasızdır.”¹⁵⁹ şeklindedir.

5. Kafka Yapıtlarında Ortak Noktalar

Kafka'nın bütün yapıtlarının, bir trajedi formu ve gerçekliği yansıtmada alaycı bir anlatı içerdiği görülür. **Yargı ve Dönüşüm**'de çelimsizlik ve düşkünlük; **Şato**'da hassasiyet ve tehditkarlık, **Ben** iletişim sorunu içerisinde işlenmekte ve irdelenmektedir. Böyle olunca, **Dönüşüm** ve **Şato** arasındaki benzerlikteki gibi, öykü ve roman arasında iletişim boyutunda bir benzerlik görünmektedir. “Wie in der Verwandlung gibt es also kein anderes Verständigungsmittel zwischen dem Ausgeschlossenen und den Mitgliedern des trauten Kreises als schweigende Gewalt.”¹⁶⁰

Eserlerde kahramanlar değişse de, trajedileri ortaklık gösterir. “Die Bettlägerigkeit seiner Machtgestalten hängt mit dem Auferstehungsthema zusammen, das in Urteil, Verwandlung und Prozess die Tragik seiner Helden bildet.”¹⁶¹

Yargı ve Dönüşüm'de cezalandırmanın hatasız tamamlanışı, kahramanın yok edilişidir. Kahramanların benzerliği, hürriyetlerini dahi feda edebilecek yazgılarında gizlidir. Kafka'nın yapıtlarında işlenen en belirgin özellik **Güç**'tür. Kaynağı zaman zaman değişse de, tıpkı Kafka'nın babası gibi, o, kahramanın hep baş ucundadır. “In der Verwandlung war es mit der Aussöhnung durch das sterben, in der gestrichenen Stelle des ‘Haus’- Kapitels des Prozess mit der Hingabe an die Macht verbunden.”¹⁶²

Yapıtlarda etkin rol oynayan **Ben** ve **Güç**'ün ortaya çıkışının duruma göre yer değiştirdiği görülür. “Das ‘Fortgezogenwerden’ des Ichs im Schlaf und Traum ist im Prozess und in der Verwandlung der Einbruch des Tragischen.”¹⁶³ **Ben**, birincisinde

¹⁵⁹ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 283.

¹⁶⁰ Walter H. SOKEL, **Franz Kafka-Tragik und Ironie**, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1976, s. 445.

¹⁶¹ SOKEL, A.g.e., 1976, s. 440.

¹⁶² SOKEL, A.g.e., 1976, s. 449.

¹⁶³ SOKEL, A.g.e., 1976, s. 394.

uykudan uyandırılıp tutuklanmış, diğerinde böceğe dönüşmüştür. Kafka'nın yapıtları tikeli tümele, bireyi bütüne açan bir özellik gösterir. Garandy, bu özelliği üç romanda şöyle gösterir:

Şato'da, Yerölçücünün içinde bulunduğu ikilemde iki şık çarpışıp durur: Köydeki öbür insanlara benzemek: Orada çalışmak, evlenmek ve yabancılaşmanın uyusukluğu içinde yok olup gitmek mi, yoksa şatoya sorduğu soruya, 'Gerçek statüsü nedir?'e yanıt istemeye devam etmek mi? Boş bir gökyüzü ve ölü bir dünya arasında, varlığını ve ölçücülüğünü bir türlü kabul ettiremeden ölünceye kadar bir o yana bir bu yana yalpalayıp duracaktır. Amerika yapıtındaki göçebe simgesi, aynı temayı daha da derinleştiriyor: 'insan başarısızlıklarının toplamı', denilen ve hep tamamlanmamış bir 'toplam' olan şeyin peşinden 'yeni dünyaya' yerleşmek teması... Dava'da insanın köksüz güçsüzlüğünün bir alegorisi, girişimlerinin ve çabalarının etkinliğinin yadsınması olarak yorumlanamaz.¹⁶⁴

Kafka'nın özellikle öykülerinde işlediği hayvan teması, hayvanın yaşamı ve kişiliğinde insan sorunlarını ortaya koymaktadır. Bu temayı besleyen üç dış tema ise: Garaudy'ye göre; "hayvan teması, arayış ve bitmemişlik teması... Hayvan teması öncelikle uyanış temasına bağlıdır. İnsan, hayvandan nasıl ayrılır, seçilir."¹⁶⁵ Arayış ve bitmemişlik, üç büyük romanın ortak temasını oluştururken, Amerika romanı Kafka yazınının aydınlık yanını, Dava, yazarın karanlık çizgilerini, Şato ise bu iki romanın bileşimi gibi görünür. Brod, bu bileşimi şöyle gösterir:

Amerika romanı, suçsuz bozulmamış insanı Karl Rossmann'ıyla bir tez, Dava, elinden çıkıp giden suçsuzluğunu miskinlik içinde savunmaya çalışan Josef K.'sıyla antitez, Şato ise, adeta bir sentezdir... Şato'daki K., ne Karl Rossman gibi su katılmamış bir budaladır, ne de Dava'daki Josef K. gibi bir yigitlik içinde sürüklenip gider. Tersine, aktif bir yaratılışı olup pek zengin bir yaşam deneyimiyle donatılmıştır, savaşçı bir kişidir...¹⁶⁶

¹⁶⁴ GARAUDY, A.g.e., 1991, ss. 143, 150.

¹⁶⁵ GARAUDY, A.g.e., 1991, s. 162.

¹⁶⁶ BROD, A.g.e., 1994, s. 42.

Konu benzerlikleriyle bir bütünün parçaları görünümündeki üç büyük romana, bir başka yorum da şöyle getirilmektedir:

Bu, Kafka'nın bıraktığı yalnızlık üçlüsüdür. İnsanın kalabalık içindeki tekbaşınalığı, yalnızlığın verdiği şaşkınlık, her üç yapıtın temel ögesidir. Dava'da sanığın durumu, Şato'da davet edilmemiş yabancıнын durumu, Amerika'da deneyimden yoksun bir çocuğun, yaşam şartlarının aşırı zor olduğu bir ülkedeki şaşkınlığı, Kafka'nın berrak ve simgelere dayalı sanat anlayışını belirleyen üç temel veridir.¹⁶⁷

Yapıtlarını genellikle geceleri kaleme alan Kafka, çok kısa süreli uykularla yetinmek zorunda kalır. O, gecelerle barışık biri değildir. Uyumasıyla birlikte düşler görür, onların boğuculuğunda uyanır. Ceviz kabuğunda uyumuş biri olarak, hiç dinlenebilmiş değildir. Gece, onun için hep bir ön sezi, gelecek olayların göz kırptığı andır. Yaşanacak olan neyse, gecenin zifiri karanlığında yaşanır. Ölüm, bu nedenle öykü ve romanlarında yatakta gelmez. Ölüm, bir kafesin içinde, yol ortasında, kapı önünde bir iskemlenin üstünde, bir köprü altında suda, bir dağ geçidinde ya da bir aracın tekerlekleri altında bulur kahramanı. Roman Karst, kahramanların akıbetini şöyle özetler:

In der Verwandlung vollendet sich Samsas Schicksal in der Nacht... Der Tod erreicht ihn im Dunkeln, als er sich über seine Familie Gedanken macht... Der Tod offenbart sich in Kafkas Werk in Antithesen: Er ist Strafe (Der Prozess, Das Urteil) und Erlösung (Die Verwandlung), Betrug (der Tod Don Quixotes) und Beginn der Erkenntnis, Alptraum (Die Brücke)-und Erfüllung der Sehnsucht (Ein Traum), er erweckt Angst und verspricht. Glückseligkeit (Der Jäger Gracchus), er bezaubert durch seine Majestät...¹⁶⁸

¹⁶⁷ Andre ROUSSEAU, "Kafka'nın Bir Romanı Üzerine", (Fr.Çev.Gül Çetiner), Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s.112.

¹⁶⁸ Roman KARST, "Sterben und Tod in Kafkas Werk", Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka - Symposium 1983, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, II. Auflage, 1985, ss. 134 -140.

6. Kafka'da Simgeler, İmgeler ve Mit'ler

Öykü yazarlarının çoğu, yapıtlarında genellikle insanı konu alır. Ne var ki, insan dışında konulara, özlere, varlıklara da öyküler, romanlarda yer verilebilmektedir. İnsan dışı varlıkların öykülere kazandırdığı canlılıkla, insan yansımaları, insan soyutlamaları, insan yabancılaşmaları işlenir.

Anlatı benzerliği açısından Kafka ve Gogol, yazdıklarını yok etmeye çalışan, birbirini tanımayan, yaşamları trajik iki yazardır. Her iki yazar da iki dünyanın yanyanalığını işler. Olaylar iki alanda geçer; gerçek boyutla imge arasında gider gelir. İmgeler ikili yapılarıyla işlev görürler. Bu yapının biri gerçek alanda insanın gerçeklerini, diğeri imgesel alanın anlatısını oluşturur. Reverdy'ye göre imge, “usun arı bir yaratısıdır. Bir imge güçlü değildir; çünkü kaba ve fantastiktir; düşüncelerin birliği uzakta ve doğruyken. Oransız iki gerçekliği (azıcık) yüzleştirmekle imge yaratılamaz.”¹⁶⁹

Anlatının alan değiştirdiği durumlarda işlenebilen imgeyi, Roman Karst, Kafka'nın eserlerinde şu şekilde gösterir:

Değişim'de bir insan bir sabah böcek olarak uyanır ve imgesel alana geçer. Ama aynı zamanda ve aynı evde, tek para getiren kişiden yoksun kalmış, günlük kaygıların yükü altındaki ailesi yaşamaktadır. Bir dünyadan ötekine geçmek için, hem sonsuz bir süre gerekir, hem de bir adım atmak yeter-Kafka'nın odasından içeriye. Dava'da Josef K. sürekli iki alanı birden yaşar. Bir bankada çalışır, Bayan Bürstner'in işlerine koşturur, bir meyhanenin devamlı müşterisidir ve haftada bir kere orada çalışan garson kızla aynı yatağı paylaşır, kendi halinde bir yurttaşdır, ama bunun yanında gizemli bir mahkeme önünde savunma yapar, mahkemenin koridorlarını adımlar, nöbetçilerle ağız dalaşı, avukatlarla durum değerlendirmesi yapar.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Pierre REVERDY, “İmge”, (Çev.Halil Gökhan), *Littera Edebiyat Yazıları*, Ankara: Karşı Yayınları, 1990, s.161.

¹⁷⁰ Roman KARST, “Kafka ve Gogol-Gerçekliği Olan İmgeler ve İmgeleri Olan Gerçek”, (Çev. Turgay Kurultay), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 70.

İmgeler dünyasıyla gerçekliğin benzersiz biçimlere büründüğü **Dönüşüm**'de gözden çıkarılan birey, bireyin yeni vücudu ve çabası, ailenin kaygısızlığı, örgülerle birbirine bağlıdır. Bu örgüyü Karst, şöyle kurar:

Samsa pis bir böcek olarak uyandığında bedeni kendisinden ayrılmıştır, ama yeni bedenine çaresiz bir duruma uyar gibi baş eğer... Tüm aile bu görülmemiş olayı bir talihsizlik olarak alır, ama olayların aykırılığı karşısında kesinlikle afallamamışlardır. Kızkardeşin ve annenin zavallıya yürekleri sızlar, baba ona yüz çevirir. Gregor'a gelince, daha dün bir homo sapiens iken bu gün tiksinti uyandıran bir böcek olmuştur, en büyük tasası ailesinden onun desteği olmadan ne yapacağıdır. Hiçbiri akıl almaz olay üzerine kafa patlatmaz.¹⁷¹

Biçimlerin başkalaşması, canlı varlıkların masal ve mitlerdeki gibi nesnelere dönüşümü, Gogol ve Kafka'nın işlediği değişim motifi ortaklığında görülmektedir. Karst, bu ortak felsefede buluşmayı şöyle bir örnekle birleştirir:

Değişim kuramını geniş içerikli varoluşçu anlamında da karşımızda buluruz. Burada bireyin yaşamı aniden kesintiye uğrar ve kökten değişim geçirir, eski yaşayış biçiminin geliştirilmesiyle değil, kökten yadsınmasıyla ulaşılabilecek ve gerek biçimde gerek içerikte bütünüyle yeni bir görünüm oluşturan yeni bir varoluş öngörülür.¹⁷²

Değişim teması edbiyatta birçok yazar tarafından işlenmiştir. Bunlardan biri olan Gogol, öyküsü **Burun**'da, Petersburglu bir memur, bir sabah uyandığında, burnun yerinin dümdüz olduğunu görür. **Burun**, sahibinden ayrılmış, kendi başına yaşamaya başlamıştır. Günün birinde saygın bir zat olan **Burun**, zamanla altın sırmalı üniforması, dik yakalı ceketi, güderi pantolonu ve kılıcı olur. Şapkasının üstündeki tüylerse onun yüksek rütbede bir devlet görevlisi olduğunu göstermektedir. Bu öyküde, değişimin bir başka olumsuz yanı işlenir. Bu olumsuzluğu da imge çizer.

¹⁷¹ KARST, A.g.e., 1984, s. 72.

¹⁷² KARST, A.g.e., 1984, s. 75.

Kafka'nın yapıtlarında imge, yalnızlık ve yokluk çizerken daha az anlaşılırcadır. Bu nedenle simge boyutunda zor ifade edilir. **Şato, Köy Doktoru, ve Çin Seddi**'ndeki imge kar peyzajında gizlidir. İmge, burada hiçliği anlatma yerine, hiçliğin kendisi olur, esin gücü yüklüdür, birey üstünde etkindir.

Çoğu zaman imgelerin içerisinde simgelerin yorumu güç yapılır. Burada simgenin soyut ya da somut gelişimi önemlidir. İlişki buna göre kurulabilmektedir. Kafka'nın hayvan simgeleri fare, köpek, böcek... içlerinde birer birey taşırlar. Kafka'nın simgeleri Garaudy'nin ifadesiyle, "simgenin genel çerçevesi içerisinde hareket eder, canlı ve bireyselleştirilmiş kişilerdir; ayrıntılara bağlı bir gerçeklik ve simgeyle çelişmez, aksine ona yaşam verir."¹⁷³

Kafka'nın imgeler dünyası üzüntülü ve yıkık haliyle, günlük olaylardan kesitler ve yeni düşünceler oluşturan anlam zenginliğini çağırıştırır. Her çağrışımla yeni bir mit'in yaratıldığı görülür. Bu mitolojide dışarıda yaşananlar ile onların insanın içindeki yansımalarının birbirinden ayıramayacağı işlenir. Yaşadığı karabasanda uyanamayan insan, sürekli bir huzursuzluk içindedir. Kafka'nın işlediği imgeler dünyasına, bir başka yorum da **Bir Köpeğin Araştırılmaları** öyküsünde getirilmektedir.

Yapıtın ne gerçek ne de inanç üzerine kurulmamış olması, buna karşılık ruhbilimsel çözümlemenin güvenli ve saldırmaz topraklarında gelişmiş olması; yaşamın anlamına ve uygarlığın değerine getirilen bir aydın eleştirisi olarak yıkıcı bir olumsuzlamayı içeren bir yetkiyle konuşabilmesine olanak tanımaktadır. Bu gelenek içerisinde Kafka'yı bir yazar olarak diğerlerinden ayıran erdem; bu tür düşünme yönteminin işleyişini inceleyip, simgesel biçimlerle yansıtabilmesidir. Kafka, evreni böyle bir yorumla algılayan usun yaşama halini, dürtülerini ve tepkilerini bütün çarpıklığıyla ortaya koymuştur. Bunu yaparken başvurduğu simgeleme son derece kesin çizgilerden örülü ve berraktır; köpek oruç tutmakta, gizini ele geçirmeye karar verdiği besinden bütünüyle uzak durmaktadır.¹⁷⁴

¹⁷³ GARAUDY, A.g.e., 1991, s. 170.

¹⁷⁴ Anthony THORLBY, "Yorumlama Sanatı", (İng. Çev. Özcan Özbilge), Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 129.

Çevreleriyle barışık olmayan yazarların kullandığı simgelerle gerçekliğin yansıtılması, Kafka’da, bireyin toplulukla ilişkileri ve topluluk yaşamında getirilen bireysel sorunlar hayvanla, Sait Faik Abasıyanık’da ya bir kuş ya da bir balık ile canlandırılır. Konuları benzerlik gösteren bu iki yazardan Sait Faik, **Dülger Balığının Ölümü** hikayesinde, çirkinliğiyle diğer balıklardan ayrılan, ama aslında pek hassas olan bir canlıyı işler. Mit, bu çirkin balığın iç dünyasındaki hassasiyet, güzelliştir; hassas ve güzel insanın yansıtılmasıdır. İlgi, dikkat ve acıma duygularıyla yazarın kendisinin de hikayenin içinde olduğu söylenebilir. Hikayenin esasını yazarın balık üzerindeki duygu, düşünce ve hayalleri oluşturur ki, işlenen **Güç** karşısında **Dönüşüm**, insan onurunun incitilmesi, saygısızlık, dışlanmışlık, hiçe sayılma şeklinde kendini göstermektedir. Ancak, insanların acımasız davranışları karşısında balık, Kafka’nın hayvan motiflerindeki boyun eğmişlikten farklıca bir davranış gösterir; canavarlaşır, tekneleri kırar. Kaplan, insanın bir canlıyı canavarlaştırabileceği yanını hikayede; “bir kere suyumza alışmaya görsün. Onu canavar haline getirmek için hiçbir fırsatı kaçırmayacağız.”¹⁷⁵ şeklinde gösterir.

Yaşamıyla da hakir görülen insanların yanında olan Sait Faik, bu çirkin balığın ölümünü ince bir dikkatle gözlemler. Ölümdeki karanlık ışığı, yaşamdaki sevinci; ölüm korkusuyla yaşam sevincinin yanyanalığını, Kafka’da olduğu gibi, yaşamdan beklenti, güven, güzellikler içinde duygu dolu bir yaşam adına işler.

Görmesini bilen, gördüğünü sezgileriyle anlayan, aynı ortak yaşamı paylaşan, toplumun sıradan bireyleri olmayı isteyen Sait Faik ve Kafka arasındaki benzerlik, onların ince dikkatleri olmaktadır. “Sait Faik mistik olmamakla birlikte, mistiklere özgü, bütün varlıklarla kendisini hissetme duygusuna sahiptir. O, bir hikayesinde, bir sokak köpeğiyle de böyle kaynaşır.”¹⁷⁶ Kafka’nın **Dönüşüm**’de bir böcek, **Fareler Ulusu**’nda bir fare, **Bir Köpeğin Araştırmaları**’nda bir köpek ile özdeşleşmesi; onlarla kendini hissetmesi mistiklere özgü hissetme duygusunun göstergeleri olarak görülse de, o da bir mistik değildir. “Kafka, duygululuğu ve düşüncesi, tüm iç evreniyle bir tanırtanımaz değildir... Fakat, Kafka bir mistik de değildir; öteki dünya hiç mi hiç yüzünü göstermez.”¹⁷⁷ Kafka,

¹⁷⁵ Mehmet KAPLAN, *Hikayet Tahlilleri*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1979, s. 198.

¹⁷⁶ KAPLAN, A.g.e., 1979, s. 201.

¹⁷⁷ GARAUDY, A.g.e., 1991, s. 155.

özdeşleştiği hayvanlarda varolur. Hem Kafka'nın hem de Sait Faik'in imge olarak seçtikleri çirkin dış görünüşün arkasında ince bir ruh, derin bir anlamın yattığı görülmektedir.

BÖLÜM 2

II . KAFKA’NIN ESERLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ VE KAFKA ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE

1. Kafka’nın Romanlarına Bakış

Kafka’nın çoğu öykülerindeki değişim ya da yabancılaşma, romanlarında kahramanın bir alandan bir diğer alana geçişi, ya da geçirilişi ile başlatılır. Yazarın romanlarının anlatıları, öykülerinde olduğu gibi donuk, estirdikleri hava ise nefret doludur. Bu havayla köleleştirilmiş birey kahramanın kişiliğinde çağın ve toplumun karmaşık olaylarını (durumları) yansıtır, kendinin de içinde bulunduğu durumu betimler, uyarıcılık ve duyuruculuk yapar. Aytaç, bu kurguyu şöyle açıklar: “Kafka romanlarındaki kurgu, karşılıklı ve mutlak bir bağımlılık; kayıtsız şartsız ve süresiz sonsuz bir işlevciliktir. Roman kahramanı, buralı olmayan, bu dünyanın ilkelerine göre yaşamayan kişi, işte bu durumu ortaya çıkarır; onun topluma katılma denemeleri ise her seferinde karşı tarafça bozguna uğratılır.”¹⁷⁸

Şato’nun kadastrocu memuru K., ömrünü kendisini büyüleyen bürokrasi ve şatonun içyüzünü araştırma yolunda tüketir. Kapıcı ve şatoya girmeye çalışan K.’nın bu öyküsünde K., içeri girebilme umuduyla çabalar. Oysa, şatoya girmeyi başarsa, belki de

¹⁷⁸ AYTAÇ, A.g.e.,1983, s. 285.

çemberin içine düşüverecektir. Her denemesinde dışarıda kalan K., çemberi dolaşmak zorunda kalır. Yönetim, demokrasi ya da sosyal idare açısından, bu yapıta şöyle bir görüş getirilmektedir:

Doğrudan demokrasi, uygulayıcıları eğitici ve kararlara katılan kişiler haline getirmelidir; doğrudan demokrasi toplumsal gerçeğin anlaşılmasını kolaylaştırır, siyasi ve örgütçü yanını bir takım ilahi kalınlardan kurtarır ve kişilere özgü eser olarak anlaşılmasını kolaylaştırır; böylece Kafka'nın Şato'larının nüfuz edilemeyen dünyasına, insanın insanlıktan çıkışına engel olur.¹⁷⁹

Diğer yandan, Kafka romanlarının toplumsal gerçekliğin anlaşılmadığını işledikleri de söylenebilir. Mahcubiyet ve alayın bu anlaşılmama ya da anlamama sürecinde hep dorukta bulunmasını Sokel, şöyle vurgular:

Die Erzälironie, die dem Prozess zugrundeliegt, gipfelt in der Diskrepanz zwischen der wörtlichen und der vom Perspektivenbewusstsein reflektierten Sinnebene des Geschehens.... Wie in der Verwandlung wird also Selbstentfremdung als buchstäblicher Vorgang dargestellt.... Die Scham ist also nicht nur das Zeichen der Schuld, wie sie dies ja auch im Buche Genesis ist, das Kafka intensiv beschäftigte; sie ist auch der Grund der Schuld.¹⁸⁰

Saldırıya yönelik olma Kafka'ya hep anlamlı gelmiştir. Toplumda elit sayılanların yaşam çemberi Şato, bir garip yapıdır ve ancak beylerin meskeni olması yönüyle mükemmelliğini şüpheyi düşürmüş görünmektedir. Son dünyevi sınırlarda bulunan, gözden ırak Şato, gönüllerde, yaşanmak istenilen yer olarak kalmıştır hep. Onun bu özgün yeri, onu yaşamak isteyenlerce saldırıya yönelik ve açıktır.

Yazarların yapıtlarına işledikleri konular, onların yaşamları ve yetişme çevrelerinin iyice tanınması, yapıtların incelenmesi yoluyla çıkartılabilmektedir. Canetti'ye göre **Dava** romanı biyografik işlevli bir romandır.

¹⁷⁹ CHAMALİK, A.g.e., 1968, ss. 122, 123.

¹⁸⁰ Walter H. SOKEL, "Der Prozess: Ironie, Deutungszwangs, Scham und Spiel", **Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka - Symposium 1983**, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, II. Auflage, 1985, ss. 46, 51.

Kafka'nın yaşamında kesin önem taşıyan iki olay... 1 Temmuz günü Bauer ailesinin cvindeki resmi nişanlanma, diğeri de altı hafta sonra 12 Temmuz 1914'te Askanischer Hof'ta nişanın bozulmasıyla sonuçlanan mahkeme. Her iki olaydaki duygusal içeriğin Ağustos'ta yazılmaya başlanan *Dava* romanının kapsamında yer aldığı kanıtlanamayacak gibi değildir; romanda nişanlanma birinci bölümdeki tutuklanmayla, mahkeme ise son bölümdeki infaz olayıyla yansıtılır.¹⁸¹

Kafka'nın kendisinin 'sınırsız savsaklama' dediği, bir bireyin ulusal, toplumsal değerlerinden koparılmışlığını işlediği *Dava* romanında K.'nın kimsesi yoktur ve adı da sadece K.'dır. Roman, insanın özü arayışı ve bir türlü sonuçlanmayan davanın ceza fantazisi içinde sürer gider. Romanın ulusal boyutunun da olması gerçeği yadsınmamalıdır. Robert'in ifadesiyle: "Yapıttaki iki mektup, bu davada rol oynayan Yahudi düşmanlığını Kafka'nın kısmen bildiği en güçlü psikolojik nedenlere değinmeden gözler önüne serer."¹⁸²

Kafka'nın yapıtlarında okuyucunun bakışlarını iki yöne çekmesinden söz edilebilir. Bu, yapıtın ikiye bölünmüş bir işlevinin olduğunu gösterir ki, *Dava* romanında Born, bunu şöyle açıklar:

Denn dieser Roman trägt - wie manche andere Dichtung Kafkas auch - ein Janusgesicht, das den Blick des Lesers immer wieder in zwei einander entgegengesetzte Richtungen lenkt: zunächst auf die fragwürdig erscheinende Behörde, von der Josef K. verhaftet wird, dann aber auf Josef K. selbst, genauer: ins Bewusstsein eines Menschen, der-jedenfalls in den ersten Kapiteln des Romans, beharrlich auf seine Schuldlosigkeit pocht... Allein, auch, Prozess steht, will man das Wort inhaltlich bestimmen, im Zeichen des Janusgesicht dieser Dichtung. So kann Prozess auch als ein anderer psychologischer Vorgang gedeutet werden, ein Vorgang nämlich, in dessen Verlauf dem Angeklagten unablässig eine Schuld suggeriert wird.¹⁸³

¹⁸¹ CANETTI, A.g.c., 1994, s. 77.

¹⁸² ROBERT, A.g.c., 1984, s. 58.

¹⁸³ Jürgen BORN, "Kafkas Roman der Prozess" - "Das Janusgesicht einer Dichtung", *Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka - Symposium 1983*, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, II.Auflage, 1985, ss. 63 - 76.

Toplumsal yapı ve sorunlar, toplumsal idareler ve etkileri altındaki iç dünya edebiyat eserlerinde sıkça işlenirken, aynı noktaya açıktan parmak basmayan yazarlardan biri olan Kafka'nın, sermaye dünyası ve kapitalizme bakışı hakkında getirilen bir açıklama şöyledir:

Kafka, kapitalizm ve buna bağlı iş dağılımı ve başka amaçta kullanma hakkında fazla fikir yürütmemektedir. Amerika romanında kendisince başka bir açıdan kabul edilen ve sosyolojik olarak kapitalizme dayalı ekonomik yapıyı korkunun bir sebebi olarak gösteren örneğe bağlı kalmıştır. Kafka için insani korkular ortaktır.¹⁸⁴

2. "Dönüşüm Öyküsü"nün Konumu

Kafka, öyküsünü yazıp tamamlayınca, 06.12.1912 tarihli mektubunda Felice'ye öykü hakkında; "Ağla canımın içi ağla, işte ağlama vakti gelip çattı! Küçük hikayemin kahramanı bir süre önce öldü. Seni avutacaksa eğer, onun huzur içinde ve herkesle barışık öldüğünü de ekleyebilirim..."¹⁸⁵ ifadesini yazar.

Öykünün temasının sadece sevgisizlik olmaması, temanın çaresizlikten kurtulma amacıyla sunulabilecek tüm yardımların önünün kapalı tutulduğunu işlemesi dikkat çekicidir.

Nicht nur die Lieblosigkeit der Familie, auch die Aporie jeder Hilfe ist Thema: Die Schwester, die sich auf Gregors Verwandlung einläßt, gibt so seinem Versinken im Tier Raum und fordert als erste seine Beseitigung. Andererseits ruft die Mutter, die nicht beherzt genug, den Käfer zu versorgen, Menschliches in ihm auf. Jedes Eingehen auf die Entstellung muss ihn als Menschen verletzen, jedes Ignorieren das Tier quälen.¹⁸⁶

Öykü, Kafka'nın çağdaşlarına bakınca kendine özgünlük göstermesine karşın, öykünün içeriğine yönelik sorunların yaşanmasını, hatta öykünün kapağına uygun

¹⁸⁴ Manon MARAN - GRİEBACH, *Edebiyat Biliminin Yöntemleri*, (Çev.Arif Ünal), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995, ss. 100, 101.

¹⁸⁵ KAFKA, A.g.e., 1984, s. 96.

¹⁸⁶ Gero von WILPERT, *Lexikon der Weltliteratur*, Band II, Stuttgart: A.Kröner Verlag, 1968, s. 1192.

düşecek resmin seçimini yazar telaşla izler ve aynı telaşla kapak için özgün bir resmin seçimini yapar. **Dönüşüm**'ün kapağını Ottomar Starke'nin yapacağını öğrenince, 25 Ekim 1915 tarihinde Kurt Wolff Yayınevi'ne şöyle yazar:

Daha çok illüstrasyonla uğraştığı için, Starke'nin tutup böcek çizmek isteyebileceğini düşünüyorum. Sakın ha, buna engel olun lütfen!.. Kapak resmi için önerilerde bulunmama izin verecek olursanız, şu sahneleri önerirdim; kapalı kapının önünde duran anne babayla bürodan gelen müdür yardımcısı, ya da daha iyisi anne, baba ve kızkardeş aydınlık odada durmuş bekliyorlar, o kapkaranlık yan odada, odaya açılan kapı da açık...¹⁸⁷

Güncel yaşamda uysal Samsa, babasının ticari bir talihsizliğe uğrayıp işini kaybetmesi sonucu, ailenin geçimini sırtlanmaya zorlanır. Seçtiği meslek bir yana, babanın talihsizliği oğulun talihi oluvermiştir. Samsa'nın iş seyahatlerinden birinden dönmesi sırasında evde geçirdiği gecelerden birinde, sabahleyin uyandığında kendini bir böceğe dönmüş olarak buluvermesi, öykünün kendine özgü öze başlayışdır. Gregor'un böcek vücudu mutsuzluğunu, esaret altına alınmış varlığını ve çok önceden bugüne bastırıl原因en protestolarını dile getirecektir. Ailenin bu oyunda işbirliği yapması, onu köle gibi çalışmaya itmesi, Samsa'nın içinde bulunduğu durumdan kurtulma çabalarının talihsizlikle izlenmesi, hakaretlere uğraması, kullandığı eşyaların odadan alınarak onun insan sıfatının büsbütün sona erdirilmesi, kendisine kazandığı paralar hatırına barınma olanağı tanınması dışında; Samsa'nın heba edilmesiyle ailede gelir getirecek kimsenin kalmayışının ailenin tek kaygısı olması, öykünün trajedik yanını oluşturmaktadır. Başladığı öze biten öykünün özgünlüğünün yanında taşıdığı yazınsal-sanatsal değer şöyle özetlenmiştir:

Kafka variiert hier die in seinem Werk immer wieder durchbrechende Kritik an der väterlichen Autorität... Wenn die hier zutage tretende Thematik sich als ein Leitmotiv im Werk Kafkas verfolgen lässt, so meldet sich damit eine doppelte Erfahrung zu Wort: eine private, Kafkas leiden und Kritik am eigenen Vater, und

¹⁸⁷ KAFKA, A.g.c., 1984, ss. 96 - 97.

eine allgemeine, Kafkas Einblick in ein gesellschaftliches Ganzes, das auf Hierarchie und anonyme Verfügungsgewalt gegründet ist.¹⁸⁸

Bireyin yakın bir nesne olarak algılanılması ve ruhen yok edilmesinin yabancılaştırma problemiyle işlenmesi, onun yeniden tanımlanması, okura iki dünyayı tanımlar.

Die Verwandlung, wo der Sohn zum Ungeziefer wird – unbekannte Gesetze bzw. Mächte, die in den Einzelnen zum blossen Objekt machen und ihn schliesslich psychisch und physisch vernichten. Hier hat Kafka über die eigene Erfahrung in der Familie hinaus angsterzeugende gesellschaftliche Entwicklung wie die zunehmende Bürokratisierung seiner Zeit verarbeitet.¹⁸⁹

Öyküdeki böcek, diğer öykülerdeki hayvan motifleri gibi mutlak bir varoluş sorununun maskesi gibi görünür. Sokel'a göre **Dönüşüm**, hayvan öykülerine gimez. "Die Verwandlung gehört nicht zu den Tiergeschichten. Gregor Samsa ist kein sprechendes Tier, sondern ein in tierische Verstumung verwandelter Mensch."¹⁹⁰

Anlatım tekniği ve konusuyla etkileyici bir öykü olan **Dönüşüm**'ü, çevirmenlerinden Ahmet Cemal şöyle değerlendirir:

Dönüşüm, gerçekte içinde yaşadığı toplumu, artık insanı insan kılan değerlerden hiçbirisiyle ölçmeyen, bu değerlerin hemen tümünün yitimine tanık olan bir toplum teki'nin, bireyliğini koruyabilmek için son çıkış yolunu "insandan başka bir şeye dönüşmekte" aramasının öyküsüdür.¹⁹¹

Dönüşüm'de Gregor'un süprüntü olması, ahlaki bir misilleme olarak da görülür. Toplumdan soyutlama, yabancılaşma zorunluluğu, memnuniyetsizliğin sınırına gelme teması, **Taşra'da Düşün Hazırlıkları** adlı eserde de işlenir. Vücut, taşradaki düğüne

¹⁸⁸ Manfred KLUGE und Rudolf RADLER, *Hauptwerke der deutschen Literatur "Einzeldarstellungen und Interpretationen"*, München: 1974, s. 525.

¹⁸⁹ Wolfgang BEUTIN ve diğerleri., *Deutsche Literatur von Anfängen bis zur Gegenwart*, Stuttgart: Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1979, s. 287 - 288.

¹⁹⁰ SOKEL, A.g.e., 1976, s. 21.

¹⁹¹ Ahmet CEMAL, *Yaşamdan Çevirdiklerim*, İstanbul: İyi Şeyler Yayıncılık, 1996, s. 147.

gönderilmiş, 'Ben' ise böceğe dönüşmüş halde evde kalmıştır. Temaların bu aynılığına getirilen biyografik bir yaklaşım da, Wagenbach tarafından getirilir. "Değişim, Kafka'nın kendi kendisinin bir anlatımıdır... Fobinin, korkunun, gürültüye karşı duyarlılıkta da kendini pek belirgin açığa vuran dış dünyaya karşı duyarlığın anlatımı, aynı zamanda aynı konular üzerinde düşünmelerin bir anlatımıdır."¹⁹²

Eserde, mülkiyet dünyasıyla ilişkisi kalmayan ve artık hiç sayılan birey, başka dünyadadır. İnsani ilişkilerin koptuğu, toplumsal bağların gücünün yetmediği diğer dünyaya geçiş ve yabancılaşma dünyasının da ötelere gitmeyi Garaudy şöyle tanımlar:

O zamana kadar yabancılaşmış dünyaya sınıksız bağlı, mülkiyet dünyasının bir hayvanı insanın, kendi varlığının farkına vardığı bir tek an olmuştu şimdiye dek: bu da onun kendini kendine yabancı hissettiği, vücudunun bir böceğine benzer hale geldiği andı. O andan sonra etrafındaki bütün insani ilişkilerden birer birer kopar. Bir insanı aldatici dış görünüşlerinden başka şeyi olmayan varlığının temel yalanını şöyle bir fark etmesi, onu bütün toplumsal bağlarından koparmakla kalmaz, aynı zamanda iğrenç, dayanılmaz bir yaratık haline çevirir. O artık bir başka dünyaya aittir... Gregor ölüp de böcek vücudunun kurumuş kabuğu süpürülüp çöpe atılınca, aile rahatına yeniden kavuşur.¹⁹³

Yaşanması doğal bir olay gibi, olağanüstü bir olayın, yin eolağanüstü bir kapalılıkla anlatılması ve gizli gerçeğin gösterilişini, Aytaç, şöyle açıklar:

Esrarengiz bir değişim, son derece olağan bir şey gibi ifade edilmektedir. Gregor Samsa önce bu yeni biçiminden dolayı hayrete düşmez, bir hayal, bir rüyaymış gibi geçiştirmek ister;... Dönüştüğü böcek görünümü onun baskı altına alınmış köle varlığını ve buna karşı protestosunu grotesk biçiminde dile getirmektedir. Grotesk, Kafka'da hep kapalı, gizli kalmış bir hakikatin gün ışığına çıkmasını dile getirir. Gregor'un ailesi, Gregor'un başına gelen olayla dehşete kapılır, çünkü bunda kendilerinin payı büyüktür... Ailesi Gregor'u köle gibi çalıştırmakla baskı altında tutmaktadır. Gregor'un bu korkunç görünüşünde adeta kendi hayvanilikleriyle yüzyüze gelmiş, ürkmüş, paniğe kapılmışlardır. Gregor Samsa'yı insan haline

¹⁹² WAGENBACH, A.g.e., 1997, s. 117.

¹⁹³ GARAUDY, A.g.e., 1991, s. 165, 166.

çevirebilecek tek şey insanca muameledir. Oysa, ailesi ondan kaçır ve gerçek kişiliğini bir kez daha ispatlar.¹⁹⁴

Sanat değeri yüksek bir eser olarak bakıldığında, eleştirmen ve yorumcuların **Dönüşüm**'e ve böceğin özelliklerine yönelik bakışlarını, Özdemir, Viladimir Nabokov'un sözleriyle sıralar.

Ben derim ki, sırtüstü uyanıp da havada titreşen altı kadar bacağı olduğunu farkedenden bir adam, altı bacağı sayısız denebileceği duygusuna kapılabilir. Demek ki, Gregor'un altı bacağı olduğunu onun bir böcek sayılması gerektiğini söyleyeceğiz... Yorumcular hamamböceği diyor, bu da saçmalık oluyor tabii... Yalnızca bir açıdan hamamböceğini andırır: rengi kahverengidir... Gariptir ki, böcek Gregor sırtının sert kabuğu altında kanatları olduğunu hiç farketmez. Bir düş ürünü böceğin çevresini saran Samsa ailesi, dehayı çevreleyen vasatlıktan başka bir şey değildir. Aslına bakılırsa, böcek olarak uyanmak, Napolyon ya da Georg Washington olarak uyanmaktan pek farklı değildir.¹⁹⁵

Kafka epiğinin en belirgin özelliği, etkin bir özle başlaması ve endişe verici bir değişime ulaşmasıdır. Öykülerin ana izleklerine yerleştirilmiş bu özellik **Dönüşüm**'de öykünün özüdür. Samsa, gördüğü düşün sersemliğiyle uyanmış, ama aslında sevmediği, zoraki olarak yaptığı gezgin satıcılık mesleğini daha fazla sürdürmek istemediği için uyanmak istememiştir. Ne var ki, vakit geçtir artık, lanetlediği mesleği onu böcek yapıvermiştir. Onun, bu dönüşümde protestolar yansıması ve heba oluşa razı olmasının ailesindeki karşılığı tamamıyla kayıtsız kalış şeklinde görülür.

Gregor protestiert gegen seine Lebensweise als Reisender, und der Protest drückt sich sinnfälliger in seiner Verwandlung zum Käfer aus, die ihn für jede Reisetätigkeit untauglich macht.... In diesen Verhältnissen verkommt Gregor. Man vernachlässigt ihm mit seinen Möbeln die Erinnerung an seine menschliche Existenz, lässt ihn spüren, dass man seinetwegen zum Geldverdienen gezwungen ist-und kann ihn doch nicht ohne weiteres loswerden.¹⁹⁶

¹⁹⁴ AYTAÇ, A.g.e., 1983, ss. 288, 289.

¹⁹⁵ ÖZDEMİR, A.g.e., 1994, ss. 353, 354.

¹⁹⁶ Kindlers Literatur Lexikon, Hersteller: Wolfgang von SIEDEL, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1986, s. 9904.

Samsa, böceğe dönüştükten sonra ailesiyle olan bütün ilişkileri sona erer, hatta nesnelerle de ilişkisi kalmamıştır artık. Garaudy'ye göre bu açıdan **Dönüşüm**, “nesnelerle insanlar arasındaki tüm ilişkilerin değişimidir.”¹⁹⁷

Yazınsal bir yapıtın iyi alımlanması için, yapıtın katmanlarının, izlek yansımalarının, izleğin iyi anlaşılması gerekmektedir. **Dönüşüm** öyküsünün izlek yansımaları: Samsa'nın böcek olmasıyla yaşamını yozlaşma içinde sürdürmesinde yatmaktadır. Yaşamın yalnızlığa saplanması ve olanaksızlığın sınırına gelmesi, bireyin umutsuzluk içinde umudu araması; kanepenin altında, duvarlarda, tozlar içinde gezinerek yaşamla savaşması, terkedilişi ve yalnızlığını ölümle paylaşması şeklinde izlenir. Simgelenen kurtuluş duygusu da, Samsa için yeniden doğuş ve umut adına mutluca ölümdür. Öykünün ana izleğini Blanchot, şu şekilde açıklamıştır:

Gregor'un kendisi için varoluşa hep yeniden düşme durumunda kalışıdır. Bir diğer tanımla: Öykünün izleği, Eksikliği bir konu olarak alan ve okuru umutla sıkıntının birbirini sonsuzca yanılttığı fırdolayı bir dönüşe sürükleyen yazın sıkıntısıdır. Gregor'un durumu varoluşu terk edemeyen, kendisi için varolmanın varoluşa hep yeniden düşmeye mahkum olmak anlamına geldiği bir varlığın durumudur.¹⁹⁸

Metnin biçim ve izleğinin çözümlenebilmesi çevirmene yararlı olacağından, biçimi oluşturan sözcük kurguları ve eserin anlamca bütünlük göstermesi belirlenmelidir. Metinde biçim ve izlek Özdemir'in tanımıyla; “yazar ve ozanların sözcük kurgulamalarındaki, dize yapılandırmalarındaki, sözcüklerin anlam boyutlarını genişletmelerindeki tutumlarındaki ayrıma biçim (üslup),...bir yapıt ya da yaratının anlamca sürdürdüğü temel öğeleri içermesine izlek (tema) deriz.”¹⁹⁹ şeklinde açıklanır.

Herhangi bir yazınsal eserde konu, eser yazılmadan önce de vardır. Örneğin, Gregor'un böceğe dönüşmesi öykü yazılmadan önce de vardır. Eserin izleği ise, konunun

¹⁹⁷ GARAUDY, A.g.e., 1991, s.172.

¹⁹⁸ BLANCHOT, A.g.e., 1984, s. 108.

¹⁹⁹ ÖZDEMİR, A.g.e., 1994, s. 35, 42.

eserde işleniş aşamasında ortaya çıkar. Özdemir, bu somutla soyut ilişkisini şöyle tanımlar:

Konu somut, genel bir nitelik taşıırken, izlek soyut ve içe yöneliktir. Örneğin, okuduğumuz hikayeden, baktığımız resimden, oynanan oyundan doğrudan doğruya algıladığımız şey konu, görmesek te, işitmesek de kavramamız gereken şey, bu aksiyonun iç anlamı izlektir.²⁰⁰

Çeviri sürecinde öyküyü bölümlere ayırma yararlı görülse de, bölümler okuru rahatsız etmemelidir. Metnin bölümlerindeki bütünlük kahramanın durumunu açıklayabilmelidir. Şipal'a göre, "Kafka öyküsünü üç bölüme ayırmıştır. Bunlardan ilki Gregor'un mesleğiyle, ikincisi ailesiyle, üçüncüsü kendi kendisiyle ilişkisini anlatır."²⁰¹

3. Yazın Akımlarında Kafka

Her ne kadar Kafka'nın yazına ağırlık verdiği 1912'li yıllarda dışavurumculuk (Expressionismus) zirvede olsa ve yapıtlarının bazılarının expressionist basımevlerinde basıldığı söylene, ve dahası Kafka'nın dışavurumculara karşı sempatisi olsa da, bu Kafka'nın tam anlamıyla bir dışavurumcu yazar olduğu anlamına gelmez. Aytaç, Kafka'nın dışavurumculuk eğilimini şöyle özetler:

Kafka, expressiyonist gruplardan hiçbirine katılmamıştır. Anlayış gösterdiği, bazı ortak yanları olduğu halde, Expresyonizme karşı hep çekimser davranmıştır. Önemli sayılan ortak yanlarından biri mecazın (Metapher) mutlaklaştırılmasıdır. Gregor böceğe benzetilmekle kalmaz, bir böcektir... Normal ilişkilerin sahteliğini bu sayede ortaya çıkarma eğilimi gibi, Kafka'nın eserlerindeki karakteristik noktalar Expressiyonizmde de karşımıza çıkar. Böyle önemli temel biçimler, dünya tecrübesindeki yakınlığa işaret ederken, konu bakımından da birçok benzerlikler bulunabilir... Modern insanın bütün gününü ve gücünü tüketen iş hayatı yüzünden özel hayatına, yakın çevresine yabancılaşması problemi Kafka'da da yer alır. Expressiyonistler iş dünyasını fabrika olarak gösterirlerken, Kafka'da bu bürodur.²⁰²

²⁰⁰ ÖZDEMİR, A.g.e., 1994, s. 42.

²⁰¹ Franz KAFKA, *Değişim*, (Çev. Kamuran Şipal), 4.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1996, s. 72.

²⁰² AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 286.

Buna karşılık Kafka'nın bazı yapıtları klasik dışavurumcu anlatılar olarak da nitelendirilmektedir. Sokel'in ifadesiyle; "Die Todessehensucht, die im klassisch – expressionistischen Erzählwerk - Urteil, Verwandlung und Prozess – subtil vermittelt wird..."²⁰³

Dışavurumculuğun özünü geçmişle bağlantılı köprüleri yıkmak, gelenekler üzerine kurulu toplumsal düzenin dışına çıkmak oluşturur. Burada dış dünyanın nesneleri yansıtılmaz; iç dünya için birer malzeme oluşturulur. Sanatçı, bu nesneleri içine algılar. Yazınsal akımlara tam olarak uymayan, hep bir yanını açık bırakan yazarın çok yönlülüğüne Ahmet Cemal, şöyle katılır:

Dışavurumcu yazarların Prag Çevresi'nin en büyük yazarı hiç kuşkusuz Franz Kafka'dır. Ancak, Kafka ele alındığında, yazarın bir yandan dışavurumcu, bir yandan gerçeküstücü özellikleri içerdiğini, ama bir yanıyla da hiçbir akıma tümüyle sokulamayacak özellikler taşıdığını unutmamak gerekir. Kafka, sözü edilen özellikleri *Dava*, *Şato* adlı romanları ve öykülerinde geniş ölçüde yansıtmıştır.²⁰⁴

Bu çokyönlülükte Kafka, Aytaç'ın görüşüyle de, Ahmet Cemal'in görüşüne paralel görünmektedir. Ona göre; "Kafka'nın eserlerini konuları ve biçimleri bakımından edebiyat tarihinin hangi ekolüne yerleştirmek gerektiği sorusu oldukça güçtür."²⁰⁵ Aytaç'ın bir başka eserinde Kafka'nın bazı edebiyat ekollerine ait izler görür.

Onu herhangi bir edebi ekole dahil etmek olanaksız olmakla birlikte, eserlerinde realist ve ekspresyonist izlere rastlanır. Eserlerinde kişinin iç dünyası ile ilgili çeşitli sorunları ele alan yazarın, özel yaşamında da insan ilişkilerinin kopukluğu, sevgi ve tolerans gibi kavramlar önemli yer tutmaktadır. Bunda babasının ezici kişiliğinin rolü büyüktür.²⁰⁶

²⁰³ SOKEL, A.g.e., 1976, s. 298.

²⁰⁴ Ahmet CEMAL, "Almanca Yazınında Akımlar", *Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi-Yazın Akımları Özel Sayısı*, Sayı: 349, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981, s. 409.

²⁰⁵ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 286.

²⁰⁶ Z. Aslıhan TOKDEMİR, "Kafka ve Eğitimde Sevgi", *Batı Edebiyatında Sevgi ve Hoşgörü Üstüne*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997, s. 41.

Kafka'nın yazında çokyönlülüğüne Binnaz Baytekin de katılır.

Sein Werk ist verschiedenartig, d.h. expressionistisch, existenzialistisch, mistisch, psicho-analytisch und surrealistisch gedeutet worden. Der Mensch lebt Kafkas Meinung nach in fataler Ausweglosigkeit.... Er ist kein Mystiker, kein Pantheist, kein Romantiker. Seine Menschen stehen vielmehr vor höheren Instanzen, sein Menschenbild ist pessimistisch und nihilistisch.²⁰⁷

İnsanlar, dış gerçekliğin birer parçası olarak yaşamlarında zaman zaman güvensizlik, şüphecilik ve huzursuzluk duyar. Duygularını anlatabilmek için alışılmışın dışına çıkan, bunu yeni bir biçim içinde sunan yazar da, işte bu insanı işler. Burada hem izlenimciliğe (Impressionizm) tepki, hem de gerçekliğin daha acımasız boyutta dile getirilişi önemli görünür. Karaalioğlu bu ortaklığın sınırlarını şöyle çizer:

İzlenimcilik ve gerçekçilik, şüphecilik, içten emniyetsizlik kültürel huzursuzluk zamanının sonucudur. Dışavurumculuk ise, bu sonucun biraz daha şiddetlendirilmesi, eski sanat anlayışına biraz daha etkili karşı çıkılmasıdır. Bu açıdan, Strindberg, Kaiser, Joyce, Kafka, Q'Neill ve Eliot ünlü dışavurumcular sayılırlar.²⁰⁸

Sigmund Freud'un, sanatçının yaratma eylemiyle 'nevroz' arasında kurduğu ilişkide, yaratma eylemi bilinç altında yattığı bilinir. Psikanaliz kuramındaki bu hayal kurma eylemi ile sanatçının sıkı ilişkisinde, düş odak noktasındadır. Düş yoluyla aklın baskısı ortadan kaldırılmakta, bireyin gerçek kişiliği ortaya çıkarılmaya çalışılmakta, böylece bireyin yerine getiremediği istek, duygu ve arzuları gözler önüne serilebilmektedir. Moran'a göre de sanat yapıtı, bilinç altı gizliliğin bir ürünü sayılır, ve bunu şöyle açıklar:

²⁰⁷ Binnaz BAYTEKİN, *Deutsche Literatur und Methodik (Alman Edebiyatı ve Öğretimi)*, Editör: Ali Gültekin, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 144.

²⁰⁸ Seyit Kemal KARAALIOĞLU, *Edebiyat Akımları*, İstanbul: Yelken Matbaası Yayınları, 1980, s. 305.

Mademki yazarı yazmaya iten, açığa vuramayıp bastırmak zorunda kaldığı istekleridir, o halde bunlar bir yolunu bulup kılık değiştirerek kendilerini eserde belli edeceklerdir; tıpkı hepimizin rüyalarında kendilerini gösterdikleri gibi. Bundan ötürü bir sanat eserine, yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının vb. sembollerini taşıyan bir belge gibi bakabiliriz.²⁰⁹

Bu açıdan bakıldığında, Kafka'nın yapıtlarını düşler yoluyla oluşturduğu, iç dünyasında açığa vuramadığı, bastırdığı itkiyle yazına yöneldiği söylenebilir. Çünkü, yazını adına, sevmediği büro işini kabullendiği, mutlu olmayı istemesine karşın evliliği reddettiği bilinmektedir.

Sanata duyulan isyandan doğan dadaizm (Dadaismus) ise, dil ve estetik kuralları tanımama, başı boş bir yol tutma, bile bile kapalılığa gitme, şüphe içinde kalma, toplum ve ahlaki normlara karşı olma gibi tutumuyla, Kafka'nın sanat anlayışına uymaz. Kafka'da sanat bilim adına yapılır. "Dadaizm bir sakatlıktır. İşin tinsel belkemiği kırılmış, inanç darbe yemiştir."²¹⁰ Buradan anlaşılıyor ki, Kafka'nın yazını dadaizmin özellikleriyle değerlendirilmemelidir.

Çıkış noktası dadaizm ile paralellik gösteren, dolayısıyla aklın, gerçekliğin karşıtı, gerçeküstü sanat anlayışı gerçeküstücülük ise, dışavurumculuk ve sembolizm ile ilişkileri olan, günümüz sanat eserlerinde etkisi görülebilen yazın akımıdır. Rüya çağrışımları, bilinçsiz yazın ve olmayanı görme temel esaslarıyla gerçeküstücülük, Aytaç'a göre Kafka'nın tarzı değildir. "Kafka'nın yapıtlarının hayal gücü ürünü ve anlamsız görüntüler yarattığı iddia edilemez, ama üstü kapalı anlatıma alışmış okuyuculara bunlar hayali ve anlamsız gelebilir."²¹¹

Okura anlamsız gelebilecek yapıtlar, bir biçimde kaleme alınmışlarsa, yapıtın yerini tanımlamak güçlük gösterebilir. Kafka'nın yazındaki yeri, bir diğer tanıma göre şöyledir:

²⁰⁹ Berna MORAN, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1994, s. 136.

²¹⁰ JANOUCH, A.g.e., 1994, s. 110.

²¹¹ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 283.

Das surrealistische Gestaltungsprinzip wird als "Psycho-Automismus" begriffen. Über den Realen steht das Surreale. Zu den Surrealisten zählen A. Kubin, F. Kafka, H. Kasack, E. Kreuder, H.H. Jahn.... Wie ein Reporter schreibt Kafka mit nüchterner Exaktheit und gestaltet aber überrealistische Vorgänge, die nur Zeichen für einen Bedeutungsgehalt sind.... Erstes Beispiel einer deutschen surrealistischen Erzählung ist "Die Verwandlung" von Kafka, in der eine Ablösung von der Bindung an die reale Welt und Vereinigung des Glaubens an die verpflichtende reale Ordnung der Natur das zentrale Thema sind.²¹²

Toplunun durumunu bütün çarpıklığıyla okuyucunun önüne seren gerçekçilik (Realismus) akımında temel ilke tarafsızlıktır. Burada yazar, yaşam çözümlemelerini objektif bir anlatıyla işler. 19.yüzyılın ikinci yarısında iyimser bir dünya görüşü çizen klasik gerçekçi roman, 20.yüzyıl başlarında şartların değişmesiyle beliren belirsizlik ve güvensizlik ortamı içinde, ahlaki normları daha yumuşak, farklı bir biçimde ele alır. Bu açıdan, modern yazarların dünyanın değişen ahengi ve iyimserliğini yeniden yakalama çabasıyla, estetik bütünlüğü simgeler, imgeler ve mit'lerle yeniden kurmaya çalıştığı görülür. Bu yazarlardan birinin Kafka romanının yüzyılın fantezisi sayılışını Moran, şöyle aktarır: "Tzvetan Todorov ve Kafka'dan bu yana fantastiğin romandan silindiğini iddia edilir... 20.yüzyılda gerçeklik kavramının kendisi belirsizleştiği için gerçek ile gerçek olmayan arasındaki duvar yıkılmıştır. Bu durumda ise fantastik roman söz konusu olamaz."²¹³

Buna paralel olarak, dünyanın modelinin Habsburg gerçeğine benzetilmesi, Fischer'e göre Kafka fantazisinin bir yanını oluşturmaktadır. "Kafka'nın yapıtlarıyla, parçalanmakta olan bir dünyanın modeli diye aldığı Habsburg İmparatorluğu'nun inanırlığını yitirmiş olsa bile varolan gerçekliğine çok çeşitli yönlerden atıfta bulunduğunu söyler."²¹⁴

²¹² BAYTEKİN, A.g.e., 1993, s. 144.

²¹³ BERNİ MORAN, *Türk Romanlarına Eleştirel Bakış III*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s.72.

²¹⁴ ERNST FİSCHER, *Franz Kafka*, (Çev. Ahmet Cemal), İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları, 1985, s. 96.

Çaresizliğin çıkış noktasını yabancılaşmada bulan Kafka'nın, yapılamayanı yazına aktarmasına Fischer de katılır. "Kafka, kendisinden önce kimsenin yapamadığı biçimde, yabancılaşmayı en uç noktasına değin betimledi, ama bunun yanı sıra da çaresizlik içinde bir çıkış yolu bulmak için savaştı."²¹⁵

Gerçekçilik akımının öncülerinden Gustave Flaubert, kahramanların yaşamlarını, duygu ve düşüncelerini bu akım içinde çözümler. Kendi kişiliğini kahramanlarında gizler, onların yaşamdakilerine benzemesine özen gösterir. Flaubert'in bu yazın akımındaki yerini, Özdemir şöyle tanımlar:

Madam Bovary, kentsoylu yaşamın insanı nasıl eritip bitirdiğini, gücünü ve mutluluk özlemlerini nasıl tükettiğini gösterir bize. **Emma ve Madam Bovary**'yi unutamıyorsak; onların acılarını, düşüncelerini, pişmanlıklarını, kırılan onurlarını, kalabalık içindeki yalnızlıklarını okurken bugün de duyabiliyorsak, bunların ustaca tipleştirilmesinden; insanın iç dünyasını etkileyen, bunaltan eserlerinde görmek mümkündür.²¹⁶

Yapıtlarında özü gerçekçilikte işleyen Flaubert, doğal olana özlem ve ilgisiyle modern romanın kurucusu olarak, Kafka ve Proust'un öncüsü olarak görülmektedir. Kafka'nın doğal olana özlemi ve bu özlemi tüm gerçekliğiyle anlatma çabası, Flaubert'ten etkilenmesine bağlanabilir.

Toplumsal gerçeklikte insanların yaşamını, yapmacıktan uzak, yalın anlatımla işleyenlerden biri de Lew Nikolayaviç Tolstoy olup, özellikle köylü kesiminin yaşayış ve düşünce biçimini, töresel aldatmacaları konu olarak işler. Tolstoy'un ruhsal çözümlemelerle toplumsal çözümleme arasında denge kurması, çağdaş toplumcu gerçekliğin doğuşuna çıkış noktası oluşturması Özdemir'in, değerlendirmesiyle şöledir: "Tolstoy, kişilerin ruhsal çözümlemelerini, toplumdaki dengesizlikleri, eşitsizlikleri yansıtmada araç olarak kullanmıştır.... Yoksul köylülerden eşrafa, liberallerden

²¹⁵ FİSCHER, A.g.e., 1985, s. 56.

²¹⁶ ÖZDEMİR, A.g.e., 1994, s. 319.

tutuculara, sosyete güllerinden hizmetçilere değin her türlü insana açıktır Tolstoy'un romanları.²¹⁷

İnsanların yaşamının tüm ayrıntılarıyla işlenmesi, gelenekleri dayanak almamasıyla, eşitsizlikleri ve toplumun her katmanından insanı gerçeklik düzleminde işlemesiyle, kendine özgünlük oluşturan Tolstoy'un bu mirasına Kafka'nın ortaklığından söz edilebilir. Tolstoy'un özgünlüğünde Moran da, Özdemir'e katılır.

Sanat eseri ile değerli sanat eseri arasında ayrım yapmak gerekir, çünkü her sanat eseri değerli değildir. Değerli olması için, aktarılan duygunun büyük halk yığınlarına bulaşabilmesi gereklidir... Tolstoy, estetik duyguyu önemsemez ve bunun için de eserin teknik yönü, yapısı üzerinde durmaz. Sanatçının içtenliğinin meseleyi çözeceğine inanır.²¹⁸

Kafka'yı çözümlemenin güçlüğü, onun aşırı gerçekçi bir yazar oluşuna da bağlanır. Memurluk deneyimiyle donanmış, bürokrasi labirenti ve toplum yaşamını çabucak çizebilen biridir o. Kendi iç dünyasını, çağımız insanının toplumsal ve siyasal güçler karşısındaki ezikliğini ayrıntılarla işlemesiyle Kafka, toplumun her katmanından bireye, geniş halk yığınlarına ulaşabilmiş görünmektedir. Orhan Duru, 'Günümüz Gerçekliği ve Kafka' adlı ortak bildiride, Kafka'nın tam anlamıyla gerçekçi bir yazar oluşundan söz eder.

Kafka'yı çözümlemek o kadar basit değil. Kılı kırk yaran bir gerçekçi o aynı zamanda. Belki de biraz aşırı bir gerçekçi. Kendi iç dünyasını, çağımız insanının toplumsal, siyasal, çok ya da tek uluslu güçler karşısındaki ezikliğini ayrıntılarıyla örüyor.²¹⁹

Kafka gerçekliğinin, kentsoylu yazında bir yandan varoluşçu felsefeye, bir yandan da Freud'cu felsefeye yakınlık göstermesi, yazın açısından önemli bir ilişki gösterir.

²¹⁷ ÖZDEMİR, A.g.e., 1994, s. 62.

²¹⁸ MORAN, A.g.e., 1972, ss. 111, 114.

²¹⁹ Orhan DURU, "Günümüz Gerçekliği ve Kafka", Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 182.

Varoluşçulukta doğan kentsoylu gerçekçilikte dayanacak hiçbir güç bulamayan insan bunalır, seçme durumunda kalır; varlığını özünden önce kullanır. Burada yazar, işin içinde olduğu için tip ve karakter kullanmaz. Özdemir, varoluşçuluğun bu önemli yanını şöyle gösterir:

Varoluşçu yazarların yapıtlarında terimsel anlamıyla tip ve karakterler yoktur. Bunların yerine durumlar vardır. Değişik durumlarla karşı karşıya gelen insanlar davranışlarını seçmede özgürdür. Karşılaşacakları durumlara göre gösterecekleri eylemler onların özlerini oluşturur. Bunların neler yapacağı, olaylar karşısında nasıl davranacakları önceden kestirilemez.²²⁰

Tip ve karakterden kaçınması, durumları betimlemesiyle Kafka, kahramanların, varlıkları yoluyla özlerini ortaya koymalarını sağlar. Özdemir, bu yönüyle Kafka'yı varoluşçu yazarlardan sayar.

İnsanın dünya ve toplum içindeki konumunu irdeleyen varoluşçu yaklaşımı Jean Paul Sartre'in, *Duvar*, *Özgürlük Yolları*, *Bunaltı*, *Sinekler*, *Saygılı Yosma*, *Kirli Eller*, *Gizli Oturum*; Albert Camus'nün, *Yabancı*, *Veba*, *Düşüş*, *Yanlışlık*, *Caligula*; ... Franz Kafka'nın *Dava*, *Açlık Şampiyonu*, *Şato*, *Amerika*, *Değişim*, *Ceza Sömürgesi* gibi yapıtlarında bulabiliriz.²²¹

Gerçekliği doğru olarak tanımlamak, onu çok yönlü ve ayrıntılarıyla incelemekten geçer. Çünkü, gerçeklik bir yerde ayrıntıların bileşimidir. Kafka edebiyatının bu görevi, bütündeki ayrıntıları sergilemek, durumların üstesinden gelmektir. Bakış açısının daralmasıyla gerçekliğin bütünüyle izlenmesi, yazarın öykü ve romanlarında izlediği yöntem olarak görülmektedir. Bu yöntemle, Kafka edebiyatında gerçekliği, Aytaç, okura şöyle tanıtır:

Kafka'nın eserlerine yansıyan haliyle gerçeklik, abartmalı ve acımasızdır. Hafife alınabilen, kaçamak yanları bulunan yönüyle gerçeklik ona yabancıdır adeta....Abartmaların amacı açık seçik bilgidir. Gerçekliği berrak modeller halinde

²²⁰ Emin ÖZDEMİR, "Gerçekçilik Üzerine Yargılar", *Türk Dili-Aylık Dil ve Yazın Dergisi Yazın Akımları Özel Sayısı*, Sayı: 349, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981, s. 118.

²²¹ ÖZDEMİR, A.g.e., 1981, s. 119.

kavramak amacıyla, Kafka belli nesir biçimleri vurgulamıştır. Bu biçimler içinde diyalektik, ayrıntı gerekliliği ve bütüne ulaşma eğilimi göstermektedir.²²²

Gerçeklik içerisinde üstü kapalı anlatımın talihsiz bir yanı da vardır. Aytaç'ın ifadesiyle bu anlatım yönteminin talihsiz yanı, "sadeleştirmekle, özlü hale getirmekle, abartmakla alışılmışı yabancılaştırmaktadır, o kadar ki gerçeklik içinde yaşayanlar, bunların aslını tahmin edememektedirler. Gerçeğin tanınması için gerekli görülen yabancılaştırma, tanımayı engellemektedir."²²³

Kafka'nın, yaşamın sorunları ve sıkıntılarını, alışılmadık bir ölçü ve yeni bir teknikle, inanılması güç olayların altında insanın sorunlarını yansıtmayı; insanın durumunu imgeler, simgeler ve mit'ler yoluyla betimlemesiyle gerçekleşir. Kafka'nın dünyaya bakışını ve yapıtlarında gerçekliğin anlaşılması için kullandığı sadeleştirme biçimini Aytaç, şöyle birleştirir:

Dünyanın ve ruhun modern durumunun ana biçimlerini kavramaya çalıştığı, çizgileri sadeleştirmek, sonuçları bir araya toplamak yoluyla bu dünyanın modellerini yarattığı ölçüde Kafka'nın eserleri realisttir.... Kafka'nın en güç eserlerinde bile, sadeleştirici modeller sık sık kullanılmıştır. Amerika romanında amcanın mektubu, Şato'da Klammm'ın mektubu, Josefine'de fındık kıracağı teşbihi aynı karakterdedir.²²⁴

Tarihi olan şeylere karşı ilgisizlik, şüphecilik ve hissiyattan kaçış, varoluşçu felsefede yazılmış bir yapıtta fark edilebilen özelliklerdendir. Bu felsefe akımının özelliklerinden birkaçı Grisebach'a göre: "Varoluşçu felsefenin ön plana çıkardığı ve üsluptan anlaşılabilen konuları: Korku, tehdit, endişe, ölüm ve yalnızlık olmaktadır."²²⁵

Geleneksel felsefeye farklı bir başkaldırı olarak varoluşçuluk ve insana değişik bakış açılarından dolayı varoluşçu yazarlar, insanın dünyadaki yeri ve diğer insanlarla

²²² AYTAÇ, A.g.e., 1983, ss. 283, 284.

²²³ AYTAÇ, A.ge., 1983, s. 284.

²²⁴ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 283, 284.

²²⁵ GRİSEBACH, A.g.e., 1995, s. 68.

ilişkilerini merkezde tutar. Bu felsefede insanın varoluşu özünden önce gelir. İnsanın kendisine dünyada yol gösterecek, yardım edecek tek varlık yine insandır. Bundan dolayı özgür olmak zorundadır. Çevresinde doğacak her türlü olayın sorumluluğunu yüklenen yine insanın kendisi olacaktır. Geleneksele başkaldıran insan kendisi için belli özgürlükler ister, başkasının özgürlüğünü ise sınırlamaz. Gücün kendisine karşı kullanmış olduğu sınırsız özgürlüğe razı asla değildir. Yazarın roman ve öykülerinde kahramanlar sınırsız özgürlük kullanıcılara karşıdır; *Şato*'da, K., *Dava*'da Josef K., *Amerika*'da Rossman, *Dönüşüm*'de Samsa aynı kişiliktir. Olumsuzluklardan duyduğu ürkünçlüğe karşı varlığından çıkıp, simgesel olarak dahi olsa özünü ortaya koyması açısından Kafka, Camus'ye göre varoluşçu sayılır.

Fransa'daki çağdaşlarının çoğu insanı o kadar genel olarak felsefe terimleriyle vermeye çalışıyorlar ki, sonunda romanlardaki tipler bireyliklerini, insanlık özelliklerini kaybederler.... Kafka ile Amerika 'behaviorist'lerinden gelen etkilerin Fransa'daki bu durumdan sorumlu oldukları belirtilir.²²⁶

Tanrının yokluğunun ispatlanmaya çalışılmayan varoluşçulukta, insan mutsuzluğa düşürülmek istenmez. İnsan, özgürce bağlanma isteğiyle insanlıktan bir tipi gerçekleştirdiği sürece kendini gerçekleştirmiş olacaktır. *Dava*'da yargıcı bulma, *Şato*'da içeri girme arzusu, bürokratik engellere karşı koyuş, hatta yıllar sonra aynı kapının önünde yok olmayı göze alış, hep özgürce bağlanma isteğinden doğmaktadır. Bu açıdan bir sınıflandırmadan ziyade, bir incelemeye göre; "Camus, Dostoyevski, Marks Dewey, Calvin, Luther, Beckett, Beethoven, Baudelaire, Claudel, Faulkner, Van Gogh, Gide, Hemingway, Kafka, Hölderlin, Poe, Rilke, Valery, Eliot, Shakespeare... gibi sanatçılarda varoluşsal yanlar bulunur."²²⁷

İnsanın, davranışını durumlar karşısında seçme özgürlüğüne, eylemler karşısında özünü dilediği gibi ortaya koyabilmesine, varoluşçu felsefe içinde yer olduğuna, Özdemir de katılır ve Kafka'nın etkilendiği yazarlar ve yapıtlarının özü hakkında şu örnekleri verir:

²²⁶ CRUICKSHANK, A.g.e., 1965, s. 198.

²²⁷ Jean Paul SARTRE, *Varoluşçuluk*, (Çev. Asım Bezirci), İstanbul: Say Yayıncılık, 1993, s. 13.

Varoluşçu yaklaşım, insanın karanlık evrenini tanıma, insanın insanla ilişkilerini yansıtması yönünden ilginç nitelikler taşır.... Sartre, **Duvar** öyküsünde, öykünün kahramanı Pablo, cumhuriyetçi Gris'i gizlediği için tutuklanır, ve ölüm cezasına çarptırılır. Pablo, ölümle kalım arasında bırakılır. İki seçenektan birini yeğleyerek özünü yaratacaktır.... Sartre, yapıtlarını insanın seçme özgürlüğünden doğan bunaltı üzerine oturtur.... Camus'nun kahramanları çevreleriyle bir çatışma içindedir. Yeryüzündeki durumları iğretidir. Örneğin, **Yabancı**'da kendini yığınlar içinde sürgün duyan bir insanın acıklı scrüveni dile getirilmiştir. Bu yabancı kişi, çevresindekilerle sağlıklı ilişki kuramaz, insanların hiçbir şeyini paylaşamadığı gibi, onların yasalarına ve törelerine uyamaz.²²⁸

Kafka'nın, Sartre ve Camus'den etkilenmiş olabileceği sonucu, yazınında insanın durumunu aynı tarzda betimlemesinden, daha okul çağlarında bu yazarları okumuş olmasından çıkarılabilir. Kafka'nın yazını, kahramanlarıyla çizdiği anlamı ve insanın durumunun betimlenmesini Özdemir şöyle özetler:

Varoluşçu düşünceyi edebiyata uygulayan, insanın yeryüzündeki durumunu algılamaya çalışan yazarlardan biri de Çek romancı Kafka'dır. O, yaşadığımız dünyada insanoğlunun içinde bulunduğu saçma ortamı çizmiştir. Onun kişileri, insanı bunaltan karanlık bir evrende yaşarlar. Onlar, anlamına varamadıkları bu karanlık evrenin ortasında bocalar dururlar. İçinde bulundukları ortamın yasalarıyla uzlaşmak ister, uzlaşamazlar. Kafka, bu durumu, **Dava**, **Açlık Şampiyonu**, **Şato**, **Amerika**, **Çin Seddi**, **Değişim**, **Ceza Sömürgesi**... gibi yapıtlarında yansıtmıştır. Bu yapıtlar, çağdaş dünya edebiyatına yeni ufuklar açmıştır.... Çağdaş gerçeklik içerisinde düşünsel yönelimlerden biri olan varoluşçuluk, insanın varoluş sorunlarına edebiyatta da açıklık getirmeye çalışmıştır. İnsanı tanımadan, insanın varoluş sorunlarını (bunaltı, işki, seçim, umutsuzluk, başarısızlık, yokluk ve hiçlik, yalnızlık, başkaları karşısındaki durumları ve alışkanlıkları) algılamadan insanı değiştirmek gerçekleştirilemez elbette.²²⁹

Mükemmellik ölçüsü **Baba**'ya karşın, başkalarını kendine bağlamaya karşılık, kararsız olma varoluşçuluğun göstergesidir. Yazarın, evlilik ya da yazarlık arasında karar verme (seçme) görüldüğü gibi. Aytaç'a göre, endişe iki alanlı davranıştan kaynaklanır.

²²⁸ ÖZDEMİR, A.g.e., 1994, ss. 348, 349.

²²⁹ ÖZDEMİR, A.g.e., 1994, ss. 351, 352, 354, 355.

“Evlilik mi yazarlık mı meselesinde karar vermek durumundadır. Arkası gelmeyen refleksiyonlar, onun her iki alanı birlikte yürütememe endişesinden gelir.”²³⁰

Timuçin, Kafka’nın yazındaki yerine yeni bir belirleme getirmekle birlikte, seçmeye yargılı, özgürlüğü olmayan, başkalarıyla varolmaya zorunlu insanın dünyaya bırakılmışlığını, varoluş felsefesi ve Kafka yapıtlarıyla şöyle özdeşleştirir:

Kafka’nın roman ve öyküleri dünyanın saçmalığını öne çıkarırken, varoluşçu edebiyatçıların bakış açılarına yaklaşır, ancak, onun umutsuzluğu varoluşçuların kökel umutsuzluğundan çok, son derece güç toplumsal koşullar altında yaşamını sürdüren, itilmiş bir bireyin umutsuzluğudur. Onda gerçeğe uymaz görünen düşsel öğeleri geriye çıktığımız zaman, çok belirgin ve çok çetin bir toplum gerçeğiyle karşılaşırsınız. Kafka bu yönüyle varoluşçu ekolün iyiden iyiye uzağına düşer.²³¹

İnsanın durumunun saçmalığına, töresel sıkıntı ve yaşamdan kaynaklanan sorunlara, apaçık ve uzun ömürlü bir anlatım getiren koyu bireyci Kafka, Pascal, Dostoyevski, Rilke, Camus ve yazınlarını, Kaufmann, varoluşçuluk felsefesinde tanımlar.

Rilke, Kafka, Sartre, Camus düşsel yapıtlarında, Camu’nün denemeleri bir yana, Sartre ile birlikte bütün sözümona varoluşçuların yarı yolda takılıp kalarak, dorukları ölme atılımlarında bastıkları yeri büsbütün yitirip yanlışlıklara, karışıklıklara düşseler de, bir türlü ulaşamadıkları yüksekliklere varmışlardır.²³²

Dostoyevski’den bu yana insanı ve insanın dünyadaki konumlarının farklılığını işleyen yazarları Karaalioğlu, şöyle tanıtır:

Kafka, Gide, Malraux de Beauvoir, Camus, Sartre, Beckett, William Faulkner varoluşçu edebiyat sanatçıları sayılırlar.... İnsanın bırakılmışlığını, yalnızlığını, umutsuzluğunu, güvensizliğini belirtmek; insanın kendini tanıması, özünü

²³⁰ AYTAÇ, A.g.e., 1983, s. 280.

²³¹ Afşar TİMÜÇİN, *Düşünce Tarihi*, İstanbul: (y.y.), 1992, s. 582.

²³² Walter KAUFMANN, *Dostoyevski’den Sartre’a Varoluşçuluk*, (Çev. Akşit Gökçürk), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 56.

yaratması, baskılarından kurtulması, benliğini kazanmak için savaşıması varoluşçu yazarların başlıca sorunudur.²³³

Varoluşçu eserlerde sorunun özü **Ben** olduğuna göre, insanın **ben**'ini yakalaması gereklidir. Roman kişisini, **ben**'i ve dünyasını olabilirlikler düzleminde tutan Salihoğlu, bu duruma şöyle açıklık getirir:

Hem roman kişisini hem dünyasını olabilirlikler şeklinde anlamak gerekir. Bütün bunlar Kafka'da açıktır: Kafka'nın dünyası bilinen hiçbir gerçekliğe benzemez. İnsanın dünyasının bir uç ve gerçekleşmemiş olabileceğidir. Bu olabilirliğin gerçek dünyamızın arkasında gözüktüğü ve geleceğimizi önceden belirlediği doğrudur.... Romanlarında kehanetlerde bulunmasaydı da değerlerinden bir şey yitirmezlerdi, çünkü yapıtları varoluşun bir olabilirliğini (insan ve dünyasının olabilirliğini) yakalıyor ve böylece bize ne olduğumuzu, neler yapabileceğimizi gösteriyor.²³⁴

Dünyayı hem bir umut dünyası, hem de bir yanılgılar evreni olarak işleyen varoluşçuluğun belki de en önemli yanını Blanchot, Kafka'nın diliyle anlatır.

Kurtuluşumuz ölümdedir, ama umut yaşamaktır. Bundan hiçbir zaman kurtulmuş olmadığımız ve hiçbir zaman da umutsuz olmadığımız sonucu çıkar, bizi kaybeden umudumuzdur, sıkıntımızın işareti olan şey umuttur, öyle ki sıkıntı da özgürleştirici bir değere sahiptir ve bizi umut etmeye götürür.... Varoluş bitip tükenmek bilmez, kendisinden dışa atılıp atılmadığımızı, ya da içine tümüyle kapatılıp kapatılmadığımızı bilmediğimiz bir belirlenmemişliktir varoluş. Bu varoluş sözcüğü en güçlü anlamıyla bir sürgündür: Orada değilizdir, orada başka yerdeyizdir, ve orada olmaktan hiçbir zaman uzak duramayız.²³⁵

Sorumluluk duygusunun kaygıları ve isteğin umutsuzluklarının içiçeliğinde iyimserlik de görülür. İyimserlik, varoluş felsefesinde umutsuzluklarla başlar çünkü. Bu

²³³ KARAALIOĞLU, A.g.e., 1980, s. 326.

²³⁴ Hüseyin SALİHOĞLU, 20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995, ss. 417, 418.

²³⁵ BLANCHOT, A.g.e., 1984, s. 108.

umutsuzluk içinde birey, umut için eylemde bulunur, çaba gösterir. Kafka'nın öykü ve romanlarında birey hep bu eylemin içindedir.

4. Kafka Estetiği ve Kafka Yapıtlarının Çözümlemesi

Diğer yazarlarda olduğu gibi, Kafka'nın da eserlerini eleştirebilmek ve çevirebilmek için, yazar hakkında edinilen tüm bilgiler dışında, bilimsel metotlardan yararlanılmaktadır. Ancak, bu süreçte ağırlık noktasını oluşturan 'kendine özgünlük' Kafka'da biraz daha önemli olmalı ki, metinleri anlamlandırma ve onlara daha yakın anlam yolları arama çabaları yetersiz kalabilmektedir. Çünkü, metin yazarının iç duygu dünyasını metinde yattığı sezilmektedir. Bu açıdan, Kafka'nın yapıtları bütün anlamlandırma denemelerine karşın, seçkin yerini korumakta, eleştiri ve çeviriler de kendi temel seyirleri ve yapıları içerisinde özgünlük gösterebilmektedir. Bunun yanında Kafka'nın çok anlamlılığı, yazın akımlarının hemen hepsinden payını almışlığından de gelir ki, metni anlamlandırmada sözdizimsel, anlambilimsel, göstergebilimsel... sorunlar artmaktadır.

Kafka yapıtlarının kodlarının çözümü dilbilim, anlambilim, biçimbilim, göstergebilim, çeviribilim, psikoloji, kültürbilim, iletişimbilim... alan çalışmalarıyla analiz edilebilir şeklinde bir çözümleme savı düşünülmesinde, Kafka kodlarının çözümü ve anlaşılmasını, yazarı anlamayı, yazarı yaşamayı da önemli gören Ahmet Cemal, bu konuyu şöyle özetler:

Ne yapmalı, hangi yoldan gitmeli ki, dünya yazınının devlerinden bir şeyler kapılabilsin? Önce –söylemesi kolay!- insanı bilmek gerekiyor; ama bir düz çizgi gibi değil; yakın çevremizdeki günlük dış görünüşleriyle değil; görünüş denen kabukların altındaki tüm acıları, tüm tutkuları, sevgileri, sevgisizlikleri, bilinci ve bilinçsizliğiyle insanı bir bütün olarak bilmek gerekiyor. Sonra yaşamış olmak da gerekiyor Kafka'yı anlayabilmek için. Ama gidilecek yerlere hep aynı yollardan geçilerek gidilmiş bir yaşam olmamalı böylesi; örneğin tüm uçurumlar göze alınmış olmalı; kazara içine düşülen uçurumların, beklenmeden gelen acıların bile bilincine varılmalı-deneyim dediğimiz yaşam kılavuzu, acının bilinçlisinden doğmuyor mu? Evet, kısacası Kafka'yı anlayabilmek, düz-çizgi yaşamların da harcı değil. Sonra –

kim bilir, belki de en önemli koşul-, sağlıklı bir bilinçle insana ve yaşama bakabilmek gerek. Çoğunlukla sanılır ki, Kafka'nın dünyası hastalıklıdır, gerçeküstüdür vb. Bu sanılar, Kafka'yı anlayamamış ve anlayamayacak olanlarıdır. İşin gerçeği ise, Kafka'nın dünyasının, çizdiği görüntülerin, ancak çok sağlıklı bilinçlerle kavranabilecek düzeyde sağlıklı ve gerçek olduklarıdır.²³⁶

Okur ile arasında mesafe bırakmayan, her cümlesinin ağırlıklı, özgün bir anlamı olan yapıtların simgelerle dahi gizlenemeyecek açıklıkta oluşu da Adorno tarafından açıklanır.

Kafka'da sonsuz düşüncenin aylası hiçbir yerde kararmaz, hiçbir yerde açılmaz çevren. Her tümce sözcüğün tam anlamıyla durur durduğu yerde, her tümcenin anlamı vardır. Bu duruşla anlam simgenin gerektirdiği gibi birbirlerinin içinde erimemiştir; aralarında koskoca bir açıklık vardır; bu uçurumdan doğru da büyülenmenin ışıını fışkırır çıkar.... Metinleri kurbanlarıyla aralarında değişmez bir uzaklık kalmasını amaçlamazlar; onların duygularının en yeni, üç boyutlu film tekniğinde lokomotiflerin izleyicilerin üstüne gelmesi gibi, anlatılanın kopup üstlerine geleceğinden korkmalarını gerektirecek kertede ayağa kalkmasını amaçlarlar.²³⁷

Ferit Edgü'ye göre, Kafka'nın yazarlığı ve onu çevirmenin güçlüğü, diğer yazar ve yapıtların çevirisinden farklıdır.

Kuşkusuz, biz Türk okur-yazarlarına bunlar biraz fazla 'ince eleyip sık dokunma', 'havanda su döğme', 'özünü bırakıp biçimle uğraşma' gibi gelebilirse de, birçok yazarı büyük yapan niteliklerin başında bu 'ince eleyip sık dokunma'nın etkisi olduğunu arada bir anımsamanın yararı olsa gerek, diye düşündüm Kafka örneğinden yola çıkıp. Zira Kafka bu tür yazarlardandı.²³⁸

²³⁶ Ahmet CEMAL, "Franz Kafka'yı Anlamak", *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss. 10, 11.

²³⁷ Theodor W. ADORNO, "Kafka Üzerine Notlar", (Çev. Mustafa Ziyalan), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 13.

²³⁸ Ferit EDGÜ, "Kafka'yı Evirmek mi Çevirmek mi?", *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 142.

Çeviri sürecinde sözcük seçimine, anlam yüklemeye yardımcı olabileceği düşüncesiyle, eserin yazılma gerekçesine de bakmanın doğru olacağı düşünülmektedir. Ahmet Cemal'e göre Kafka'nın **Dönüşüm**'ü yazma gerekçesi: "Bir insanın, bir böceğin ezilmişliğine asla yakışmayacağını kanıtlamak için"²³⁹dir. Böylece insan, diğer insanlarla ve çevresiyle ilişkilerinde ezilme, ufalma yerine saygınlığını öne çıkarabilecektir.

Kafka'yı anlamak insanın kendini sorgulamasından geçiyor. Öyleyse, çevirmenin işine yarayabilecek bu ip ucu, metin bağlamında, sözcük ve cümle boyutunda insanın kendini yargılayabilen yanına yatkın ifade ve anlamı tamamlayan ifadelerin seçimine yararlı olacaktır. İnsanın kendini yargının eşiğine getiren, kendini aldatmalardan alıkoyan yönüyle Kafka, kendini yargılama sürecine ulaşamayan kimilerine uzak kalır. Kafka'nın bu yönünü en iyi tanımlayanlardan biri, çevirmen Ahmet Cemal'dir.

Kafka, insanoğluna birincil olarak kendini ve kendi düşüncesini yargılamanın yolunu ve zorunluluğunu sergileyen bir yazardır. Kendini yargılayabilen insanoğlu ise yanılgılardan ve kendini aldatmalardan, elbet kendini yargılamasını öğrenememiş olanlara oranla çok daha uzak kalabilecektir.²⁴⁰

Tezer Özlü Kıral da, Kafka'nın giderek önem kazanmasının nedenini ve yazını içerisinden anlamlar gizlediği sorularla açıklar bize.

Yalnız yazının gizemi, alaylı biçemi, dehası, çağı, çağları önceden haber verşi, özellikle bizim ulusumuzun içinde yittiği bürokrasinin öldürücülüğünü böylesi akılcı ve alaylı dille anlatması, alçak gönüllülüğü, yalnızlığı açısından mı kaynaklanıyor? İnsan toplumunun kafkaeskiğini ancak Kafka ile mi kavırıyoruz? Yoksa Kafka, bizim adımıza, ama bize karşı örgütlenen güçlere direncimizin tüm ipuçlarını verdiği için mi giderek önem kazanıyor? İnsanın umutsuzluğu çağlarla çığ gibi büyüdüğü için mi?²⁴¹

²³⁹ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 108.

²⁴⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 109.

²⁴¹ Tezer Özlü KIRAL, "Günümüz Gerçekliği ve Kafka", Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 188.

Şara Sayın, yaşamı, yazını ve diliyle özdeşleşen Kafka'yı, okura, okurun beklentisi içinde ve dışında aşağıdaki şekilde tanıtır:

Yapıtlarda yaşamının karanlık, karmaşık dehlizlerle dolu 'kafkaesk' yönünün yanında, ister Tanrı'dan, bir imparatorundan, ya da en yakın dostundan gelsin, hiçbir iletinin yerine varamayacağını gözlemler okur. Her okuyuşta başka bir yön daha çarpıcı olarak çıkar karşısına. Ama her okuyuşta aynı kalan, değişmeyen, okurda uyanan tedirginliktir. Tedirginliğin sürekliliğini ise anlatıdan çok, Kafka'nın dili sağlar.... Mantık dışı dünyayı öykülerken Kafka'nın kullandığı dil ise son derece açık, saydam ve kendi mantığını tutarlı sürdüren bir dildir. Ama, yaşamı yansıtmaz Kafka'nın dili. Tam karşıtı, yaşama karşı direnen bir evren oluşturur. Kafka'nın dili ve öykülenen olaylar birbirleriyle hiç kesişmeden, birbirine koşut ilerler hep. Kafka, bu son derece saydam öykü dilini, yaşamın çelişkilerini daha iyi vurgulayabilmek için silah olarak kullanır.... Saydam, hatta yapay olan bu dil, gerçekte uyum sağlamaz, bütünleşmez hiç. Contrepoint tekniğini andıran bir teknikle gerçeğe koşut, ama karşıt, kendine özgü bir gerçek oluşturur. Kafka'ya göre gerçek'in kısır döngüyü andıran, insanı tutsak kılıcı yapısı, yazarın dil ile oluşturduğu mantık duvarında – sanki büyütece yansımışçasına- daha da belirginleşir. Anlamı hiç açıklanamayacak durumlarda tedirginlik daha da artar: K.'nın hiçbir zaman şatoya erişemeyişi, kanun önünde bekleyen kişinin amacına varamayışi, kişilerin suçlarını bilmeden tutuklanışları gibi...²⁴²

Ingrid Heinrich-Jost'a göre Kafka, tam anlamıyla farklı, dahası geliştirilemeyecek biçemiyle ulaşılmak istendiği oranda geri çekilen bir yazardır.

Kafka, düşünmektir, bir duygudur, bir korku bir kalp krizi, bir yıldırım, kimsenin inanmadığı bir umut, yalnızca düşünülmüş ve içinden kovulduktan sonra anımsanacak bir cennettir. Kafka, bir okul değildir, bir edebiyat akımı da değildir, geliştirilecek bir biçemi de yoktur. Yazınsal uğraşın hocaları başkalarıdır: Proust, Döblin, Joyce, Faulkner... Kafka gibi yazmak mümkün değildir. Onun gibi yazmak isteyenler ona hiçbir noktada varamamışlardır. Çünkü o, varılmak istendiği oranda geri çekilir. O, işlenmiş bir tılsımdır.²⁴³

²⁴² Şara SAYIN, "Günümüz Gerçekliği ve Kafka", Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss. 195, 196.

²⁴³ Ingrid HEINRICH - JOST, "Günümüz Gerçekliği ve Kafka", (Çev. Tezer Özlü Kırıl), Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 183.

Bireyin varolan güçlere karşı yürüttüğü beklentisiz savaşın betimleyicisi Kafka'yı farklı tanımlamayanlardan biri de Hans Erich Kasper'dir. Ona göre Kafka, yüzyılın temsilcisidir.

Kafka, haksızlığın ve aşağılanmanın günlük olaylara dönüştüğü bir yüzyılın temsilcisidir. 'Kafkaesk' bu yaşam duygusunu tanımlayan ve genel bilince yerleşmiş olan sözcüktür.... Bugün saydamlıktan yoksun gerçeklerin görünüşte kaçınılmaz biçimde felaket getiren çevrelerinin 'kafkaesk' diye nitelendirilmesi, insanlara uygun düşmektedir.²⁴⁴

Konstantinoviç, belli bir ırktan gelme gibi özel bir suçla insanların yok edilmesi, korunamayan barış, iş, yiyecek, enerji kaynaklarına olan ve günden güne artan ihtiyaca, yaşamın koşullarına işaret ederek, Kafka'nın yazını şöyle tanımlar:

Kafka'nın, kendi zamanının genel bir yaşam deneyimi olarak dile getirdiği dünya görüntüsü, aradan geçen süre içerisinde herhangi bir biçimde değişti mi? İnsanlar arasındaki iletişimsizlik konumu, salt varoluştan kaynaklanan umarsızlık konumu aşılabildi mi? Josef K., Şato'ya girmeyi, ya da Dava'da mahkemeyi suçsuzluğuna inandırabildi mi? Buna verilecek yanıt, zamanımızda, insanoğlunun yaşam deneyimlerinin çok daha ezici olduğudur.²⁴⁵

Toplumsal orantısızlığı yapıtlarında çok öncelerden gelen bir uyarı ışığıyla, Kafka'nın kendine özgünlüğünde bulanlardan bir diğer görüş Martin Walser'den gelir. Ona göre toplum, kötü orantısı ve orantının işaretçisi şöyle değerlendirilebilir:

Kafkaesk sözcüğünün anlamı, dayanılmaz biçimde grotesk. Toplumsal orantısızlığı yaşayan, bu durumu kafkaesk olarak nitelendirir. Bu orantısızlık ya da kötü orantı, bırakılmışlıktan kaynaklanmaz, aksine gereğinden fazla örgütlenmekten kaynaklanır. Kimler adına örgütlenmişse, bu örgütlenme gene aynı kişilerin zararına işler: İşte bu durum kafkaesk'tir. Ve dünyanın her yerinde bu durum vardır. Kafka'nın edebiyat üzerinde etkisi garip biçimde azdır. Yalnız biçimsel, yani yüzeysel bir etkisi vardır.

²⁴⁴ Hans Erich KASPER, "Günümüz Gerçekliği ve Kafka", (Çev. Ahmet Cemal), Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss. 186, 187.

²⁴⁵ Zoran KONSTANTİNOVİÇ, "Günümüz Gerçekliği ve Kafka", (Çev. Ahmet Cemal), Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 189.

Toplum ve birey arasındaki kötü orantıdan kaynaklanan duyarlılık, Kafka'da kişisel hastalığa dönüşür.²⁴⁶

5. Kafka'nın ve Edebiyat Eserlerinin Çevirisi Üzerine

Eserin çevirisine yararı olacağı düşüncesinden de öte, eserin çevirisi için bilinmesi gereken koşul olarak biçim ve üslup, **Dönüşüm** öyküsünde şöyle belirlenmiştir:

Kafka, **Değişim**'de daha çok parataktik üslup olarak adlandırılan ana cümleleri kullanmaktadır(%86). Buna karşılık bağlaçlarla birbirine bağlanan yan cümleler azdır (%14). Bu cümleler içinde ise isim cümleleri oran olarak %13 ile çok az kullanılmışken, eylem cümleleri %87 ile ağırlıktadır. Bu cümle kullanımıyla beraber Kafka, daha çok neden bildiren bağlaçları ve edatları kullanılmaktadır. Göze çarpan bir başka nokta ise, zaman bildiren bağlaçların ve “fakat, çünkü, bununla birlikte, buna rağmen, ...” gibi bağlaçların nadir kullanılmasıdır. Kafka'nın bir başka özelliği ise, virgül, noktalı virgül ve iki çizgi arası açıklamaları yoğunluğudur. Dil kullanımında ise Kafka, üslup araçlarından bolca yararlanmaktadır.²⁴⁷

Okuru söylemek istediğinde düşündüren, onu, kendi çizdiği noktaya getirmeye çalışan yazarın eserlerinin çevirisinde eşdeğerliği sağlamak güçtür. Çeviri metnin türüne göre bir eşdeğerlik kurmaya çalışmanın ilk basamağı, metnin türünü belirleme olacaktır. Brinker, bu sınıflandırmayı şöyle yapar:

Edebi metinler (literarische Texte), çağrı nitelikli metinler (appellative Texte), yükümlülük ifade eden metinler (obligatorische Texte). Bunlardan, edebi metinler grubuna roman, öykü, destan, tiyatro oyunu, şiir gibi sanat ağırlıklı metinler girmektedir. Bu türlerin çevirisinde içerikle birlikte öncelikle çevrilecek metnin biçim, üslup, sözcük, ses, sözdizimi gibi bütün dilbilgisel örgüsünün aktarılması gerekir.²⁴⁸

²⁴⁶ Martin WALSER, “Günümüz Gerçekliği ve Kafka”, (Çev. Tezer Özlü Kırıl), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss. 198, 199.

²⁴⁷ Bekir ZENGİN, “Kafka'nın Değişim Çevirisi Üzerine”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:17, 1994, s. 241.

²⁴⁸ Klaus BRINKER, **Linguistische Textanalyse**, 1985, s. 104'ten aktaran Tahsin AKTAŞ, **Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış**, Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, 1996, s. 130.

Sanat metninin yapı taşları göstergeleridir ve her göstergenin, metnin iletisinde payı vardır. Göktürk'e göre, "sanat metni, kendine özgü biçimde örgütlenmiş bir iletidir. Alınlanmasında bu yönünün de göz önünde tutulmasını gerektirir... Onun da kendine özgü biçimde düzenlenen göstergeleri taşır iletisini."²⁴⁹

Çeviri sürecinde dilbilgisinin ötesinde çevirinin türü, yönü ve çevirmenin kazandığı deneyimin önemi büyüktür. Kaynak dilde verilmek istenen ileti kavranabildiği, anlamın kavrama düzeyinde kavranabildiği ölçüde, çevirinin içeriğine uygun söz ya da sözcük öbekleri seçilebilecektir. Hele hele bir sanat eserinin çevirisi söz konusu olduğunda başka beceriler: "Duyuşsal davranış düzeyinde duyuşsal dil becerileri"²⁵⁰ ve dilbilgisi özelliklerinin daha önce kavranmış olması gerektiği konusunda "bilişsel davranışlar"²⁵¹ düşüncelerin çıkış noktalarını ve eylemlerin sonuçlarını, yazarın içsel güdülerini okura yansıtırcasına aktarmada yardımcı olacaktır.

Öncelikle dilsel bir ürün olan yazınsal yapıt, her ögesi ve her organıyla özel bir işlev yüklenmiş kendine özgü bir yapıdır. Bu özelliğiyle yazınsal bir yapıt toplumsal, siyasal, etik ya da felsefi bir bildiri içerir. Ancak bu bildiri açık ya da gizli olabilir. Zaten, sanat yapıtının görevi, bir mesaj iletme, verici ve alıcı arasında iletişim kurmaktır.

Bir yazınsal yapıt ne yalnızca bildiridir, ne yalnızca anlamdır, ne yalnızca dildir, ne yalnızca içeriktir, ne yalnızca biçimdir, ne de yalnızca bir iletişim aracıdır; bunlardan yalnızca birine indirgenemez. Yazınsal yapıt, bu özelliklerden tümünü kendinde barındıran bir dilsel yapıdır.²⁵²

Okuma sürecinin en sorumlu yanı yorumlamadır. Çeviri de bir tür yorumlama olduğuna göre, çeviri metnin türü, sanat yapıtı olarak önemlidir. Bir sanat yapıtının, sanat

²⁴⁹ Akşit GÖKTÜRK, *Okuma Uğraşı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, ss. 14, 15.

²⁵⁰ Gennady Nikolayaviç POSPELOV, *Edebiyat Bilimi*, (Çev. Yılmaz Onay), İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1995, s. 228'den aktaran Ali GÜLTEKİN-Mustafa ÇAKIR, "Türkçe-Almanca ve Almanca-Türkçe Mahkeme Metinlerinin Çevirisinde Örtüşebilirlik Sorunu", *Tömer Çeviri Dergisi*, Sayı:10, Kış 1997, s. 81.

²⁵¹ M. Fuat TURGUT, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları*, Ankara: Saydam Matbaacılık, 1983, s. 128'den aktaran GÜLTEKİN, ÇAKIR, A.g.e., 1997, s. 80.

²⁵² Özdemir İNCE, *Yazınsal Söylem Üzerine*, İstanbul: Can Yayınları, 1993, s. 86.

yapıtının gerçekte söylediklerinin ötesine yönelik oluşunu Akşit Göktürk şu şekilde özetler:

Sanat yapıtı, varoluş gerçeğinin gündelik dil-algı düzeni içinde gözden kaçan, kör kalınan yönlerini, çarpıcı bir bakış yoğunluğuyla dile getirir. Sözcükleri, alışılmış anlam nesneleri dışında, yeni gösterge-gösterilen ilişkilerine sokar, dili kalıplaşmış algılarımızın tekdüzeliğinden kurtararak ona bir kan sağlar.... Bir sanat metnindeki sözcüklerle tümceler, gerçekte söylediklerinin ötesine yöneliktirler. Sanat metninin dünyası, tümcelerin birbiriyle bir iç etkileşmesinden oluşur. Sanatçının yaratıcı bilinci, böyle yönlendirmiştir başlangıçta her sözü her tümceyi. Bir romanda, bir sözcük ve tek tek tümcelerin görevi, gündelik dilde çoğunlukla alışıktığımız gibi, somut bir bilgiyi adım adım bulmakla sona ermez. Bu tümceler kendi aralarında bir iç etkileşimle, okurda belli bir algı konumunu, metnin daha sonrasına dönük beklentileri oluşturur...²⁵³

Yazınsal eserlerin yorumu, kavramların anlam alanları incelenmeksizin örtüklük gösterirler. Bir yerde bu örtüklük eserde zorunluluk olarak da bulunur. Göktürk'ün ifadesiyle; "Yazın metinleri işlevlerini büyük ölçüde, örtük anlam gücüllüklerinden kazanırlar. Örtük anlam alanlarının yorumu da, okurun dünya görüşüne, anlam koşullarına, tarihsel konumuna göre, her dönemde değişikliğe uğrar."²⁵⁴

Çeviride biçimin tesadüfi olmadığı, çözümlenmesinin bir yerde eserin çevrilmesi olduğu, aksi halde konunun çevrilmiş olabileceği dikkate alınmalıdır. Öykü çevirmenin kendine özgü tekniğinin belirleyici yanını, Bertan Onaran, "... yanıtı içinde, belirleyici olan yalnızca her yazarın/öykünün özgül biçemi" ; Ülkü Tamer ise, "Öykü çevirmenin ayrı bir tekniği olduğunu sanıyorum. Belirleyici olan, yazarın, öykünün özgül biçimidir. Pırıl pırıl bir Türkçe uğruna o biçemden "fedakarlık" etmeye kalkarsanız, o öyküyü veremezsiniz; o öykünün konusunu verirsiniz sadece. Çeviride türün değil, yazarın, yapıtın özellikleri egemen olmalıdır."²⁵⁵ şeklinde açıklar.

²⁵³ Akşit GÖKTÜRK, "Okumak-Yorumlamak", Çağdaş Eleştiri -Edebiyat, Sanat, Sorunlar ve Kavramlar Dergisi, Aralık 1984, s. 23.

²⁵⁴ GÖKTÜRK, A.g.e., 1986, s. 180.

²⁵⁵ Bertan ONARAN, Ülkü TAMER, "Öykü Çevirisi Üzerine - Söyleşi", Metis Çeviri Dergisi, Yaz 1990, s. 14.

Kullanımlık metinler ile sanat metnlerinin aynı tarz çeviri ile çözümlenemeyeceğini, Göktürk, sanat metnlerinin kurmaca dünyasını aşağıdaki şekilde tanımlar ve açıklar:

Yazınsal metindeki tek tek öğeler, sesler, sözcükler, tümceler, tümce öbekleri, sözlüklerde, dilbilgisi, ya da dilbilim kitaplarında saptanmış kurallar dışına taşabilecek işlevlere, yeni anlamsal ilişkilere girerken, yazınsal metnin iletisi de, gündelik yaşam deneylerine tümüyle oturtamayacağımız bir dünyada geçerlik kazanır, bu gerçek. İşte bu nedenden dolayı, genellikle yazınsal ürünlerin çevrilmesi, bir gazete haberinin, bir ilaç betiminin, iş mektubunun ya da gezi kılavuzunun çevrilmesinden ayrı nitelikte bir iştir. Çünkü bu tür kullanımlık metinler, herkesçe bilinen bir olgular bağlamında anlam kazanır. Oysa yazınsal yapıt, bize bildik olmayan türden bir yaşam gerçeğini, bir kezliğine, özgün bir dil düzenlemesi ile kurmaca bir bağlamda sunmaya yöneliktir.²⁵⁶

Edebiyat metinlerinde sadece anlamın aktarılmasının, yeterli olmadığına katılanlardan biri de Gümüş'tür. Çeviriyi, çeviri yapılan özgün dilindeki üslubunda düşünmenin gereğini, Gümüş, aşağıdaki şekilde anlatır.

Edebi metinler söz konusu olduğunda 'şekil' ve 'muhteva' arasında diyalektik bir ilişki olduğundan sadece anlamın doğru aktarılması yetmez. Bir roman, bir tiyatro ya da bir şiirde, yazarın kelime seçimi, bunun yanı sıra cümle düzeni ve anlatım biçimi de önemlidir. Yazarın vermek istediği mesajı taşıyan muhtevanın doğru aktarılmasının, değişmez olmasının yanında 'üslup şekil yapısı'nın da aktarılması, cserin yazarına saygı gereğidir... Tercümenin şekil ve üslubu aslının şekil ve üslubunun aynı olmalıdır... Bir dilde üslup sanatları, o dili konuşan milletin diliyle özdeşdir. Her dilin kendine has üslup sanatları vardır. Tercümeyi bunlardan ayrı düşündüğümüz zaman, o tercüme 'çeviri kokar', o tercüme lügatteki kelimeleri 'lineaire' olarak yatay şekilde dizilmesidir.²⁵⁷

Yazarın, sözcükleri alışılmış kullanma şeklinin dışında, metin içinde kazanacağı çağrışımsal değerlerle yansıtmada mutlak bir neden vardır. Yazar, yazdığı metne bu

²⁵⁶ GÖKTÜRK, A.g.e., 1986, s. 138.

²⁵⁷ Hüseyin GÜMÜŞ, "Üslup ve Tercüme", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı: 4, Konya: 1987, ss. 51 - 53, 56.

yolla hem zengin bir anlatım biçimi sağlar, hem de okur üzerinde bir amacı gerçekleştirme çabası içindedir. Kafka'nın anlatısı bu yönde örtüklük gösterir ki, bu tür metinya da metinleri çözümlemeyi Aktaş, şöyle tanımlar:

Eşdeğerliliği gerçekleştirmek için, doğal dilde kullanılan sözcük veya sözcük grubuyla onun yerine kullanılanlar arasında bir ilişkinin olduğunu, bu ilişkinin metinlerde söz sanatlarının çeşitlenmesine yol açtığını, ayrıca bunların her bir sözcüğün, içerdiği anlambirinciklerinden ileri geldiğini keşfetmelidir.²⁵⁸

Belli bir zaman dilimi ve kültürüne ait bir metnin çevirisinde, çevirmenin o dilsel birliğin ayrıcalıklarına bağlı kalma zorunluluğu, Mounin'e göre de aynıdır. "Sobald man Texte aus einer anderen Zeit und einer Kultur, die unserer gegenwärtigen fremd ist, übersetzt, macht die Regel der sprachlichen Einheitlichkeit die Entscheidung für ein Übersetzungsregister notwendig, an das man sich dann treu halten muss."²⁵⁹

Çeviri işlevinin onca güçlüğüne yanı sıra, çeviri, bir de ikinci dilden yapılıyorsa, sorunların daha da katlandığı, yazarın dili ve biçiminin büyük yara aldığı görülecektir. Günyol'un Türk yazınına kazandırdığı ve bu çalışmada da yararlanılan eseri, hemen belirtilmelidir ki, ikinci ere dilden Türçe'ye çevrilmiştir.

Dünyaca ünlü beş romancının yapıtlarını konu alan, 1952 yılında katıldığım bir derste Kafka'yı tanıdım. Yurda dönünce okuyup sevdiğim *Değişim* öyküsünü Fransızca ve İngilizce çevirilerinden yararlanarak Türçe'ye aktardım... Uzunca bir süre yasaklı yazarlar listesinde yer alan Kafka, ilk kez benim çevirilerimle okuyucular önüne çıkıyordu.²⁶⁰

Çeviride kayıpların daha da artmasına yol açan ikinci dilden çeviriyle okur, sanat metninin dışında kalacağından yazara varamayacaktır. Özgün metin yerine, çeviri metnin kaynak metin olarak alınmasına, Demirezen de katılmaz. "İkinci elden yapılan çeviriler

²⁵⁸ AKTAŞ, A.g.e., 1996, s. 160.

²⁵⁹ Georges MOUNIN, *Die Übersetzung-Geschichte, Theorie, Anwendung*, München: Nymphenburger Verlagshandlung, 1967, s. 124.

²⁶⁰ GÜNYOL, A.g.e., 1989, s. 131.

daha çok olumsuzluklarla doludur. Kayıplar sorunu iki katına çıkabilir. Bu tür çevirilerde, özgün dil bir ara dile çevrilir, sonra bu ara dil bir özgün metinmiş gibi benimsenip bir başka dile çevrilir.”²⁶¹

Özgün çevirilerin oluşumuna dilbilimsel analizlerle biraz daha yaklaşılabileceğine inanıyorum. Ancak burada metnin iletisine ters düşeceğinden, sözcük ya da sözcük öbeklerinin dilbilimsel anlamları dışında algılanılmalıdır. Mounin de bu tür analizlerin çeviriye katkıda bulunacağı görüşündedir. “Die linguistische Analyse gestattet uns heute auch, alle Probleme zu lösen, die sich aus gänzlich neuen und überaus anspruchsvollen Definition der Originaltreue einer Übersetzung ergeben.”²⁶²

6. Çeviri, Çeviri Süreci ve Eşdeğerlilik Sorunu

Her dil kültürünün kendine özgü gelenekleri ve yaşam biçimi vardır. İşte bu gelenekler ve yaşam biçimi, dilin diğer dillerle olan etkileşimiyle, sözcük dağarcığı ve ifade grupları edinir. Dil aileleri farklı dillerde, edinilen sözcük dağarcığı ve ifade grupları birbirine zıtlık gösterirken, dil akrabalığı bulunan dillerde iletişim boyutunda büyük yararlılık göstermektedir.

Sözcüklerin ya da ifade gruplarının her bir dil kültüründe gerek kendi başlarına bulunduklarında gerekse bir söz diziminde kullanıldıklarında ifade ettikleri anlam sayısı bazen artabilmekte bazen de azalabilmektedir. Bir diğer ifadeyle, sözcük ve ifade gruplarının, kavram alanları dışında anlam alanlarının da bulunması, o dil için zenginlik olurken, diğer bir dilde iletişime ket vurabilecek ölçüde çetrefillik göstermekte ve özellikle çeviri sürecinde sorun olmaktadır.

Türkçe ve Almanca gibi farklı dil ailelerinden (Ural-Altay/Hint-Avrupa) gelen dillerin sözcükleri ve sözdizimleri birbirine akrabalık göstermez. Bu nedenle bu dillerde bulunan bir söz ya da ifadenin anlam alanındaki çok boyutluluk, iletişimin çeviri yoluyla

²⁶¹ DEMİREZEN, A.g.e., 1991, ss. 125, 126.

²⁶² MOUNİN, A.g.e., 1967, s. 121.

sağlandığı durumlarda, ifadenin yerini bulmasını güçleştirmekte, çevirmen için ise detaylı bir çalışmayla iki dil kültürünü ve iki dilin kullanılan dil kurallarını öğrenme zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Dillerin kullanıldıkları kuralları dışında, kendi öğeleri ile iletişim sürecinde dahi yanlış yargılara vardıkları yanı, dildeki her bir sesin, her bir sözün ya da ifadenin anlam taşımasındandır. Çeviri süreci için, sözcüğün düzanlam, yananlam, eşanlamlılık, eşseslilik, çok anlamlılık... taşıması bu açıdan önemlidir.

Sözcük ya da sözcük öbeklerinin anlam ve kavram alanlarındaki bu farklılığın getireceği yeni anlamlar, çeviri metnin iletisini etkileyebileceği için önemli görülmüştür.

Çeviri eserde amaç, hedef dilin ağırlığını ana dile yüklemek olsa, bu iş kağıt üstünde kuramlar savaşından öteye gitmeyecektir. Çeviri, kendi başına varlık kazanmış, iki dünyayı yansıtabilme çabasıyla güçlüğü tepe noktasında iki ilk gibidir. Nermi Uygur'un ifadesiyle; "Çeviri yapıtı ilk olmayan bir ilk, sonra-gelen bir önce, kendi başına varolan bir karşı-ağırlıktır. Çeviri yapıtı hem çevirdiği şeyi gösterir hem de yapıtta görünen, çevrilenin kendisi değildir... Çeviri bir ilki başka bir ilk de göz önüne sermektir."²⁶³

Doğan'a göre çevirinin amacı: "Okuyucunun yapıtın asıl yazıldığı dile ait bilgisizliğini yenmek, okuyucu ile yapıt arasındaki dil engelini ortadan kaldırmak"²⁶⁴ olurken, çeviride iletinin okura nasıl ulaştırılacağı kaygısının dışında yeni sorunlarla da karşılaşılır.

Aynı zamanda bir okur da sayılan çevirmenin çevirisi ve farklı algılama estetiğinden dolayı farklı çevirilerin ortaya çıkışının doğallığı kadar, okurların da algılama estetiği açısından ayrıcalık göstermesi yadsınamaz. Savory, dört çeşit okurdan, özelliklerinden, ayrıcalıklarından söz ederken özgün metnin üslubunu hangi okurun sezebileceğini çeviri metin üzerinde şöyle gösterir:

²⁶³ Nermi UYGUR, *Dilin Gücü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, ss. 37, 38.

²⁶⁴ Mehmet H. DOĞAN, "Serbest Çeviri Üzerine", *Türk Dili Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, Sayı: 322, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978, s. 52.

Başta aslın dilini hiç bilmeyen okur gelir. Aslında bir satırını bile okuyamayacağı edebiyata merak sardığı için okur. İkincisi, aslın dilini öğrenmekte olan öğrencidir. Tercümenin yardımı ile onun edebiyatını kısmen öğrenmek ister. Üçüncüsü, dili eskiden bilen fakat başka vazife ve meşguliyetler yüzünden eski bilgisini büsbütün kaybetmiş olan okuyucudur. Dördüncüsü ise, onu hala bilen bilgindir.²⁶⁵

Her bir okuyucu için farklı gelen aynı çeviri metni üzerine okurlar, farklı farklı eleştirirler. Çünkü her okurun sevebileceği çeviri türü farklıdır ki. Özgün metne ve ona en sadık çeviriye yaklaşımda bulunan okur, algılama düzeyinde farkedilir.

Birinci okur, “Bu kitap ne hakkında acaba? Niçin başkaları bundan o kadar çok bahsediyor?...”, ikincisi, “Bu tercüme yazarın konu üzerinde söylediklerini benim daha çabuk anlamama yardım edecektir”..., üçüncü okur, “Bir zamanlar -pek de uzun bir zaman önce değil- bu kitabı kendi başıma okuyabiliyordum”..., ve sonuncu okur, “Bakalım, şu adamcağız nasıl çevirmiş; ben onu çok severim. İnşallah güzelliğini berbat etmemiştir.” diye fikir yürütür. Yabancı dil bilmeyen okur serbest tercümeden memnundur, çünkü merakını tatmin eder. Öğrenci en fazla aslına sadık tercümeden istifade eder. Çünkü bu öğrenmekte olduğu dilin farklı cümle kuruluşlarının manalarını anlamaya yardım eder. Üçüncü okur, tercüme kokan bir tercümeyi tercih eder. Çünkü bu ona eski öğrencilik yıllarını hatırlatır, şuurunun altında asıl metni okuyormuş gibi bir intiba hasıl olur. Aslının mana ve üslubunu bilen dördüncü okur ise, yer yer rastladığı güzel çevirilerden hoşlanabilir, fakat itiraf etmelidir ki çok defa sözleri acı tenkitlerden ibarettir.²⁶⁶

Çeviri, özgün metindeki bir iletiyi, aynı etkiyle belli bir biçimde diğer bir dile aktarabilmedir. Werner Koller’e göre çeviri, “Kaynak dildeki bir metni amaç dildeki bir metne götüren, bunu yaparken de amaç metinle kaynak metin arasında bir çeviri (ya da eşdeğerlik) bağı kuran dilsel-metinsel bir işlemin sonucudur...”²⁶⁷ Koller, Çevirinin bir denklik işi de olduğunu belirler.

²⁶⁵ Theodore SAVORY, *Tercüme Sanatı*, (Çev.Hamit Dereli), Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961, s. 42.

²⁶⁶ SAVORY, A.g.e., 1961, s. 43.

²⁶⁷ Werner KOLLER, *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, 4. Baskı, Heidelberg-Wiesbaden: 1992, ss. 16-17’den aktaran Nedret KURAN, “Çağdaş Alman Çeviribilimcilerin Yaklaşımları”, *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler*, İstanbul: Düzlem Yayınları, 1995, s. 44.

Çevirinin oluşabilmesi için kaynak dil birimleri ile amaç dil birimleri arasında söz düzleminde bir denklik kurulması gerekir, oysa dil dizgeleri, dil düzleminde birbirlerinden farklı özelliklere sahip oldukları için aralarında anlamsal-işlevsel açıdan bir örtüşme söz konusu olamaz.²⁶⁸

Çeviride özgün metne tam anlamıyla bağlı kalmanın mümkün olmadığı görüşünü, Altay şöyle aktarır:

Gideon Toury'ye göre çeviri kabul edilebilirlik ve yeterlik-uygunluk kavramlarının ortasında yer alır. Hiçbir çeviri erek kültür için tam anlamıyla kabul edilebilir değildir, çünkü her zaman yeni bilgiler ve o sistemin tanımadığı yapısal elemanlar taşımaktadır. Öte yandan hiçbir çeviri kaynak metne tam anlamıyla uygun da değildir, çünkü erek kültürdeki normlar çeviride kaynak metnin yapılarından bir sapmaya neden olurlar.²⁶⁹

Cary de tanımıyla Toury'ye katılır ve dizgelerin kendilerine özgü düzenlerine dikkat çeker. "Dilsel dizgeler, üretildikleri toplumların dünya deneyimlerini, dünyayı algılama /görme/ yorumlama biçimlerini yansıttığına göre, bu dizgelerin birbirleriyle yöneşmesi ve kendilerine özgü düzenleri, işleyişleri bulunması doğaldır."²⁷⁰

Her dilin kendine özgü bir düzen sunması ve göndergelerinin farklı olmasından, bir metinden diğerine geçerken mutlak bir bilgi yitimi görülür. Kültürlerin farklılık gösterdiği oranda çeviri sürecinde bilgi yitiminin artması daha önemlidir. Amacın çeviride bilgi yitimini olabildiğince azaltmak olduğu düşünülürse, çevirmenin görevinin güçlüğü ortaya çıkacaktır. Bu açıdan, çevirinin dilbilimsel düzlemde yararlı sonuçlar ortaya koyacağına Berke Vardar, dikkat çeker ve bu yararlılığı şöyle tanımlar:

Dillerarası ve insansal nitelikli çeviriye bildirişim çevrimi açısından bakılması, en yüzeysel görüntüsünden en derin özelliklerine değin, bu olgunun dilbilim örneğinden

²⁶⁸ KOLLER, A.g.e., 1992, s. 151'den aktaran KURAN, A.g.e., 1995, s. 42.

²⁶⁹ Ayfer ALTAY, "Çeviride Erek Kültür/Erek Okur Faktörü ve Çoğuldizge Kuramı", *Tömer Dil Dergisi*, Sayı: 30, Nisan 1995, s. 11.

²⁷⁰ Edmond CARY, *Çeviri Nasıl Yapılmalı?*, (Çev. Mete Çamdereli), İstanbul: İnsan Yayınları, 1996, s. 12.

esinlenerek incelenmesi, kuram düzleminde de uygulama alanında da birçok sorunu aydınlatılabilir, çeşitli güçlüklerin aşılmasını kolaylaştırabilir.²⁷¹

Dilbilim ilişkisinde Vardar'a göre çeviri; "Bir kaynak dildeki göstergelerle, bunların oluşturduğu anlamsal-biçimsel bütünleri, bir erek dildeki göstergesel ve anlamsal-biçimsel bütünlere dönüştürme eylemidir."²⁷² Bu dönüştürme eylemi sırasında göndergenin bilgi yitimindeki doğallığı ve bu doğallıkta çevirmenin aktivitesi kaygıları giderebilme yönünde oldukça önemlidir. Vardar, bu aktiviteyi şöyle özetler:

Bir gönderge (gösterilen nesne, varlık, vb.) ya da dış gerçeği aktaran bir düzgü (kod) içinde belli bir biçime bürünerek yer alan her şeyi kapsayan bilginin yitime uğraması demek, kaynak dildeki düzgü uyarınca oluşturulan bilgideki kimi öğelerin tümüyle ya da bir bölümüyle erek dilde oluşturulan bildiriye yerleştirilememesi demektir. Bildirişimin, daha doğrusu -burada eylem tek yönde gerçekleştiğinden- bildirimin aksamaması için bilgi yitimini olabildiğince azaltmak çevirmenin başlıca kaygısıdır.²⁷³

Çevirmenin, hayal dünyasını çeviride göstergelerin çağrıştırdığı gösterilenlere ulaştırdıkça çevirisine zenginlik kazandıracağına, Enis Batur da işaret eder.

Çevirmenin hayal dünyasının da işe girdiği, göstergeler ve belirtgelere yeni gösterilenler çağrıştırdığı kerte, çeviri zenginlik kazanacaksa da, çağrışımların kargaşayı da oluşturabileceği düşünülmelidir. Çünkü, Georg Mounin'in deyiimiyle çeviri "dilbilimsel bir dönüşüm" olmaktadır.²⁷⁴

Çeviride önemli sorunlardan sayılan kuramsal sorunları, çevirmenin yararlanması yönünde bir kaynakla aşmasını kolaylaştırabileceğini belirten Güzelşen, bu kuramsal sorunları şöyle anlatır:

²⁷¹ Berke VARDAR, "Dilbilim Açısından Çeviri", *Türk Dili Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, Sayı: 322, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978, s. 66.

²⁷² VARDAR, A.g.e., 1978, s. 67.

²⁷³ VARDAR, A.g.e., 1978, s. 67.

²⁷⁴ Enis BATUR, "İnsan Bilimlerde Türkçeleştirme Sorunları", *Türk Dili Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, Sayı: 322, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978, s. 95.

Georg Mounin'e göre çeviri güçlüklerinin iki kaynağı vardır; bu kaynaklardan biri kültür, öbürü de dildir. Mounin, dilsel engeller, dillerin kendilerinden doğar, der; çünkü her dilin, tüm insanlara özgü dış gerçekleri, bir başka deyişle dil dışı dencyimleri, kendine özgü bir dilsel kesitleme ve adlandırma biçimi vardır; aynı bir değişmez fiziksel olgu, değişik dillerde, değişik dilsel yapılarla belirtilir... Bu çeviri engellerine biçimsel engeller de eklenir... Mounin, çevirmenlere kesin bir yol göstermez ama, karşılaştıkları güçlükleri inceleyip bunları giderebilecek bir araç sunmaya çalışır. Önsözü çevirmen Dominique Aury tarafından yazılmış bir yapıttır bu. İnceleme alanları: 1. Dilbilim ve Çeviri, 2. Dilsel Engeller, 3. Sözcük dağarcığı ve Çeviri, 4. Dünya Görüşleri ve Çeviri, 5. Çeşitli Uygarlıklar ve Çeviri, 6. Sözdizim ve Çeviri.²⁷⁵

Çeviri tuzaklarının çevirmene ya güven ya da korku verebileceğini de belirten Mounin'in, çevirinin göreceli bir çalışma olduğunu belirtmesini, Güzelşen, şöyle açıklar:

Georg Mounin'e göre çevirmenin karşısına pek çok engel çıkar; bunlar dil yapıları tuzaklarından tutun da, kültür tuzakları, sözcük dağarcığı ve uygarlıkların neden olduğu tuzaklara kadar varan engellerdir. Çevirmene bunlar karşısında ya çok güven gelir (ve her şeyin çevrilebileceğine inanır) ya da korku (hiçbir şeyin çevrilemeyeceği kanısına kapılır). Mounin, çağdaş dilbilimin, çeviriyi, başarı derecesi görece olan ve ulaştığı bildirişim düzeylerinde değişkenlik gösteren bir işlem olarak gördüğünü belirtir.²⁷⁶

Çevirmenin, çevireceği yazarın yaşamışlığı ile metnin yaşarlığı arasındaki ilişkiyi saptamasının çeviriye ayrıca yararlı olacağı söylenebilir. Tomris Uyar, çevirmenin yapacağı üç araştırmayla bunu ortaya çıkarabileceğini belirtir. "Nasıl bir yazarla karşı karşıya olunduğunun saptanması, yazarın yaşadığı dönemdeki kişisel tavrının belirlenmesi, yazar şimdi benim yerimde olsaydı, hangi sözcüğü seçerdi."²⁷⁷

Aslında, dillerin aynı ifadeyi değişik göndergelerle anlamlandırmalarındaki sorun, bazı bilgilerin yitimine nedenin kaynağıdır. Demirezen'e göre bunun nedeni: "Çeviri

²⁷⁵ Sema Rıfat GÜZELŞEN, "Çevirinin Kuramsal Sorunları", Metis Çeviri, Sayı: 5, Güz 1988, ss. 151, 152.

²⁷⁶ GÜZELŞEN, A.g.e., 1988, s. 153.

²⁷⁷ Mehmet RİFAT, "Yazın Çevirisi Seminerinin Ardından", Metis Çeviri, Sayı: 5, Güz 1988, s. 118.

sürecinde oluşan bilgi yitimi, çeviri yanlışlarının tabanını oluşturur... Sözcük dağarcığı olgusu, çevirmeni zorlayan ve kayıplara neden olan bir engeldir.”²⁷⁸ Bunun kaynağı, sözcük ağı geniş olan dillerdeki her bir sözcüğün bir tek anlamının, sözcük ağı daha dar kapsamlı olan dillerde birden fazla anlama karşılık düşmesindendir. Çeviride bu işlev, akraba dillerde daha belirgindir. Demirezen’e göre, “ortak kökenli diller arasında ve gelişimi birbirine yakın dillerden çeviriler yapmak zor olmamaktadır. Örneğin, İspanyolca’dan İtalyanca’ya, Türkçe’den Azerbaycanca’ya.”²⁷⁹ Buna karşılık akrabalık göstermeyen diller arasında, çevirmen, kaynak dil ile hedef dil arasında eşdeğer sözcükleri bulmakta hatalar yapabilecek, anlam yanlışlıklarına neden olabilecektir. Çeviride kayıplara karşılık, özgün metnin üslubuna yaklaşıldıkça sadakat ölçüsünün artacağını kabullenmek gerekir. Savory’nin ifadesiyle, sadık çeviriye tercih sebeplerin en önemlisi; “Aslının üslubuna daha yaklaşması ihtimalidir.”²⁸⁰

Her sözcüğün belli bir anlama gelmesi ve dilin bildirisiyle çakışması, bilimsel metinlerde karşılaşılan olgudur. Yazınsal dilin sınır tanımayan anlam olanakları taşımasını, esas sorunun da burada yattığını Göktürk şöyle özetler:

Yazınsal bir yapıtta dilbilimsel ses, sözcük, tümce düzeyinden, metnin bütününe oluşturan tümce dizilerin, paragraflara, bölümlere dek bütün tek tek öğeler, kendi aralarında işlevsel bir ilişkiyi paylaşırlar. Tek tek öğeleri aşan bu işlevsel ilişkinin bütünü, metnin iletisini oluşturur. Yazarın dile getirmek istediği dünyadır iletilen... Yazınsal metnin gerçek kavranışı, sözcüklerin anlam alanlarının birbirine taşan, birbiriyle örtüşen devingen kesimlerini sezebilen bir kafanın işidir. Gerçekte yazınsal çevirinin de ilk aşaması, hem metin içi dilbilimsel ilişkilerin, hem de bu devingen anlam kesimiyle çağrıştıran metin dışı bağlamın ilkin çevirmence kavranmasıdır.²⁸¹

Çevirmenin, bir okur olarak, çevireceği metni doğru anlama ve yorumlama aşamasında, metnin türü ne olursa olsun, metnin anlam ilişkilerini doğru kurma ve doğru

²⁷⁸ Mehmet DEMİREZEN, “Çeviride Kayıplar Sorunu”, *Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler (12 – 13 Nisan 1990)*, Ankara Hacettepe Üniversitesi Y.D.Y.O. Mütercim – Tercümanlık Bölümü, 1991, ss. 115, 116.

²⁷⁹ DEMİREZEN, A.g.e., 1991, s. 117.

²⁸⁰ SAVORY, A.g.e., 1961, s. 40.

²⁸¹ Akşit GÖKTÜRK, “Yazınsal Çeviride Metin - Ötesi Anlam İlişkileri”, *Türk Dili Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Sayı: 322*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978, ss. 61, 62.

aktarma temel koşul olduğuna göre, anlamın aktarılmasının özgün çeviri için yeterli olmayacağına Kuruyazıcı da katılır. “Yazın metinleri söz konusu olduğunda, bu metinlerin bütünlüğünü ve estetik değerini, içerik ile biçim arasındaki eitişimsel ilişki oluşturduğundan, artık yalnız anlamın doğru aktarılmasıyla yetinilmez.”²⁸²

Sanat eserinin dilini, yazarın sözcük seçimi, kullandığı cümlelerin uzun-kısalığı, kurallı-devrik-karmaşık oluşları oluşturur. Bu ise yazarın önemle çözülmesi gereken biçemi, bir örgüyü oluşturmaktadır. Çevrilmek istenen metnin niteliği ve türüne göre çeviri yöntemi belirlenmelidir. Örneğin, bilimsel bir metnin ya da araştırmanın bir başka dile aktarılmasında en önemli nokta doğru çevirmektir. Çünkü metnin iletisi düzanlamsal bir iletidir. Fakat söz konusu olan edebi bir metinse, doğru çevirinin yanında, yazarın üslubunun da hedef dile orijinal üsluba en yakın biçimiyle aktarılması sorunu ortaya çıkar. Ayrıca, her dilin kendine özgü, kültüründen gelen düşünme ve ifade olanakları, özellikle edebi çevirilerde sorun olmakta; dahası yapı bakımından farklı dil ailelerinden (Türkçe/Batı Dilleri) birinden ötekine yapılacak çevirilerde sorunlar daha da belirginleşmektedir. Metnin biçim ve üslubunun da önemli ağırlık taşıdığı bu noktada, Ferit Edgü’nün tanımını hatırlamak yararlı olacaktır. “Birçok yazarda olduğu gibi, diyorum. Yalnız neyi anlatmak değil, nasıl anlatmak da başlıca tasalarımın biri.”²⁸³ ‘Nasıl’ sorusunun altını çizenlerden biri de Bekir Zengin’dir.

‘Nasıl’ sorusundan anlaşılması gereken şey, yine biçim ve üslup sorunudur. Böll’ü Böll, Kafka’yı Kafka yapan onların seçtikleri konular kadar, bu konuları işleyiş tarzlarıdır, yani üsluplarıdır... Üslup, konu kadar okuyucuyu yazara bağlayan, yazarı özgünleştiren bir araçtır. Bir yazarı, orijinalinden okuma olanağı bulamamış bir okurun elinde tuttuğu çeviri eserinde o yazarı bulmak istemesi en doğal hakkıdır.²⁸⁴

Çevirmenin, çevirisiyle, aradaki dilsizlik duvarını yıkma çabası ne kadar önemli görülse de, bir tek cümlemin dahi yanlış çevirisinin biçimi bozabileceği, hatta ve hatta

²⁸² Nilüfer KURUYAZICI, “Çevirmen ve Eleştirmen Sorumluluğu Açısından Çeviri”, *Çağdaş Eleştiri-Edebiyat, Sanat, Sorunlar ve Kuram Dergisi*, Ocak 1984, s. 31.

²⁸³ Ferit EDGÜ, *Ders Notları*, İstanbul: Ada Yayınları, 1980, s. 35.

²⁸⁴ ZENGİN, A.g.e., 1994, s. 240.

felaketleri başlamasına yetebileceğine dikkat çekilebilir. Aytaç, bu dikkati şöyle örneklendirir:

Alımlamanın çeşitli değişkenleri göz önüne alındığında, çeviri sorununun iletişimsizliğin önünde duran en yüksek duvar olduğu görülür. İletişimsizliği büyük oranda ortadan kaldıracı olduğu düşünüldükçe, alıcı kitle ve çeviri sorunları üstüne araştırmalar yapılırsa da, ... Bir cümleyi şöyle değil de böyle çevirsek ne olur sanki?... sorusuna yanıtlım “Savaş bile çıkabilir” olmuştur.²⁸⁵

Çevirmenin yükümlülüğünün okuru yazara mı, yazarı okura mı götürme olduğunu, çevirmenin yorum yeteneğinin de olması gerektiğine dikkatle Göktürk, şu örneği verir:

Schleiermacher, metin türüne uygun çeviri tutumunu belirlerken, biri okurun yazara götürülmesi, biri de yazarın okura götürülmesi olmak üzere iki yöntemden söz eder. Sanat metinleriyle bilim metinlerinde tutulacak çeviri yolunun, okurun yazara götürülmesi olduğunu düşünür. Bu metinlerde anlamın dile getirilişi, gündelik iletişim kalıplarından daha çok, yaratıcı edimin yön verdiği bir dilsel söylemle gerçekleşir. Çevirmenin burada, gündelik dilin iletişim düzeneklerini iyice tanıyor olması yetmez, kaynak dildeki metnin içerdiği özgün yaratıcılık anlarını da, bütün yenilikleri ve yabancılıkları ile birlikte kavramasını sağlayacak bir yorum bilgisi yeteneği (Hermeneutik) yeteneğiyle donanmış olması gerekir.²⁸⁶

Aynı örneklemeye Altay da katılır ve iki çevirmeni karşılaştırır. Onun örneklemesi de aynen şöyledir:

Scheiermacher’ın deyimiyle “okuru yazara götürmeye” yönelen çevirmenin ölçütü, çeviride kullanılan dilsel birimlerin kaynak metni yeterince aktarıp aktarmadığı, “yazarı okura götürmeye” yönelen çevirmenin ölçütü ise erek dilin yazın dizgesi içinde yapacağı çevirinin benimsenebilirliği, kabul edilebilirliğidir.²⁸⁷

²⁸⁵ Adalet AĞAOĞLU, “İletişim ve Çeviri”, Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi, Sayı:8, Yaz 1996, ss. 134, 135.

²⁸⁶ Akşit GÖKTÜRK, *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994, s. 19.

²⁸⁷ ALTAY, A.g.e, 1995, s. 19.

Dizgelerdeki sınırsız sayıdaki gösterge ve bu süreçte dizgelerin eksik ya da başarısız yorumlanması, yorumcunun yaratıcılığındaki zayıflığından kaynaklanır. Bu konuya şöyle açıklık getirilmiştir:

Çeviri, sınırsız gösterge sürecini ve sorunun çözümünde etkili olan (ya da olmayan) sürekli mücadeleyi gösterir. Mantıksal son yorumlananın eksikliği halinde ortaya çıkabilecek eksiklik ya da başarısızlık gösterge sürecinin değil, yorumcunun (çevirmenin) canlı yaratıcılık kaynağının eksikliği ya da zayıflığıdır, zira çevirmen; güçlü, sonu olmayan (sınırsız) yorumlananlar yaratma sürecinde insanları kendisiyle birlikte düşünmeye ve mücadele vermeye davet eder. Bu durumda bir dil oyunu olarak irdelediğimiz çeviri, bu konuda işleyen (işe yarayan) çözümler sunmaya devam edecek, dolayısıyla sonuç –odaklı olmaktan ziyade süreç- odaklı bir işlem olacaktır.²⁸⁸

Eşdeğer ve yeterli çeviri amacıyla yazınsal bir eserin sunduğu dünyanın, dilsel bir çalışma ile çeviri diline aktarılması sürecinde, Akşit Göktürk’e göre en çok sözü edilen iki kavram ve birlikte olma zorunluluğu şöyle özetlenmiştir:

Eşdeğerlilik ve yeterlilik... Yazın çevirisi için özellikle vazgeçilemez nitelikte olanı birincisidir. Bu kavramın açık seçik tanımlanarak kullanılması, çeviri sürecine ilişkin kimi işlemlerin daha kolay betimlenmesini sağlar. Yalnız, içeriğin elden geldiğince belirlenmesi, kesinleştirilmesi gerekir.²⁸⁹

Eşdeğerliliğin ilginç tanımlarından biri; “özgün metnin, kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkinin, çeviri metnin de çeviri dili okurunda uyandırabilmesi”²⁹⁰ şeklindedir. Wolfram Wills, çeviri sürecindeki sorunların, yananamlar ve özgün metnin karmaşıklığı içerisinde çokyönlü alımlama koşullarından kaynaklandığını, şöyle ifade eder:

Yazın çevirisinin güçlüğü iki noktadan kaynaklanır. Birincisi, yazın metnindeki yananamların dilin genel yapısında, her sözcüğün ardında yer alan alışılmış anlam

²⁸⁸ Dinda L. GORLEE, “Wittgenstein, Çeviri ve Göstergebilim”, (Çev.Mine Mutlu), *Tömer Dil Dergisi*, Sayı: 51, Ocak 1997, s. 44.

²⁸⁹ GÖKTÜRK, A.g.e., 1994, s. 55.

²⁹⁰ F. GÜTTINGER, *Zielsprache. Theorie und Technik des Übersetzens*, Zürich: Manesse Verlag, 1963’dan aktaran GÖKTÜRK, A.g.e., 1994, s. 55.

dizilerine göre seçilmeyişi, dolayısıyla da ancak çağrışımsal, yorumbilimsel işlemlerle kavranabilmesidir. İkinci nokta ise, özgün metin dilindeki, karmaşık, çok yönlü alımlama koşullarının, çeviri metin dilinde de yaratılması zorunluluğudur. Burada temel sorun, özgün metin dilindeki yananamların, çeviride de yeterli etkiyle üretilip üretilmediğidir.²⁹¹

Çeviri sürecinde, çevirmenin izlerine rastlamanın doğal olduğu kadar çevirmenin yazın sürecine katkısının olduğu da bilinir. Çevirmenin çevirideki izleri ve yazındaki yararlı çalışmasını, Göktürk şöyle görür:

Her çeviri, bir bakıma, belli bir oranda da olsa, çevirmenin parmak izlerini taşır. Ama bu izlerin, en çok görüldüğü alan, yazın yapıtlarının çevirisidir.... Çevirmenin kişiliğiyle ilgili özellikler yaptığı işe de ister istemez yansır.... Her çeviri, dilin yerleşik yazınsal dizgesine bir katkı olduğundan, hem okur beklentisini, hem de amaç dildeki büyük yazın geleneğini şu ya da bu yönde etkiler.²⁹²

Göktürk'ün bu görüşüne Shveitser de katılır. Hatta, çevirinin tek bir boyutta bile eşdeğerlilik göstermesinin çevirinin uygunluğuna yetebileceğini savunur.

Yeterli çevirinin gereği, yapı olarak en üst derecede benzer olanı değil de en işe yarar, en uygun olan karşılığı vermek demektir. Shveitser'e göre kaynak metin erek metinle sadece tek bir işlevsel boyutta eşdeğer olsa bile, çeviri uygun sayılabilir. Bu demektir ki bir kaynak metnin çevirisi, bazı kısımların çevirileri birbirine eşdeğer olmasa bile 'uygun yeterli' sayılabilir.²⁹³

Kaynak metin ve çeviri metin cümlelerinin karşılaştırılmasıyla, dil kültürlerinin kuramsal özellikleri ve kullanılan dilsel ifadelerin uygulama alanlarında sözcük, sözdizimi, içerik ve biçimle ilgili olarak, kaynak metin özelliklerinin hedef dilde ne tür bir eşdeğerlikle aktarıldığının altını çizmek için, çevirmenin eşdeğerlilik ilişkisini

²⁹¹ Wolfram WILLS, *The Science of Translation. Problems and Methods*, Tübingen: Günter Narr Verlag, 1982, s. 133'ten aktaran GÖKTÜRK, A.g.e., 1994, s. 39.

²⁹² GÖKTÜRK, A.g.e., 1994, ss. 93, 94.

²⁹³ Alexander SHVEİTSE, "Equivalence and Adequacy", *Translation as Social Action*, (Çev. Palma Zlateva), Londra: Routledge, 1993, s. 52'den aktaran Ayfer ALTAY, "Çeviride Eşdeğerlik ve Yeterlilik Sorunu", *Tömer Dil Dergisi*, Sayı: 24, Ekim 1994, s. 8.

kurarken özgün metne bağlı bir yöntem mi yoksa kendi özgür yöntemine göre mi davrandığı, sanat metnini nasıl etkilediği, okura nasıl ulaştırdığı eşdeğerli aktarım açısından çok önemlidir. Popoviç, çeviri sürecinde bir sınırlandırmanın yapılabileceğinden yanadır. Ona göre dört tip eşdeğerlik, karmaşık, çok boyutlu çeviri sürecinde yararlı olacaktır:

1. **Dilsel eşdeğerlilik:** Kaynak dil metni ile hedef dil metni arasında dil düzeyinde benzerlik sağlar, yani sözcüğü sözcüğüne çeviri yapılır.
2. **Dizisel eşdeğerlilik:** Dizisel anlatım eksenindeki öğelerin eşdeğerliliği söz konusudur. Yani dilbilgisi öğelerinin eşdeğerliliği aranır.
3. **Biçimsel eşdeğerlilik:** Hem kaynak hem de çeviri metnindeki öğelerin işlevsel eşdeğerliliği aranır.
4. **Metinsel (dizimsel) eşdeğerlilik:** Bir metnin dizimsel yapısı yönünden eşdeğerliliği, yani şekil ve biçim eşdeğerliliği aranır.²⁹⁴

Çeviride, nitelermelerindeki çokluk ve farklılık, çözülemeyen kodlara yaklaşım açısından eşdeğer aktarımı sağlama çabasıyla aşılma zorundadır. Burada eşdeğerliliğin dolaşıklığı çok yönlülüğü de düşünülebilir. Koller, bu dolaşıklığı aydınlatma, yazında da yakın aktarımlara yardımcı olabilme amacıyla beş eşdeğerlilik türü saptamıştır.

1. Düzanlamsal eşdeğerlilik
2. Yananlamsal eşdeğerlilik
3. Metin türü gelenekleriyle ilgili eşdeğerlilik
4. Dil kullanımsal eşdeğerlilik
5. Biçimsel eşdeğerlilik

Koller, hangi tür eşdeğerliliğin hangi çeviri durumlarında ya da hangi metin düzeyinde kullanılabileceğini örneklendirir.

1.Düzanlamsal Eşdeğerlilik: “Değişmez içerik” ya da “İçerik Düzeyinde Değişmezlik” bu türden eşdeğerliliğin konusudur. Sözcük Düzeyinde: Alm.Stromkreis/Türkçe. elektrik devresi; Dizim Düzeyinde: Alm.blinder Passagier/Türk.kaçak yolcu; Tümce Düzeyinde: Alm.Rauchen Veroten/Türk.Sigara içilmez.

²⁹⁴ Anton POPOVIÇ, Çeviri Kuramları, (Çev. Dinçay Köksal), Ankara: Neyir Yayıncılık, 1995, s. 44'ten aktaran AKTAŞ, A.g.e., 1996, s. 99.

2.Yananlamsal Eşdeğerlilik: Buradaki güçlük, sözcüklerin düzenlamalarından çok çağrışımsal yananlam ilişkilerinden doğar. Alm. Wie wärs mit ner Tasse Tee? Meine Gattin und ich würden uns freuen. (Ruft) Schatz! Türk.a. Bakın beyler, ikiniz de içcri gelip ben ve karımla birlikte bir çay için lütfen. (seslenir) Sevgilim! b. Hadi beyler, buyurun da içeriye, birer fincan çay içelim birlikte lütfen. (Seslenir) Hayatımlc. Bakar mısınız beyler, buyrun birlikte çay içelim. Hanımla beni menmun edersiniz. (Seslenir) Karıcığım!ç. Hey, baylar, bendeniz ve karım hanımefendiyle bilikte çay içmeye var mısınız, lütfen? (seslenir) Canikom!

3.Metin Türü Gelenekleriyle İlgili Eşdeğerlilik: Bir dil içindeki sözleşmeler, iş yazışmaları, ilaç tanıtımlıkları...çevirilerinde sağlanan eşdeğerlilik...

4.Dil Kullanımsal Eşdeğerlilik: Bir özgün metnin, amaç dil okuru çevresi dilsel davranış özelliklerinin, kendine özgü dil kullanımının göz önünde tutularak çevrilen sözcük ya da ifadeler...Örneğin, İng. fish and chips, Türkçe'ye; a. balıkla patates tava, b. balıkla cips, c. balıkla ekmek şeklinde çevrilebilirken, ancak, ç. köfte ekmek ifadesinde kullanımsal eşdeğerini bulacaktır. Aynı ifade, Alm. a. Fisch und Pommes frites, b. Fisch und Röstkartoffel şeklinde çevrilebilirken, ancak, c.Wurst und Brot ifadesiyle İngilizce deyimini karşılığı sağlanabilmektedir..

5.Biçimsel Eşdeğerlilik: Özgün metnin yalnız iletişimsel içeriğinin değil, sözdizimi, biçim özellikleriyle kendine özgü anlatımını, çeviride de benzer bir estetik etki sağlayabilecek biçimde aktarmak...²⁹⁵

Yücel de, eşdeğer aktarımın önemine katılır, anlamın aktarımının yazında yeterli olamayacağına dikkat çeker.

Anlamsal ve işlevsel eşdeğerlik kavramı, biçimin de aktarılması zorunlu bir öge olarak benimsenmesini gerektirir. Bir başka deyişle, kaynak dildeki söylemi erek dilde “yeniden bulmak”, yalnızca anlamı aktarmakla yetinmemek, anlamla birlikte biçimsel özellikleri de dizgesel bir biçimde erek dilde yansıtmaktır.²⁹⁶

Çeviri eserde anlam yitimine yazarın uzun cümlelerinin de yol açtığı geçerli olabilir. Burada çevirmen, eşdeğer aktarımı istemesine karşın pek başarılı olamayabilmektedir. Örneğin, Kafka gibi çokanlam içerecek cümlelerle yazan bir yazarın

²⁹⁵ Werner KOLLER, Einführung in die Übersetzungswissenschaft, Heidelberg: Quelle und Mayer, 1979, s. 186 – 191'den aktaran GÖKTÜRK, A.g.e., 1994, ss. 60 – 62, 64 – 66, 68, 69.

²⁹⁶ YÜCEL, A.g.e., 1982, s. 89.

sözdiziminin, yapı ve anlam boyutunda çözümlenmesi sırasında sözdizimi ve içerikte kaymalar ortaya çıkabilmektedir. Bunun dışında uzun sözdizimini erek dile aktarmada, çevirmen özgün metinde bulunmadığı halde argo ifadeler kullanabilmekte, anlam ve biçimi tümüyle kaçırabilmektedir. Demirezen'in ifadesiyle; "Çevirmenin bu tür dil yapısı tuzaklarına düşmesi çeviride sözdizimsel kayma kayıplarına zemin hazırlar; bu kayıplar çoğu zaman anlam yitimini beraberinde getirir ve özgün metnin anlatım yapısını yoksullaştırır." ²⁹⁷ Çeviride olmaması gereken anlam yitimi, okuru bir başka dünya ile tanıştıracığından önemli görünmektedir. Çakır'a göre de aktarma tümüyle çevirmenin dil edimine bağlıdır. "Eğer çevirmen her iki dilin sözdizimsel yapısını çok iyi biliyorsa, çeviri sürecinde uzun tümcelerin ayrıştırılması ve erek dile aktarılması sorunu yaşanmaz." ²⁹⁸

Eşdeğerlikten sapmaların nesnel zorunluluklara dayandığı savı da tutarlı görülmüştür. Shevitser'e göre; "Eşdeğerlikten yapılan tüm sapmalar çevirmenin gelişigüzel kararıyla değil de nesnel bir zorunluluktan kaynaklanmalıdır." ²⁹⁹ Bilgi yitimi, yoğun çabalara karşın, bir dilden diğerine geçerken kaçınılmaz olgu olarak da görülebilir. Bu ise, Cary'ye göre, "dillerin örtüşmezliği ve sosyo-kültürel dizgelerin farklılığından" ³⁰⁰ ortaya çıkar ve dil kültürleri ile ilgilidir. "İki kültür arasında bulunan uzaklık, dilsel ilişkilerden çok, çeviri tutumunu derinden etkileyecektir." ³⁰¹

Yazın çevirmenliği, dilbilimsel çözümleme becerileninin ötesinde bir yetidir. Dillerin ayrı dünya görüşlerini ve değişik kültürleri yansıtmaları, özellikle de her dilde anlatım yolunun, gerçeği anlatma biçimindeki farklılığı, dilden dile çeviriyi güçleştirecektir. Çevirmenin görevi, yabancı dilde neyin nasıl söylendiğini anlamak, yorumlamak, düz anlam boyutunun ötesine geçebilmek, anadilin güzelliğinde özgün metnin güzelliğini yansıtmaktır. Çünkü, çevirmen çeviride günlük konuşma dilini aşmalı, eserdeki her bir ayrıntının özellikle orada görevli olduğunu düşünmelidir. Ayrıca, yazınsal

²⁹⁷ DEMİREZEN, A.g.e., 1991, s. 119'dan aktaran Mustafa ÇAKIR, "Çeviride Eşdeğerlik İlişkileri", Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: I, Bahar 1996, s. 102.

²⁹⁸ ÇAKIR, A.g.e., 1996, s. 102.

²⁹⁹ SHVEİTSEY, A.g.e., 1993, s. 52'den aktaran ALTAY, A.g.e., 1994, s. 9.

³⁰⁰ CARY, A.g.e., 1996, s. 19.

³⁰¹ CARY, A.g.e., 1996, s. 97.

bir yapıt, çok yönlü anlam ve bağıntılarıyla yüksek düzeyde karmaşık bir düzenleme olduğundan, yalın bir nesne olarak görülmemelidir.

Çevirmenin yeni yazın bağlamına ve biçimine çevirisinde yer vermeye çalışması, okurda çağrışımların çevresini belirleyecektir. Bu ise, çeviri yapıtın yazına bir şeyler katma yerine onun içinde erimesi anlamına gelir. Şara Sayın, bu tezat durumu şöyle açıklar:

Çevirmen, somutlamada yeni yazın bağlamına uygun dil, biçim ve biçimden yararlanmayı ve amaç dil okurlarına tanış bir yazın evreni sunmayı amaçlarsa, okurda çağrışımlar doğal olarak alışılmış ölçütlere, yazın geleneğine ve tarihsel ardalana yönelecektir. Yazın geleneği bağlamındaki bu kaydırma, iletiyi de farklı bir düzgülüye aktaracaktır. Düzgü çözümlenmesi özgün yapıtın çevreninden yola çıkarak değil, farklı bir geleneğin öngördüğü ölçütlerle yapılacaktır. Çeviri yapıt, yeni yazın geleneğine bir şeyler katmadan, onun içinde yer alacak, eriyecektir. Kısaca: Özgün yapıtın iletişi, çeviri yapıtın okuruna ulaşamayacaktır.³⁰²

Çeviride, anlam yorumların birinin içinde gizlidir. Gökberk, yorumlama ve yorumdan anlamın sökülüp alınışını şöyle anlatır:

Yorumlama, yazılı dilin güçsüzlüğünü, çaresizliğini ortadan kaldırıp yapıta yeniden konuşma boyutlarını kazandırmaya çalışır... Yazın yapıtı, insanın yarattığı bir şey olarak, insana ilişkin bir boyut taşıyacaktır hep: anlam boyutu. Anlam ise, sökülüp çözümlenmesi gereken şeydir.³⁰³

Çeviri sürecinin ilk basamağı okuma, okurun metni yorumlayabileceği ikinci basamağa kadar sürer. Ancak, burada okur ayrıntılardan emin olmak durumundadır. Gökberk, çeviri sürecine ulaşma çabasındaki okurun, okuma safhasından sonra gelen yorumlama safhasını şöyle özetler:

³⁰² Şara SAYIN, "Anlama ve Somutlama Süreci Olarak Yazınsal Çeviri", *Çağdaş Eleştiri-Edebiyat, Sanat, Sorunlar ve Kuramlar Dergisi*, Ekim 1982, s. 23.

³⁰³ Ülker GÖKBERK, "Yorumsama Kuramı Açısından Yazın Eleştirisi", *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, s. 167.

Ayrıntıların bütünle uyuşması, doğru anlamının ölçütü, böyle bir uyuşmanın olmaması ise, anlamının gerçekleşmemiş olmasının göstergesidir... Anlama, çember devinimleriyle ilerler. Bu çemberlerde durmadan genişleyerek bütün ve parçaları hep yeni bağlamlar içinde gösterirler. Yorumcu kendini yazarla özdeşleştirebildiği zaman, anlama sürecinin ereğine ulaşmış olur... Anlama döngüsü, metnin iç yapısı, sanatçıyla tek tek yaratıları, sanatçının çağıyla ve çağının sanat yaratılarıyla olan bağlantılarının yanında, yorumcuyla metin arasındaki ilişkide de söz konusudur. Yorumcunun metni anlaması, metninle ilgili öznel beklentileriyle bağımlıdır; bu beklentiler de, yorumcunun içinde yaşadığı çağ, tarihsel-toplumsal koşullar, düşünce yapısı ve ilgi alanlarıyla belirlenir.³⁰⁴

Çeviri eserin kültürel yapısının farklı oluşu durumunda oluşturulabilecek yabancılaştırma ya da uyarlama tekniklerinde çevirmen, uçurumu köprülemek zorunda olan tek kişidir. Bir yanda toplum, okur ve zamana karşı çevirisinde taşımak zorunda olduğu sadakat, diğer yanda yazara, yazarın eserinde düşündüğü, kurduğu dünyaya olan sorumluluk, çevirmenin uğraşısındaki çetrefillliği oluşturmaktadır. Çeviride uyarlama, yapının yabancı kültürün bir ürünü olması, taşıdığı karakter vb. nedenlerin, dilin eski, sanatsal ifadelerinin, dil kültürüne yönelik eski bilgileri gerektirmesi nedeniyle güç bir çabadır. Bu çabada metnin kendi içinde tutarlılığı da gizlidir. Bu tutarlılığın bağlamda, dilsel dizgelerde üretildiği, belli bir düzeninin olduğu bilinir. Çevirmen çevireceği metnin bağlamını belirleyebilmek ve bir yöntem tespit edebilmek için, öncelikle neyi çevirdiğini, niçin çevirdiğini, olaylar örgüsünü önceden bilmelidir. Çünkü, Cary'nin ifadesiyle; "Eşdeğerlik, farklı dillerde ifade edilen iki metin arasındaki eşdeğerlikleri bulmaya çalışan bir işlem"³⁰⁵, çeviride eşdeğerlikler ilkesinin önemini göstermektedir. "Eşdeğerliklerin her zaman ve kesinlikle iki metnin doğasına, kullanım amaçlarına, iki halkın kültürü arasında bulunan ilişkilere, onların ahlaksal, duygusal ve entelektüel iklimlerine bağlı olduğu"³⁰⁶ görülmektedir.

Cary, iki dilsel gerçekliğin sentezini yapar. Ona göre; "Mevcut bir dilsel gerçekliği kavrama ve bunu değiştirerek diğer dünyada yeniden oluşturma sürecinde çevirmen, iki

³⁰⁴ GÖKBERK, 1980, s. 172.

³⁰⁵ CARY, A.g.c., 1996, s. 97.

³⁰⁶ CARY, A.g.c., 1996, s. 97.

dünya deneyimini, Saussure'ün deyimiyle; 'iki dünya görüşü'nü iyi bilmek zorundadır.'³⁰⁷ Burada çevirmenin görevi dili iyi kavramaktan geçmektedir. Dil ise Saussure'ün tanımıyla, "Bütün terimleri birbirine dayanışık ve birbirinin değeri diğerlerinin zamandaş varlığına bağlı olan bir dizgedir."³⁰⁸ Çevirmenin görevi ise burada, "yalnızca metnin ya da söylemin terimlerini değil, bütün anlamsal yapıyı; bütün dilsel dizgeyi çevirmektir. Çünkü diller yalnızca 'terimler listesi'³⁰⁹ değildir.

Her ne kadar W. von Humboldt, "düşünceyi anadilin belirlediği ve kişinin dünyayı anadiliyle kavrayabileceği inancını taşısa da, çeviriyi çözümü olmayan problemle uğraşma işi"³¹⁰ olarak görse de, Schleiermacher'ın "çevirinin her şeyden önce bir anlama ve anlatma işi olduğu"³¹¹ görüşüyle çevirinin yalnızca diller arası bir bilgi edinimi değil, aynı toplumun farklı düzeydeki insan grupları ve dilin farklı ağızlarında da bir edinimi söz konusu olmaktadır.

Ahmet Cemal, çeviride içerik, biçim özelliklerini, sanat eserinin ve çevirilebilirliğinin ölçütü ve gerekliliği olarak görür.

Çevirmen, yabancı yapıtı biçim, biçim, ve içeriği ile, bir bütün olarak çevirmekle yükümlüdür; çeşitli yönlerden bu bütünden ayrılmak, özgün metnin açık olduğu yerleri gereken açıklıkla yansıtmamak, ya da yazarın getirmedeği açıklığı getirmek vb. gibi girişimlerde bulunamaz. Kısacası, çevirmenin görevi yazarın konuştuğu yerde konuşmak, sustuğu yerde susmaktır.³¹²

Her yazarın belli bir yazın ortamı, kültür ve toplumda yazdığı yapıtı, öncelikle aynı dili paylaştığı okurlara yöneliktir. Aynı dildeki okur, yapıtın bilgi ve iletilerini çabuk çözümler. Birçok toplumsal olay, tarihsel gelişim süreçleri ve kültürel ortaklık yazarın

³⁰⁷ CARY, A.g.e., 1996, s. 16.

³⁰⁸ Ferdinand de SAUSSURE, Cours de Linguistique generale, Paris: Payot, 1985, s. 159'dan aktaran CARY, A.g.e., 1996, s. 18.

³⁰⁹ SAUSSURE, A.g.e., 1985, s. 97'den aktaran CARY, A.g.e., 1996, s. 18.

³¹⁰ KURAN, A.g.e., 1995, s. 36.

³¹¹ KURAN, A.g.e., 1995, s. 36.

³¹² Ahmet CEMAL, "Yazınsal Çeviri Eleştirisinin Hazırlık Evresi Olarak Erektil Metnin Değerlendirilmesi", Bağlam İstanbul Üniversitesi Y.D.Y.O. Almanca Bölümü Dergisi, Sayı: 3, İstanbul, 1981, ss. 176, 177.

değişini gizlidir. Çevirmen, metine yabancı bir toplum ve farklı tarihsel, kültürel ortamdan geldiğinden, istemese de metne yabancıdır. “Metin dışı bağlamın ne de olsa çevirmen yabacısı olduğundan, ana dilinde bir konuşma sürdürmenin doğallığıyla dalamaz metne.”³¹³

Metni anlama aşamasında çevirmen iki önemli görevi üstlenir. “Yapıtın temelindeki metin dışı dünyanın niteliklerini çözümlemek, sonra da bu dünyayı metin içi yapıdaki dilbilimsel niteliklerle birleştirmek. Metnin dilbilimsel birimleri, metin dışı dünyanın bütünleyici alt öğeleridir.”³¹⁴

Çeviride bireysel yorumlardan hangisinin özgün metnin amaçladığı ve iletaye uygun düştüğünü, hangisinin özgün metni yaraladığını saptayabilmek güç bir sorun olsa da, kaynak dilde bir metni kaynak dil okuruna göre, onun yazınsal beklentilerine göre yazan yazarın görevini, çevirmen amaç metin olarak, amaç dilin okurunun beklentilerine göre uyarlamasıyla sürdürürülen çeviri uğraşı, anlam eşdeğerliliklerinin ancak öğrenimle edinilebildiği bir alandan da öte bir çalışmadır. “Joyce’u, Kafka’yı, Lawrence’i çevirmek, bütün bu öğrenimler üstün kurulmakla birlikte, o daha da ötede özgün bir çabadır.”³¹⁵

Çeviride çevirmenin tutum belirlemesi, çeviri yapının türü açısından önemlidir. Bir roman, bir konferans metni, bir şiir ya da felsefi bir metin yazın türü bakımından farklılıklar taşıdığından, yazınsal bir metinde çevirmen yazından, felsefi bir metinde felsefeden anlamalıdır. Ancak çeviri yapının türü dışında, çevirmenin bir dilden diğer dile geçişi zorluğunda metnin çevrileceği dili, ülkeyi, ülkenin geleneklerini ve uygarlığını bilmesinin yanı sıra temel zorluk Cary’nin ifadesiyle, “bir kültürden diğer bir kültüre, hatta bir uygarlıktan diğerine geçiş”³¹⁶ tir.

³¹³ Hans Georg GADAMER, *Wahrheit und Methode*, Tübingen: 1975, s. 362’den aktaran Akşit GÖKTÜRK, *Sözün Ötesi - Yazılar*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1986, s. 154.

³¹⁴ P. HARTMANN, “Textlinguistische Tendenzen in der Sprachwissenschaft”, *Folia Linguistica* VIII, 1975, ss. 1-49’dan aktaran GÖKTÜRK, A.g.e., 1986, s. 154.

³¹⁵ GÖKTÜRK, A.g.e., 1986, s. 181.

³¹⁶ CARY, A.g.e., 1996, s. 16.

Dilsel farklılıklar dışında, dünya görüşlerinin ayrıcalığı çeviride bir diğer güçlüğü oluşturmaktadır. Eşdeğerlikten sapmama çabası, karşı dil kültürüyle kurulabilecek sağlıklı bağlantılardan geçer. Kuran'a göre bu bağlantı, "karşı dil ve kültürle bağlantılı kuramda çevirmene, içinde yetiştiği kültür ortamı yardımcı olacaktır. Bunun sonucunda oluşan metinde çevirmen ile okurun beklenti ufukları (Erwartungshorizont) örtüşürse (Horizontverschmelzung) çeviri amacına ulaşacaktır."³¹⁷

Olanca dikkat, olanca bilginin seferber edildiği, iletişimin kültürel yanını oluşturan çevirinin kimilerine, okunduğunda özgün metnin tadını veremeyen, ancak kabul edilebilir görünenlere yanlış yaftası vurma, onlarda hata avcılığı yapma yerine; "Popoviç'in türettiği ve tanımladığı deyiş kaydırma"³¹⁸ kavramı ile çeviri eleştirisine boyut kazandırma, Karantay'ın ifadesiyle de, "yanlış çözümlemesinin başıboşluğuna bir ölçüde denetim"³¹⁹ getirilmeye çalışır.

Öykü çözümlemesindeki şaşırtıcı yanı, öykünün iletisinin önceden saptanmışlığını, Kurultay, aşağıdaki şekilde özetler:

Öykülerdeki çözümler çoğu kez, okuru şaşırtıcı biçimde gelişir, ama çözümlerin kendileri yeni ve bilinmedik değildir; diğer deyişle yazarın biçimi, başı sonu belli düşüncelere geçirilmiş bir kılıf olarak düşünmek doğru olmaz. Öykülerin iletileri önceden saptanmıştır, ama okur yazarı anladığında yaratıcı bir düşünce zincirine girecektir.³²⁰

³¹⁷ KURAN, A.g.e., 1995, s. 49.

³¹⁸ Suat KARANTAY, "Çeviri Eleştirisinin Bilimsel Konumu Üzerine Eleştirel Görüşler ve Bir Model Önerisi", Dilbilim Araştırmaları, Ankara: Hitit Yayıncılık, 1993, s. 19'dan aktaran Işın BENGİ, "(Öz-) Sorgulamalar: Hata Avcılığı 1-Yazın Çevirisiyle Neden Uğraşmalı? Nasıl Uğraşmalı?", Tömer Çeviri Dergisi, Sayı: 4, Kış 1994, s. 9.

³¹⁹ KARANTAY, A.g.e., 1993, s. 20'den aktaran BENGİ, A.g.e., 1994, s. 9.

³²⁰ Turgay KURULTAY, "Çeviri Eleştirisi", Metis Çeviri Dergisi, Güz 1987, s. 176.

Eleştirinin nesnel olabilme koşulu, İnce'nin ifadesiyle, "sistemli betimleme ile gerçekleştirilebili ve bu betimlemenin hareket noktasının kaynak metin ile amaç metnin karşılaştırmalı çözümü sonucunda oluşacağı"³²¹ şeklinde açıklanır. Kaynak metin ile hedef metin (çeviri metin) ya da metinlerin karşılaştırılmasında bir üçüncü unsurun varlığını İnce, şöyle özetler:

İki şeyi karşılaştırmak için üçüncü unsur 'değişmezlik', kaynak metne dayanmalıdır. Bu değişmezlik, 'Yeterli Çeviri'dir. Yeterli çeviri ise varsayımsaldır, gerçek değildir, yüzde yüz gerçekleşmesi olanaksızdır. Bu olanaksızlık çeviride birtakım anlam kaymalarına yol açar. Eleştirmen bu noktada zorunlu kaymalarla seçeneksel kaymaları birbirinden ayırmak sorundadır. Çünkü zorunlu kaymalar amaç dil ve kültür dizgesinin kurallarının zorunlu kıldığı kaymalardır ve çevirmene bağlı olup amaç dizgenin normlarına uygun bir metin oluşturma amacıyla başvurduğu kaymalardır.³²²

Çeviri eleştirisine nesnellik ve bilimsellik açısından tanım getiren Ahmet Cemal de, eleştirinin bir yanının açık kalacağı görüşündedir.

Nesnel-bilimsel çeviri eleştirisi, kaynak dil metniyle amaç dil metni karşılaştırılmadan gerçekleştirilemez... Neyin çevrilebildiği, neyin çevrilemediği (ya da eksik, yanlış vb. çevrildiği) ancak özgün dil metninden yola çıkılarak anlaşılabilirdiğinden, bu metinden soyutlanmış her eleştiri çalışmasının yazgısı eksik kalmaktır... Burada çeviri eleştirisinde temel alınacak kaynak dil metni, Almanca metindir³²³.

³²¹ Ülker İNCE, "Çeviriyi Eleştirmeden Önce", *Dilbilim Araştırmaları: Çeviri Eleştirisi Özel Bölümü*, 1993, s. 5'ten aktaran Çağlayan HEPTÜYLÜ, *Çeviribilim Kuramları Işığında Yazın Çevirisi ve Eğitimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s. 81.

³²² İNCE, A.g.e., 1993, s. 6'dan aktaran HEPTÜYLÜ, A.g.e., 1996, s. 82.

³²³ Ahmet CEMAL, "Yazınsal Çeviri Eleştirisinde Bilimsel Yaklaşım", *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 343, Nisan 1980, ss. 230, 231.

BÖLÜM 3

III . KAFKA’NIN DÖNÜŞÜM ÖYKÜSÜ ÜZERİNE ÇEVİRİBİLİMSSEL UYGULAMALAR

1. Sözdizimi Boyutunda Gruplarına Göre Cümle Çözümlemeleri ve Çeviri Örnekleri

Çeviri işleminin herkes tarafından uygulanan ortak bir kuramından söz edilemez. Çevirmen, hangi kuramdan yararlanacağını ve kuramda metnin türüne göre neye öncelik vereceğini kendisi belirler. Ne var ki, her metnin bireysel bir dil kullanımı ile oluştuğu, dilin dilbilgisel kalıpları üzerine temellendiği, bireysel biçim uygulamalarını da yansıttığı düşünceden uzak tutulmamalıdır.

Dilin belli kurallara göre işleyişi içerisinde dizge, belli bir sonuca ulaşma, bütünü elde etme yolunda parçalardan oluşturulan bir topluluk olarak önemli görüldüğünden, dil ve dilin içerisinde dizgenin bölünemezliği önemli görülmektedir.

Dil bütünüyle bir dizgedir. Birimleri vardır:1. Ses dizgesi, 2. Yapısal anlamlar dizgesi, 3. Bu iki dizgenin birbirine bağımlılığından doğan bir başkan dizge olan dilbilgisi...Dil, belirli kural ve kalıplara göre işler ve insanlar tarafından birbirleriyle anlaşmak için kullanılır. Dil, insanların kullandığı bir anlaşmalar dizgesidir. Dizge

ise, bilimsel bir bütün, belli bir sonuca varmak ya da bir bütün elde etmek için bir araya gelmiş, birbirine bağlı parçalardan oluşan düzenli bir topluluktur.³²⁴

Dilde kavram ya da varlıkların belirtileri olan sözcüklerde, bunların simgeledikleri kavramlar ile arasındaki ilişki rastgele olduğu halde, sözdiziminde bu ilişki nedensiz değildir. “Sözdiziminde bu sözcükler, zaman zaman dildeki en küçük öğeler aracılığıyla birbirine bağlanır, zaman zaman da, yalın halde bulunmalarına karşın dizim kurallarına uygun olarak yan yana dizilerek bir silsile oluştururlar.”³²⁵

Sözdizimi alanı hem cümle öğelerinin dizimini, hem de o konuda bilgi sahibi olma yoluyla aşılabilen farklı türde çalışmaları içeren bir çalışma alanıdır. Başkan, bu alanı şöyle tanımlar:

Sözdizimi terimi, iki ayrı kavramı birden gösterir. Birincisi, bir tümce içerisindeki sözcüklerin belli bir sıraya göre art arda dizilme olgusu. İkincisi ise, bu dizilme olgusu üzerinde yapılan dilsel çalışmaların tümü. Bu kavramlarda belli bir ayırım yapılarak, sıralanma olgusuna *sözdizim*, ve bu konudaki çalışmalara da *tümcebilgisi* adlarının verilmesi sağlıklı olacaktır.³²⁶

Sözdizimi alanının inceleme öğeleri cümleler olduğuna göre, cümleyi ve cümlelerin içinde mevcut dizimsel bağıntıyı - ki o aynı anda birlikte bulunan öğeler arasındaki bağıntıdır ve iki ya da daha fazla öğeye dayanır - tanımak yararlı olacaktır.

Cümle, aralarında fonetik, gramatikal ve psikolojik münasebetler bulunan, bir tek kelime ve birçok kelimedenden meydana gelmiş, başka linguistik teşekkülle hiçbir gramer ilişkisi olmayan ve bu fikrin başlı başına ifadesine yarayan bir sistemdir; bu sistemin tabiatı ve içindeki kelimelerin sayısı belli değildir.³²⁷

³²⁴ Aysu ELDEMİR, “Saussure’den Sonra Yapısal Dilbilimde Sözdizimi Konusundaki Tutumlar, Yöntemler ve Dönüşümlü Üretimsel Dilbilgisinde Chomsky”, *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, s. 130.

³²⁵ ELDEMİR, A.g.e., 1980, s. 131.

³²⁶ Özcan BAŞKAN, “Sözdizimi”, *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, s. 124.

³²⁷ J.MAROUZEAU, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris: 1933’ten aktaran Necip ÜÇÖK, *Genel Dilbilim (Lengüistik)*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1947, s. 104.

Sözcükler arasındaki bağıntı ve bu bağıntının, sözcüğün birini diğerinin yanında bulundurma gereksinimini çağrıştırmayı, cümlelerin hem çözümlenmesine hem de cümleler toplamının iletiyi daha iyi yansıtabilmesine yararlı olacağı düşünülmektedir. Kıran, sözcüklerin dizgedeki yerlerine uygun düşen yakın anlamlı sözcükler çağrıştırmayı şöyle açıklar ve tablolastırır:

Aralarında ortak bir yön bulunan sözcükler söylem dışında çağrışım yoluyla bellekte birbirine bağlanırlar... Aynı anda birlikte bulunan öğeler arasındaki bağlantı dizimsel bağlantıdır ve gerçek bir dizide yer alan iki ya da daha çok sayıda öğeye dayanır. Buna karşın çağrışımsal bağıntı, aynı anda birlikte bulunmayan öğeleri güçlü bir belleksel dizide birbirine bağlar. Böylece, her dilsel birim dilin mekanizmasını düzenleyen iki boyutta yer alır.³²⁸

CÜMLE	YEMEK		
DİZİMSEL BAĞINTILAR	DİZİMSEL BAĞINTILAR		
	Çocuk	Okula	gitti.
DİZİSEL		Eve	
BAĞLANTILAR		Sinemaya	
		Tiyatroya	
		Bakkala	
	Yemek listesi:		
DİZİSEL	Izgara köfte	+pilav	+baklava
BAĞLAN.	Pirzola	makarna	lokma
	Bonfile		tatlısı
	Kebap		bülbül
			yuvası
			şöbiyet

Batı dillerindeki özne-yüklem-nesne çatısına karşılık, Türkçe’de özne-nesne-yüklem çatısı mevcuttur. Bu çatı farklılığı, çevirilerde birçok yanlışın kaynağı olabilmektedir. Ayrıca, Türkçe’de bulunan, ama ender kullanılan bazı cümle türleri de çeviride sorun olur.

Türkçe’de dolambaçlı bileşik cümleler, devrik cümlelerin kullanımı çok azdır. Soyut kavramlar, somut sözcüklerle anlatılır. Edilgen çatıların Türkçe’de diğer dillere göre

³²⁸ Zeynel KIRAN, *Dilbilim Akımları*, Ankara: Onur Yabancı Diller Kitap ve Yayın Merkezi, 1986, ss. 76, 77, 79.

daha az kullanılması, deyim ve atasözlerinin bir hikayeye dayandırılması ve sözcüklerdeki anlam yükünün çok zor ayırt edilebilmesi çeviriye zorlaştırır.³²⁹

Sözdizimsel boyutta cümlelerin anlamının yanında, yazarın yazın tarzını (sözdizimini) bölmeden çevirmeye katılanlardan biri de Ethemoglu'dur. "Çevirmenin cümleleri gereksiz yere bölmesi ve kesik kesik aktarması, yapının özünü oluşturan elektriğin yaşatılması konusunda, bilinçli bir çevirmen tarafından hemen fark edilebilecek ağır bir hata oluşturabilecektir."³³⁰

Çeviride sanatsal eşdeğerliğin tam olarak sağlanıp sağlanamayacağı hakkındaki yargıya, Ethemoglu, bir örnekle cevap verir. "Hayır. Bu oran, % 80-85'e çıkabiliyorsa, çok başarılı bir çeviriyle karşı karşıyayız demektir. Eğer %40'ın altına iniyorsa, olaya çevreciler de karışmaya başlayacaktır, çünkü kağıtlara, dolayısıyla ormanlara yazık oluyor."³³¹

Türkçe'nin özne-nesne-eylem yapısında bir dil olduğunu dizim sırasını dikkatten kaçırın çevirmen, bazı sözcükleri göremeyebilir, atlayabilir, hatta özgün metnin cümlelerini böldüğü gibi, cümleye eklemeler dahi yapabilir.

Yazarın cümlelerinin uzun veya kısa olması, dilinin ağıdalı olup olmaması, lafı-cvirip çevirip dolaştırması, çok anlama gelecek cümleler kurması, sözdizimsel sorunları da beraberinde getirir. Çevirmen, bu durumlarda özgün metnin cümlelerini parçalar, fazla deyimse cümleleri basitleştirir. Bu tür metinlerde sorun, çevirmenin dilbilgisi kurallarını yeterli bilip bilmemesinden kaynaklanır.³³²

Erek kültürün çoğul dizgesinin kazanılması, çeviriler yoluyla bir yandan kolaylaştırılmakta, diğer yandan da yeni yazınsal teknik, biçim ve türleriyle yazın alanı

³²⁹ Sevim SÖNMEZ, *Çeviribilimde Anlam Sorunları, IV. Ulusal Çeviri Semineri Özel Sayısı VIII*, Sayı: I, Uludağ Üniversitesi, 1994, s. 237.

³³⁰ Armağan ETHEMOĞLU, "Yazınsal Çeviride Sanatsal Eşdeğerlilik Sorunu", *Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler (12-13 Nisan 1990)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Y.D.Y.O. Mütercim-Tercümanlık Bölümü, 1991, s. 738.

³³¹ ETHEMOĞLU, A.g.e., 1991, s. 138, 139.

³³² DEMİREZEN, A.g.e., 1991, s. 117.

zenginleştirilmektedir. Burada, erek kültürdeki dilin çoğul dizgeleri ve yazarın kendi ustalığı, kullandığı dil ve biçemi, biçemi oluşturan dizgeleri ne denli yakından tanınıyor ve çözümlenebiliyorsa, yazın eserinin arka planına, yazarın söylemek istediğine o denli yaklaşılabilceği doğruluk kazanmaktadır.

Çevirmen, metin-ötesi bağlamla ilgili bilgilerle anlamları, metinle bir soru-yanıt ilişkisine girerek çıkarır. 1. Metnin işlevi: Amacı ? Çizdiği durum mu ? Abartmalı, iğneli, alaylı deyişler içeriyor mu ? 2. Metnin izleği: İşlenen izlek ? İzleğin kökeni ? Hangi durumdan geliştiği ? 3. Metnin alıcısı: Gönderici bu metinle kime sesleniyor ? Ulaşılmak istenen okur mu okurlar kitlesi mi? Gönderici alıcı arasındaki bağın niteliği? ³³³

Kafka'nın üslubuna uymayan çeviri cümlelerinde gözlenen özelliklerde, Günyol'un serbest çevirinin sınırlarını zorlamış olduğu görülmektedir. Ancak, Günyol'un bu çeviriyi ikinci erek dilren dilimize kazandırdığı unutulmamalıdır. Kafka üslubunun tam bilinemeyişi, cümle yapısından sözcük seçimine kadar yapılan hatalar ve yanlış çeviriler nedeniyle, bir eser çevirisi değil, adeta yeni bir eser oluşmuş durumdadır. Kafka'nın hiç başvurmadığı argo kelimelerin kullanımı ve özgün metinde çevrildiği yerde olmayan ikilemeler, Kafka'nın üslubundan uzaklaşmanın doruk noktasını oluşturmaktadır. Bu açıdan, Kafka'yı bu çeviri eserle tanıyan okurdaki Kafka imajının diğerlerinden farklı olması kaçınılmazdır. İkinci erek dilden dile çevirinin, okuru, yazarın kendine özgü üslubunun tadına varma zevkinden mahrum bırakabileceği, yazarı neredeyse masal üslubu kullanan bir sıradanlığına getirebileceği söylenebilir. Çeviride sözdizimini değiştirmek ve bunu metin boyunca zorunluluk dışında uygulamak, sanat yapıtına karşı onarılamayacak zarar da verebilir. Muir, metin boyunca değişik sözdizimi oluşturmanın dışında, sözcüklerin yeni dizgelerde dizilmelerinin de doyurucu olmadığına dikkat çeker.

Kafka'nın sözdizimi çok yalın ve kusursuzdur; yalnızca anlamı dışı vurmakla kalmaz, aynı zamanda bu anlamın bir parçası olmuştur, söylemek istediklerini Kafka ancak bu şekilde söyleyebilirdi. Bununla birlikte bu kusursuz dizimin yeniden düzenlenmesi, tümcenin yetkinliğe kavuşmuş özgün yapısının parçalanması ve

³³³ GADAMER, A.g.e., 1975, s. 362'den aktaran GÖKTÜRK, A.g.e., 1978, ss. 63, 64.

yeniden kurulmasını gerektiriyor. Sözcüklerin değişik biçimde dizilmiş olmaları nedeniyle, elde edilen sonuç hiçbir zaman doyurucu olamıyor.³³⁴

Çevirmenin sözdizimsel yapıları iyi bilmemesi ya da çevirisini özgün metnin çevrildiği ikinci bir kaynak dilden yapması ve dillerin farklı sözdizimlerinden kaynaklanan güçlüklerin artması nedeniyle, çeviride sözdizimsel yapıların çözümünde çok farklı tuzaklara yakalanması doğaldır. Çakır, çeviride bu tip tuzaklara dikkat çeker ve çevirmenin çevirisine eklemeler yapacağı gibi, çevirisinden çıkarmalar da yapacağına işaret eder. “Dillerin sözdizimsel yapıları söz konusu olduğunda, çevirmenin dillerin sözdizimsel yapılarını iyi bilmemesi durumunda, bazı sözcükleri ve sözcük öbeklerini atlaması ya da erek metine metin dışından yeni sözcükler eklemesi kaçınılmaz olmaktadır.”³³⁵

Hayruulla Hamidov’un ifadesiyle üslup, “yazarın düşünce ifade etme yöntemi, ifade bütünlüğü, gerçek yaşamı ifade etme şeklidir.”³³⁶ Yazarın konu yapısını, üslubu, sözcük, cümle türlerini özenle işlediği yazınında, gerçek yaşamı yansıtmaya amacıyla sözü sanatkarca kullanan, yapıtın biçimi üzerinde özel çalışmalar yapan biri olması, bir yerde çevirmene üslubu zorunlu kılar. “Çevirmenin asıl görevi, yazarın üslubunu amaç dilde yeniden yaratmak, yazarın tüm üslup yeteneklerini belirtmektir. Üslup burada yazarın diline eşdeğerdir; yani dilin üslup olarak kavranması gerekir.”³³⁷

Kafka’nın dili denildiğinde, Alman dili değil, Kafka’nın üslubu anlaşılır. Dil özellikleri ve üslup özelliklerini birbirine karıştıran çevirmen, yazarın üslubunu bozabilir. Her ne kadar çevirmenin kendine özgü bir üslubu varsa da, bu ona kendi ilkelerini yazarın düşünce, duygu ve özü ifade ilkeleriyle karıştırma hakkı vermez. Doğan, çeviride üslubun (biçemin) önemine dikkat çekerek, çeviri ve biçemi sıkı bir ilişkide, çevirmeni ise bu sıkı ilişkiye bağlı kalma zorunluluğunda olan aktarıcı olarak görür.

³³⁴ Willa Edwin MUIR, “Kafka’yı Çevirirken”, (İng.Çev.Serap Avanoğlu), *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, s. 122.

³³⁵ ÇAKIR, A.g.c., 1996, s. 101.

³³⁶ Hayruulla HAMİDOV, “Düzyazıların Çevirisinde Yazarın Dil Üslubunu Yeniden Yaratmak Problemleri”, *Tömer Çeviri Dergisi*, Sayı: 11, Bahar 1997, s. 7.

³³⁷ HAMİDOV, A.g.c., 1997, s. 7.

Bilimsel bir metni masal diliyle vermek ne kadar yanlışsa, çeviride bir yazarın biçiminin yitirilmesi de o denli yanlıştır. Bir yazarın biçimi, sanatçı kişiliğinin ayrılmaz bir yanıdır. Yazar, anlatmak, duyurmak istediklerini, kullandığı, özenle seçtiği sözcüklerle olduğu kadar yarattığı biçimle, biçimiyle de dile getirir. Kafka'nın bağlaçlarla, virgüllerle, noktalı virgüllerle, kimi zaman çizgi işaretiyle uzayıp giden, çağrışımlarla yüklü, anlaşılması güç uzun cümlelerini düşünelim. Bu onun doğal anlatım biçimidir. Doğal diyorum, çünkü Kafka'nın bunalım içindeki kişiliğinin yazarlığına yansımastır. Bu bunalım, dile getirdiği şeylerde olduğu kadar, bu anlatış biçiminde de kendini gösterir. Bu nedenle bir Kafka çevirmeninin, ister kendine isterse okuyucuya olsun diye Kafka'nın biçimini bozması, uzun cümleleri kısa kısa cümlelerle vermesi, çağrışımları yok ederek, apaçık bir metin ortaya koyması bağışlanamaz. Böyle bir davranış Kafka'ya ihanet olur.³³⁸

Altay'a göre ise üslup; "Dilin belirli bir bağlamda, belirli bir yazar tarafından belirli bir amaç için kullanılmasıdır."³³⁹ Vardar'ın ifadesiyle de; "Dili kullanan kişinin düşüncesini anlatabilmek ve sözlerine belli bir özellik katabilmek için, dil unsurlarını kendine özgü ölçütlerle seçip kullanmasıdır."³⁴⁰

Üslup ve çeviri ilişkisine bakıldığında, üslubun iyi çözümlenmesi, noktalama işaretlerinin yerini sektirilmemesi, sözcüklerin net yakalanması durumunda çevrinin eşdeğerlik ilkelerine yaklaşabileceği görülür. Altay, bu ilişkiyi şöyle doğrular:

Çeviride yazarın üslubunu anlamak, daha doğrusu başka bir cümle kalıbı yerine neden oradaki kalıbı, başka bir benzetme veya mecaz yerine, neden o benzetmeyi ya da mecazı, başka bir noktalama işareti yerine, neden o noktalama işaretini kullandığını, belirli bir sözcük yerine, neden başka bir sözcük kullanmadığını göz önünde bulundurmak gerekir.³⁴¹

Metin bağlamında, anlamın yanı sıra sanat metni çevirilerinde üslubun da verilmesinin önemi, Ahmet Cemal'in ifadesiyle, "çevirmen eğer asıl metnin üslubunu

³³⁸ DOĞAN, A.g.e., 1978, s. 53.

³³⁹ Ayfer ALTAY, "Çeviride Üslup Kayıpları", Çeviribilim ve Uygulamaları, Ankara: Yıldız Matbaacılık, 1992, s. 26'dan aktaran AKTAŞ, A.g.e., 1996, s. 97.

³⁴⁰ Berke VARDAR, Başlıca Dilbilim Terimleri, İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1978, s. 50'den aktaran AKTAŞ, A.g.e., 1996, s. 97.

³⁴¹ ALTAY, A.g.e., 1992, s. 26'dan aktaran AKTAŞ, A.g.e., 1996, s. 98.

verebilirse,o metnin çevrilmiş sayılacağı, üslubu veremezse ortada yalnızca yabancı dildeki bir metnin bizim dilimize aktarılmasının olacağını ama çevirisinin olamayacağı³⁴² şeklinde büyüktür. Sözdiziminin ya da sözcüklerin sırasını önemli görenlerden bir de Tahsin Yücel'dir.

Sözcüklerin dillere göre değişen çizgiselliğinde, zorunluluklarına bağlı olarak özgül bir sıra izlemelerine karşın, olguların sonradan öğrenilseler dahi tek biçimli bir düzende algılanması, amaçlara yönelen devinimlerin yanı başında nedenlerin sonuçlardan önce gelmesi de görülebilmektedir. Sözcüklerin sırası ne evrenin yansımasıdır, ne düşüncenin aynası; kaynağı kendi kendindedir.³⁴³

Çevirideki başarısızlık, okurun okuma edinimine verdiği zarar ve çeviri ile yazarın okurca özdeşleştirilme çabası, çeviri eserin özgünlüğü açısından önemlidir. Kurultay, okurun yazarı okuduğuna duyduğu güvenle bu süreçte yanılabilceğini şöyle özetler:

Yanlışlığı, ancak metin bağlamı içinde fark edilebilen kullanım bozuklukları da buna (çeviri başarısızlığı ve okuma edinimine verdiği zarar) eklenince, sorunlar o kadar artıyor ki, okur rahat nefes alamıyor bir türlü. Türkçe açısından varolan bu rahatsızlık, kuşkusuz bir ölçüde yazara da zarar veriyor. Çünkü çeviri okuru, kendini okuma edimi içinde bulduğu sürece, yazarı okuduğunu varsaymak durumunda olan naif kişidir. Okur en azından izlenim düzeyinde, okuduklarıyla yazarı özdeşleştirmekten kurtulamayacaktır.³⁴⁴

Sözcüklerin anlam karşılıklarının, ve cümlelerin anlamının tam olup olmadığı yönünde tesbitlerin yüklü olduğu bir çalışma yerine, nesnel, anlam çerçevesinde metinlerin karşılaştırılabileceği, çevirmenin özgün metni algılayışı ve amacının da dikkate alınmalıdır. Çünkü, çevirmen yazarın üslubunu bir yana bırakarak, kendi üslubunu kurmaya ya da yazarı çıkış noktası olarak, kendini bütünüyle geriye çekip yazarın üslubunu kurmaya çalışabilecektir. Sözcük, sözdizimi, dil kullanımı ve üslup açısından

³⁴² Ahmet CEMAL, "Çeviri Sorunları", Gösteri, Sanat-Edebiyat Dergisi, İstanbul: Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., 1986, s. 93'ten aktaran AKTAŞ, A.g.e., 1996, s. 158.

³⁴³ YÜCEL, A.g.e., 1997, s. 253.

³⁴⁴ KURULTAY, A.g.e., 1987, s. 175.

kaynak ve hedef dil metnlerinin (çevirinin) karşılaştırılması, dilbilgisi yönünde iki metnin yapısal özelliklerini ortaya koyacak, iki kültür arasında kurulması amaçlanan iletişimin ne denli sağlanabildiği nesnel delillerle ortaya konulabilir. Ancak burada metinlerin türü ve özelliklerine göre izlenecek yöntem farklılık gösterecektir. Aktaş, çeviri karşılaştırmalarını şöyle özetler:

Eleştirmen, dili amaç olarak benimseyen edebi metinlerin karşılaştırılmasında, bu metinlerin birbirinden ayrılmaz iki temel ögesi olan biçim ve içerik üzerinde duracak ve bunların aktarılmasında çevirmenin ne denli başarılı olduğunu araştırarak, yazarın hep kısa ya da hep uzun karmaşık, dolambaçlı cümlelerle eserini yazmasını göz önünde bulunduracaktır.³⁴⁵

Yazarın anlatım biçiminde kullandığı cümlelerin türü, uzun ya da kısalığı, çevirmen açısından çeviri sürecinde çözümlenmesi gereken düğümler gibidir.

Yazarın anlatım biçiminin (üslubunun) en belirgin özelliği, hep kısa ya da hep uzun karmaşık, dolambaçlı cümlelerle eserini yazmış olabilir. Dili karmaşık olan bir metnin yalın bir dille çevrilmesi, bütün cümlelerin hep aynı kılığa, hep aynı kalıba sokulması, uzun cümlelerin olur olmaz yerde parçalara ayrılarak çevrilmesi okurun anlama yeteneğine ve beğenisine uygun olmayan davranışlardır. Metnin bütününde hakim olan ritim cümlelerin bu özelliğinden ileri gelebilir. Böyle durumda cümlelerin gelişigüzel bölünmesi, parçalanması yazarın üslubunun bozulmasına neden olur.³⁴⁶

Hatalı olduğu düşünülen bir çeviriye yargılama yerine, özgün sanat metninin birkaç çevirisinin belli bir çeviri sorunu çerçevesinde incelenmesinin, eleştirme, yeniden çevirme ve daha yakın çevirilerin oluşumu açısından yaralı görülmekte; çeviri alanı eleştirisini terk etmeksizin, çevirinin iyileştirilmesi açısından bilimsel bir çalışma olarak görülmektedir.

Suat Karantay, “büyük ölçüde yanlış çözümlemesi yöntemine” dayalı ve “yargılayıcı” bulur çeviri eleştirisini. Özellikle Türkiye’de yanlış çözümlemesinden de öte, bir

³⁴⁵ AKTAŞ, A.g.e., 1996, s. 183.

³⁴⁶ GÖKTÜRK, A.g.e., 1970, s. 405.

yanlış avcılığına dönüşen çeviri eleştirisini, içine düştüğü kısır döngüden kurtarmanın bir yolu ona tek çeviri yapıtının eleştirisi yerine daha geniş bir açılımla yeni olanaklar sunmaktır. (...) birkaç çeviri yapıtının belli bir çeviri sorunu çerçevesinde incelenmesi ilginç olur diyerek, sorunu geniş bir yelpaze içinde görmekten yanadır.³⁴⁷

Cümlelerin düzanlamlarının ötesinde, metne bağlı olarak anlamsal çeşitliliklerinin varlığı göz önünde bulundurulduğu sürece, daha karmaşık anlamların da çıkabileceği akla gelmelidir. Ne var ki, cümlelerin tek bir anlama yönelik oldukları (düzanlam) durumlarında eşdeğer aktarımları daha kolaydır. Aktaş, düzanlam düzeyinde eşdeğerliğe şu cümle örneklerini verir:

Der Artz sagt, ich soll nur Fisch oder mageres Fleisch essen.
Doktor, yalnız balık veya yağsız et yemem gerektiğini söylüyor.
Er schickl keinen Brief, sondern er will mit mir persönlcih sprechen.
O mektup göndermiyor, bilakis benimle şahsen konuşmak istiyor.
Mein Vater ist dagegen, dass ich den Führerschein mache.
Babam, ehliyet almama krşı çıkıyor.³⁴⁸

Çeviride kaynak dilin kendine özgü sözdizimsel özelliklerinin, çeviri yapılan dilde (hedef dilde) kırılması, sözdizimlerine en yakın yeni sözdizimleri oluşturulması amaçlanır. Bu amaçla, çeviride sözdizim boyutunda yapılabilecek çeviri hatalarını gözlem açısından cümlelerin gruplandırılması yararlı görülmüştür. Rezzan Algün, “çeviri cümleleri dokuz guruba ayırmaktadır.”³⁴⁹

1. Orjinalinde sadık kalarak, hiçbir değişiklik yapılmadan çevrilen cümleler.
2. Değişiklik yapılarak çevrilen cümleler: Değişiklikler şu şekilde yapılmaktadır:
 - a. Sözcük atarak
 - b. Sözcük ekleyerek
 - c. Sözcüğün hedef dildeki karşılığı yerine başka sözcük kullanarak

³⁴⁷ Mustafa DURAK, “Yanlışlar ve Kabul Edilebilirlik Gramatiği Üzerine”, *Tömer Çeviri Dergisi*, Sayı: 10, Kış 1997, s. 12.

³⁴⁸ AKTAŞ, A.g.e., 1996, ss. 102, 103.

³⁴⁹ Rezzan ALGÜN, Almanca’da Aziz Nesin, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1983’ten aktaran ZENGİN, A.g.e., 1994, s. 240.

- d. Bağlaç değiştirerek
- e. Özne değiştirerek
- 3. Serbest çevrilen cümleler
- 4. Yanlış çevrilen cümleler
- 5. Orjinalinde olmayan, çeviride eklenen cümleler
- 6. Orjinalinde bulunan, fakat çevrilmeyen cümleler
- 7. Cümleleri birleştirerek çevirme
- 8. Cümleleri bölerek çevirme
- 9. Kelimesi kelimesine çeviri
- 10. Sıfatları veya fiilimsileri tam cümle gibi çevirme

1. 1. Özgün Metine Bağlı Kalınarak Çevrilen Cümleler

Vedat Günyol'un bu çevirisinde, özgün metne bağlı kalınarak hiçbir değişiklik yapılmadan çevrilen cümlelere rastlanılmamaktadır.

Alm. "Gregor war aber viel ruhiger geworden."³⁵⁰

"Gregor epeyce yatışmıştı."³⁵¹

Alm. "Aber die Schwester war leider anderer Meinung."³⁵²

"Ama ne yazık ki kız kardeşi böyle düşünmüyordu."³⁵³

Alm. "Gregor ass fast gar nichts mehr."³⁵⁴

"Gregor artık hiçbir şey yemiyordu."³⁵⁵

Alm. "Aber Gregor hatte keine Zeit für seine Eltern."³⁵⁶

"Ama Gregor'un ane babasına ayıracak vakti yoktur."³⁵⁷

Alm. "Der Wunsch Gregors, die Mutter zu sehen, ging bald in Erfüllung."³⁵⁸

³⁵⁰ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 67.

³⁵¹ Franz KAFKA, *Değişim*, (Çev.Arif Gelen), İstanbul, Varlık Yayınevi, 1967, s. 17.

³⁵² KAFKA, A.g.c 1976, s. 85.

³⁵³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 45.

³⁵⁴ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 95.

³⁵⁵ GELEN, A.g.c, 1967, s. 61.

³⁵⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 24.

³⁵⁷ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 71.

³⁵⁸ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 83.

“Gregor’un, annesini görme isteği çok geçmeden gerçekleşti.”³⁵⁹

Alm.“Die Nächte und Tage verbrachte Gregor fast ganz ohne Schlaf.”³⁶⁰

“Geceleri ve gündüzleri adeta gözlerini kırpmadan geçiriyordu, Gregor.”³⁶¹

Alm.“Er versuchte es daher,den Oberkörper aus dem Bett zu bekommen, und drehte vorsichtig den Kopf dem Betrand zu.”³⁶²

“Bundan ötürü,önce gövdesinin üst bölümünü yataktan çıkarmayı dendi ve başını dikkatle yatağın kenarına doğru çevirdi.”³⁶³

Alm.“Schon am Morgen, es war fast noch Nacht, hatte Gregor Gelegenheit, die Kraft seiner eben gefassten Entschlüsse zu prüfen...”³⁶⁴

“Sabahın çok eken saatlerinde, ortalık daha aydınlanmamışken, Gregor biraz önce aldığı kararların gücünü sınamak fırsatı buldu, ...”³⁶⁵

Alm.“Herr Samsa” rief der mittlere Herr dem Vater zu und zeigte, ohne ein weiteres Wort zu verlieren, mit dem Zeigefinger auf den langsam sich vorwärtsbewegenden Gregor.”³⁶⁶

“Adamların ortancası babaya: “Bay Samsa!” diye seslendi ve başkaca bir şey söylemeksizin işaret parmağıyla ağır ağır ilerleyen Gregor’u gösterdi.”³⁶⁷

1.2. Değişiklik Yapılarak Çevrilen Cümleler

Alm.“Waren sein ersten Worte...”³⁶⁸

“Daha girer girmez...”³⁶⁹

Alm.“Sein Zimmer, ein richtiges, nur etwas zu kleines Menschenzimmer...”³⁷⁰

“...ama normal, yani içinde insanlar yaşasın diye yapılmış olan odası...”³⁷¹

³⁵⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 38.

³⁶⁰ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 93.

³⁶¹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 51.

³⁶² KAFKA, A.g.e., 1976, s. 61.

³⁶³ Franz KAFKA, *Dönüşüm*, (Çev. Ahmet Cemal), 7. Basım, İstanbul: Can Yayınları, 1996, s. 15.

³⁶⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 75.

³⁶⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 35.

³⁶⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 99.

³⁶⁷ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 69.

³⁶⁸ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 88.

³⁶⁹ Franz KAFKA, *Değişim*, (Çev. Vedat Günyol), 4. Basım, İstanbul: Ataç Kitabevi, 1973, s. 41.

³⁷⁰ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 57.

³⁷¹ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 9.

1.2.1. Sözcük Atarak Çevrilen Cümleler

Alm. "Seine vielen, im Vergleich zu seinem sonstigen Umfang klaglich dünnen Beine Flimmerten ihm Hilflös vor den Augen."³⁷²

"Gregor'un koca vücuduna göre acınacak derecede incelmış bacakları rüzgara tutulmuş gibi titriyordu."³⁷³

"Vücudunun kalan bölümüne oranla acınacak kadar cılız bir sürü bacakçık, ne yapacaklarını şaşırmış, gözlerinin önünde aralıksız çakıp sönüyordu."³⁷⁴

1.2.2. Sözcük Ekleyerek Çevrilen Cümleler

Alm. "...da gab ihm der Vater von hinten einen jetzt wahrhaftig erlösenden starken Stoss, und er flog, heftig butend,..."³⁷⁵

"Babası,bastonla sırtına öyle bir indirdi ki, Gregor o korkunç acıya rağmen derin bir nefes aldı."³⁷⁶

"Ansızın babası arkadan, Gregor'u gerçekten esenliğe kavuşturan bir tekme savurdu. Bunun üzerine havada uçtu Gregor, orası burası şiddetle kanayarak..."³⁷⁷

"Derken babası arkadan bastonu vurunca, kurtuluşu buldu. Havada uçarak odasının ortasına katar geldi. Her yanından kanlar akıyordu."³⁷⁸

"..tam bu sırada babası arkasından geçerken kurtarıcı bir darbe indirdi ve Gregor şiddetli bir kanamayla birlikte odanın ortasına uçtu."³⁷⁹

Alm. "...und das trübe Wetter - man hörte Regentropfen auf das Fensterbelch aufschlagen - machte ihn ganz melancholisch."³⁸⁰

³⁷² KAFKA, A.g.e., 1976, s. 57.

³⁷³ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 5.

³⁷⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 5.

³⁷⁵ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 73.

³⁷⁶ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 23.

³⁷⁷ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 26.

³⁷⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 27.

³⁷⁹ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 31.

³⁸⁰ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 57.

“...havanın kapalı olduğunu anlayınca –çinko denizlik üzerine düşen yağmur tanelerinin tıptırtısı işitiliyordu- enikonu bir hüznün çöktü içine.”³⁸¹

“...Yağmur çinko borulara tıp tıp diye düşüyordu.”³⁸²

“... ve kasvetli hava yüzünden –yağmur damlalarının pencerenin çinko pervazına çarptığı duyuluyordu- içini büyük bir hüznün kapladı.”³⁸³

Alm. “Ich bin übrigens glücklich, dass sie da sind, Herr Prokurist; wir allein hatten Gregor nicht dazu gebracht, die Tür zu öffnen;...”³⁸⁴

“...çünkü yalnız olsaydık, Gregor’u kapıyı açması için razı edemezdik.”³⁸⁵

“Ah geldiğinize ne kadar sevindim bilerseniz, siz olmasaydınız;...”³⁸⁶

Alm. “Hast du Gregor jetzt reden hören? “Das war eine Tierstimme” sagte der Prokurist;...”³⁸⁷

“Gregor’un konuşmasını, söylediklerini duymadın mı? “İnsan sesi değil, havan sesiydi o,” dedi”³⁸⁸

Alm. “Da hat er zum Beispiel im Laufe von zwei, oder drei Abenden einen kleinen Rahmen geschnitzt.”³⁸⁹

“Son defa ufak bir çerçeve yapmıştı. Hem de iki üç akşamda bitiverdi.”³⁹⁰

1.2.3. Özgün Metinden Sözcük Çıkarıp, Onun Yerine Başka Sözcük

Kullanılarak Çevrilen Cümleler

Alm. “Sein Zimmer, ein richtiges, nur etwas zu kleines Menschen zimmer, ...”³⁹¹

”Doğrusu küçüktü ama, tam bir bekar odasıydı.”³⁹²

³⁸¹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 6.

³⁸² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 5.

³⁸³ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 10.

³⁸⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 64.

³⁸⁵ CEMAL, a.g.e., 1996, s. 19.

³⁸⁶ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 13.

³⁸⁷ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 66.

³⁸⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 17.

³⁸⁹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 64.

³⁹⁰ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 13.

³⁹¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 57.

³⁹² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 5.

“Odası, biraz fazla küçük olmakla beraber tastamam bir insan odasıydı...”³⁹³

1.2.4. Bağlaç Değiştirerek Çevrilen Cümleler

Alm. “Aus der Obtschale auf der Kredenz hatte er sich die Taschen gefüllt und warf nun, ohne vorlaufig scharf zu zielen,Apfel für Apfel.”³⁹⁴

“Küçük masanın üzerindeki meyva kabındaki elmaları cebine doldurmuştu. Öyle nişan falan almadan elmaları birbiri adından fırlatı fırlatıveriyordu.”³⁹⁵

Alm. “ ...und bestimmt ist ihm nicht wohl, trotzdem eres am Morgen gelegnet hat.”³⁹⁶

“Sabahleyin kendisi hayır falan dedi ama,yine de rahatsız olduğu belli.”³⁹⁷

“Hasta olduğunu kendisine bir türlü kabul ettiremedik ama, muhakkak hastadır.”³⁹⁸

“Sabahleyin inkar etti ama,hasta olduğu şüphe götürmez.”³⁹⁹

Alm.“Gregors Beinchen schwirrten,als es jetzt zum Essen ging.”⁴⁰⁰

“Yemek hazırды. Ama Gregor’un küçük bacakları tir tir titriyordu.”⁴⁰¹

1.2.5. Özne Değiştirerek Çevrilen Cümleler

Alm.“Gregors Blick richtete sich dann zum Fenster...”⁴⁰²

“Gregor, pencereye baktı.”⁴⁰³

“Gregor’un gözü pencereye kaydı.”⁴⁰⁴

“Gregor, pencereye doğru baktı.”⁴⁰⁵

³⁹³ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 5.

³⁹⁴ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 90.

³⁹⁵ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 43.

³⁹⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 64.

³⁹⁷ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 14.

³⁹⁸ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 13.

³⁹⁹ GELEN, A.g.c., 1967, s. 13.

⁴⁰⁰ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 76.

⁴⁰¹ GELEN, A.g.c., 1967, s. 32.

⁴⁰² KAFKA, A.g.c., 1976, s. 57.

⁴⁰³ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 5.

⁴⁰⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 6.

⁴⁰⁵ GELEN, A.g.c., 1967, s. 3.

“Gregor daha sonra bakışlarını pencereye yöneltti.”⁴⁰⁶

1.3. Serbest Çevrilen Cümleler

Alm. “Gregor suchte sich vorzustellen, ob nicht auch einmal dem Prokuristen etwas ähnliches passieren könnte, wie heute ihm; die Möglichkeit dessen musste man doch eigentlich zugeben.”⁴⁰⁷

“Gregor içinden: “Acaba bir gün bu herifin de başına böyle bir şey gelemiz mi?” diye düşündü. Hem gelmemesi için ne sebep vardı ki?”⁴⁰⁸

“Benim bugün başıma gelen bir gün bu müdürün başına gelemiz mi acaba diye düşündü. Böyle bir ihtimalin bulunduğunu kabul etmek gerektir.”⁴⁰⁹

“Günün birinde Müdür Bey’in başına da, bugün kendisinininkine benzer bir olay gelemiz mi sanki, diye geçirdi içinden. Doğrusu böyle bir şeyin olabileceğini kabul etmek gerekiyordu.”⁴¹⁰

Alm. “Es ist schon eine Zerstreuung für ihn, wenn er sich Laubsägearbeiten beschäftigt.”⁴¹¹

“En büyük eğelencesi nedir bilir misiniz? Oyma testeresiyle ufak tefek şeyler yapmak.”⁴¹²

Alm. “Gergor ass fast gar nicht mehr.”⁴¹³

“Gregor, artık ağzına bir lokmacık bile atmaz olmuştu.”⁴¹⁴

Alm. “Die Decke abzuwerfen war ganz einfach; er brauchte sich nur ein wenig aufzublasen und sie fiel schon selbst.”⁴¹⁵

“Yorganı üzerinden sıyrıp atmakta hiç güçlük çekmedi; ciğerlerini biraz havayla şişirmek bunun için elvermiş, yorgan kendiliğinden yere düşmüştü.”⁴¹⁶

⁴⁰⁶ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 10.

⁴⁰⁷ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 63.

⁴⁰⁸ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 12.

⁴⁰⁹ GELEN, A.g.e., 1967, s. 12.

⁴¹⁰ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 13.

⁴¹¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 64.

⁴¹² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 13.

⁴¹³ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 95.

⁴¹⁴ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 50.

⁴¹⁵ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 60.

⁴¹⁶ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 10.

1.4. Hatalı Çevrilmiş Cümleler

Alm. "...wie sie in der letzten Zeit trotz aller Plage, die ihre Wangen bleich gemacht hatte..."⁴¹⁷

"... yanaklarını azıcık solgunlaştıran o güzellik kremine rağmen..."⁴¹⁸

Alm. "weil sie ihnen als ein etwas nutzloses Mädchen erschienen war."⁴¹⁹

"anne ve babasının bundan böyle nasıl takdirle karşıladığının farkındaydı."⁴²⁰

Alm. "...machte ihn ganz melancholisch."⁴²¹

"...enikonu bir hüznü çöktü içine."⁴²²

"...içini büyük bir hüznü kapladı."⁴²³

Alm. "...bestimmt ist ihm nicht wohl,..."⁴²⁴

"...hasta olduğu şüphe götürmez."⁴²⁵

"...hasta olduğundan kesinlikle eminim."⁴²⁶

"...yine de rahatsız olduğu belli."⁴²⁷

Alm. "Sie werden ihn gleich sehen, bis Gregor aufmacht."⁴²⁸

"Gregor kapıyı açsın hele, görün bakın o vakit."⁴²⁹

"Sie werden staunen, wie hübsch er ist; er hängt drin im Zimer."⁴³⁰

"Ne güzel oldu! Odasında bir görseniz şaşa kalırsınız."⁴³¹

Alm. "Die Bedienerin stand lächelnd in der Tür, als habe sie der Familie grosses Glück zu melden,..."⁴³²

⁴¹⁷ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 107.

⁴¹⁸ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 64.

⁴¹⁹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 82.

⁴²⁰ ŞİPAL, A.g.e., 1996, ss. 37, 38.

⁴²¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 57.

⁴²² ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 6.

⁴²³ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 10.

⁴²⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 64.

⁴²⁵ GELEN, A.g.e., 1967, s. 13.

⁴²⁶ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 19.

⁴²⁷ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 14.

⁴²⁸ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 64.

⁴²⁹ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 13.

⁴³⁰ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 64.

⁴³¹ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 13.

⁴³² KAFKA, A.g.e., 1976, s. 106.

“Hizmetçi sanki bir felaket haberi verecekmiş de, bunu ancak inceden inceye sorguya çekildiğinde yapmak istiyormuş gibi gülümseyerek kapıda dikiliyordu...”⁴³³

Alm. “Das Frühstücksgeschir stand in überreicher Zahl auf dem Tisch...”⁴³⁴

“Kahvaltı için kullanılan tabakların sayısı masada epey kabarıktı...”⁴³⁵

1.5. Özgün Metinde Olmayan, Çeviride Eklenen Cümleler

Alm. “...an allen Türen seines Zimmers wollte er gleichzeitig sein und den Angreifern entgegenfauchen; die Schwester aber sollte nicht gezwungen, sondern freiwillig bei ihm bleiben;...”⁴³⁶

“Bütün kapılara birden saldırarak, evlerine zorla gören bu herifleri o boğuk sesiyle kaçıracaktı. Ama, yanlış anlaşılmasın: kız kardeşini odada kalmaya zorlayacak değildi.”⁴³⁷

“Odasının bütün kapılarına aynı anda saldırarak ve içeri girmek isteyenleri boğuk sesiyle kaçıracaktı. Ama kız kardeşini zorlamayacaktı. Grete, odasında kendi isteğiyle kalacaktı.”⁴³⁸

“Odasının bütün kapılarına aynı anda yetiyecek, ve olası saldırıları tıslayarak nefesiyle geri püskürtecekti. Ama kız kardeşi zorla değil de, kendi gönlüyle onun yanında kalacaktı.”⁴³⁹

Alm. “Gregor drängte sich –geschehe was wolle- in die Tür.”⁴⁴⁰

“Gregor yaradana sığınıp kendini kapının aralığından içeriye attı.”⁴⁴¹

Alm. “Sie trat zur Seite, erblickte den riesigen braunen Fleck auf der geblühten Tapete...”⁴⁴²

⁴³³ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 68.

⁴³⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 68.

⁴³⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, ss. 25, 26.

⁴³⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 99.

⁴³⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 54.

⁴³⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 67.

⁴³⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 59.

⁴⁴⁰ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 72.

⁴⁴¹ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 23.

⁴⁴² KAFKA, A.g.e., 1976, s. 87.

“Annesi başını çevirdi, çiçekli duvar kağıdının üstündeki kocaman koyu lekeyi gördü,...”⁴⁴³

1.6. Özgün Metinde Bulunan, Fakat Çevrilmeyen Cümleler

Alm.“Gregors Blick richtete sich dahn zum Fenster und das trübe Wetter-man hörte Regentropfen auf das Fensterblech aufschlagen-machte ihn melansholisch.” Wie ware es, wenn ich noch ein wenig weiterschliefe und...”⁴⁴⁴

“Gregor, pencereye baktı. Yağmur çinko borulara tıp tıp diye düşüyordu.”Şöyle biraz daha kestirsem de, şu...”⁴⁴⁵

1.7. Cümleleri Birleştirerek Çevirme

Alm.“Guten Morgen, Herr Samsa”, rief der Prokurist freundlich dazwischen.”Ihm ist nicht wohl,”sagte die Mutter zum Prokuristen, während der Vater noch an der Tür redete...”⁴⁴⁶

“Müdür, babasının sözünü yarıda keserek,yüksek sesle: “Sabah şerifler hayır olsun Bay Samsa!”dedi - annesi, beri yandan “Hastadır efendim” dedi.”⁴⁴⁷

“Mutter, Mutter, sagte Gregor leise und sah zu ihr hinauf. Der Proukrist war ihm für einen Augenblick ganz aus dem Sinn gekommen;...”⁴⁴⁸

“Gregor, annesine bakarak: “Anne!Anne!”diye seslendi usulca, Müdür Bey bir an için aklından çıkmıştı.”⁴⁴⁹

⁴⁴³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 48.

⁴⁴⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 57.

⁴⁴⁵ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 5.

⁴⁴⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 63.

⁴⁴⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 12.

⁴⁴⁸ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 71.

⁴⁴⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 23.

1.8. Bölerek Çevrilen Cümleler

Alm. "In den ersten vierzehn Tagen konnten es die Eltern nicht über sich bringen, zu ihm hereinzukommen, und er hörte auf, wie sie die jetztige Arbeit der Schwester völlig anerkannten, während sie sich bisher häufig über die Schwester geärgert hatten, weil sie ihnen als ein etwas nutzloses Mädchen erschienen war."⁴⁵⁰

"İlk on beş gün, anası, babası Gregor'un odasına bir türlü giremediler. Gregor'sa sık sık onlara kulak veriyordu: Durmadan kız kardeşinin çabasını övüyorlardı. Oysa bugüne kadar hiçbir işe yaramaz diye yakınıp duruyorlardı."⁴⁵¹

"İlk iki hafta anasıyla babası Gregor'un odasına girmeye bir türlü cesaret edememişlerdi. Gregor onlara kulak verdiği zaman kız kardeşinin gösterdiği çabayı övdüklerini duyuyordu. Oysa bugüne kadar ona, hiçbir işe yaramayan bir kız diye hep öfkelenip durmuşlardı."⁴⁵²

"İlk on dört gün anne ve babası Gregor'un odasına girmeyi bir türlü göze alamadı. Şimdiye dek kendisine biraz miskin bir kız gözüyle bakarak ikide bir içerleyip durdukları kız kardeşinin gördüğü işi, anne ve babasının bundan böyle nasıl takdirle karşıladığının farkındaydı."⁴⁵³

Alm. "Sie dachte, er liege absichtlich so unbeweglich da und spiele den Beleidigten; sie traute ihm allen möglichen Verstand zu. Weil sie zufällig den langen Besen in der Hand hielt, sucht sie mit ihm Gregor von der Tür aus zu kitzeln. Als sich auch da kein Erfolg zeigte, wurde sie ärgerlich und stieß ein wenig in Gregor hinein, und erst als sie ihn ohne jeden Widerstand von seinem Platze geschoben hatte, wurde sie aufmerksam."⁴⁵⁴

Belki de mahsus öyle gücenmiş gibi kımıldamıyordur, diye düşündü. Çünkü Gregor böyle incelikleri pek bilirdi. Kadının elinde rasgele uzun saplı bir süpürge bulunuyordu. Kapı aralığından Gregor'u gıdıklamak istedi. Şakası boşa gidince öfkelenildi.

⁴⁵⁰ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 82.

⁴⁵¹ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 34.

⁴⁵² GELEN, A.g.c., 1967, s. 41.

⁴⁵³ ŞİPAL, A.g.c., 1996, ss. 37, 38.

⁴⁵⁴ KAFKA, A.g.c., 1976, ss. 103, 104.

Gregor'u süpürge ile birkaç defa sert sert sürükledi. O koca vücudun hiç diretmediğini görünce kadının içine merak düştü, durumu çarçabuk anladı.”⁴⁵⁵

“Gregor'un kasten öyle hareketsiz durduğunu ve gücenmiş gibi kımıldamadığını düşündü. Onun bu kadar akıllı olduğuna inanıyordu. Kadının elinde rasgele uzun saplı bir süpürge bulunuyordu. Kapıdan içeri uzatıp süpürge ile Gregor'u gıdıklamak istedi. Beklediği sonucu alamayınca öfkeleni, Gregor'u birkaç kez süpürge ile dürtükledi. Hiçbir direnme ile karşılaşmadan onu yerinden kolayca itebildiğini görünce meraklandı. Hemen ardından durumu kavradı ve...”⁴⁵⁶

“Onun kasten kımıldamadan yattığını ve kendisine kırılıp gücenmiş bir süs verdiğini düşündü; çünkü hizmetçiye göre, zeki Gregor'dan beklenmeyecek şey yoktu. O sırada tesadüfen elinde bulunan süpürge ile Gregor'u gıdıklayıp kapıdan uzaklaştırmak istedi. Başaramayınca kızdı, biraz dürtükledi Gregor'u, bir direnişle karşılaşmaksızın onu yerinden itebildiğini görünce anladı birden.”⁴⁵⁷

Alm.“Gregors Blick richtete sich dann zum Fenster, und das trübe Wetter-man hörte Regentropfen auf das Fensterblech aufschlagen-machte ihn ganz melancholisch.”⁴⁵⁸

“Gregor, pencereye baktı. Hava bulanıktı. Yağmur damlalarının pencerenin çinko çerçevesine düştüğü duyuluyordu. Bulanık hava onu iyice kederlendirdi.”⁴⁵⁹

“...denn für den Vater war das Frühstück die wichtigste Mahlzeit des Tages, de er bei der Lektüre verschiedener Zeitungen stundenlang hinzog.”⁴⁶⁰

“...çünkü Gregor'un babası için kahvaltı, günün en öneli sofrasıydı; adam çeşitli gazeteleri okuyarak bu sofrayı saatlerce uzatırdı.”⁴⁶¹

⁴⁵⁵ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 60.

⁴⁵⁶ GELEN, A.g.e., 1967, s. 74, 75.

⁴⁵⁷ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 65.

⁴⁵⁸ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 57.

⁴⁵⁹ GELEN, A.g.e., 1967, s. 3.

⁴⁶⁰ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 68.

⁴⁶¹ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 26.

1.9. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri

“Er fragt den Mann nach dem Buch.” (O soruyor adamı –ye kitaba.) şeklinde sözcüğü sözcüğüne yapılmış bir çeviri örneği çeviri Günyol’un, Gelen’in, Şipal’in ve Cemal’in çevirilerinde görülmemektedir. Serbest çeviriyi seçen Günyol’un, Gelen’in Şipal’in üslubu, bu tür çeviriyi zaten önceden engelliyor görünmektedir.

1.10. Sıfatları Veya Fiilimsileri Tam Cümle Gibi Çevirme

Alm. “Lansam schob er sich, noch ungeschickt mit seinen Fühlern tastend,”⁴⁶²

"Antenleriyle öteyi beriyi acemice yokluyordu."⁴⁶³

Alm. “Tot? sagte Frau Samsa und sah fragend zur Bedienerin auf, trotzdem sie doch alles selbst prüfen und sogar ohne Prüfung erkennen konnte.”⁴⁶⁴

“ Bayan Samsa, gündelikçi kadına soru dolu gözlerle bakarak “Öldü mü?”dile sordu.”⁴⁶⁵

“und er flog, heftig blutend,...”⁴⁶⁶

“Her yanından kanlar akıyordu.”⁴⁶⁷

“...şiddetli bir kanamayla...”⁴⁶⁸

2. Sözdizimi Boyutunda Türlerine Göre Cümle Çözümlemeleri ve Çeviri Örnekleri

2.1. Bildiri Cümlelerinde

Alm. “Er ist so hartnäckig, ...”⁴⁶⁹

⁴⁶² KAFKA, A.g.e., 1976, s. 73.

⁴⁶³ GÜNYOL, A.g.e.,1973, s. 24.

⁴⁶⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 104.

⁴⁶⁵ GÜNYOL, A.g.e.,1973, s. 61.

⁴⁶⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 73.

⁴⁶⁷ GELEN, A.g.e., 1967, s. 27.

⁴⁶⁸ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 31.

⁴⁶⁹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 64.

“Öylesine inatçıdır.”⁴⁷⁰

“Öylesine inatçıdır.”⁴⁷¹

“Öylesine inatçıdır ki!”⁴⁷²

“Çok inatçıdır; ...”⁴⁷³

Alm. “Gregor war äusserst neugierig, was sie zum ersatze bringen würde, ...”⁴⁷⁴

“Gregor, kızkardeşi sütün yerine ne getirecek diye merak içindeydi.”⁴⁷⁵

“Gregor, acaba ne getirecek diye merakla bekledi.”⁴⁷⁶

“Gregor süt yerine kızkardeşinin ne getireceğini enikonu merak ediyor.”⁴⁷⁷

“Kızkardeşinin sütün yerine ne getireceğini çok merak eden Gregor,”⁴⁷⁸

Bildiri cümlelerinde verilen her iki Almanca cümle, hem kurallı birer cümledir hem de birer isim cümlesidir. Çünkü sıfatlar Türkçe’de isim soylu sözcüklerdendir. Bir başka kurallı cümlede (bei einem regelmässigen Satz), cümlenin öğeleri şöyle dizilir:

Alm. “... eine Flasche fiel auf den Boden und zerbrach;”⁴⁷⁹

“Bir şişe yere yuvarlandı, tuzla buz oldu.”⁴⁸⁰

“Şişelerden biri yere düştü ve kırıldı.”⁴⁸¹

“...şişelerden biri yere düşüp parçalandı;”⁴⁸²

“...şişelerden biri yere düşüp kırıldı; ...”⁴⁸³

⁴⁷⁰ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s.13.

⁴⁷¹ GELEN, A.g.e., 1967, s.13.

⁴⁷² ŞİPAL, A.g.e., 1996, s.14.

⁴⁷³ CEMAL, A.g.e., 1996, s.19.

⁴⁷⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, ss. 75, 76.

⁴⁷⁵ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 31.

⁴⁷⁶ GELEN, A.g.e., 1967, s. 26.

⁴⁷⁷ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 29.

⁴⁷⁸ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 35.

⁴⁷⁹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 87.

⁴⁸⁰ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 40.

⁴⁸¹ GELEN, A.g.e., 1967, s. 49.

⁴⁸² ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 44.

⁴⁸³ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 52.

Eylem belirten sözcüğün (filin) öznenen önce kullanıldığı durumlarda yazar, okurun dolayısıyla çevirmenin dikkatini çekme amacındadır.

Alm. “Wollte er eines einmal einknicken, so war es das erste,”⁴⁸⁴

“Bir defa da gerdi mi,...”⁴⁸⁵

“Bunlardan birini bükmek isteyince, önce bu bacak geriliyordu.”⁴⁸⁶

“Gregor içlerinden birini bükeyim dese, hemen bu bacak yine kurtulup gergin durum alıyor,...”⁴⁸⁷

“Bacaklardan birini kıvrırmak istediğinde aldığı ilk sonuç,...”⁴⁸⁸

Alm. “An seine Familie dachte er mit Rührung und Liebe zurück.”⁴⁸⁹

“Annesini, babasını, kızkardeşini sevgiyle düşündü, bir tuhaf oldu.”⁴⁹⁰

“Duygulanarak ve sevgi duyarak ailesini düşündü.”⁴⁹¹

“Ailesini düşündükçe duygulanıyor, içinde sevgi hisleri uyanıyordu.”⁴⁹²

“Düşünceleri ailesine geri gittiğinde duygulanıyor, içinde sevgi duyuyordu.”⁴⁹³

Kafka’nın sıklıkla kullandığı devrik cümlelerin bir noktaya dikkat çekme amacı güttüğü görülür. Çeviri yoluyla Türkçe’ye aktarmada dahi olsa bu noktanın önemi, Banguoğlu’nun ifadesyle; “devrik cümle dikkati yargıya çeker ve çoğunlukla anlatımın duygu değerini artırır, bir üslup zenginliği getirir.”⁴⁹⁴ Hatiboğlu da aynı görüşe katılır. “Özne veya nesnenin yüklemden sonra kullanılması dikkat çekme bakımından önemlidir.”⁴⁹⁵ Ruhi’ye göre de aynı yargı geçerlidir. “Özne yüklemden sonra

⁴⁸⁴ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 60.

⁴⁸⁵ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 9.

⁴⁸⁶ GELEN, A.g.c., 1967, s. 8.

⁴⁸⁷ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s.10.

⁴⁸⁸ CEMAL, A.g.c., 1996, s.14.

⁴⁸⁹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 103.

⁴⁹⁰ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 60.

⁴⁹¹ GELEN, A.g.c., 1967, s. 74.

⁴⁹² ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 64.

⁴⁹³ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 74

⁴⁹⁴ Tahsin BANGUOĞLU, *Türkçe’nin Grameri*, İstanbul: Baha Matbaası, 1974, s. 534.

⁴⁹⁵ Vehice HATİBOĞLU, *Türkçe’nin Sözdizimi*, Ankara: Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982, s. 160.

kullanıldığında yargıya bir kısıtlama getirir. Örneğin, “Çıkıp kendilerini savunsunlar bu haksızlık yapanlar.”⁴⁹⁶

2.2. Talep Cümlelerinde

2.2.1. İstek Cümlelerinde

Alm. “Ich will vor diesem Untier nicht den Namen meines Bruders aussprechen,”⁴⁹⁷

“... buradaki canavarın sözünü ederken, kardeşimin adını anmak istemiyorum.”⁴⁹⁸

“Şu canavardan söz ederken, kardeşimin adını anmak istemiyorum.”⁴⁹⁹

“Bu canavar karşısında kardeşimin adını ağzıma almak istemediğim için, ...”⁵⁰⁰

“Bu hilkat garibesinin önünde kardeşimin adını ağzıma almak istemediğim için,

...⁵⁰¹

Alm. “Übrigens will er auch mit dir persönlich sprechen.”⁵⁰²

“Seninle görüşmek istiyor.”⁵⁰³

“Hem Müdür Bey bizzat seninle konuşmak istiyor.”⁵⁰⁴

“Ayrıca Müdür Bey doğrudan doğruya seninle konuşmak istiyor.”⁵⁰⁵

2.2.2. Emir Cümlelerinde

Alm. “Komm, Grete, auf ein Weilchen zu uns herein!”⁵⁰⁶

⁴⁹⁶ Eser E. ERGUVANLI, *The Function of Word Order in Turkish Grammar*, Berkeley: University of California Publications, 1984, s. 65’ten aktaran Şükriye RUHİ, “Yazılı Metin Oluşturmada Devrik Tümcenin İşlevi Üzerine Bir Gözlem”, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi, 1992, s. 54.

⁴⁹⁷ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 100,101.

⁴⁹⁸ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 57.

⁴⁹⁹ GELEN, A.g.e., 1967, s. 70.

⁵⁰⁰ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 61.

⁵⁰¹ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 71.

⁵⁰² KAFKA, A.g.e., 1976, s. 63.

⁵⁰³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 12.

⁵⁰⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 14.

⁵⁰⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 18.

⁵⁰⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 104.

“Haydi Grete’ ciğim biraz bizim odaya gel!”⁵⁰⁷

“Bizim odaya gel biraz Grete!”⁵⁰⁸

“Biraz bizim odaya gelir misin Grete!”⁵⁰⁹

“Grete, biraz yanımıza gel!”⁵¹⁰

Alm. “Komm nur, man sieht ihn nicht, ...”⁵¹¹

“Girebilirsin, görünürlerde yok, ...”⁵¹²

“Gelsene, görünürlerde yok, ...”⁵¹³

“Gel, gel! Ortalarda yoktur o!”⁵¹⁴

“Gel, görünmüyor, ...”⁵¹⁵

2.3. Soru Cümlelerinde

2.3.1. Karar Sorularında

Alm. “Wolltest du nicht wegfahren?”⁵¹⁶

“Trene yetişmeyecek misin?”⁵¹⁷

“Tirene yetişmeyecek misin?”⁵¹⁸

“Hani bu sabah yola çıkmıyor muydun?”⁵¹⁹

“Sen yola gitmeyecek miydin?”⁵²⁰

⁵⁰⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 61.

⁵⁰⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 76.

⁵⁰⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 66.

⁵¹⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 76.

⁵¹¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 84.

⁵¹² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 36.

⁵¹³ GELAN, A.g.e., 1967, s. 44.

⁵¹⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 39.

⁵¹⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 47.

⁵¹⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 59.

⁵¹⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 8.

⁵¹⁸ GELAN, A.g.e., 1967, s. 7.

⁵¹⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 8.

⁵²⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 12.

Alm. "Möchte das Fräulen nicht zu uns hereinkommen und hier im Zimmer spielen, wo es doch viel bequemer und gemütlicher ist?"⁵²¹

"Acaba küçük hanım gelip yemek odasında çalamazlar mı? Orası çok daha iyi. Çok daha rahat."⁵²²

"Acaba küçük hanım buraya gelip bizim yanımızda çalsalar olmaz mı? Burası çok daha rahat. Çok daha iyi."⁵²³

"Acaba küçük hanım bizim buraya gelip çalamaz mı? Ne de olsa çok daha rahat ve iyi burası."⁵²⁴

Cemal; "acaba küçük hanım yanımıza gelip çalmak istemezler mi, çünkü bu oda çok rahat?"⁵²⁵

2.3.2. Tamamlayıcı Sorularda

Alm. "Wer hatte in dieser abgearbeiteten und übermüdeten Familie Zeit, sich um Gregor mehr zu kommen, als es unbedingt nötig war?"⁵²⁶

"İşten, yorgunluktan pelte haline gelen ailede, tezelden görülmesi gereken ihtiyaçlar dışında, Gregor'la kimin uğraşmaya vakti olabilirdi ki?"⁵²⁷

"Çok çalışmaktan, çok yorulmaktan bitkin düşmüş bu ailede, çok önemli ihtiyaçların karşılanması dışında Gregor'la ilgilenmeye kimin vakti vardı ki?"⁵²⁸

"Çalışmaktan yıpranmış ve aşırı yorgun düşmüş bu ailede kimin Gregor'la öyle fazla ilgilenmeye vakti vardı."⁵²⁹

"Bu işe boğulmuş ve aşırı yorgun düşmüş ailede Gregor'a kim gerektiğinden daha çok ilgi gösterebilirdi?"⁵³⁰

⁵²¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 97.

⁵²² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 53.

⁵²³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 64.

⁵²⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 57.

⁵²⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 60.

⁵²⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 92.

⁵²⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 46.

⁵²⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 57.

⁵²⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 50.

⁵³⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 59.

2.3.3. Genel Soru Cümlelerinde

Alm. “Warum ging denn die Schwester nicht zu den anderen?”⁵³¹

“Kızkardeşi de niçin ötekilerin yanına gitmiyordu sanki?”⁵³²

“Kızkardeşi neden ötekilerin yanına gitmiyordu ki?”⁵³³

“Ne diye kızkardeşi ötekilerin yanına gitmiyordu sanki?”⁵³⁴

“Kızkardeşi neden ötekilerin yanına gitmiyordu?”⁵³⁵

Alm. “Was ist goschehen?”⁵³⁶

“Ne var, ne oldu?”⁵³⁷

“Ne oldu, ne var?”⁵³⁸

“Ne oldu, ne var?”⁵³⁹

“Ne oldu?”⁵⁴⁰

Alm. “Wohin gehen Sie denn, Herr Prokurist? Ins Gesceft?”⁵⁴¹

“Nereye gidiyorsunuz Müdür Bey? Mağazaya mı?”⁵⁴²

“Siz nereye gideceksiniz, bay müdür? Mağazaya mı?”⁵⁴³

“Peki ama, nereye gidiyorsunuz Müdür Bey? Firmaya mı?”⁵⁴⁴

“Nereye gidiyorsunuz Müdür Bey? Mağazaya mı?”⁵⁴⁵

⁵³¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 64.

⁵³² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 13.

⁵³³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 14.

⁵³⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 15.

⁵³⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 19.

⁵³⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 88.

⁵³⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 41.

⁵³⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 50.

⁵³⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 45.

⁵⁴⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 52.

⁵⁴¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 69.

⁵⁴² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 19.

⁵⁴³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 21.

⁵⁴⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 21.

⁵⁴⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 26.

Alm. "Wo ist das Frühstück?"⁵⁴⁶

"Nerede bizim kahvaltı?"⁵⁴⁷

"Hani kahvaltı?"⁵⁴⁸

"Kahvaltımız nerde?"⁵⁴⁹

"Kahvaltı nerede?"⁵⁵⁰

2.3.4. Soru Zamirlerinin Bağlaç Olarak Kullanıldığı Durumlarda

Alm. "Sie setzten sich oben an den Tisch, wo in früheren Zeiten der Vater, die Mutter und Gregor gegessen hatten,"⁵⁵¹

"Kiracılar, eskiden Gregor'un babasının, annesinin ve kendisinin oturdukları yerlere kurulular,"⁵⁵²

"Adamlar, eskiden babasının, annesinin ve Gregor'un yemek yediği masaya şöyle bir kurulular,"⁵⁵³

"Baylar, eskiden babası, annesi ve Gregor'un hep birlikte yemek yediği masanın baş köşesine kurulmuş,"⁵⁵⁴

"Adamlar masanın bir zamanlar annesi, babası ve Gregor'un oturmuş oldukları bölümüne oturular,"⁵⁵⁵

Alm. "... sah er noch, wie die Tür seines Zimmers aufgerissen wurde,"⁵⁵⁶

"... baktı: o sıra birden odasının kapısı açıldı."⁵⁵⁷

"... göz gezdirdi. O sırada odasının kapısı açıldı."⁵⁵⁸

⁵⁴⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 104.

⁵⁴⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 61.

⁵⁴⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 76.

⁵⁴⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 66.

⁵⁵⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 76.

⁵⁵¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 96.

⁵⁵² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 51.

⁵⁵³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 63.

⁵⁵⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 55.

⁵⁵⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 65.

⁵⁵⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 90.

⁵⁵⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 44.

⁵⁵⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 53.

“... bakınca, oda kapısının ansızın açıldığını ve ”⁵⁵⁹

“... gözlerini açıp baktığında, odasının kapısının hızla açıldığını ve ”⁵⁶⁰

Alm. “Öfters fragte die Schwester den Vater, ob er Bier haben wolle,”⁵⁶¹

“Çok zaman Grete, babasına: “Bira içerseniz bir koşu gidip alayım” diyordu.”⁵⁶²

“Çoğu zaman kızkardeşi babasına, “Bir şey istersen hemen gidip alayım” diye soruyordu.”⁵⁶³

“İkide bir kızkardeşi babasına bira isteyip istemediğini soruyor,”⁵⁶⁴

“Kızkardeşi sık sık babasına bira isteyip istemediğini soruyor,”⁵⁶⁵

Alm. “..., was die Familie hauptsächlich wom Wohnungswechsel abhielt,”⁵⁶⁶

“Hayır, hayır, asıl engel annesinin de babasının da, kızkardeşinin de o büyük tasalarıydı.”⁵⁶⁷

“Ailenin evi değiştirmesini önleyen asıl konu,”⁵⁶⁸

“... ailesini ev değiştirmekten en başta alıkoyan,”⁵⁶⁹

“... aileyi ev değiştirmekten alıkoyan asıl neden,”⁵⁷⁰

Alm. “..., wohin ihn der Herr zufällig gestellt hatte,”⁵⁷¹

“... oturduğu köşecikte kaldı.”⁵⁷²

“... sandalyeyi adamın rastgele koyduğu yere ”⁵⁷³

⁵⁵⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 48.

⁵⁶⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 55.

⁵⁶¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 78.

⁵⁶² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 29.

⁵⁶³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 35.

⁵⁶⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 32.

⁵⁶⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 39.

⁵⁶⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 92, 93.

⁵⁶⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 47.

⁵⁶⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 57.

⁵⁶⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 51.

⁵⁷⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 60.

⁵⁷¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 97.

⁵⁷² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 53.

⁵⁷³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 65.

“... sandalyeyi bayın o anda rastgele koyduğu yerde,”⁵⁷⁴

“... koltuk adamın rastgele bıraktığı yerde”⁵⁷⁵

2.4. Ünlem Cümlelerinde

Alm. “Sehen Sie nur mal an, es ist krepirt; da liegt es, ganz und gar krepirt!”⁵⁷⁶

“Amanın gelin, gelin bakın gebermiş! Orada, yerde yatıyor. Bir sıçan gibi gebermiş!”⁵⁷⁷

“Gelin bir bakın hele, gebermiş. İşte burda, canı çıkmış!”⁵⁷⁸

“Gelin bakın şuna ayol! Gebermiş! Gebermiş sahi, yatıyor!”⁵⁷⁹

“Bakın, bakın, gebermiş! Orada yatıyor işte, tamamen kuyruğu titretmiş!”⁵⁸⁰

Alm. “Hilfe, um Gotten willen, Hilfe!”⁵⁸¹

“Yetişin, Allah aşkına yetişin!”⁵⁸²

“Yetişin, Allah aşkına yetişin!”⁵⁸³

“İmdat! Aman Yarabbi! İmdat!”⁵⁸⁴

“İmdat, Tanrı aşkına, imdat!”⁵⁸⁵

2.5. Yan Cümlelerde

2.5.1. Zaman Cümlelerinde

Alm. “..., während der Vater noch an der Tür redete,”⁵⁸⁶

⁵⁷⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 57.

⁵⁷⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 67.

⁵⁷⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 104.

⁵⁷⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 60.

⁵⁷⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 75.

⁵⁷⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 65.

⁵⁸⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 75.

⁵⁸¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 71.

⁵⁸² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 21.

⁵⁸³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 24.

⁵⁸⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 23.

⁵⁸⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 29.

⁵⁸⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 63.

“Babasıysa durmadan laf yetiştiriyordu.”⁵⁸⁷

“Babası kapıda durmuş konuşuyor gene.”⁵⁸⁸

“Babası, hala kapıda konuşup duruyordu.”⁵⁸⁹

“... daha babası sözünü tamamlamazdan önce,”⁵⁹⁰

Alm. “..., während Mutter und Schwester einander müde zulächelten.”⁵⁹¹

“Grete ile annesi de birbirlerine bakıp, bezgin bezgin gülümsüyorlardı.”⁵⁹²

“Annesiyle kızkardeşi de birbirlerine bakıp, yorgun yorgun gülümsüyorlardı.”⁵⁹³

“... annesiyle birbirlerine yorgun gülümsüyorlar,”⁵⁹⁴

“... annesiyle kızkardeşi yorgun bir gülümsemeyle,”⁵⁹⁵

Alm. “..., während sie den Schlüssel im Schloss umdrehte.”⁵⁹⁶

“Grete kapıyı iki defa kilitlerken”⁵⁹⁷

“Anahtar kapı kilidinde çevirirken,”⁵⁹⁸

“... kızkardeşi, kilidin içinde anahtar çevirirken,”⁵⁹⁹

“... kızkardeşi ... anahtar kilidin içinde çevirirken,”⁶⁰⁰

Alm. “Als Gregor den Kopf unter Kanapee hervorstiess, ...”⁶⁰¹

“Gregor örtünün altından başını çıkardı,”⁶⁰²

“Gregor ... başını kanepenin altından uzattı.”⁶⁰³

⁵⁸⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 12.

⁵⁸⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 13.

⁵⁸⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 14.

⁵⁹⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 18.

⁵⁹¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 91.

⁵⁹² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 45.

⁵⁹³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 55.

⁵⁹⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 49.

⁵⁹⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 58.

⁵⁹⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 103.

⁵⁹⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 59.

⁵⁹⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 73.

⁵⁹⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 64.

⁶⁰⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 74.

⁶⁰¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 86.

⁶⁰² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 38.

⁶⁰³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 46.

“Gregor ... hemen kanepenin altından başını uzattı.”⁶⁰⁴

“Gregor ... başını kanepenin altından çıkardı.”⁶⁰⁵

Alm. “Sobald die uhr zehn schlug, ...”⁶⁰⁶

“Çalar saat onu vurunca,”⁶⁰⁷

“Saat onu vurur vurmaz”⁶⁰⁸

“Saat onu vurur vurmaz”⁶⁰⁹

“Saat onu vurur vurmaz”⁶¹⁰

Alm. “... solange er lebte,”⁶¹¹

“... hiç değilse kendisi hayatta kaldığı sürece”⁶¹²

“Hiç olmazsa yaşadığı sürece.”⁶¹³

“Kendisi, hiç değilse hayatta olduğu süre”⁶¹⁴

“... en azından kendisi yaşadığı sürece”⁶¹⁵

Alm. “... seitdem sie ins Geschäft ging,”⁶¹⁶

“İşe girdi gireli”⁶¹⁷

“... işe girdiğinden beri”⁶¹⁸

“... bir mağazada çalışmaya başlayalı beri”⁶¹⁹

“... işe gitmeye başladığından bu yana”⁶²⁰

⁶⁰⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 42.

⁶⁰⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 49.

⁶⁰⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 91.

⁶⁰⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s.45.

⁶⁰⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 56.

⁶⁰⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 49.

⁶¹⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 58.

⁶¹¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 99.

⁶¹² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 54.

⁶¹³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 67.

⁶¹⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 58.

⁶¹⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 68.

⁶¹⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 99.

⁶¹⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 55.

⁶¹⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 67.

⁶¹⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 59.

⁶²⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 69.

2.5.2. Neden Cümlelerinde

Alm. “Da er die Türe auf diese Weise öffnen musste,”⁶²¹

“Gregor’un başarabildiği bu biricik usul-”⁶²²

“Gregor kapıyı ancak böyle açabilirdi.”⁶²³

“Kapıyı bu tarzda açmak zorunda kalışı,”⁶²⁴

“Gregor’un duruş biçiminden ötürü,”⁶²⁵

Alm. “..., weil er selbst sich mit diesen Dingen schon lange nicht beschäftigt hatte,”⁶²⁶

“... unuttuğu ayrıntıları hatırlamak ... için,”⁶²⁷

“Babası, çoktandır üzerinde durmadığı bu şeylerin ayrıntılarını hatırlamak ... için

”⁶²⁸ “... çünkü babası, biraz kendisi çoktandır bu gibi şeylerle uğraşmadığından,”⁶²⁹

“Babası biraz bu konularla uzun zamandır ilgilenmemiş olduğu için,”⁶³⁰

2.5.3. Koşul Cümlelerinde

Alm. “... wenn die Eltern und das Dienstmädchen noch schliefen,”⁶³¹

“Sabahları daha anası, babası ve hizmetçi uyanmadan,”⁶³²

“Sabahları anasıyla babası ve hizmetçi henüz uykudayken,”⁶³³

“... anne ve babasıyla hizmetçi henüz uyurken,”⁶³⁴

“... annesi, babası ve hizmetçi kız daha uyurlarken,”⁶³⁵

⁶²¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 68.

⁶²² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 17.

⁶²³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 19.

⁶²⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 19.

⁶²⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 24.

⁶²⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 79.

⁶²⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 31.

⁶²⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 37.

⁶²⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 34.

⁶³⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 41.

⁶³¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 77.

⁶³² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 28.

⁶³³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 33.

⁶³⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 31.

⁶³⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 37.

Alm. "... wenn jetzt die Mutter, auf Gregors Zimmer zeigend, sagte: ..." ⁶³⁶

"Sonra annesi, Gregor'un odasını göstererek ... deyip ..." ⁶³⁷

"Sonra annesi, Gregor'un odasını göstererek ... derdi." ⁶³⁸

"... derken annesi Gregor'un odasını göstererek: ... diyor, ..." ⁶³⁹

"... annesi Gregor'un odasını göstererek: ... dediğinde ..." ⁶⁴⁰

2.5.4. Sonuç Bildiren Cümlelerde

Alm. "... so dass sein Leib nur zur Hälfte und darüber der seitlich geneigte Kopf zu sehen war," ⁶⁴¹

"Vücudunun yalnız yarısı görünüyordu. Daha bakalım neler olacak diye kapının yukarı kısmından başını eğip hafif dışarı çıkardı." ⁶⁴²

"Bedeninin yalnızca yarısı görünüyordu. Başını yana doğru eğmiş, neler olacağını anlamak için içeridekilere doğru bakıyordu." ⁶⁴³

"... öyle ki ancak yarı vücudu görülebiliyor, bu vücut üzerinde seçilen yana eğik başıyla odadakilere çıldır çıldır bakıyordu." ⁶⁴⁴

"... böylece yalnız gövdesinin yarısı ve ötekilere bulmak için yana eğmiş olduğu kafası gözükmekteydi." ⁶⁴⁵

Alm. "... so daß sie alle in die Noten hätten sehen können," ⁶⁴⁶

"adeta notaların içine girecek kadar sehpaye sokulmuş olan kiracılar," ⁶⁴⁷

"hepsi de notaları görmek istiyorlarmış gibi, Grete'nin sehpasının dibine kadar yaklaşmış olan kiracılar -" ⁶⁴⁸

⁶³⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 93.

⁶³⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 47.

⁶³⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 58.

⁶³⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 51.

⁶⁴⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 60.

⁶⁴¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 68.

⁶⁴² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 18.

⁶⁴³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 20.

⁶⁴⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 20.

⁶⁴⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 25.

⁶⁴⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 98.

⁶⁴⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 53,54.

⁶⁴⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 66.

“ nota sehпасının pek yakınına, notaları görebilecekleri yere kadar sokulan baylar

”⁶⁴⁹

“... onlar ... nota sehпасının arkasında ve bütün notaları görebilecek kadar”⁶⁵⁰

2.5.5. Zıtlık Bildiren Cümlelerde

Alm. “... obwohl er nach solchen Wanderungen, zum Sterben müde und traurig, wieder stundenlang sich nicht rührte.”⁶⁵¹

“Saatlerce onu felce uğratan bu güçlerin peşi sıra gelen üzüntüye o korkunç yorgunluğa rağmen,”⁶⁵²

“Böyle dolaşmalardan sonra ölesiye yorgun ve bitkin düştüğü, bu yüzden saatlerce yerinden kıpırdamadığı halde”⁶⁵³

“... oysa söz konusu gezinmelerden sonra, ölesiye yorgun ve üzgün, yine saatlerce yerinden kımıldamaksızın duruyordu.”⁶⁵⁴

“... ne var ki bu tür gezintilerin ardından kendini ölesiye yorgun ve üzgün hissediyor, yine saatlerce yerinden kımıldamıyordu.”⁶⁵⁵

2.5.6. Amaç Bildiren Cümlelerde

Alm. “... um den Kopf besser heben zu können,”⁶⁵⁶

“Başını daha rahatça kaldırabilmek için,”⁶⁵⁷

“Başını daha iyi kaldırabilmek için.”⁶⁵⁸

“... başını daha iyi kaldırıp bakmak için,”⁶⁵⁹

“Başını daha iyi kaldırabilmek için,”⁶⁶⁰

⁶⁴⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 58.

⁶⁵⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 67.

⁶⁵¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s.96.

⁶⁵² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 51.

⁶⁵³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 62.

⁶⁵⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s.55.

⁶⁵⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 65.

⁶⁵⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 58.

⁶⁵⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 6.

⁶⁵⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 4.

⁶⁵⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 6.

⁶⁶⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 10.

Alm. "... um die Familie etwa von den zinzen leben zu lassen;"⁶⁶¹

"... para faiziyle ailesini geçindirmeye ..." ⁶⁶²

"... gelecek faizle ailenin geçimini sağlamaya ..." ⁶⁶³

"... ailenin örneğin faizlerle yaşamasına ..." ⁶⁶⁴

"... örneğin aileyi faiz geliriyle geçindirmek için ..." ⁶⁶⁵

2.5.7. Mastar Cümlelerinde

Alm. "... von der Höhe herab mit dem Angestellten zu reden,"⁶⁶⁶

"Memurlara bir şeyler söylemek." ⁶⁶⁷

"Memurun birine bir şey söylemek." ⁶⁶⁸

"... yanında çalıştığı kişilerle o ne yüksekten konuşma!"⁶⁶⁹

"... çalışanlarla öyle, yani yüksekten konuşmalı" ⁶⁷⁰

Alm. "Die Schwester begann zu spielen." ⁶⁷¹

"Grete nihayet çalmaya başladı." ⁶⁷²

"Kızkardeşi kemanı çalmaya başladı." ⁶⁷³

"Derken kızkardeşi çalmaya başladı." ⁶⁷⁴

"Kızkardeş keman çalmaya başladı." ⁶⁷⁵

⁶⁶¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 80.

⁶⁶² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 31.

⁶⁶³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 38.

⁶⁶⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 35.

⁶⁶⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 41.

⁶⁶⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s.58.

⁶⁶⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 6.

⁶⁶⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 5.

⁶⁶⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 7.

⁶⁷⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 11.

⁶⁷¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 98.

⁶⁷² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 53.

⁶⁷³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 65.

⁶⁷⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 57.

⁶⁷⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 67.

2.5.8. Karşılaştırma Cümlelerinde

Alm. “Die geschäftlichen Aufregungen sind viel grösser als im eigentlichen Geschäft zu Hause,”⁶⁷⁶

“Yazihane hayatına taş çıkaracak bir sürü dert. Haydi şu ticaret işi neyse ne ama,”⁶⁷⁷

“Bir büroda oturup çalışmaktan çok fazla derdi var bu ticaret işlerinin.”⁶⁷⁸

“Burada, firmadaki asıl işler, gezilerde katlandığım kadar telaş ve tedirginlikle dolu değil.”⁶⁷⁹

“İşin bu yanı, mağazadaki asıl masabaşı işe oranla daha yıpratıcı,”⁶⁸⁰

Alm. “Aber nun hatte er natürlich seinen Körper ganz anders in der Gewalt als früher,”⁶⁸¹

“Ama, artık vücudunun olanaklarından daha iyi faydalanmasını öğrendiği için,”⁶⁸²

“Ama artık bedenini eskisinden çok daha iyi kullanmasını bildiği için,”⁶⁸³

“Ama vücudunu kuşkusuz eskiyle kıyaslanamayacak ölçüde denetim altında tutabiliyor,”⁶⁸⁴

“Ama şimdi bedeni üstündeki denetimi doğal olarak eskisinden çok farklıydı”⁶⁸⁵

Alm. “... wie er ja auch in seiner früheren Zeit keine ganz vertrauenswürdige Lunge besessen hatte.”⁶⁸⁶

“Ciğerleri pek sağlam olmadığı için”⁶⁸⁷

“Eskiden beri ciğerleri de pek sağlam olmadığı için”⁶⁸⁸

⁶⁷⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 58.

⁶⁷⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 6.

⁶⁷⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 4.

⁶⁷⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 6.

⁶⁸⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 10.

⁶⁸¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 83.

⁶⁸² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 35.

⁶⁸³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 43.

⁶⁸⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 39.

⁶⁸⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 46.

⁶⁸⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 89.

⁶⁸⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 43.

⁶⁸⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 52.

“... zaten eskiden de ciğerleri için öyle pek güvenilir ve sağlıklı denemezdi.”⁶⁸⁹

“... ciğerleri zaten eskiden de pek sağlam değildi.”⁶⁹⁰

Alm. “... die Angelegenheiten der Familie ganz so wie früher wieder in die Hand zu nehmen;”⁶⁹¹

“... ailenin işlerini eskisi gibi yine elime alayım”⁶⁹²

“... ailenin işlerini gene eskisi gibi ele almayı”⁶⁹³

“... işleri tıpkı eskisi gibi kendi eline almayı”⁶⁹⁴

“... ailenin işlerini tıpkı eskiden olduğu gibi yeniden ele almayı”⁶⁹⁵

Alm. “... je längere Zeit verging, desto besser gelang es ihr natürlich auch,”⁶⁹⁶

“Hatta gün geçtikçe rolünü daha açıkça görebilmesine de engel olamıyordu.”⁶⁹⁷

“Üstelik zaman geçtikçe bu durumu gizlemesini daha iyi başarıyordu.”⁶⁹⁸

“... zaman geçtikçe işin daha iyi üstesinden geliyordu,”⁶⁹⁹

“... aradan geçen zaman uzadıkça, bunu yapmayı daha iyi başarıyordu,”⁷⁰⁰

Alm. “... je tiefer sie gelangten, desto mehr verlor sich das Interesse der Familie Samsa für sie,”⁷⁰¹

“Onlar, merdivenlerde gitgide kayboldukça, Samsa ailesinin ilgisi de gitgide azaldı.”⁷⁰²

“Onlar aşağıya doğru indikçe, Samsa ailesinin ilgisi azalıyordu.”⁷⁰³

⁶⁸⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 47.

⁶⁹⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 55.

⁶⁹¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 93.

⁶⁹² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 47.

⁶⁹³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 58.

⁶⁹⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 51.

⁶⁹⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 60.

⁶⁹⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 81.

⁶⁹⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 33.

⁶⁹⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 39,40.

⁶⁹⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 36.

⁷⁰⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 43.

⁷⁰¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 105.

⁷⁰² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 63.

⁷⁰³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 77.

“Baylar aşağıya indikçe, Samsa ailesinin onlara karşı duyduğu ilgi de yavaş yavaş silindi,”⁷⁰⁴

“... onlar aşağı indikçe Samsa ailesinin onlara duyduğu ilgi de azalmaktaydı.”⁷⁰⁵

2.5.9. Tarz Cümlelerinde

Alm. “Im Wohnzimmer war, wie Gregor durch die Türspalte sah,”⁷⁰⁶

“Gregor, kapının çatlaklarından ışığı görebiliyordu.”⁷⁰⁷

“Gregor, kapının çatlak yerinden ışığı görebiliyordu.”⁷⁰⁸

“Gregor’un kapı aralığından gördüğüne göre,”⁷⁰⁹

“Kapının aralığından, oturma odasında ... gördü,”⁷¹⁰

Alm. “... wie sie alle ausa Nase und Mund den Rauch ihrer Zigarren in die Höhe bliesen,”⁷¹¹

“Ağızlarından, burunlarından çıkan dumanları ha bire tavana savurmalarına bakılınca”⁷¹²

“Özellikle, sigara dumanlarını ağızlarından ve burunlarından havaya üflerken takındıkları tavrı,”⁷¹³

“Özellikle sigaralarının dumanını havaya üfleşlerinden enikonu,”⁷¹⁴

“Özellikle tümünün de içtikleri puroların dumanlarını burunlarından ve ağızlarından üfleş biçimleri,”⁷¹⁵

⁷⁰⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 67,68.

⁷⁰⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 78.

⁷⁰⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s.74.

⁷⁰⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 24.

⁷⁰⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s.28.

⁷⁰⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s.27.

⁷¹⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 33.

⁷¹¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 98.

⁷¹² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 54.

⁷¹³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 66.

⁷¹⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 58.

⁷¹⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 68.

2.5.10. İlgili Cümlelerinde

Alm. "Und er sah zur Weckuhr, die auf dem Kasten tickte."⁷¹⁶

"Gece masasının üstünde tıkır tıkır işleyen saatine göz attı."⁷¹⁷

"Gece masasının üstünde tik tik eden çalar saate baktı."⁷¹⁸

"Komedinin üzerinde tik tak edip duran saate bir göz attı."⁷¹⁹

"Ve gece masasının üstünde işlemekte olan çalar saate baktı."⁷²⁰

Alm. "... Krankenhaus, dessen nur allzu häufigen Anblick früher verflucht hatte,

721>>
...

"İnsanlık günlerinde göre göre uzandığı o karşıdaki kiliseyi bile"⁷²²

"Eskiden her gün görmekten usandığı karşıki hastaneyi bile"⁷²³

"Eskiden sık sık dikkatine çarpan ve çirkin görünümünden ötürü lanetler savurduğu hastaneyi asla"⁷²⁴

"... eskiden her bakışında karşılaştığı, manzarasını lanetlediği hastaneyi artık"⁷²⁵

Alm. "... die Tür des Wohnzimmer geöffnet, in dem Grete seit dem Einzug der Zimmerherrem schlief,"⁷²⁶

"... yemek odasının kapısı açılmıştı: Kiracılar geldi geleli Grete burada yatıyordu."⁷²⁷

"... oturma odasının kapısı açılmıştı; kiracılar geldiğinden beri Grete burada yatıyordu."⁷²⁸

⁷¹⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 58.

⁷¹⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 7.

⁷¹⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 5.

⁷¹⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 7.

⁷²⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 11.

⁷²¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 81.

⁷²² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 32.

⁷²³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 39.

⁷²⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 35,36.

⁷²⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 42.

⁷²⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s.104.

⁷²⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 61.

⁷²⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 75.

“Eve kiracı bayların gelmesinden bu yana Grete’nin yattığı oturma odasının da kapısı açıldı derken;”⁷²⁹

“... kiracılar geldiğinden beri Grete’nin yattığı oturma odasının da kapısı açılmıştı;”⁷³⁰

Alm. “Denn dort stand ein Napf mit süsser Milch gefüllt, in der kleine Schnitten von Weissbrot schwammen.”⁷³¹

“Oracıkta bir kase şekerli süt duruyordu. İçinde beyaz ekmek parçaları yüzüyordu.”⁷³²

“Orada şekerli sütle dolu bir kase duruyordu. Sütün içinde beyaz ekmek parçaları yüzüyordu.”⁷³³

“... küçük kapının eşiğinde süt dolu bir kase duruyor, sütün içinde ufak ufak doğranmış francala parçaları yüzüyordu.”⁷³⁴

“Çünkü kapının yanında, içinde küçük beyaz ekmek lokmalarının yüzdüğü bir kap şekerli süt vardı.”⁷³⁵

Alm. “der Vater, der um sechs Uhr seinen Dienst antreten muss.”⁷³⁶

“Ama, bay Samsa, bankadaki işe girdi gireli pek dik kafalı olmuştu.”⁷³⁷

“Sabah saat altıda işe başlayacağına göre”⁷³⁸

“... oysa sabah saat altıda görevine başlayacağı için,”⁷³⁹

“... sabahın altısında çalışmaya başlayan adam,”⁷⁴⁰

⁷²⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 65.

⁷³⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 75.

⁷³¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 73.

⁷³² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 24.

⁷³³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 28.

⁷³⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 26.

⁷³⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 32.

⁷³⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s.92.

⁷³⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 46.

⁷³⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 56.

⁷³⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 49,50.

⁷⁴⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 58.

2.5.11. Bağlaç Cümlelerinde

Alm. “Es schien leider, dass er keine eigentlichen Zähne hatte,”⁷⁴¹

“Sahici dişleri yoktu ki anahtarı sıkı sıkıya kavrayabilsin.”⁷⁴²

“Ne yazık ki sahici dişleri de yoktu galiba.”⁷⁴³

“Ne yazık ki doğru dürüst dişleri yoktu anlaşılan.”⁷⁴⁴

“Ancak görünüşe bakılırsa ağzı, ne yazık ki normal dişlerden yoksundu.”⁷⁴⁵

Alm. “Gregor war es klar, dass der Vater Gretes allzu kurze Mitteilung schlecht gedeutet hatte und annahm,”⁷⁴⁶

“Gregor, bu sözlerden babasının Grete’yi yanlış anladığını farketti.”⁷⁴⁷

“Gregor, babasının Grete’nin söylediği bu birkaç kelimeyi yanlış yorumladığını ... anlamıştı.”⁷⁴⁸

“Açıkça görüldüğü gibi, Grete’nin pek kısa haberini babası kötüye yormuş, ...”⁷⁴⁹

“Gregor, babasının Grete’nin çok yetersiz açıklamasını kötüye yordüğünü ... anlamıştı.”⁷⁵⁰

2.6. Edilgen Çatılı Cümlelerde

Alm. “Ein Beinchen war übrigens im laufe der vormittägigen Vorfälle schwer verletzt worden,”⁷⁵¹

“Ayakların biri, gündüzki o kazada adamakıllı zedelenmiş,”⁷⁵²

“Bacaklarının biri, gündüzün olayları arasında ağır yaralanmıştı.”⁷⁵³

⁷⁴¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 67.

⁷⁴² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s.17.

⁷⁴³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 18.

⁷⁴⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 19.

⁷⁴⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 24.

⁷⁴⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 88.

⁷⁴⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 41.

⁷⁴⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 50.

⁷⁴⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 45.

⁷⁵⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 53.

⁷⁵¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 73.

⁷⁵² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 24.

⁷⁵³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 28.

“Üstelik bacaklarından biri, öğleden önceki olaylarda ağır bir yara almıştı.”⁷⁵⁴

“Üstelik bacakçıklarından biri öğleden önceki olaylar sırasında ağır yara almıştı-

”⁷⁵⁵

Alm. “... da man ein Zimmer der Wohnung an drei Zimmerherren vermietet hatte.”⁷⁵⁶

“Odalardan birini üç baya kiraya vermişlerdi.”⁷⁵⁷

“Çünkü evin bir odasını üç erkeğe kiraya vermişlerdi.”⁷⁵⁸

“... evin bir odası üç baya kiralandığı için,”⁷⁵⁹

“... evin bir odası üç adama kiralanmış olduğundan,”⁷⁶⁰

Alm. “... wurde die Tür eiligst zugeedrückt, festgeriegelt und versperrt.”⁷⁶¹

“... arkasından kapı çat diye kapandı, anahtar da iki defa çevrildi.”⁷⁶²

“... kapı hızla kapandı, anahtar çevrildi ve sımsıkı kitlendi.”⁷⁶³

“... bir anda itilip sürmelenererek kilitlenivermişti kapı.”⁷⁶⁴

“... kapı acele kapatıldı, sürgüldendi ve kilitlendi.”⁷⁶⁵

2.7. Gerçek Dışı Cümlelerde

Almanca’da Kojunktiv I ve II olarak nitelenen zamanlar, Türkçe’de rivayet ve dilek/şart zamanlarına karşılık gelir. Bu cümlelerde, cümlenin bir tarafındaki dileğin yerine gelmesi, cümlenin ikinci tarafındaki şarta bağlıdır. Almanca’da Konjunktiv I, şimdiki zamanda (Präsens) hayali bir dileği bildirir; fiil köküne çekim ekleri eklemeyle kurulur; dolaylı anlatım ifedelerinde kullanılır. Kojunktiv II ise, yakın geçmiş zamanlı (Präteritum)

⁷⁵⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 26.

⁷⁵⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 32.

⁷⁵⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 95.

⁷⁵⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 50.

⁷⁵⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 62.

⁷⁵⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 54.

⁷⁶⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 64.

⁷⁶¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 103.

⁷⁶² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 59.

⁷⁶³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 73.

⁷⁶⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 64.

⁷⁶⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 74.

hayali bir dileği bildirir; yakın geçmiş zamanlı fiil köküne – ki burada fiil kökündeki ünlüler (a, o, u) ‘Umlaut’ almıştır – çekim ekleri eklenerek kurulur.

Örnekler:

Konj. I. Ich gehe... Er sei reich... Du habest...

Konj. II. Ich ginge... Er wäre reich... Du hättest...

Konj. I. Wenn ich Deutsch lerne, werde sich meine Familie freuen.

Konj. II Wenn Ahmet ein Auto hätte, führen wir zusammen.

2.7.1. Dolaylı Anlatım Cümlelerinde Cümlelerinde (Şimdiki Zaman)

Alm. “... Gregor habe ihr aufgelauret und habe sie beissen wollen.”⁷⁶⁶

“Gregor’un üzerine saldırmak için kızkardeşini kolladığını”⁷⁶⁷

“Gregor’un onu gözlediğini ve sonra da ısırarak istediğini”⁷⁶⁸

“Gregor kızkardeşini pusuda beklemiş de, üzerine saldırıp ısırarak yeltenmiş”⁷⁶⁹

“Gregor’un pusuya yatıp kızkardeşini ısırarak istediğini”⁷⁷⁰

Alm. “Manchmal wachte der Vater auf, und als wisse er gar nicht, dass er geschlafen habe,”⁷⁷¹

“Babası, arada bir uyanıyor, uyuyakaldığını bilmezlikten gelerek,”⁷⁷²

“Babası ara sıra uyanıyor, uyuduğundan sanki hiç haberi yokmuş gibi”⁷⁷³

“Arada bir babası uyanıyor, uyuduğundan sanki hiç habersiz,”⁷⁷⁴

“Babası bazen uyanıyor ve uyuduğunun hiç farkında değilmişçesine”⁷⁷⁵

⁷⁶⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 82.

⁷⁶⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 33.

⁷⁶⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 41.

⁷⁶⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 37.

⁷⁷⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 44.

⁷⁷¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 91.

⁷⁷² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 44.

⁷⁷³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 55.

⁷⁷⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 49.

⁷⁷⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 58.

2.7.2. Gerçek Dışı İstek Cümlelerinde (Geçmiş Zaman)

Alm. “Wäre doch die Schwester hier gewesen!”⁷⁷⁶

“Ah ne olurdu, şu anda kızkardeşi buracıkta bulunsaydı.”⁷⁷⁷

“Şu anda kızkardeşi burada bulunsa ne iyi olacaktı.”⁷⁷⁸

“Keşke kızkardeşi şimdi salonda bulunsaydı!”⁷⁷⁹

“Keşke kızkardeşi odada olsaydı!”⁷⁸⁰

Alm. “Es wäre für Gregor nicht unerwartet gewesen, wenn sie nicht einge-treten wäre,”⁷⁸¹

“İçeri girivermeseydi. Gregor buna hiç şaşmayacaktı.”⁷⁸²

“Eğer içeri girmeseydi, Gregor için umulmadık bir durum ortaya çıkmayacaktı.”⁷⁸³

“Hani kızkardeşinin odaya girmekten vazgeçmesi, Gregor için beklenmedik bir şey sayılmazdı,”⁷⁸⁴

“Eğer kızkardeşi odaya girmeseydi, bu Gregor için beklenmedik bir durum olmayacaktı,”⁷⁸⁵

Alm. “Aber er hätte wohl wohenlang dort bleiben können, ohne dass sich die Schwester gebessert hätte,”⁷⁸⁶

“Gregor isterse oracıkta haftalarca dursundu. Grete bildiğinden şaşmadı.”⁷⁸⁷

“Ama Gregor oracıkta haftalarca dursa bile, kızkardeşinin aldıracağı yoktu.”⁷⁸⁸

⁷⁷⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 70.

⁷⁷⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 20.

⁷⁷⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 23.

⁷⁷⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 22.

⁷⁸⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 28.

⁷⁸¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 82.

⁷⁸² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 33.

⁷⁸³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 40.

⁷⁸⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 37.

⁷⁸⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 43, 44.

⁷⁸⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 94.

⁷⁸⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 48.

⁷⁸⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 59.

“Ama öyle anlaşıyordu ki, haftalarca olduğu yerde kalabilir, yine de kızkardeşi bildiğinden şaşmazdı;”⁷⁸⁹

“Ama orada haftalarca kalsa bile kızkardeşinin düzeltmesini boşuna beklemiş olacaktı.”⁷⁹⁰

Alm. “Wenn es Gregor wäre, er hätte längst einsehen,”⁷⁹¹

“Sahiden Gregor olsaydı, ... çoktan anlamış olurdu.”⁷⁹²

“Eğer o Gregor olsaydı, ... çoktan anlar ... çekip giderdi.”⁷⁹³

“Gregor olsa, ... görür ve çekip giderdi.”⁷⁹⁴

“Gregor olsaydı eğer, ... çoktan anlar ... çekip giderdi.”⁷⁹⁵

3. Sözcük Boyutunda Anlam Çözümlemeleri

Dilsel dizgelerin birbirleriyle örtüşmeleri düşüncesi baz alındığında, bir yazınsal eser ya da bildirinin bir başka dile aktarılmasında kaybolan anlamsal değerın yakalanması gerekliliğı önem kazanır. Bu ise, evvela sözcüklerin derinlemesine incelenmesi, seçilen bazı sözcüklerin anlamsal özelliklerinin gösterilmesi, çeviri cümlelerden sözcüklerin ve kullanılan anlamsal değerlerinin izlenmesiyle mümkündür.

Dilde, bir anlamda önemsenmeyen herhangi bir yan söz konusu olduğunda, dilin düşünce yanının ortaya çıkarılması açısından bir takım incelemelere gereksinim duyulur. Sözcük anlamlarının zamanla değişikliğe uğraması, hatta dil içerisinde kullanımları tamamlamalarıyla sözcüklerin silinip gitmesi, anlambilimsel incelemelerin gerekliliğı açısından önem kazanır. Çeviri süreci gibi çalışma alanlarında bu tür incelemelerin yapılması zorunluluğı doğar.

⁷⁸⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 52.

⁷⁹⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 61.

⁷⁹¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 101.

⁷⁹² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 58.

⁷⁹³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 71.

⁷⁹⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 62.

⁷⁹⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 72.

Her ne kadar, Nurullah Ataç, çeviriyi kadına ‘sadığı güzel, güzeli sadık olmaz’; Talat Halman da ‘ideali düşünilemeyen evliliğe’ benzetse de, anlam düzeyinde her bir sesin hatta her bir noktalama işaretinin kenara itilemeyeceği görülür. Alıcının kim olduğu bir yana, aracının (çevirmenin) anlam aktarımını yaparken hem iki dilin, hem de iki kültürün güçlüklerini yenebilmesi önemlidir. Anlamın verilmesi metin içi dilsel ilişkilerin kurulabilmesi ve çözümlenebilmesine bağlıdır.

Yazınsal metnin dilsel öğelerinin metni içi ilişkileri, izleği de, göndergeci de, anlamı da belirliyor; anlama yön veriyor. Anlamın nesnesi, göndergesi metin dışında değil, dilin özel işlevleriyle metin içinde oluşuyor, metnin dili ile estetik göndergesi özdeşleşiyor bir bakıma.⁷⁹⁶

Edebi eserin kendine has özgünlüğünün yanı sıra, dilin tarihsel gelişimiyle kazandığı zenginlikte kalıp ifadeler sorun olur. Bu açıdan çevirmenin kalıbı ya da kalıpları çözme çabası yerine, kalıp oluşturmaya çalışması sakınca yaratacaktır. Aytaç, bu sakıncayı şöyle görür:

Edebi eserlerde kalıp ifadelerin olmadığını düşünmek, bilinen kalıpların ancak eğlencelik kitaplarda görülebileceğini sanmakla, edebi bir yabancı eseri dilimize çevirmeye girişmek, eserin anlatım yollarına aldırmaksızın kabalama, ama bize bildik geldiği için eserin yabancılığını unutturan kalıplara başvurmak eseri pembe diziye dönüştürmek olur ki, bu da eserin asıl niteliğine ihanettir.⁷⁹⁷

Anlamsal ve kullanımsal düzeylerden birinde oluşan eşdeğerlik, çeviride kısmi eşdeğerlik şeklinde görünür. Eşdeğerlik anlamsal (semantik) ve kullanımsal (pragmatik) düzeyleri içeriyorsa tam bir eşdeğerlikten söz edilebilir. Altay, bu düzeyleri içeren eşdeğerlik ve yeterli çeviri ve eşdeğerliğin ne tür metinlerde gerçekleştirilebileceğini şöyle özetler:

Tam eşdeğerlik çeviride ideal bir durumdur, ancak gerçekleştirilemez de değildir. Ancak, bunun, daha dar işlevsel özelliklere sahip olan metinlerde gerçekleştirilmesi

⁷⁹⁶ GÖKTÜRK, A.g.e., 1986, ss. 138, 139.

⁷⁹⁷ Gürsel AYTAÇ, *Edebiyat Yazıları III*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995, s. 20.

daha kolaydır. Kaynak metne tam olarak eşdeğer sayılabilecek bir çeviri yeterlilik koşullarını yerine getirmeyebilir. Öte yandan ‘yeterli’ olarak gerçekleştirilen bir çeviri de kaynak ve erek metin arasında tam eşdeğerlik ilişkisine dayanmayabilir. Dolayısıyla çeviride ‘eşdeğerlik’ bir ‘aynılık’ arayışı olmamalıdır. Çünkü kaynak ve erek dilde bir aynılık söz konusu olamaz.⁷⁹⁸

Çeviride eşdeğerliği etkileyen dilsel tuzakların, çevirmenin çeviri sürecinde yakalanmamaya çalışacağı noktalar olduğuna dikkat çekme amacıyla bazı özel durumlardan söz edilebilir. Bu tuzaklar, Çakır’ın ifadesiyle; “Dilbilimsel olarak sınıflandırıldığında: 1.sözcüklerin içerdikleri temel anlamlar ve 2.sözdizimsel yapılarıdır.”⁷⁹⁹

Çeviride, çevirmenin sözcük seçimini, yine çevirmenin kendi sözcük dağarcığı belirlediğinden, dile yapılan çevirilerde dildeki eşdeğerli sözcüklerin seçiminde özenli davranılmalıdır. Bu incelik, Mustafa Çakır’ın ifadesiyle; “kaynak dil ile erek dil arasında eşdeğer sözcükleri bulamayan çevirmenin anlam yanlışları yapmasının kaçınılmaz olacağı”⁸⁰⁰ gerekçesiyle önemlidir.

Özellikle bazı sözcüklerin birden çok kavramı yansıtabilen kavram alanlarının olması, çevirmenin, sözcüklerin bu çokanlamlı yanlarında iki kere dikkat kesilmesini gerektirecektir. Çakır, bu konuya şu şekilde bir örnekle açıklık getirir.

Çokanlamlı olarak tanımlanabilecek ‘heiss’ sözcüğünün kullanım biçimleri: sehr warm (heisser Kaffee), heftig (eine heisse Diskussion), erregend (heisse Musik) şeklindedir. Türkçe, çok sıcak, İngilizce, hot ve Fransızca, chaud anlamların içermesine rağmen, ‘heiss’ sözcüğü, farklı bağlamlarda farklı anlamlarda kullanılabilir.⁸⁰¹

⁷⁹⁸ ALTAY, A.g.e., 1994, s. 9.

⁷⁹⁹ WERNER KOLLER, Einführung in die Übersetzungswissenschaft, IV. Auflage, Heidelberg: Quelle und Mayer-Üni Taschenbücker 819, 1983, s. 187’den aktaran ÇAKIR, A.g.e., 1996, s. 99.

⁸⁰⁰ ÇAKIR, A.g.e., 1996, s. 99.

⁸⁰¹ ÇAKIR, A.g.e., 1996, s. 99.

<u>Almanca</u>	<u>İngilizce</u>	<u>Türkçe</u>
heisser Kaffe	hot coffee	sıcak kahve
heisse Diskussion	a heated discussion	hararetli tartışma
heisse Musik	hot music	coşkulu müzik

Çeviride her bir sözcüğe aynı anlamı taşıyan karşılıklar bulmanın bazen sonuç veremeyeceği de düşünülebilir. Bu, sonuca yaklaşılamama olasılığını Bülent Bozkurt, şu ifadesiyle gösterir:

Çeviride her bir sözcüğe, deyişe, deyme aynı anlamı taşıyan karşılıklar bulma çabası, bazen boşa çıkma olasılığı yüksek bir çaba gibi görünür ve çeviriye yeni başlayanları karamsarlığa itebilir. Her dilde kimi sözcükler türlü çağrışımlarla, bağlantılarla, yananamlarla yüklenmiştir. Sözcük vardır, içinde kullanıldığı bağlama göre kılık değiştirir. Ama tüm kılıkları yine de o sözcüğün içinde saklıdır.⁸⁰²

Göstergenin işlevi, bir iletişim doğrultusunda ikinci, hatta üçüncü imgeyi canlandırmak olduğuna göre, sözcük, kavram, anlam ve anlam olaylarını tanımak yararlı olacaktır.

3.1. Sözcük

Sözcüklerin biçimsel niteliklerinin yanında, tarihsel gelişmelerindeki önem, herhangi bir metnin bağlamının ya da biçiminin çözümünde önemli işlevleri üstleneceğinden dikkate alınmalıdır. Sözcük ve gösterge ilişkisini Saussure, ‘her sözcüğü gösterge sayarak’ kurar. Göstergenin ise iki yüzü vardır hep: Gösteren ve gösterilen. Saussure, gösteren, gösterilen düzlemlerini ‘bir kağıdın iki yüzü’ şeklinde gösterir. Bildirişim, kağıdın iki yüzünün birbirleriyle ilişkisi sayesinde sağlanır. Buna göre, çeviride tek tek sözcüklerin doğru yorumlanması gereklidir. Aksi halde sözcüğün anlam alanında bulunan diğer sözcükler kullanılır ki, bunların göstergeyle ilişkileri olduğu halde yanlış anlam oluşturmaları kaçınılmazdır. Buna, Akerson şöyle örnek verir: “Almanca’da /Holz/, Türkçe’de /odun/, /tahta/ şeklinde iki kapsama sahiptir. /Man brennt Holz im

⁸⁰² Bülent BOZKURT ve diğerleri, Çeviri, 3. Baskı, Ankara Hacettepe Üniversitesi Yayınları, A38, 1982, s. 7’den aktaran ÇAKIR, A.g.e., 1996, s. 100.

Ofen./ cümlesindeki Holz göstergesinin Türkçe'ye odun göstergesiyle çevrilmesi gereklidir.⁸⁰³

Sözcüklerin anlam değerleri yanında, duygu değeri de taşıyabilecekleri olasılığı, her ne kadar sözcük düzeyinde bir eşdeğer aktarımı güçleştirse de, çevirmen, metnin türü ve yazarın üslubu çerçevesinde, metnin iletilisinin sekteye uğratmaksızın sözcüklere anlam yükleme çetrefilliğini aşabilmelidir. Çünkü burada sözcük ya da sözcük öbekleri düz ya da yananlam ifadelerini gerektirebilir.

Sözcük düzeyinde düzanlamsal örnekler:

Alm. Bergmann / Türk. Madenci (maden işçisi)

Alm. Wohltäter / Türk. Hayırsever.

Alm. Schwarzbau / Türk. Kaçak yapı

Alm. Tierpark / Türk. Hayvanat bahçesi...

Örneklerde de görüldüğü gibi, düzanlamsal eşdeğerlilik kavramıyla bir dildeki bir dil unsurunun hedef dilde en somut biçimiyle yansıtılması anlaşılır. Çeviri eyleminde anlamının yanında, yazarın kendine özgü yazın tarazında kurduğu dünyayı yansıtan ifadelerin metinden seçilebilmesi önemlidir. Bu konuda incelediğimiz öykünün başlığına bakmak uygun düşmektedir. Öykünün **Değişim** adıyla tanınmış olmasının dışında, **Die Verwandlung**, Almanca'da değişim, değiştirme anlamlarının daha da dışında bir anlam içerir. Eserin özgün adına bağlı kalınarak, **Dönüşüm** başlığıyla çevrilmesine katılıyorum. Çünkü, öyküde birey insanlıktan çıkmış bir başka canlıya dönüşmüştür. Öykünün başlığının **Dönüşüm** olarak çevrilmesine Ahmet Cemal şu açıklamayı getirir:

Die Verwandlung, bir değişimden çok daha köktenci bir olguyu, tümüyle değiştirip başkalaşmayı dile getiren bir sözcüktür; burada gerçekleşen bir değişim değil bir dönüşüm'dür, anlatıda Samsa, insanlıktan çıkıp bir böceğe dönüşür.⁸⁰⁴

⁸⁰³ Fatma Erkman AKERSON, *Anlam-Çeviri-Karşılaştırma, Bizim Dilimizden Öteki Dile - Öteki Dilden Bizim Dilimize*, İstanbul: ABC Kitabevi, 1991, s. 60.

⁸⁰⁴ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 7.

Sözcük düzeyinde metinde sadece bir dil kültürüne ait sözcükler kullanılmış olabilir. Örneğin, Alm. Bekreuzte sich.⁸⁰⁵

Türk. Günyol, -----

Gelen, istavroz çıkardı.⁸⁰⁶

Şipal, istavroz çıkardı.⁸⁰⁷

Cemal, istavroz çıkardı.⁸⁰⁸

3.2. Kavram

Kavramlar, kendileriyle birlikte, yakınlığı bulunan diğer kavramlarla birlikte bir alan içinde düşünüldüklerinde anlaşılabilir. Aksan, “Türkçe’de darılmak, küsmek, gücenmek, kırılmak, incinmek... ya da at, beygir, kısarak, aygır”⁸⁰⁹ sözcüklerini bu alana örnek gösterir. Çeviri açısından, bir sözcüğün kavram alanının öteki dildeki kavram alanıyla örtüşmemesi sorun olmaktadır. Çünkü, sözcüğün kavram alanının taşınıp taşınmadığı incelenmelidir. Aktarılabilecek kavramın yalınlaştırılması; kavramı bileşenlere ayırma gereği buradan kaynaklanmaktadır. Akerson kavram alanının sözcükle ilgisini şöyle özetler:

Kavramın bileşenlerine inmeyle sağlanır. Kavramın bileşenlerine anlambirimcik (sem), anlambirimcik demetine semem denir; doğru çeviri yapabilmek için kaynak dildeki kavramın anlambirimcik demetinin yapıtaşlarını, yani anlambirimciklerini bulup, amaç dilde bu demete en yakın düşen kavramı araştırmak gereklidir.⁸¹⁰

Örneğin, Türkçe /almak/:

Anlambirimcikler: A1: Bir nesnenin bir başka kişinin kullanım alanına girmesi.

A2: Yeni sahip bu işte aktif değil.

⁸⁰⁵ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 104.

⁸⁰⁶ GELEN, A.g.e., 1967, s. 75.

⁸⁰⁷ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 66.

⁸⁰⁸ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 76.

⁸⁰⁹ Doğan AKSAN, *Anlambilim ve Türk Anlambilimi*, 2. Basım, Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Yayınları, 1978, ss. 45, 46.

⁸¹⁰ AKERSON, A.g.e., 1991, ss. 66, 70, 71.

A3: Yeni sahip bu işte aktif.

A4: Nesne karşılıksız el değiştiriyor.

A5: Nesne bir şeye bağlı olarak el değiştiriyor.

Almanca /bekommen/

1. Mehmet hat einen Brief von seinem Vater bekommen.

(Mehmet babasından bir mektup aldı.)

AD1: A1, A2, A4.

Almanca /nehmen/

2. Mehmet nahm ein Buch aus der Tasche.

(Mehmet çantadan bir kitap aldı.)

AD2: A1, A3, A4.

Almanca /kaufen/

3. Mehmet hat eine Flasche Milch gekauft.

(Mehmet bir şişe süt aldı.)

AD3: A1, A3, A5.

Türkçe'deki /almak/ sözcüğünün, Almanca'daki /bekommen/, /nehmen/, /kaufen/ sözcükleriyle kavram alanlarının örtüştüğü ya da örtüşmediği noktalar şöyle ayrılmıştır:

	A1	A2	A3	A4	A5
Almak	+	±	±	±	±
Bekommen. AD1	+	+		+	
Nehmen. AD2	+		+		
Kaufen. AD3	+		+		+

Öyküden Örnekler:

Alm. "... es ist krepirt, ... krepirt!"⁸¹¹

"... gebermiş! ... Bir sıçan gibi gebermiş"⁸¹²

⁸¹¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 104.

⁸¹² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 60.

“... gebermiş ... canı çıkmış!”⁸¹³

“... Gebermiş! Gebermiş”⁸¹⁴

“... gebermiş! ... tamamen kuyruğu titretmiş!”⁸¹⁵

Almanca’da “krepieren”, hayvanlar için ölmek anlamında kullanılır. Çevirmenlerden Günyol, böceğin gebermesini bir farenin gebermesine benzetirken; Cemal, böceğin gebermesine “kuyruğu titretmiş” ifadesini eklemiş görünmektedir.

Alm. “... Gregor ... streckte und blähte sich.”⁸¹⁶

“... boylu boyunca uzatmak için,”⁸¹⁷

“... boylu boyunca uzanıp rahatladı.”⁸¹⁸

“... uzanıp gerindi ve yellendi.”⁸¹⁹

“... fırladı, gerinip geçirdi.”⁸²⁰

Alm. “Ich bin in der Klemme”⁸²¹

“Durumum kötü.”⁸²²

“Epeyce sıkıntı içindeyim.”⁸²³

“Şu anda durumum nazik,”⁸²⁴

“Güç bir durumdayım,”⁸²⁵

⁸¹³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 75.

⁸¹⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 65.

⁸¹⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 75.

⁸¹⁶ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 77.

⁸¹⁷ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 28.

⁸¹⁸ GELEN, A.g.e., 1967, s. 33.

⁸¹⁹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 30.

⁸²⁰ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 37.

⁸²¹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 69.

⁸²² GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 19.

⁸²³ GELEN, A.g.e., 1967, s. 21.

⁸²⁴ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 21.

⁸²⁵ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 26.

3.3. Anlam

Anlamın değiştiği noktalarda ve aktarma yapılan dil olaylarında anlam, bir sözcüğün yansıttığı kavram olarak görülmektedir. Sözcüksüz düşünce olamayacağına göre, her sözcüğün bir anlamı, insanın zihninde oluşturduğu bir belirtisi vardır. Aksan, anlamı, şöyle aktarır:

Bir sözlükte, bir sözcüğe eklenen öteki sözcükler,
Bir nesnenin bir dizge içindeki yeri,
Bir sözcüğün duygu değeri,
Bir nesnenin, gelecekteki deneyimlerimiz içindeki pratik sonuçları,
Bir simgeyi kullananın gerçekte belirttiği şey...⁸²⁶

Roland Barthes'a göre anlam; "Gösterilen değil, bağlaşımdır ya da bağlaşımdan ögesidir, bir bağlaşıklık ögedir veya bir yananlamdır, alıntılama..."⁸²⁷

Anlam alanı ve anlam, Kocaman'a göre de farklı değildir. "Sözcüğün anlam alanı kuramı, Saussure'un değer kuramından kaynaklanır. Saussure göre her sözcüğün dilde görece, ilişkisel bir anlamı vardır."⁸²⁸

Sözcüğün anlam çerçevesinde yananlamlar, somuta eklenen somut, somuta eklenen soyut kavramlar olarak da görülebilir.

Öyküden Örnekler:

Alm. "mit erhobener Stimme"⁸²⁹

"gırtlığını yırtarcasına"⁸³⁰

⁸²⁶ C.K. ODGEN, I.A. RICHARDS, The Meaning of Meaning, A Study of the Influence of language upon Thought and of the Science of Symbolism, London: 1936, s. 185-305 'den aktaran Doğan AKSAN, Her Yönüyle Dil III, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990, ss. 161, 162.

⁸²⁷ Roland BARTHES, Göstergebilimsel Serüven, (Çev. Mehmet-Sema Rıfat), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 122.

⁸²⁸ Ahmet KOCAMAN, "Dilbilimsel Anlambilim", Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, s. 98.

⁸²⁹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 64.

⁸³⁰ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 14.

“sesini iyice yükselterek”⁸³¹

“sesini yükselterek”⁸³²

“yüksek sesle”⁸³³

Alm. “Ehrenwort”⁸³⁴

“namus teminatı”⁸³⁵

“namusum üzerine”⁸³⁶

“şerefim üzerine”⁸³⁷

“şeref sözü”⁸³⁸

Alm. “mein unglücklicher Sohn”⁸³⁹

“Evladım benim, zavallı yavrum!”⁸⁴⁰

“talihsiz yavrum”⁸⁴¹

“Bahtı kara oğlum”⁸⁴²

“zavallı oğlum!”⁸⁴³

Alm. “Tagaus, tagein auf der Reise.”⁸⁴⁴

“Tanrının günü, ha babam dolaş dur!”⁸⁴⁵

“Her Allah’ın günü durmadan dolaş.”⁸⁴⁶

“Gün yok ki yolda olmayayım.”⁸⁴⁷

⁸³¹ GELEN, A.g.c., 1967, s. 14.

⁸³² ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 15.

⁸³³ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 20.

⁸³⁴ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 65.

⁸³⁵ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 14.

⁸³⁶ GELEN, A.g.c., 1967, s. 15.

⁸³⁷ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 16.

⁸³⁸ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 20.

⁸³⁹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 83.

⁸⁴⁰ GÜNYOL, A.g.c., 1973, ss. 34, 35.

⁸⁴¹ GELEN, A.g.c., 1967, s. 42.

⁸⁴² ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 38.

⁸⁴³ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 45.

⁸⁴⁴ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 58.

⁸⁴⁵ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 6.

⁸⁴⁶ GELEN, A.g.c., 1967, s. 4.

⁸⁴⁷ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 6.

“Günlerim hep yolculuk etmekle geçiyor.”⁸⁴⁸

Alm. “Guten Morgen Herr Samsa!”⁸⁴⁹

“Sabah şerifler hayır olsun.”⁸⁵⁰

“Günaydın, bay Samsa!”⁸⁵¹

“Hayırlı sabahlar, Bay Samsa!”⁸⁵²

“Günaydın, Bay Samsa!”⁸⁵³

Benzetmelerde anlamın kaydığı durumlar, dilbilgisine dayandığı kadar sözcüğün anlam çerçevesinde de sorun olmaktadır.

Alm. “wie ein alter Invalide”⁸⁵⁴

“yaşlı başlı, eli kolu tutmaz bir adam gibi”⁸⁵⁵

“yaşlı bir sakat gibi”⁸⁵⁶

“yaşlı bir malul gazi gibi”⁸⁵⁷

“yaşlı bir gaziymiş gibi”⁸⁵⁸

Anlam kaymaları metnin bağlamından ya da dilbilgisi bilgilerinin yanlış anlaşıldığı durumlarda görülebilir.

Alm. “der mittlere Herr”⁸⁵⁹

“ortadaki kiracı”⁸⁶⁰

“ortadaki kiracı”⁸⁶¹

“kiracı baylardan orta boylusu”⁸⁶²

⁸⁴⁸ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 10.

⁸⁴⁹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 63.

⁸⁵⁰ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 12.

⁸⁵¹ GELEN, A.g.e., 1967, s. 13.

⁸⁵² ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 14.

⁸⁵³ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 18.

⁸⁵⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 91.

⁸⁵⁵ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 44.

⁸⁵⁶ GELEN, A.g.e., 1967, s. 54.

⁸⁵⁷ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 48.

⁸⁵⁸ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 57.

⁸⁵⁹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 99.

⁸⁶⁰ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 55.

⁸⁶¹ GELEN, A.g.e., 1967, s. 67.

⁸⁶² ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 59.

“adamların ortancası”⁸⁶³

Alm. “die Schuld des Vaters gegenüber dem Chef”⁸⁶⁴

“Gregor’un patronuna olan borcu”⁸⁶⁵

“babasının patronuna olan borcu”⁸⁶⁶

“babasının patrona olan borcu”⁸⁶⁷

“babasının patrona olan borcu”⁸⁶⁸

3.4. Eşadlılık

Benzer telafuzlu, ayrı anlamlı kelimelerin varlığı, dilin zenginliği açısından önemlidir. Ne var ki, dilden dile aktarmalarda sorunlardan birini de bu özel durum oluşturur. Aksan’a göre eşadlılık, “değişik ve birbirleriyle hiç ilgisi olmayan kavramların genel olarak aynı ses izlenimini veren kelimelerde buldukları anlatım”⁸⁶⁹ bir diğer eserindeyse; “sesçe aynı olan göstergelerin anlamları arasında hiçbir ilişkinin bulunmaması, “Alm. Malen, Türk. resim yapmak, boyamak ve mahlen, öğütmek”⁸⁷⁰ anlamlarına gelir. Akerson’a göre ise, “bir dildeki bir biçimin değişik kavramlara karşılık gelmesi”⁸⁷¹ olup, onu şöyle örneklendirir:

/yüz/ ses kümesinin birçok içeriği (gösterileni) olduğunu, değişik kavramlar çağrıştırdığını görüyoruz.

Kavram /yüz/ Alm. Biçim 1. Hundert
 Biçim 2. Gesicht
 Biçim 3. Schwimmen
 Biçim 4. abhäuten

⁸⁶³ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 69.

⁸⁶⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 80.

⁸⁶⁵ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 31.

⁸⁶⁶ GELEN, A.g.e., 1967, s. 38.

⁸⁶⁷ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 34.

⁸⁶⁸ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 41.

⁸⁶⁹ AKSAN, A.g.e., 1978, s. 74.

⁸⁷⁰ AKSAN, A.g.e., 1990, ss. 194, 195.

⁸⁷¹ AKERSON, A.g.e., 1991, s. 61.

Türkçe cümlelerle: Dışarıda yüz kişi bekliyor.
Güzel bir yüzü var.
Her sabah on beş dakika yüzerim.
Hayvanın derisini yüzdüler.

3.5. Eşanlamlılık

Hiçbir dilde, birbirinin tam aynısı, eşi anl

amına gelen birden fazla sözcüğün bulunmadığı benimsense de, dilsel olayların çözümünde sözcüklerin eşanlamlılığından yararlanılmaktadır. Üçok'a göre eşanlamlılık, "yazılışları ayrı olduğu halde, anlamları aşağı yukarı uyan kelimelerdir; 'at, beygir ...' Ancak bunlar hiçbir zaman birbirlerinin yerini tamamen tutamazlar."⁸⁷² Aksan da, Üçok'a katılır ve esasen bir sözcüğün aynı birden fazla anlama gelemeyeceğini belirtir.

Birden fazla kelimenin aynı, birbirinin tam eşi anlamına gelemeyeceğinin bütün dilciler tarafından kabul edilmekte ve bu eşitliğin yalnızca dil olaylarını karşılayan bazı terimlerde kalmış olduğunu, Almanca 'karı', 'zevce' anlamını vermek üzere Weib, Frau, Gemahlin, Gattin kelimelerinin her birinin ayrı yerlerde kullanılabileceğini belirtir."⁸⁷³

Aksan, bir başka eserinde; "farklı köklerden geldikleri halde anlamca birbirine yaklaşmış sözcükleri eşanlamlı yerine, yakın anlamlı öğeler olarak tanımlar. Örneğin, kravat/boyunbağı, değer/kıymet ..."⁸⁷⁴

Cary, "birbirlerinin farklı anlam alanlarına giren Fransızca'daki 'bois' sözcüğünün Türkçe'deki /tahta/, /ahşap/, /odun/ sözcüklerinin eşanlamlı olabileceği, ama eşdeğerli olamayacağı"⁸⁷⁵ ndan söz eder. Çevirmenin bu farklılıkları, sözcüklerin üretildikleri iletişim durumları ve bağlamdan çıkarmaya çalışması gereklidir.

⁸⁷² ÜÇÖK, A.g.e., 1947, s. 72.

⁸⁷³ AKSAN, A.g.e., 1978, s. 72.

⁸⁷⁴ AKSAN, A.g.e., 1990, ss. 192, 193.

⁸⁷⁵ CARY, A.g.e., 1996, ss. 17, 18.

Akerson, “aynı kavrama gönderme yapan sözcüklere eşanlamlı, ama derin yapıda, gönderme yapılan kavram açısından tüm sayılan sözcüklerin yalnızca benzer”⁸⁷⁶ olduklarından söz eder ve şöyle örneklendirir:

Farkında değilim

Ayırdında değilim —→ Eşanlamlı

Yol ayrımı

Yol farkı —→ Eşanlamlı değil

Milli gelir

Ulusal gelir —→ Eşanlamlı

Ne münasebet

Ne ilişki —→ Eşanlamlı değil

Görülüyor ki, sözcük ya da sözcük öbeklerinin eşanlamlı olup olmadıkları, farklı kullanım biçimlerine göre kullanılmalarıyla anlaşılabilir.

3.6. Çok Anlamlılık

Sözcüklerin anlam çerçevesi içerisinde birden çok kavramı yansıtır durumda olmalarına çokanlamlılık adı verilir. Aksan’a, göre çokanlamlılık, “bir kelimenin temel yapısını yitirmeden, çeşitli yollardan, temel anlamıyla mutlaka ilişkili olan yeni kavramları yansıtır duruma gelmesi”⁸⁷⁷; Üçok’a göre, “her kelimenin kullanıldığı yere göre anlamının olması keyfiyeti”⁸⁷⁸; Akerson’a göre ise, “bir dilde, bir sözcüğün, ilk anlamının yanı sıra yeni anlamlar edinmesi olup, ... bu tür sözcüklerde biçimle ikinci kavram arasında görece olarak nedenli bir ilişki vardır.”⁸⁷⁹ Akerson bu konuda şu örneği verir:

/kılıç/ sözcüğü, kavram olarak keskin uzun bir silahtır. Bu kavramın sescil biçiminin

/kılıç/ olması nedensizdir. Oysa, kılıçbalığına /kılıç/ denmesi nedensiz değildir. Bu

⁸⁷⁶ AKERSON, A.g.e., 1991, ss. 76, 77.

⁸⁷⁷ AKSAN, A.g.e., 1978, s. 76.

⁸⁷⁸ ÜÇÖK, A.g.e., 1947, s. 69.

⁸⁷⁹ AKERSON, A.g.e., 1991, s. 64.

balığın söz konusu silaha benzeyen bir görünüşü vardır. Türkçe /kılıç/, Almanca'da /schwertfisch/, İngilizce'de /swordfish/ ...

Öyküden Örnekler:

Alm. "Heidengeld"⁸⁸⁰

"müthiş para"⁸⁸¹

"yığınla para"⁸⁸²

"tonla para"⁸⁸³

"bol para"⁸⁸⁴

Alm. "Kasten"⁸⁸⁵

"Sandık"⁸⁸⁶

"Çekmece"⁸⁸⁷

"Sandık"⁸⁸⁸

"Dolap"⁸⁸⁹

Alm. "das Fensterblech"⁸⁹⁰

"çinko borular"⁸⁹¹

"pencerenin çinko çerçevesi"⁸⁹²

"çinko denizlik"⁸⁹³

"pencerenin çinko pervazı"⁸⁹⁴

⁸⁸⁰ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 69.

⁸⁸¹ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 19.

⁸⁸² GELEN, A.g.c., 1967, s. 21.

⁸⁸³ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 21.

⁸⁸⁴ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 26.

⁸⁸⁵ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 84.

⁸⁸⁶ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s.36.

⁸⁸⁷ GELEN, A.g.c., 1967, s. 44.

⁸⁸⁸ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 40.

⁸⁸⁹ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 47.

⁸⁹⁰ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 57.

⁸⁹¹ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 5.

⁸⁹² GELEN, A.g.c., 1967, s. 4.

⁸⁹³ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 6.

⁸⁹⁴ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 10.

3.7. Düzanlam

Sözcüklerin lügat anlamının ilki de denilebilecek düzanlam, çevirilerde en çok üzerinde buluşulan noktadır. Akerson'a göre düzanlam, "sözcüğün en yaygın, duyduğumuzda ilk çağrışım sonucu hemen bulduğumuz anlamı, göstergenin kavramsal içeriği"⁸⁹⁵ dir. Kantel'e göre ise, "bir sözcüğün kaplamına değgin tanımını belirtir. Örneğin, ağacı oluşturan özelliklerin tümü: Büyük, odunsu, dalları ve yüksekliği olan cisimlerin ağaç sayılması gibi."⁸⁹⁶

Öyküden Örnekler:

Alm. "Frühstückgeschirr"⁸⁹⁷

"Sabah kahvaltısının bardağı tabağı"⁸⁹⁸

"Kahvaltı tabakları"⁸⁹⁹

"Tabak fincan gibi şeyler"⁹⁰⁰

"Kahvaltı için kullanılan tabaklar"⁹⁰¹

Alm. "Essenz"⁹⁰²

"eter"⁹⁰³

"kolonya"⁹⁰⁴

"esans"⁹⁰⁵

"esans"⁹⁰⁶

⁸⁹⁵ AKERSON, A.g.e., 1991, s. 72.

⁸⁹⁶ Semiramis KANTEL, "Yananlam ve Çeviri", *Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler (12-13 Nisan 1990)*, Ankara Hacettepe Üniversitesi Y.D.Y.O. Mütercim-Tercümanlık Bölümü, 1991, s. 89.

⁸⁹⁷ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 68.

⁸⁹⁸ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 18.

⁸⁹⁹ GELEN, A.g.e., 1967, s. 20.

⁹⁰⁰ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 20.

⁹⁰¹ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 25.

⁹⁰² KAFKA, A.g.e., 1976, s. 87.

⁹⁰³ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 40.

⁹⁰⁴ GELEN, A.g.e., 1967, s. 49.

⁹⁰⁵ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 44.

⁹⁰⁶ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 51.

Alm. “unter Weinen”⁹⁰⁷

“gözyaşları içinde”⁹⁰⁸

“gözyaşlarını tutamayarak”⁹⁰⁹

“ağlamaya başlamıştı”⁹¹⁰

“ağlamaya başlamış”⁹¹¹

Alm. “unter Tränen”⁹¹²

“iki gözü iki çeşme”⁹¹³

“gözyaşları dökerek”⁹¹⁴

“gözünde yaşlar akarak”⁹¹⁵

“sevinç gözyaşları döktü”⁹¹⁶

Alm. “die Türspalte”⁹¹⁷

“kapının çatlakları”⁹¹⁸

“kapının çatlak yeri”⁹¹⁹

“kapı aralığı”⁹²⁰

“kapının aralığı”⁹²¹

Alm. “mit einem Fetzen”⁹²²

“bir kağıt parçasıyla”⁹²³

⁹⁰⁷ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 66.

⁹⁰⁸ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 16.

⁹⁰⁹ GELEN, A.g.c., 1967, s. 17.

⁹¹⁰ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 17.

⁹¹¹ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 22.

⁹¹² KAFKA, A.g.c., 1976, s. 78.

⁹¹³ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 29.

⁹¹⁴ GELEN, A.g.c., 1967, s. 35.

⁹¹⁵ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 32.

⁹¹⁶ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 38.

⁹¹⁷ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 74.

⁹¹⁸ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 24.

⁹¹⁹ GELEN, A.g.c., 1967, s. 28.

⁹²⁰ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 27.

⁹²¹ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 33.

⁹²² KAFKA, A.g.c., 1976, s. 75.

⁹²³ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 26.

“bir kağıt parçasıyla”⁹²⁴

“bir bezle”⁹²⁵

“bir bez parçasıyla”⁹²⁶

Alm. “Unerbittlich”⁹²⁷

“insaf nedir bilmiyor”⁹²⁸

“aman vermeksizin”⁹²⁹

“acımasızca”⁹³⁰

Alm. “kühle Ledersofa”⁹³¹

“kanepenin serinliği”⁹³²

“kanepenin derisinin serinliği”⁹³³

“serin deri kanepesi”⁹³⁴

“deri kaplı serin koltuk”⁹³⁵

Alm. “Dienermütze”⁹³⁶

“kasket”⁹³⁷

“odacı kasketi”⁹³⁸

“müstahdem kasketi”⁹³⁹

“odacı kasketi”⁹⁴⁰

⁹²⁴ GELEN, A.g.c., 1967, s. 31.

⁹²⁵ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 29.

⁹²⁶ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 35.

⁹²⁷ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 72.

⁹²⁸ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 22.

⁹²⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 24.

⁹³⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 30.

⁹³¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 80.

⁹³² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 32.

⁹³³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 39.

⁹³⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 35.

⁹³⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 42.

⁹³⁶ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 101.

⁹³⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 57.

⁹³⁸ GELEN, A.g.c., 1967, s. 70.

⁹³⁹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 61.

⁹⁴⁰ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 71.

Alm. “Endlich!”⁹⁴¹

“Hele şükür!”⁹⁴²

“İşte oldu!”⁹⁴³

“Hele şükür!”⁹⁴⁴

“Nihayet!”⁹⁴⁵

Alm. “Demut”⁹⁴⁶

“çaba”⁹⁴⁷

“alçakgönüllülikle”⁹⁴⁸

“alçakgönüllülikle”⁹⁴⁹

Sözcük öbeklerinde örnekler:

Alm. “kleine Schnitten von Weissbrot”⁹⁵⁰

“beyaz ekmek parçaları”⁹⁵¹

“beyaz ekmek parçaları”⁹⁵²

“ufak ufak doğranmış francala parçaları”⁹⁵³

“küçük beyaz ekmek lokmaları”⁹⁵⁴

Alm. “Knäuel von Staub und Unrat”⁹⁵⁵

“öbek öbek süprüntüler tozlar”⁹⁵⁶

“öbek öbek süprüntüler ve tozlar”⁹⁵⁷

⁹⁴¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 103.

⁹⁴² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 59.

⁹⁴³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 73.

⁹⁴⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 64.

⁹⁴⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 74.

⁹⁴⁶ KAFKA, 1976, s. 105.

⁹⁴⁷ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 62.

⁹⁴⁸ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 67.

⁹⁴⁹ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 77.

⁹⁵⁰ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 73.

⁹⁵¹ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 24.

⁹⁵² GELEN, A.g.c., 1967, s. 28.

⁹⁵³ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 26.

⁹⁵⁴ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 32.

⁹⁵⁵ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 94.

⁹⁵⁶ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 40.

⁹⁵⁷ GELEN, A.g.c., 1967, s. 59.

“yumak yumak toz ve çıkartı”⁹⁵⁸

“toz ve pislik topakları”⁹⁵⁹

Alm. “die Hand am Degen”⁹⁶⁰

“Eli kılıcının kabzasındaydı.”⁹⁶¹

“elini kılıcına koymuş”⁹⁶²

“eli meçinde”⁹⁶³

“eli kılıcında”⁹⁶⁴

Alm. “Apfel für Apfel”⁹⁶⁵

“elmaları birbiri ardından”⁹⁶⁶

“elmaları birer birer”⁹⁶⁷

“elma yağmuru”⁹⁶⁸

“elmaları birbiri ardına”⁹⁶⁹

Alm. “Komm mal herüber, alter Mistkäfer!”⁹⁷⁰

Seht mal den alten Mistkäfer!”

“Gel bakalım, pislik yuvası!”⁹⁷¹

“Gel, gel bizim hamam böceği!”

“Gel buraya, koca bok böceği!”⁹⁷²

“Bakın şu koca bok böceğine!”

⁹⁵⁸ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 52.

⁹⁵⁹ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 61.

⁹⁶⁰ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 69.

⁹⁶¹ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 18.

⁹⁶² GELEN, A.g.c., 1967, s. 20, 21.

⁹⁶³ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 20.

⁹⁶⁴ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 26.

⁹⁶⁵ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 90.

⁹⁶⁶ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 43.

⁹⁶⁷ GELEN, A.g.c., 1967, s. 53.

⁹⁶⁸ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 47.

⁹⁶⁹ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 55.

⁹⁷⁰ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 95.

⁹⁷¹ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 50.

⁹⁷² GELEN, A.g.c., 1967, s. 61.

“Gelsene bakayım buraya, koca bokböceği seni!”⁹⁷³

“Şu koca bok böceğine de bak!”

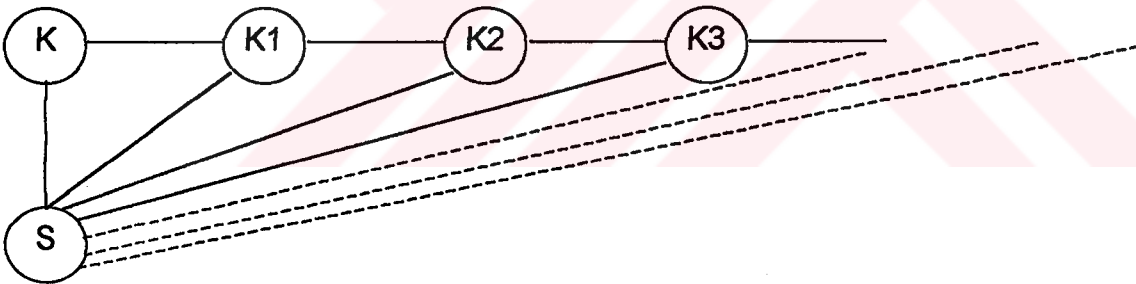
“Gel bakayım buraya, ihtiyar bok böceği!”⁹⁷⁴

“Şu ihtiyar bokböceğine de bakın!”

3.8. Yananlam

Sözcüklerin kendi anlamları dışında, yazanın ya da söyleyenin duygularına yönelik anlamlar aldığı durumlarda ortaya çıkan anlamlardır. Akerson’a göre yananlam, “bir sözcüğün, düzanlam ötesindeki duygusal, yorumlayıcı, değerlendirici nitelikleridir. Örneğin, ‘altın yürekli adam’, ‘kadife sesli sanatçı’.”⁹⁷⁵

Aksan, sözcüklerin yananlam taşımalarını, “belli bir ses bileşiminin, sözcüğün, temel anlamının yanı sıra edindiği bir başka anlam, yansıttığı yeni bir kavram”⁹⁷⁶ şeklinde tanımlar ve aşağıdaki tabloyla göstergelerin birden fazla görev üstlenmelerini şu şemayla gösterir.

Tabloda, / s / bir sözcük, / k / ise onun anlamını taşıyan kavram olarak gösterilmiştir. Sözcüğün birden fazla anlamı çağrıştırması, sözcüğün anlamlarını yüklenen / k1 /, / k2 /, / k3 /... gibi kavramlara sahip olduğu, yani yananlamsal kavramlarının olduğu anlamına geliri. Sözcüğün asıl anlamı dışında üstlenebileceği anlamları çağrıştırması durumunda yananlamın önemi ortaya çıkar. Aksan, “göstergenin ya da daha büyük bir birimin insanda, çağrışımına yol açtığı çeşitli tasarımlara verilen ada

⁹⁷³ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 54.

⁹⁷⁴ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 63.

⁹⁷⁵ AKERSON, A.g.c., 1991, s. 73.

⁹⁷⁶ AKSAN, A.g.c., 1990, ss. 184, 185.

çağrışımsal anlam”⁹⁷⁷ adını verir. Kantel’e göre ise yananlam, “bir sözcüğün işlemine değgin tanımını belirtir. Örneğin, ağacın bitki sayılması onun işlemidir.”⁹⁷⁸

Çeviriye direnmeleri açısından, yananlamların sorun olduğu durumlara sıkça rastlanır. Sözün bağlama bağlı olduğu bu özel duruma, Kantel, şu açıklamayı getirir:

Bağlamdan uzaklaştırılmış bir sözcük tüm canlılığını yitirir, kurur... Bağlam söz konusu olunca, sözcüğün ve sözcenin anlamının sürekli gelişen, genişleyen bir boyutu var demektir. Bu konuda Georg Mounin, sözcükleri yaşantımıza bağlı olarak kişiden kişiye farklı ‘saçaklarıyla’ öğrendiğimizi söyler. Sözcüklerin yanında beliren ve ona bağlanan bu saçaklar yananlamlardır.⁹⁷⁹

3.9. Kalıp Sözlerde Anlam

Çoğunlukla belli bir olaya ya da kişiye dayanan, söylenmeleriyle dilde yerleşen ve zamanla genelleşen, diğer dillere çevirilerinde kalıp olarak kullanılan sözler, bir simgeyi üstlenir durumdadırlar.

Alm. “Um Gottes Willen!”⁹⁸⁰

“Allah’ım, Allah’ım!”⁹⁸¹

“Aman Allah’ım!”⁹⁸²

“Daha neler!”⁹⁸³

“Tanrı aşkına!”⁹⁸⁴

⁹⁷⁷ AKSAN, A.g.e., 1990, s. 176.

⁹⁷⁸ KANTEL, A.g.e., 1991, s. 89.

⁹⁷⁹ KANTEL, A.g.e., 1991, s. 89.

⁹⁸⁰ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 66.

⁹⁸¹ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 16.

⁹⁸² GELEN, A.g.e., 1967, s. 17.

⁹⁸³ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 17.

⁹⁸⁴ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 22.

3.9.1. Geleneksel Kalıp Sözler

Geleneksel kalıp sözlerin, sözcük karşılıklarıyla bir dilden ötekine çevrilemez olmaları bilinmekle birlikte, aynı içeriği taşıyan kalıp sözleri birçok dilde görebilmek mümkündür. Ama burada yine, sözcüklerin kavram ve biçim olarak farklılık gösterdiği hemen göze çarpar.

Alm. “ein Donnerwetter des Chefs”⁹⁸⁵

“Patron yine küplere binecek muhakkak.”⁹⁸⁶

“şefin azarlaması”⁹⁸⁷

“patronun paylayıcı sözleri”⁹⁸⁸

“patronun öfke nöbetine yakalanması”⁹⁸⁹

3.9.1.1. Atasözleri

Dillerde gönderme yapılan içerik ya da kavram aynı kalsa da, anlatımın benzeştiği ve birbirinden uzaklaştığı anlar olur. Dilin kendi kültürel geçmişinden ve geleneklerinden gelen kalıp ifadeler, özel durumlarını hep korurlar. Atasözlerinde düzanlamdan çok yananlam önemlidir. Aksan’a göre, atasözleri şu şekilde tanımlanır:

İnsanların deneyim ve bilgeliğinden, benzetme gücünden kaynaklanan, çoğunlukla tümce biçiminde oluşarak yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelen sözler, atasözü olarak adlandırılır. Örneğin, Türkçe. ‘Su testisi su yolunda kırılır. Alm. Der Krug geht so lange zum Brunnen bis er bricht.’⁹⁹⁰

⁹⁸⁵ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 59.

⁹⁸⁶ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 7.

⁹⁸⁷ GELEN, A.g.e., 1967, s. 6.

⁹⁸⁸ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 8.

⁹⁸⁹ CEMAL, A.g.e., 1996, s.12.

⁹⁹⁰ AKSAN, A.g.e., 1990, ss. 40, 41.

3.9.1.2. Deyimler

Bir dilde, anlamların sanat ile aktarıldığı durumlarda, sözcüğün sahip olduğu kavram alanıyla bir başka sözcüğün kavram alanı, kavramların benzerliği nedeniyle karıştırılabilmektedir. Belli bir kavramı, duyguyu ya da durumun belirtilebildiği sözcük veya sözcük gruplarının yananamlarında kullanılmaları yeni ifadelerin doğmasını sağlar. Bu tür ifadelerin (deyimlerin) aktarılmasına Aksan, “söz sanatı sayılan bir takım anlam olayları, (deyim aktarması) (Metapher) aktarma”⁹⁹¹ adını verir ve şu örnekleri getirir: Türk. “Fındıkkurdu, pişkin, deveye hendek atlatmak... Alm. Den Esel meint man, den Sack schlägt man. Türkçe. Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla. Türkçe. Tatlı sözler, Alm. Süsse Worte, çiğ renk ...”⁹⁹²

Üçok’a göre ise, “metaforların kullanımında esas anlam az veya çok işe karışır. Çünkü bu durum konuşan kişinin beslediği niyetlere, maksatlara bağlıdır.”⁹⁹³

Öyküden Örnekler:

Alm. “Vom Pult hätte er fallen müssen!”⁹⁹⁴

“Pasaportumu elime verir muhakkak.”⁹⁹⁵

“Masanın üstünden yere yuvarlandı herhalde.”⁹⁹⁶

“Diyeceklerimi iştirmeye görsün, kesinlikle düşüp kalırdı yere.”⁹⁹⁷

“O zaman kürsüden düşerdi herhalde!”⁹⁹⁸

Alm. “in Erstaunen zu geraten”⁹⁹⁹

“hayrete düşme”¹⁰⁰⁰

⁹⁹¹ AKSAN, A.g.c., 1990, s. 185.

⁹⁹² AKSAN, A.g.c., 1990, s. 185 - 188.

⁹⁹³ ÜÇOK, A.g.c., 1947, s. 70.

⁹⁹⁴ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 58.

⁹⁹⁵ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 6.

⁹⁹⁶ GELEN, A.g.c., 1967, s. 5.

⁹⁹⁷ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 7.

⁹⁹⁸ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 11.

⁹⁹⁹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 81.

¹⁰⁰⁰ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 33.

“şaşkınlık duyma”¹⁰⁰¹

“şaşırtıcı yan”¹⁰⁰²

“şaşıрма”¹⁰⁰³

Alm. “... litt er darunter”¹⁰⁰⁴

“kendini yiyip bitiriyordu”¹⁰⁰⁵

“onların altında eziliyordu”¹⁰⁰⁶

“eza duyuyordu bunlardan”¹⁰⁰⁷

“acı çekiyordu”¹⁰⁰⁸

Alm. “... - fiel ihm ein,”¹⁰⁰⁹

“... – düşünmeye başladı.”¹⁰¹⁰

“... düşündü.”¹⁰¹¹

“... düşündü.”¹⁰¹²

“... düşündü,”¹⁰¹³

Alm. “unter vier Augen sagen”¹⁰¹⁴

“özel olarak”¹⁰¹⁵

“özel olarak”¹⁰¹⁶

“başka kimse işitmeden”¹⁰¹⁷

¹⁰⁰¹ GELEN, A.g.e., 1967, s. 40.

¹⁰⁰² ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 37.

¹⁰⁰³ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 43.

¹⁰⁰⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 81.

¹⁰⁰⁵ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 33.

¹⁰⁰⁶ GELEN, A.g.e., 1967, s. 39.

¹⁰⁰⁷ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 36.

¹⁰⁰⁸ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 43.

¹⁰⁰⁹ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 62.

¹⁰¹⁰ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 11.

¹⁰¹¹ GELEN, A.g.e., 1967, s. 10.

¹⁰¹² ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 12.

¹⁰¹³ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 16.

¹⁰¹⁴ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 65.

¹⁰¹⁵ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 14.

¹⁰¹⁶ GELEN, A.g.e., 1967, s. 15.

¹⁰¹⁷ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 16.

“yalnız kaldığımız zaman”¹⁰¹⁸

Sözel bir ifadeye yeni bir anlam kazandırma çabasıyla çeviri cümleyi, hatta dili zorlama, çevirmeni istemeksizin yeni bir anlama, farklı bir dil kalıbına götürebilir. Örneğin: Alm. “Ich habe es euch ja immer gesagt, aber ihr Frauen wollt ihr mich nicht hören.”¹⁰¹⁹

“Durmadan söyledim size. Ama, kadın kısmına laf anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür.”¹⁰²⁰ şeklinde çevirmiştir.

3.9.1.3. Durumlara Özgü Kalıp Sözler

Gündelik konuşma dilinde rastlanılan, selamlaşma, kutlama, anlık durumları içeren, çevirilerinde içerikleri esas alınmaları ve amaç dilde kullanıldığı durumun özelliğine dikkat edilerek aktarılmaları gerekli kalıp sözlerdir. Ancak her ifadenin her dilde karşılığı olmayabilir. Çünkü bu tür kalıp sözler bir dil kültüründe varlık gösterirler.

Alm. Mahlzeit / Türkçe. Afiyet olsun!

Alm. Wie geht's? / Türkçe. Nasılsın?

Alm. -----, Türkçe. Kolay gelsin!

Alm. “Der Teufel soll das alles holen!”¹⁰²¹

“Hepsi de yerin dibine batsın!”¹⁰²²

“Yerin dibine batsın hepsi!”¹⁰²³

“Şeytan görsün hepsinin yüzünü!”¹⁰²⁴

“Şeytan alsın bütün bunları!”¹⁰²⁵

¹⁰¹⁸ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 21.

¹⁰¹⁹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 88.

¹⁰²⁰ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 41.

¹⁰²¹ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 58.

¹⁰²² GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 6.

¹⁰²³ GELEN, A.g.c., 1967, s. 4.

¹⁰²⁴ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 6.

¹⁰²⁵ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 10.

3.9.1.4. İkilemeler

Türkçe'nin kalıp sözlerde çok çeşitlilik gösterdiği söz alanı olan ikilemelerde, Almanca ve İngilizce'ye oranla yadsınamaz ölçüde zenginliğinden bahsedilebilir. Akerson, bu konuyu şöyle özetler ve örneklendirir:

Türkçe'de sıfatların ilk hecelerini yineleyip pekiştirme etkisi sağlayabiliriz. İpince, kapkara, yapayalnız, yemyeşil... Bu tür bir işletmeye Almanca ve İngilizce'de rastlamıyoruz. Bu dillerde bu çeşit bir pekiştirme olsa olsa bir benzetmenin kalıplaşması biçiminde karşımıza çıkıyor... Avrupa dillerinde, bu tür bir ikileme kategorisine rastlamıyoruz. Oysa Ural-Altay dillerinin pek çoğunda ikileme canlı ve işitilebilir bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰²⁶

<u>Türkçe</u>	<u>Almanca</u>	<u>İngilizce</u>
İpince	Spindelldünn	As thin as a rod
Kapkara	Pechgrabenschwarz	As black as coal
Yapayalnız	Mutterseelenallein	All by oneself
Yemyeşil	Grassgün	Green as grass

Türkçe'de fiil kökleriyle ikileme kurulabilmektedir. Türkçe'de fiil kökleriyle kurulan bazı ikileme ve Almanca'da karşılıklarını, Akerson şöyle örneklendirir:

Türkçe. Düşüş düşmek, "Aşağıya öyle bir düşüş düştü ki,"

Alm. "Er ist so schlimm gefallen."

Türkçe. Yaparım yapmasına da,

Alm. "Ich werde es schon machen, aber ob"

Türkçe. Gider gitmez,

Alm. "Sobald er geht."

Türkçe. Gitti gideli,

Alm. "Seit er gegangen ist,"

Türkçe. Gelip gelmediği,

Alm. "..., ob er gekommen ist."

¹⁰²⁶ AKERSON, A.g.c., 1991, s. 86.

Türkçe. Ağlaya ağlaya,

Alm. "Er kam weinend..."

Türkçe. El ele,

Alm. "Hand in hand"

Türkçe. Göz göze,

Alm. "Auge um Auge,"¹⁰²⁷

Öyküden Örnekler:

Alm. "... war ganz wundgerieben,"¹⁰²⁸

"... yara bere içinde kalmıştı."¹⁰²⁹

"... yara bere oldu."¹⁰³⁰

"... baştan aşağı yara bere içinde kalmıştı,"¹⁰³¹

"... olduğu gibi sıyrılmıştı,"¹⁰³²

Alm. "Wange an Wange"¹⁰³³

"yanak yanağa"¹⁰³⁴

"yanak yanağa"¹⁰³⁵

"yanak yanağa"¹⁰³⁶

"yanak yanağa"¹⁰³⁷

Alm. "stolpernd ... ihn umarmend"¹⁰³⁸

"sendeleye sendeleye ... onu kollarına aldı."¹⁰³⁹

¹⁰²⁷ AKERSON, A.g.e., 1991, ss. 87, 88.

¹⁰²⁸ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 73.

¹⁰²⁹ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 23.

¹⁰³⁰ GELEN, A.g.e., 1967, s. 26.

¹⁰³¹ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 25.

¹⁰³² CEMAL, A.g.e., 1996, s. 31.

¹⁰³³ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 93.

¹⁰³⁴ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 47.

¹⁰³⁵ GELEN, A.g.e., 1967, s. 58.

¹⁰³⁶ ŞİPAL, A.g.e., 1996, s. 51.

¹⁰³⁷ CEMAL, A.g.e., 1996, s. 60.

¹⁰³⁸ KAFKA, A.g.e., 1976, s. 90.

¹⁰³⁹ GÜNYOL, A.g.e., 1973, s. 44.

“sendeleyerek ... onu kollarının arasına aldı.”¹⁰⁴⁰

“sendeleyerek ... onu kucaklayıp”¹⁰⁴¹

“sendeleyerek ... ona sarılarak”¹⁰⁴²

Alm. “sobald ... schlug”¹⁰⁴³

“vurunca”¹⁰⁴⁴

“vurur vurmaz”¹⁰⁴⁵

“vurur vurmaz”¹⁰⁴⁶

“vurur vurmaz”¹⁰⁴⁷

Alm. “seitdem versäumt sie nicht”¹⁰⁴⁸

“O günden bu yana ... edemiyordu.”¹⁰⁴⁹

“Ondan bu yana ... kendini alamıyordu.”¹⁰⁵⁰

“O gün bu gün ... kendini alamıyordu.”¹⁰⁵¹

“O günden beri ... unutmuyordu.”¹⁰⁵²

Alm. “solange er lebte,”¹⁰⁵³

“hayatta kaldığı sürece”¹⁰⁵⁴

“yaşadığı sürece”¹⁰⁵⁵

“hayatta olduğu süre”¹⁰⁵⁶

¹⁰⁴⁰ GELEN, A.g.c., 1967, s. 53.

¹⁰⁴¹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 48.

¹⁰⁴² CEMAL, A.g.c., 1996, s. 56.

¹⁰⁴³ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 91.

¹⁰⁴⁴ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 45.

¹⁰⁴⁵ GELEN, A.g.c., 1967, s. 56.

¹⁰⁴⁶ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 49.

¹⁰⁴⁷ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 58.

¹⁰⁴⁸ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 95.

¹⁰⁴⁹ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 50.

¹⁰⁵⁰ GELEN, A.g.c., 1967, s. 61.

¹⁰⁵¹ ŞİPAL, A.g.c., 1996, ss. 53, 54.

¹⁰⁵² CEMAL, A.g.c., 1996, s. 63.

¹⁰⁵³ KAFKA, A.g.c., 1976, s. 99.

¹⁰⁵⁴ GÜNYOL, A.g.c., 1973, s. 54.

¹⁰⁵⁵ GELEN, A.g.c., 1967, s. 67.

¹⁰⁵⁶ ŞİPAL, A.g.c., 1996, s. 58.

“yaşadığı sürece”¹⁰⁵⁷

3.9.1.5. Argo

Kafka, yazınında argo sözcük ya da cümleler kullanmadığı, yararlanılan çeviri eserlerin de argo ifadelerle çevrildiği gözlemlenmemiştir.

Sözcüklerin düzanamlarının ötesinde edindikleri, amacını ancak sınırlı bir topluluğun anlayabileceği özel şifreli kalıp anlamlardır. Bu tür kalıplar çevrilirken, deyimlerde olduğu gibi içeriği ön planda tutmalı, hedef kültürde kalıbın anlam değeri araştırılmalıdır. Örneğin, Türkçe. ‘ense tıraşını görelim’, Alm. ‘zieh Leine’ şeklinde çevrilmiştir.

¹⁰⁵⁷ CEMAL, A.g.c., 1996, s. 68.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaşanılan yüzyılı aşkın çeviri çağında, çevrilen eserler dilden dile geçerken güzelliklerini ve güçlerini az ya da çok kaybetseler de, özerlerini biraz olsun sezdirebiliyorlarsa, okuru yeni bir dünyaya götürüyorlar demektir.

Çoğu kez, erek dilin sözlerinde düşünmek, anlatma evrenindeki güçlükleri çözümlemekten kolaydır. Bunun nedeni bir dil kültüründe bulunan bir ifadenin bir diğerk dil kültüründe bulunmamasıdır. Bu düzlemde, çevirmenin iki dili iyi bilmesi dışında, iki kültürü de yakından tanınması, çeviri estetiğı ve yorum yeteneğini güçlendirme yönünde çeviri eğitimi alması, çevirdiğı yazarı ve yazını çok yakından tanınması, özgün metnin konusunu aşabilmesi, sanat metninin ardaalanına inebilmesi gerekecektir.

Sanat metinlerinde bir yerde düşsele de dayanan çeviri olgusu, yazar ve okuru yazarın kurduğı dünyada buluşturur. Yazarın çok yönlü yazınının etkileri görülen bu kurmaca dünyada, çevirmen okuru yazarla buluşturabildiğı ölçüde özgün metnin biçemi ve iletisine sadık kalmış, aktarımında eşdeğerliğı kurmaya çalışmıştır. Oysa, Kafka gibi, her sözcüğü, her sözcük öbeğini ya da her cümleyi yerli yerinde kullanan bir yazarın, ifade ya da ifade gruplarının kavram ve anlam alanlarında yazarın söylemek istediğini bulabilmek için ifadelerin anlambirinciklerine inilmesi gerekecektir. Cümlelerin, erek dilin sözdizimi zorunluluklarına uygun olarak çözümlenebileceğı, çevirmenin ancak dilsel zorunluluklardan dolayı özgür sayılacağı, göz önünde bulundurularak, dizgelerin, özgün metnin anlamını taşıyan dizgelerine en yakın dizgeler olarak oluşturulması amacı

güdülmelidir. Dizgelerin, çevirmenin tercihine uygun olarak bölünmesi, özgün metnin dizgelerinin argo ifadelerle çevrilmesi, çevirmenin dilsel tuzaklara yakalanması, çeviride sözdizimsel kayıplara, anlam kayıplarına neden olacaktır ki, bu sorun anlatının anlatım yapısını yoksullaştıracaktır.

Bu çalışmada yararlanılan dört çeviri eserin sözdizimi ve sözcük boyutlarıyla özgün metnin sözdizimi ve sözcük boyutlarının karşılaştırılmasında, bilgi yitimi, anlam ve sözdizimi kayması aktarılmaya çalışılmış; daha çok ikinci erek dilden dile yapılan çeviride görülmüştür. Bunun yanı sıra, çeviri cümlelerde özgün metnin sözdizimini bölerek çevirme, ya da serbest çeviri tarzının seçildiği görülmektedir. Ancak, sanat eserinin iletisi biçimiyle birlikte olduğundan, serbest çeviri, ya da cümleleri bölerek çevirme, hem uzun, girişik, devrik cümleler içeren erek dil çoğul dizgesinin ve yazarın kendine özgü biçiminin çözümüne uygun düşmemektedir. Bu tür bir çeviri tarzını seçme, çevirmenin erek dil çoğul dizgesini ya da yazarın biçimini çözememesine, yahut da kendi biçimini tercih etme nedenine dayanmaktadır. Sonuçta, ortaya çıkan anlam ve biçim kaymalarında cümlelerin daha farklı bir zamanda çevrildiği, buna dilbilgisi eksikliğinin neden olduğu söylenebilir.

Özgün metnin biçiminin kolay anlaşılabilirliğini sağlama açısından çevirilerin, zorunlu sadık kalınması gerekli noktalarda sadakata ve yine aynı boyutta anlama bağlı kaldıkları görülmelidir. Buna karşılık, sadece anlam açısından yeterlilik normunun benimsenmiş olduğu durumlarda, biçimin tamamıyla kaçırıldığı, çevirinin daha fazla çeviri koktuğu, Türk yazın dizgesine yabancılaştığı, okuru yazara götüremediği; biçime tam bağlılıkta ise sorunun pek farklı olmadığı görülebilecektir.

Çeviride sözcüklere doğru karşılıklar bulmak, cümlelerin anlamını bozmadan çevirmek, özgün metnin taşıdığı anlam ve iletiyi bütünüyle aktarmaya yetmeyeceği düşüncesiyle, çeviri eserlerde özgün metnin kaybettiklerini gözler önüne sermeyle anlam ve biçim kaymalarının burada da görülebileceği söz konusudur.

Çevirmen, bir yandan özgün yapının özelliklerini sözcük, sözdizimi ve anlatım açısından dizimsel boyutta yakalamalı, öte yandan da bu özellikleri dizisel boyutta değerlendirmeli ve bu değerlendirmenin sonuçlarını hedef dilde yansıtabilmelidir. Bu ise, metnin kendi bağlamsal tutarlılığında anlaşılan dizgelerle olanaklı görülmekte ve okuru, yazarın üslubunu hissedecek ölçüde bir üslupla karşılaştırabilmeye kadar getirmektedir.

Belirlenmiş bir tek çeviri kuramı olmadığına göre, çevirmenin görevi sözcük ya da sözcük öbeklerinin anlam ve kavram alanlarına, sözcüklerin anlam birimlerine inerek çok anlamlı alandan tek anlamı alıp çıkarma ve cümledeki uygun yerine koyma olmalıdır. Bunun dışında çevirmenin hep ilk anlama (düz anlama) takılması anlambilimsel bir sorunu beraberinde getirebileceğini hesaba katmalıdır.

Özgün metnin biçiminin kolay çözümlenmesi açısından, metnin konusunun dışında izleklerine de bölünmesinde yarar olacaktır. Böylece çevirmen anlam ya da biçim arasında sıkışma yerine, anlamı biçime yerleştirme sürecine kolayca girebilecek, metnin iletisini sekteye uğratmaksızın aktarmaya çaba gösterecektir.

Birbiriyle akrabalık ilişkileri olmayan dillerde, birinden diğerine yapılan çeviride erek dil kültüründe düşünülmesi, iki dil-iki kültür olgusunun aşılması, yazarın kendine özgü anlatısında çözümlemeler yapılması, çevirmenin iyi bir düş gücüne ve sanat eserinin bütünlüğüne uygun yorum geliştirmesine de bağlıdır.

Hem sanat metnini okura, hem de okuru yazara götürecek bir biçim sadakati izleme ve her noktalama işaretinin yerinde kullanılması öngörülmüştür. Böylece dizgelerin sıkça bölünmesine engel olunacaktır. Çünkü, yazın kuralları açısından her bir imla işaretinin anlamı vardır. Sanat metninin çevrilebilirliği, kullanmalık metinlerin çevrilebilirliğinin dışında, kendi sözcük ve dizgesi boyutunda, taşıdığı anlam düzleminde düşünülmelidir.

Çevirmen, çevirdiği yazar ve eserini çok yakından tanımalı, özümsemeli, erek dilin dizge çeşitliliğini iyi bilmelidir. Böylece çevirmen, yazarın kurduğu dizgeye ve seçtiği sözcüğe, özgün metnin bağlamında farklı anlamsal yorumlar getirebilecektir. Çevirmenin özgürlüğünün sınırlılığını bilmesinin yanında, çağdaş çeviri oluşturma amacıyla dile henüz kazandırılan yeni sözcükleri kullanması, okuru özgün esere, dolayısıyla yazara yaklaştıramayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Okurun özgün metne, (yazara) ulaşma isteği çeviride en doğal hakkı iken, çevirmen bu süreçte sonsuz özgürlüğe sahip olmadığının bilinciyle, özgün metni, parçalar halinde kabul etmiş ve özgün metnin okurundaki etkiyi çeviri eser okurunda da oluşturma amacıyla uyarlama ve yeniden yazma yoluyla çevirmişse okuru yazar ve metne yabancılaştıracağını hesaba katmalıdır. Ayrıca, örtük ifadelerin ara cümlelerle açıklanarak, açıklama yoluyla çevrilmesi yine aynı olumsuz sonuca götürecektir okuru. Bunun yanı sıra, erek kültür çoğul dizgesi ve yazarın yazın estetiği yine erek kültürde düşünülmeli ve değerlendirilmelidir ki, bu yolla, çevirmen çeviri ediminde hem yazar, hem eser ve hem de okura karşı sorumluluğunu taşımış, yazarı sıradanlığa düşürmemiş olacaktır.

KAYNAKÇA

ADORNO, Theodor W. “Kafka Üzerine Notlar”, (Çev: Mustafa Ziyalan), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.12-37.

Aforizmalar?, (Çev: Osman Çakmakçı), İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları, 1995.

AĞAOĞLU, Adalet. “İletişim ve Çeviri”, **Ankara Üniversitesi Tömer Çeviri Dergisi**, Sayı: 8, Yaz 1996, ss.134 -135.

AKERSON, Fatma Erkman. **Anlam-Çeviri-Karşılaştırma, Bizim Dilimizden Öteki Dile-Öteki Dilden Bizim Dilimize**, 1.Basım, İstanbul: ABC Kitabevi, 1991.

AKSAN, Doğan. **Anlambilimi ve Türk Anlambilimi**, 2. Basım, Ankara Üniversitesi Dil Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1978.

_____. **Her Yönüyle Dil III**, 2.Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990.

AKTAŞ, Tahsin. **Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış**, Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, 1996.

ALGÜN, Rezzan. **Almanca'da Aziz Nesin**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1983, (Zengin, 1994, s.240'taki alıntı).

ALTAY, Ayfer. "Çeviride Erek Kültür/Erek Okur Faktörü ve Çoğuldizge Kuramı", **Tömer Dil Dergisi**, Sayı: 30, Nisan 1995, ss.10-21.

_____. "Çeviride Eşdeğerlik ve Yeterlilik Sorunu", **Tömer Dil Dergisi**, Sayı: 24, Ekim 1994, ss. 5-9.

_____. "Çeviride Üslup Kaymaları", **Çeviribilim ve Uygulamaları**, Ankara: Yıldız Matbaacılık, 1992, s.26, (Aktaş, 1996, s.97'deki alıntı).

AYTAÇ, Gürsel. **Çağdaş Alman Edebiyatı Tarihi**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

_____. **Çağdaş Alman Edebiyatı**, 1.Basım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

_____. **Edebiyat Yazıları III**, 1.Basım, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995.

BANGUOĞLU, Tahsin. **Türkçenin Grameri**, İstanbul: Baha Matbaası, 1974.

BARKER, Andrew. "Peter Altenberg: Sein Einfluss auf die Literatur von Musil bis Kafka", **Literatur und Kritik-Österreichische Monatschrift**, Nummer: 241/242, Salzburg: Otto Müller Verlag, 1990, ss. 8-19.

BARTHES, Roland. **Çağdaş Söylenler**, (Çev: Tahsin Yücel), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1990.

_____. **Göstergebilimsel Serüven**, (Çev: Mehmet-Sema Rıfat), 1.Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

BAŞKAN, Özcan. "Sözdizimi", **Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, ss.124-128.

BATUR, Enis. "İnsan Bilimlerde Türkçeleştirme Sorunları", **Türk Dili Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı**, Sayı.322, Ankara: TDK Yayınları, 1978, ss. 93-96.

BAYTEKİN, Binnaz. "Deutsche Literatur Unseres Jahrhunderts I", **Deutsche Literatur und Methodik (Alman Edebiyatı ve Öğretimi)**, Editör: Ali Gültekin, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1993.

BENGİ, Işın. "(Öz-) Sorgulamalar: Hata Avcılığı 1- Yazın Çevirisiyle Neden Uğraşmalı? Nasıl Uğraşmalı?", **Tömer Çeviri Dergisi**, Sayı: 4, Kış 1994, ss.9-17.

BEUTİN, Wolfgang, EHLERT Klaus, EMMERICH Wolfgang, HOFFACKER Helmut, LECKE Bodo, LUTZ Bernd, SCHNELL Ralf, STEIN Peter, STEPHAN Inge. **Deutsche Literatur Geschichte von Anfängen bis zur Gegenwart**, Stuttgart: Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1979.

BLANCHOT, Maurice. "Kafka'nın Okunması", (Fr.Çev: Oktay Rıfat Kırkoğlu), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.102-110.

BORN, Jürgen. "Kafkas Roman der Prozess"- "Das Janusgesicht einer Dichtung", **Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka-Symposium 1983**, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, II. Auflage, 1985, ss. 63-78.

BOZKURT, Bülent ve diğerleri, **Çeviri**, 3.Baskı, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, A 38, 1982, s.7, (Çakır, 1996, s.100'deki alıntı).

BRINKER, Klaus. **Linguistische Textanalyse**, 1985, (Aktaş, 1996, s.130'daki alıntı).

BROD, Max. **Kafka'da İnanç ve Mutsuzluk**, (Çev: Kamuran Şipal), 1.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

BUBER, Margarete-Neumann. **Kafka'nın Sevgilisi Milena**, (Çev: Adalet Cimgöz), İstanbul: Ataç Kitabevi Yayınları, 1967.

BUBNER, Rüdiger. **Modern Alman Felsefesi**, (Çev: Aziz Yardımlı), İstanbul: İDEA Yayınevi, 1993.

CANETTI, Elias. **Öbür Dava I-Kafka'nın Felice'ye Mektupları Üzerine**, (Çev: Kamuran Şipal), 1.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

_____. **Sözcüklerin Bilinci**, (Çev: Ahmet Cemal), İstanbul: Payel Yayınevi, 1984.

CARY, Edmond. **Çeviri Nasıl Yapılmalı**, (Çev: Mete Çamdereli), İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

CEMAL, Ahmet. "Almanca Yazınında Akımlar", **Türk Dili-Aylık Dil ve Yazın Dergisi** **Yazın Akımları Özel Sayısı**, Sayı: 349, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981, ss. 402-410.

_____. "Çeviri Sorunları", **Gösteri, Sanat-Edebiyat Dergisi**, İstanbul: Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., 1986, s.93, (Aktaş, 1996, s.158'deki alıntı).

_____. "Franz Kafka'yı Anlamak", **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.10-11.

_____. "Kafka'yı Yeniden Çevirirken", **Dönüşüm**, (Çev: Ahmet Cemal), 7.Basım, İstanbul: Can Yayınları, 1996, ss. 5-8.

_____. “Yazınsal Çeviri Eleştirisinde Bilimsel Yaklaşım”, **Türk Dili Dergisi**, Sayı: 343, Nisan 1980, ss. 226-231.

_____. “Yazınsal Çeviri Eleştirisinin Hazırlık Evresi Olarak Erek Dil Metninin Değerlendirilmesi”, **Bağlam-İstanbul Üniversitesi Y.D.Y.O. Almanca Bölümü Dergisi**, Sayı: 3, 1981, ss.171-179.

_____. **Yaşamdan Çevirdiklerim**, 1.Basım, İstanbul: İyi Şeyler Yayıncılık, 1996.

CHAMALIK, František. “Sosyalist Demokrasi ve Bürokratik Merkezîyetçilik”, **Doğmayan Hürriyet Prag**, (Çev: Aydil Balta), Yay. Roger Garaudy, 1.Basım, İstanbul: e Yayınları, 1968, ss.170-182.

CRUICKSHANK, John. **Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı**, (Çev: Rasih Güran), İstanbul: de Yayınevi, 1965.

ÇAKIR, Mustafa. “Çeviride Eşdeğerlik İlişkileri”, **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: I, 1996, ss. 93-107.

ÇELİK, Naci. **Romanda Hesaplaşma-Defter I**, 1.Basım, Ankara: Bilgi Basımevi, 1971.

DEMİREZEN, Mehmet, “Çeviride Kayıplar Sorunu”, **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler (12-13 Nisan 1990)**, Ankara Hacettepe Üniversitesi Y.D.Y.O. Mütercim-Tercümanlık Bölümü, 1991, ss.115-128.

DOĞAN, Mehmet H. **Çağının Tanığı Olmak**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

DOĞAN, Mehmet. “Serbest Çeviri Üzerine”, **Türk Dili Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı**, Sayı: 322 Ankara: TDK Yayınları, 1978, ss. 49-54.

DURAK, Mustafa. "Yanlışlar ve Kabul Edilebilirlik Gramatigi Üzerine", **Tömer Çeviri Dergisi**, Sayı: 10, Kış 1997, ss.11-22.

DURU, Orhan. "Günümüz Gerçekligi ve Kafka", **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.171-199.

DURUSOY, Gertrude. "Franz Kafka oder das innere Leben eines Dichters", **Ege Batı Dilleri ve Edebiyatı Dergisi**, Sayı: 2, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984, ss. 41-52.

EBNER, Jeannie. "Günümüz Gerçekligi ve Kafka", (Çev: Ahmet Cemal), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.171-199.

EDGÜ, Ferit. "Kafka'yı Evirmek mi Çevirmek mi?", **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.142-145.

_____. **Ders Notları**, İstanbul: Ada Yayınları, 1980.

ELDEMİR, Aysu. "Saussure'den Sonra Yapısal Dilbilimde Sözdizimi Konusundaki Tutumlar, Yöntemler ve Dönüşümlü Üretimsel Dilbilgisinde Chomsky", **Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, ss.129-148.

ERGUVNALI, Eser E. **The Function of Word Order in Turkish Grammer**, Berkeley: University of California Publications, 1984, s.65, (Ruhi, 1992, s.54'teki alıntı.)

ETHEMOĞLU, Armağan. "Yazınsal Çeviride Sanatsal Eşdeğerlilik Sorunu", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler (12-13 Nisan 1990)**, Ankara Hacettepe Üniversitesi Y.D.Y.O. Mütercim-Tercümanlık Bölümü, 1991, ss.129-139.

FISCHER, Ernst. “Franz Kafka”, (Çev: Ahmet Cemal), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.149-160.

_____. **Franz Kafka**, (Çev: Ahmet Cemal), İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları, 1985.

_____. **Sanatın Gerekliliği**, (Çev: Cevat Çapan), 1.Basım, İstanbul: e Yayınları, 1980.

FUAT, Mehmet. **Çağını Görebilmek**, 1.Basım, İstanbul: Adam Yayınları, 1982.

GADAMER, Hans Georg. **Wahrheit und Methode**, Tübingen: 1975, s.362, (Göktürk, 1986, s.154’teki alıntı).

_____. **Wahrheit und Methode**, Tübingen: 1975, s.362, (Göktürk, 1978, s.63,64’teki alıntı).

GARAUDY, Roger. **Gerçekçilik Açısından Kafka**, İstanbul: Hür Yayınevi, 1965, s.16, (Doğan, 1993, s.32’deki alıntı).

_____. **Picasso, Saint-John Perse, Kafka**, (Çev: Mehmet H. Doğan), 3.Basım, İstanbul: Payel Yayınevi, 1991.

GORLEE, Dinda L. “Witgenstein, Çeviri ve Göstergebilim”, (Çev: Mine Mutlu), **Tömer Dil Dergisi**, Sayı: 51, Ocak 1997, ss. 26-44.

GÖKBERK, Ülker. “Yorumsama Kuramı Açısından Eleştiri”, **Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, ss.163-173.

GÖKTÜRK, Akşit. “Çeviri Sorunları”, **Türk Dili Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 122, 1970, ss. 403-406.

_____. “Okumak-Yorumlamak”, **Çağdaş-Eleştiri, Edebiyat, Sanat, Sorunlar ve Kuramlar Dergisi**, Aralık 1984, ss. 22-27.

_____. “Yazınsal Çeviride Metin Ötesi Anlam İlişkileri”, **Türk Dili Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı**, Sayı: 322, Ankara: TDK Yayınları, 1978, ss.59-65.

_____. **Çeviri: Dillerin Dili**, 2.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.

_____. **Okuma Uğraşı**, 1.Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

_____. **Sözün Ötesi-Yazılar**, 1.Basım, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1986.

GÜLTEKİN, Ali, ÇAKIR Mustafa. “Türkçe-Almanca ve Almanca-Türkçe Mahkeme Metinlerinin Çevirisinde Örtüşebilirlik Sorunu”, **Tömer Çeviri Dergisi**, Sayı: 10, Kış 1997, ss.79-92.

GÜMÜŞ, Hüseyin. “Üslup ve Tercüme”, **Konya Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, Sayı: 4, 1987, ss. 47-57.

Günlükler?, (Çev: Kamuran Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi, 1995.

GÜNYOL, Vedat. **Bilinç Yolunda Denemeler**, İstanbul: Ada Yayınları, 1985.

_____. **Giderayak Yaşarken I**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1989.

GÜTTİNGER, F. **Zielsprache, Theorie und Technik des Übersetzens**, Zürich: Manesse Verlag, 1963, (Göktürk, 1994, s.55'teki alıntı).

GÜZELŞEN, Sema Rıfat. “Çevirinin Kuramsal Sorunları”, **Metis Çeviri**, Sayı: 5, Güz 1988, ss.151-153.

HAMİDOV, Hayrulla. “Düzyazıların Çevirisinde Yazarın Dil Üslubunu Yeniden Yaratmak Problemleri”, **Tömer Çeviri Dergisi**, Sayı: 11, Bahar 1997, s.79.

HARTMANN, P. “Textlinguistische Tendenzen in der Sprach-wissenschaft”, **Folia Linguistica III**, 1975, ss.1-49, (Göktürk, 1986, s.154’teki alıntı).

HATİBOĞLU, Vehice. **Türkçenin Sözdizimi**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.

HEPTÜYLÜ, Çağlayan. **Çeviribilim Kuramları Işığında Yazın Çevirisi ve Eğitimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

HESSE, Herrmann. “Kafka Üzerine”, (Çev. Yüksel Filiz), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.161-170.

HOFFMANN, Werner. “Kafkas Aphorismen und der Roman das Schloss”, **Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka-Symposion 1983**, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, II. Auflage, 1985, ss. 93-113.

İNCE, Özdemir. **Yazınsal Söylem Üzerine**, İstanbul: Can Yayınları, 1993.

İNCE, Ülker. “Çeviriyi Eleştirmeden Önce”, **Dilbilim Araştırmaları: Çeviri Eleştirisi Özel Bölümü**, 1993, s.5, (Heptüylü, 1996, s.81’deki alıntı).

JANOUGH, Gustave. **Kafka ile Konuşmalar**, (Çev: A. Turan Oflazoğlu), Ankara: Bilgi Yayınevi, 1966.

_____. **Kafka ile Söyleşiler**, (Çev: Kamuran Şipal), 1.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

JOST, Ingrid Heinrich. "Günümüz Gerçekliği ve Kafka", **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.171-199.

KAFKA, Franz. "Die Verwandlung", **Erzählungen**, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1976, ss. 57-107.

_____. "Yapıtları Üzerine Kendi Söyledikleri", (Çev: Fatih Özgüven), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss. 93-101.

_____. **Değişim**, (Çev: Arif Gelen), İstanbul: Varlık Yayınevi, 1967.

_____. **Değişim**, (Çev: Kamuran Şipal), 4.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1996.

_____. **Değişim**, (Çev: Vedat Günyol), 4.Basım, İstanbul: Ataç Kitabevi Yayınları, 1973.

_____. **Dönüşüm**, (Çev: Ahmet Cemal), 7.Basım, İstanbul: Can Yayınları, 1996.

Kafka'nın Ailesine Mektupları?, (Çev: Kamuran Şipal), İstanbul: Düşün Yayınevi, 1984.

Kafka'nın Güncesi?, (Çev: Mazhar Candan), İstanbul: Düşün Yayınevi, 1995.

KAMPITS, Peter. "Kafka'nın Yaratısında Kehanet ve Dil", (Çev: Neyir Öke), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss. 200-206.

KANTEL, Semiramis. "Yananlam ve Çeviri", **Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Seminerinde Sunulan Bildiriler (12-13 Nisan 1990)**, Hacettepe Üniversitesi Y.D.Y.O. Mütercim-Tercümanlık Bölümü, 1991, ss. 87-93.

KAPLAN, Mehmet. **Hikaye Tahlilleri**, İstanbul: Dergah Yayınları, 1979.

KARAALIOĞLU, Seyit Kemal. **Edebiyat Akımları**, 3.Basım, İstanbul: Yelken Matbaası Yayınları, 1980.

KARANTAY, Suat. “Çeviri Eleştirisinin Bilimsel Konumu Üzerine Eleştirel Görüşler ve Bir Model Önerisi”, **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara: Hitit Yayıncılık, 1993, s.19, (Bengi, 1994, s.9’deki alıntı).

KARST, Roman. “Kafka ve Gogol Gerçekliği Olan İmgeler ve İmgeleri Olan Gerçek”, (Çev: Turgay Kurultay), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss. 69-80.

_____. “Sterben und Tod in Kafkas Werk”, **Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka-Symposium 1983**, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, II. Auflage, 1985, ss.129-145.

KASPER, Hans Erich. “Günümüz Gerçekliği ve Kafka”, **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.171-199.

KAUFMANN, Walter. **Dostoyevski’den Sartre’a Varoluşçuluk**, (Çev: Akşit Göktürk), 1.Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

KIRAL, Tezer Özlü. “Günümüz Gerçekliği ve Kafka”, **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.171-199.

KIRAN, Zeynel. **Dilbilim Akımları**, Ankara: Onur Yabancı Diller Kitap ve Yayın Merkezi, 1986.

Kindlers Literatur Lexikon. Hersteller: Wolfgang von Einsiedel, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1986.

KLUGE, Manfred, RADLER, Rudolf. **Einzeldarstellungen und Interpretationen Hauptwerke der Deutschen Literatur**, München, 1974.

KOCAMAN, Ahmet. "Dilbilimsel Anlambilim", **Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, ss. 89-103.

KOHLSCMIDT, Werner. **Geschichte der Deutschen Literatur III-von den Anfängen bis zur Gegenwart**, Stuttgart, 1974.

KOLLER, Werner. **Einführung in die Übersetzungswissenschaft**, Heidelberg-Wiesbaden: 1992, s.151, (Kuran, 1995, s.42'deki alıntı).

_____. **Einführung in die Übersetzungswissenschaft**, Heidelberg-Wiesbaden:1992, s.16,17, (Kuran,1995, s. 44'deki alıntı).

_____. **Einführung in die Übersetzungswissenschaft**, Heidelberg: Quelle und Mayer, 1979, s.186-191, (Göktürk, 1994, s.60-62,64-66,68,69'deki alıntı).

_____. **Einführung in die Übersetzungs-wissenschaft**, IV. Auflage, Heidelberg: Quelle und Meyer-Uni Taschenbücher 819, 1983, s.187, (Çakır, 1996, s.99'deki alıntı).

KONSTANTINOVIÇ, Zoran. "Günümüz Gerçekliği ve Kafka", (Çev: Ahmet Cemal), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.171-199.

KOPELEW, Lew. "Franz Kafkas schwierige Russlandsreise", **Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka-Symposion 1983**, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, III. Auflage, 1985, ss.173-183.

KURAN, Nedret. “Çağdaş Alman Çeviribilimcilerin Yaklaşımları”, **Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler**, İstanbul: Düzlem Yayınları, 1995, ss.33-54.

KURULTAY, Turgay. “Çeviri Eleştirisi”, **Metis Çeviri Dergisi**, Güz 1987, ss.174-176.

KURUYAZICI, Nilüfer. “Çevirmen ve Eleştirmen Sorumluluğu Açısından Çeviri”, **Çağdaş-Eleştiri, Edebiyat, Sanat, Sorunlar ve Kuram Dergisi**, Ocak 1984, ss. 30-33.

LUKACS, Georg. **Çağdaş Gerçekliğin Anlamı**, (Çev: Cevat Çapan), 4.Basım, İstanbul: Payel Yayınevi, 1986.

MAREN, Grisebach-Manon. **Edebiyat Biliminin Yöntemleri**, (Çev: Arif Ünal), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995.

MAROUZEAU, J. **Lexique de la terminologie linguistique**, Paris, 1933, (Üçok, 1947, s. 104’deki alıntı).

MORAN, Berna. **Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi**, 8.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

_____. **Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1972.

_____. **Türk Romanlarına Eleştirel Bakış III**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

MOUNIN, Georg. **Die Übersetzung-Geschichte, Theorie, Anwendung**, München: Nymphenburger Verlagshandlung, 1967.

MUIR, Willa Edwin. “Kafka’yı Çevirirken”, (İng.Çev: Serap Avanoğlu), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.122-125.

ODGEN, C.K., RICHARDS, I.A.. **The Meaning of Meaning, A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism**, London, 1936, s.185-305, (Aksan, 1990, s.161, 162'deki alıntı).

ONARAN, Bertan, TAMER Ülkü. "Öykü Çevirisi Üzerine Söyleşi", **Metis Çeviri Dergisi**, Yaz 1990, ss.13-15.

Ottla'ya ve Ailesine Mektuplar?, (Çev: Kamuran Şipal), 2.Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997.

ÖZDEMİR, Emin. "Gerçeklik Üzerine Yargılar", **Türk Dili-Aylık Dil ve Yazın Dergisi-Yazın Akımları Özel Sayısı**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı:349, 1981, ss. 97-138.

_____. **Türk ve Dünya Edebiyatı**, 2.Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Sanat ve Edebiyat Yayını, 1994.

ÖZTÜRK, Ahmet. "Yaşama Açlığı Şampiyonu", **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss. 60-68.

POPOVIÇ, Anton. **Çeviri Kuramları**, (Çev. Dinçay Köksal), Ankara: Neyir Yayıncılık, 1995, s. 44, (Aktaş, 1996, s.99'deki alıntı).

POSPELOV, Gennadiy Nikolayeviç. **Edebiyat Bilimi**, (Çev: Yılmaz Onay), İstanbul: Evrensel Basım, 1995, s.228, (Gültekin, Çakır, 1997, s.81'deki alıntı).

REVERDY, Pierre. "İmge", (Çev: Halil Gökhan), **Littera Edebiyat Yazıları**, Ankara: Karşı Yayınları, 1990, s.161.

RIFAT, Mehmet. "Yazın Çevirisi Seminerinin Ardından", **Metis Çeviri**, Sayı: 5, Güz 1988, ss.116-120.

ROBERT, Marthe. “Kafka’nın Mektupları”, (Fr.Çev: Gül Çetiner), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss. 57-59.

ROUSSEAU, Andre. “Kafka’nın Bir Romanı Üzerine”, (Fr.Çev: Gül Çetiner), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.111-115.

RUHİ, Şükriye. “Yazılı Metin Oluşturmada Devrik Tümcenin İşlevi Üzerine Bir Gözlem”, **Dilbilim Araştırmaları**, Ankara: Hitit Yayınevi, 1992, ss. 53-58.

SALİHOĞLU, Hüseyin. **20.Yüzyıl Edebiyat Sanatı**, 1.Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995.

_____. **Alman Kültür Tarihi**, 1.Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1993.

SARTRE, Jean Paul. **Varoluşçuluk**, (Çev: Asım Bezirci), İstanbul: Say Yayınları, 1993.

SAUSSURE, Ferdinand, **Cours de Linguistique generale**, Paris: Payot, 1985, s.159, (Cary, 1996, s.118’deki alıntı).

SAVORY, Theodore. **Tercüme Sanatı**, (Çev: Hamit Dereli), Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1961.

SAYIN, Şara. “Anlama ve Somutlama Süreci Olarak Yazınsal Çeviri”, **Çağdaş-Eleştiri, Edebiyat, Sanat, Sorunlar ve Kuramlar Dergisi**, Ekim 1982, ss. 21-23.

_____. “Günümüz Gerçekliği ve Kafka”, **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.171-199.

Sevgili Milana Mektuplar?, (Çev: Adalet Cimcoz), 6. Basım, İstanbul: Say Yayınları, 1995.

SHVEITSER, Alexander. "Equivalence and Adequacy", **Translation as Social Action**, (Çev: Palma Zlateva) Londra: Routledge, 1993, s.52, (Altay, 1994, s.8'deki alıntı).

SİNANOĞLU, Sinan. **Türk Hümanizmi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

SOKEL, Walter H. "Der Prozess: Ironie, Deutungszwangs, Scham und Spiel", **Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka-Symposion 1983**, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, II. Auflage, 1985, ss. 43-61.

_____. **Franz Kafka-Tragik und Ironie**, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1976.

SÖNMEZ, Sevim. **Çeviribilimde Anlam Sorunları, IV. Ulusal Çeviri Semineri Özel Sayısı, VIII, Sayı: I**, Bursa Uludağ Üniversitesi, 1994.

THORLBY, Anthony. "Yorumlama Sanatı", (İng.Çev: Özcan Özbilge), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.128-136.

TİMUÇİN, Afşar. **Düşünce Tarihi**, İstanbul: (y.y.), 1992.

TOKDEMİR, Z. Aslıhan. "Kafka ve Eğitimde Sevgi", **Batı Edebiyatında Sevgi ve Hoşgörü Üstüne**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1997, ss. 40-44.

TURGUT, M. Fuat. **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları**, Ankara: Saydam Matbaacılık, 1983, s.128, (Gültekin, Çakır, 1997, s.80'deki alıntı).

URBACH, Reinhard. "Aspekte literarischer Kafka Rezeption in Österreich", **Was Bleibt von F. Kafka, Positionsbestimmung Kafka-Symposion 1983**, Wien: Franz Kafka Gesellschaft, II. Auflage, 1985, ss.199-210.

UYGUR, Nermi. **Dilin Gücü**, 1.Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

_____. **İnsan Açısından Edebiyat**, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1985.

ÜÇOK, Necip. **Genel Dilbilim (Lengüistik)**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1947.

VARDAR, Berke. “Dilbilim Açısından Çeviri”, **Türk Dili Dergisi, Çeviri Sorunları Özel Sayısı**, Sayı: 322, Ankara: TDK. Yayınları, 1978, ss. 65-71.

_____. **Başlıca Dilbilim Terimleri**, İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1978, s.50, (Aktaş, 1996, s.97’deki alıntı).

WAGENBACH, Klaus. **Franz Kafka Yaşam Öyküsü**, (Çev: Kamuran Şipal), 1.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997.

WALSER, Martin. “Günümüz Gerçekliği ve Kafka”, (Çev: Tezer Özlü Kırıl), **Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1984, ss.171-199.

WILLS, Wolfram. **The Science of Translation, Problems and Methods**, Tübingen: Günter Narr Verlag, 1982, s.133, (Göktürk, 1994, s.39’daki alıntı).

WILPERT, Gero von. **Lexikon der Weltliteratur**, Band II, Hersteller: Wolfgang von Siedel, Stuttgart: A. Kröner Verlag, 1968.

YÜCEL, Tahsin. **Alıntılar**, 1.Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

_____. **Yazının Sınırları**, 1.Basım, İstanbul: Adam Yayıncılık, 1982.

ZENGİN, Bekir. “Kafka’nın Değişim Çevirisi Üzerine”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 17, 1994, ss. 239-245.